

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AMAN MUHTAR'IN "AYALLAR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ" ADLI
ESERİNDEKİ HİKÂYELER ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN

Yüksek Lisans Tezi

Temmuz 2019
DENİZLİ

**AMAN MUHTAR'IN "AYALLÄR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ" ADLI
ESERİNDEKİ HİKÂYELER ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı**

Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN

Danışman: Dr. Öğrt. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM

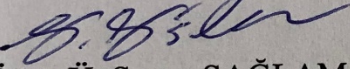
**Temmuz 2019
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

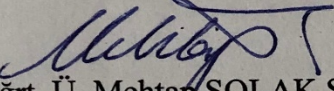
Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı öğrencisi Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN tarafından Dr. Ört. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM yönetiminde hazırlanan "AMAN MUHTAR'IN "ÄYÄLLÄR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ" ADLI ESERİNDEKİ HİKÄYELER ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 30.07.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

Jüri Başkanı

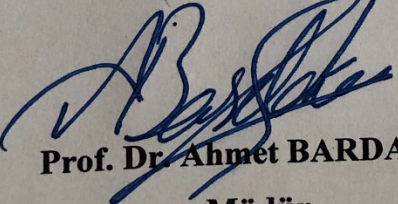

Dr. Öğrt. Ü. Soner SAĞLAM

Jüri Üyesi

Dr. Öğrt. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM

Jüri Üyesi

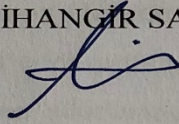
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
04/09/2019 tarih ve ...35/01 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN

ÖN SÖZ

Türk dili, Doğu Avrupa'dan Büyük Okyanus'a, Kuzey Buz Denizi'nden Tibet'e kadar uzanan yaklaşık on bir milyon kilometre karelik geniş bir alanda konuşma ve yazı dili olarak kullanılmaktadır. 250 milyonu aşan nüfusuyla bu geniş coğrafyada bulunan toplum, kendi içinde var olan ilişkiler, toplumların varlığı açısından önemlidir. Zamanla dilin doğası gereği olan değişmeler, coğrafya ve farklı sosyokültürel çevrelerle ilişkili dış faktörler ile Türk dili, tüm dillerde olduğu gibi hem değişmiş, hem de kollara, diyalektlere ayrılarak gelişimini sürdürmüştür. Türk dilinin diyalektleri arasında 20. yüzyıla gelene kadar çok fazla fark yokken, 20. yüzyılda bir takım zorlamalarla farklılıklar belirgin hale gelmiştir. Bu yüzyılda lehçeleri dil hâline getirme çalışmaları başarılı olmuş ve yirmi sekizin üzerinde konuşma ve yazı dili ortaya çıkmıştır. Farklı alfabelerin kullanıldığı bu lehçelere yönelik çalışmalar, toplumları tanımak ve iletişim kurmak açısından önemlidir.

Özbekler, Çağatay edebiyatının devamı olan Özbek edebiyatının gelişmesini sağlamışlardır. Ali Şir Nevayî gibi edebiyatta güçlü, dilde ise bilinçli bir milliyetçiyi örnek almaları ortaya güzel eserlerin çıkmasına katkı sağlamıştır. Özbekler, Hüseyin Baykara, Gedaî, Sekkakî ve Babür gibi dönemin doğu Türklüğünün meşhur edebiyatçılarını baş tacı etmişlerdir. Özbek edebiyatı da diğer Türk edebiyatları gibi gelişmeye önce şiirle başlamıştır. Çağdaş Özbek şiirini üç ana başlık altında inceleyebiliriz. Cedit Dönemi (1910-1938): Ceditçilik 19. yüzyılın sonlarında Tatar Türkleri arasında başlayıp 20. yüzyılın başlarında Özbek Türkleri arasında da yayılmıştır. Ceditçilerin ilk hedefi Türkleri eğitim alanında geliştirmek olmuştur. Abdurrauf Fitrat'ın kurduğu birlik Özbek edebiyatının gelişmesini sağlamıştır. Bu dönemin temsilcileri millî eğitimin yanında Batı tarzında da eğitim almışlardır. En önemli temsilcileri Çolpan, Elbek, Batu ve Aybek'tir. Bu şairlerin karşıtı olarak Gayretî ve Gafur Gulam gibi şâirler de sosyalist realizm akımına katılarak Sovyet hükümetini destekleyen şiirler yazmışlardır. Suskunluk Dönemi (1938-1960): Özbek aydınlarının susturulduğu, Çolpan, Batu ve Elbek gibi şairlerin öldürüldüğü ve edebiyat hayatına suskunluğun çöktüğü bir dönemdir. Yeni Dönem (1960-...): 1960'tan günümüze kadar olan dönemdir. Bu dönemin ilk akla gelen ismi Erkin Vahidov'dur. Vahidov sanatın topluma faydalı olmasını savunmaktadır. Çağdaş Özbek edebiyatında şiirin yanında düz yazının da öncüsü Abdurrauf Fırat'tır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra İstanbul,

Bakü ve Kazan’da yayınlanan tercüme ve telif romanlar Özbekistan’da da okunuyordu. 1910’da başlayan Özbek hikâye ve romancılığı daha sonraları Abdullah Kadirî’nin katkılarıyla gelişmiştir.

Türk topluluklarının bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle birlikte Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları alanına yönelik tüm dünyada artan akademik çalışmalar ülkemizde de hız kazanmıştır. Edebî eserlerin ve kültürlerin tanınması toplumlar arasındaki bağları kuvvetlendirdiği için oldukça önemlidir. Bu amaçla yüksek lisans tez konusu olarak bağımsızlık dönemi Özbek edebiyatının temsilcilerinden olan Aman Muhtar’ın “Ayollar Mamlakati ve Saltanati” adlı eserindeki hikâyeleri seçtik. Yazarın bu eseri, 1997 yılında Taşkent’te yayımlanmıştır. Eser iki roman ve dokuz hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyelerin isimleri ve sayfaları sırasıyla şu şekildedir: “Zarifa” (165-184), “Kahraton” (184-191), “Oddiy Vokea” (191-193), “İkki Kampir” (194-197), “Marcon” (198-204), “Muhabbat”(204-217), “Ahmad Akaning Kızları” (218-224), “Şeharlik Kelinçak”(224-229), “Sehrgar” (229-239).

Tez çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Özbekler ve Özbekistan, geçmişten günümüze Özbek edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir. Girişten sonra yazar hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde sözkonusu hikâyeler Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılmış ve sonrasında serbest bir dille Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Üçüncü bölümde sözkonusu hikâyeler dil ve üslup açısından incelenmiştir. Dil İncelemesi bölümünde hikâyeler; fonolojik, morfolojik ve sentaktik özellikleri bakımından, Üslup İncelemesi bölümünde; muhteva ve üslup, zaman, mekân ve mekâna bakış açısı, şahıs kadrosu, olay örgüsü, anlatıcının bakış açısı verilmeye çalışılmıştır. Üslup incelemesinde, edebî eseri merkeze alan tahlil metodu kullanılmıştır.

Çalışmamızın amacı, Özbek edebiyatının şair ve yazarlarından biri olan Aman Muhtar’ın hikâyelerini Özbek Türkçesinden Türkiye Türkçesine transkribe ederek Türkiye Türkçesine aktarmak ve hikâyelerin dil ve üslup özelliklerini ortaya koymaktır. Türk dünyasının yakınlaştığı şu günlerde, ortak kültürün ana unsurları olan dil ve edebiyatın tanıtılıp geliştirilmesi hedefine bir katkıda bulunmak fikriyle bu çalışmayı seçmiş bulunmaktayız.

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, ne zaman danışsam bana sabırla ve güler yüzle zaman ayıran, yardımını ve desteğini esirgemeyen, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli hocam, danışmanım Dr. Öğrt. Ü. Mehtap SOLAK SAĞLAM’a; lisans eğitimimden beri her türlü bilgi ve yardımına

başvurduğum, çalışmamda kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğrt. Ü. Soner SAĞLAM'a; tezimin değerlendirme ve düzenlenmesi aşamasında çok değerli görüşlerinden yararlanma fırsatı bulduğum değerli hocam Doç. Dr. Ahmet KARAMAN'a sonsuz şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Ayrıca teşekkürlerin az kalacağı, hayatım boyunca ve tez çalışmam süresince en büyük destekçim olan, sabırla ve güvenle arkamda duran; benim için melek kelimesinin dünyadaki tarifi olan canım annem Serpil CİHANGİR'e, yolumun aydınlanması için bana her zaman ışık olan varlığını her an hissettiğim, sırtımı yasladığım koca çınarım, biricik babam Ferhat CİHANGİR'e; desteğini ve sevgisini her zaman hissettiğim kardeşlerim Cihan CİHANGİR ve Özgürcan CİHANGİR'e; hayatımın her alanında olduğu gibi, tez çalışmamı hazırlarken de her aşamada bana yardımcı olan sevgili eşim Barış SARDOĞAN'a ve çalışmam sırasında küçük veya büyük yardımını esirgemeyen herkese sonsuz şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN

ÖZET

AMAN MUHTAR'IN “AYALLÄR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ” ADLI ESERİNDEKİ HİKÂYELER ÜZERİNE DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

CİHANGİR SARDOĞAN, Sevgi

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Tez Yöneticisi: Dr. Öğretim Üyesi Mehtap SOLAK SAĞLAM

Temmuz 2019, X + 302 sayfa

Bu çalışmada, Özbek şair ve yazarı Aman Muhtar'ın Ayoller Mamlakati ve Saltanati adlı eserindeki dokuz hikâyenin dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın Giriş bölümünde Özbekler ve Özbekistan, Özbek edebiyatının 20. yüzyıl öncesi ve 20. yüzyıl sonrası hakkında genel bilgi verilmiştir. Çalışmanın Birinci bölümünde Aman Muhtar'ın hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine değinilmiştir. İkinci bölüm Dil ve Üslup İncelemesi başlığını taşımaktadır. Bu bölümde eserin fonolojik, morfolojik ve sentaktik özellikleri incelenip muhteva ve üslup unsurları ortaya konulmuştur. Ay”rıca bu bölümde, eser içinde yer alan kelime ve cümlelerden örnekler vermeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm Metinler bölümüdür. Bu bölümde eserin transkripsiyonu ve Türkiye Türkçesine aktarımı bulunmaktadır. Çalışmanın Dördüncü ve son bölümü ise Sözlük bölümüdür; hikâyelerde geçen her kelime metin içerisindeki karşıladığı anlam ile verilmiştir. Değerlendirme ve Sonuç kısmında; genel bir değerlendirme ile dikkat çeken hususlar belirtilerek çalışma özetlenmiş, Kaynaklar bölümüyle de tamamlanmıştır.

Çalışmamıza konu olan Aman Muhtar'ın hikâyeleri, Buhara ve Buhara'da yaşayan insanlar hakkındadır. Bu hikâyelerde yazar; gördüğü, bildiği Buhara'yı, Taşkent'i anlatmış; buralarda yaşayan insanların aşklarını, gençlik arzularını ve aile problemlerini konu edinmiştir

Anahtar Kelimeler: Özbek Türkçesi, Aman Muhtar, hikâye, Ayoller Mamlakati ve Saltanati, Dil ve üslup incelemesi.

ABSTRACT

THE LANGUAGE AND STYLE EXAMINATION OF AMAN MUHTAR'S STORIES ON “AYÄLLÄR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ”

CİHANGİR SARDOĞAN, Sevgi

Master Thesis

Department of Contemporary Turkish Dialects and Literatures

Thesis Supervisor: Dr. SOLAK SAĞLAM

July 2019, 302 pages

In this study, language and style analysis of nine stories in Ayoller Mamlakati and Saltanati by Uzbek poet and writer Aman Muhtar was examined. In the introduction part of our study, information about Uzbeks and Uzbekistan, Uzbek literature before and after the 20th century was tried to be given. In the first part of the study, the life, literary personality and works of Aman Muhtar were mentioned. The second part is Language and Style Analysis section. In this section, phonological, morphological and syntactic features of the work were examined and content and stylistic elements were presented. Also in this section, examples of words and sentences in the work were tried to be given. Third part is the texts section. This section includes the transcription of the work and its transfer of Turkey to the Turkish work. The fourth and last part of our study is the dictionary section; each word in the stories was given with the meaning it meets in the text. In the Evaluation and Conclusion section; the study was summarized by specifying the points that attract attention with an overall assessment and completed with the resources section

The stories of Aman Muhtar, which is the subject of our study, are about Bukhara and Bukhara people. In these stories, the author deals with Bukhara, Tashkent, which he saw and knew, and family problems, love and desire for youth.

Keywords: Uzbek Turkish, Aman Muhtar, Ayoller Mamlakati and Sultanate, Language and style analysis.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ	1
1. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN.....	1
2. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI	2
3. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	14

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAN MUHTAR'IN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

1.1. ARAŞTIRMADA KULLANILAN MATERYAL VE YÖNTEM	25
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

2.1. Dil İncelemesi	26
2.1.1. Dil ve İmla Özellikleri	26
2.1.1.1. İmla Özellikleri	26
2.1.1.2. Dil Özellikleri.....	33
2.1.1.4. Kelime Grupları.....	73
2.1.1.5. Cümle	76
2.2. Üslup	82
2.2.1. Muhteva-Üslup	83
2.2.2. Anlatım Teknikleri.....	83
2.2.3. Olaya Dayalı Metinleri Oluşturan Unsurlar	85
2.2.3.1. Şahıs Kadrosu.....	85
2.2.3.2. Zaman Kavramı.....	86
2.2.3.3. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı.....	87
2.2.4. Anlatıcının Bakış Açısı	88
2.2.4.1. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcısı	88
2.2.4.2. Kahraman Bakış Açısı ve Anlatıcısı	89
2.2.4.3. Müşahit / Gözlemci Bakış Açısı ve Anlatıcısı	89
2.3. Hikâye İncelemeleri	90

2.3.1. Zarife.....	90
2.3.1.1. Dil ve Üslup	90
2.3.1.2. Olay Örgüsü	93
2.3.1.3. Zaman ve Mekân.....	94
2.3.1.4. Kişiler.....	95
2.3.2. Soğuk	98
2.3.2.1. Dil ve Üslup	98
2.3.2.2. Olay Örgüsü	100
2.3.2.3. Zaman ve Mekân.....	101
2.3.2.4. Kişiler.....	102
2.3.3. Sıradan Olay.....	103
2.3.3.1. Dil ve Üslup	103
2.3.3.2. Olay Örgüsü	105
2.3.3.3. Zaman ve Mekân.....	105
2.3.3.4. Kişiler.....	106
2.3.4. İki Koca Karı.....	106
2.3.4.1. Dil ve Üslup	106
2.3.4.2. Olay Örgüsü	108
2.3.4.3. Zaman ve Mekân.....	109
2.3.4.4. Kişiler.....	109
2.3.5. Mercan	110
2.3.5.1. Dil ve Üslup	110
2.3.5.2. Olay Örgüsü	111
2.3.5.3. Zaman ve Mekân.....	112
2.3.5.4. Kişiler.....	112
2.3.6. Aşk.....	113
2.3.6.1. Dil ve Üslup	113
2.3.6.2. Olay Örgüsü	115
2.3.6.3. Zaman ve Mekân.....	116
2.3.6.4. Kişiler.....	116
2.3.7. Ahmet Ağabeyin Kızları	117
2.3.7.1. Dil ve Üslup	117
2.3.7.2. Olay Örgüsü	117
2.3.7.3. Zaman ve Mekân.....	118
2.3.7.4. Kişiler.....	118
2.3.8. Şehirli Gelin.....	119
2.3.8.1. Dil ve Üslup	119

2.3.8.2. Olay Örgüsü	119
2.3.8.3. Zaman ve Mekân.....	120
2.3.8.4. Kişiler.....	120
2.3.9. SİHİRBAZ.....	121
2.3.9.1. Dil ve Üslup	121
2.3.9.2. Olay Örgüsü	121
2.3.9.3. Zaman ve Mekân.....	122
2.3.9.4. Kişiler.....	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1. AMAN MUHTAR'IN “AYÂLLÂR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ” ADLI ESERİNDEKİ HİKÂYELERİN TRANSKRİPSİYONU.....	124
3.2. AMAN MUHTAR'IN “AYÂLLÂR MÄMLÄKÄTİ VE SÄLTÄNÄTİ” ADLI ESERİNDEKİ HİKÂYELERİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARILMASI	193

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	294
KAYNAKLAR	297
ÖZGEÇMİŞ	302

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Özbek Kril Alfabeti.....	27
Tablo 2. Özbek Latin Alfabeti (Yıldırım, 2009:4)	28
Tablo 3. İyelik Ekleri	35
Tablo 4. Şimdiki Zaman (Öztürk, 2008: 314).....	41
Tablo 5. Görülen Geçmiş Zaman (Öztürk, 2008: 314).	41
Tablo 6. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Öztürk, 2008: 315).	42
Tablo 7. Şahıs Zamirleri (Öztürk, 2008: 318).....	43
Tablo 8. İşaret Zamirleri	45
Tablo 9. Dönüşlülük Zamirleri (Öztürk, 2008: 318).....	45
Tablo 10. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri	54
Tablo 11. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri.....	55
Tablo 12. Emir Kökenli Şahıs Ekleri	56

SİMGE ve KISALTMALAR DİZİNİ

-	: Fiile bağlanmayı gösterir.
+	: İsme bağlanmayı gösterir.
<	: Bu şekle gider.
>	: Bu şekilden gelir.
Ø	: Sıfır morfemini gösterir.
TDK	: Türk Dil Kurumu.
Akt.	: Aktaran.
Çev.	: Çeviren.
Ed.	: Editör.
A	: a, e.
D	: d, t.
I	: ı, i.
U	: u, ü.
S.	: Sayı.
Sy.	: Sayfa.
vd.	: ve diğerleri.

GİRİŞ

1. ÖZBEKLER VE ÖZBEKİSTAN

Özbek adının kökeniyle ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Özbek adının en çok, 1313-1340 yılları arasında egemenlik süren Altın Ordu hükümdarı, Özbek Han'dan geldiği görüşü savunulmuştur. Ebulgazi Bahadır Han, Özbek Han'dan daha önce tarihte Özbek adına rastlanmadığını söylemektedir ve bu görüşü M. A. Aristov, A. Y. Yakubovskiy, İ. P. İvanov, M. A. Çaplıçka ve Hilda Hukhem gibi birçok bilim adamı da desteklemektedir (Buran ve Alkaya, 2004: 101).

A. A. Semyanov ise bu görüşe karşı çıkarak, bu düşüncelerin temelsiz olduğunu ileri sürmüş, Özbek adının Ak Ordu döneminde meydana çıkarak hem İran hem de Orta Asya tarihçileri tarafından 14. ve 15. asırlarda Ak Ordu Devletinde Türk-Moğol Kabilelerinin tamamı için kullanılan ortak bir ad olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak Özbek Han'ın Kök Ordu, yani Altın Ordu hükümdarı olduğunu ve sonrasında Özbekler diye adlandırılan kabilelerin ona tâbi olmadığını belirtmiştir (Buran ve Alkaya, 2004: 101).

H. Vambery ise Özbek kelimesinin tam anlamının “kendi kendinin beği, bağımsız, müstakil” demek olduğu ve kelimenin Öz-bek şeklinde olduğu üzerinde durmuştur. Bu söz eski Macarlarda mertebe, unvan sıfatında olan kelimeye karşılık gelir ve bu anlamıyla 1150 yılına ait belgelerde kayıtları bulunur (Buran ve Alkaya, 2004: 101).

Denis Sinor'a göre Özbek kelimesi “Oğuz-bek” sözlerinin birleşimiyle meydana gelmiştir (Buran ve Alkaya, 2004: 101).

Hasan Eren ise bu sözün “Özü-berk” sözünden geldiğini ve “özü sağlam” anlamına geldiğini belirtmiştir (Buran ve Alkaya, 2004: 101).

1 Eylül 1991'de bağımsızlığını ilan eden Özbek Türklerinin büyük bölümü Özbekistan'da yaşamaktadır. Bugün yaklaşık 30 milyon kişi kadar oldukları tahmin edilmektedir (Öztürk, 2007: 293).

Özbekistan'ın toplam yüzölçümü 447 bin km² olup, başkenti Taşkent'tir. Afganistan (137 km), Kazakistan (2.203 km), Kırgızistan (1.099 km), Tacikistan (1.161 km), Türkmenistan (1.621 km) ve Aral Gölü (420 km) ile sınırdadır. Kara sınırlarının toplam uzunluğu 6.221 km'dir. Özbekistan, ülkenin güney kısmını oluşturan dört

bölgeden ibarettir ki bunlar çok zengin ve verimli toprakları olan Taşkent ovası, Semerkant ve Buhara ovaları ve aynı zamanda yarı çöl bölgesi olan Amu Derya ovasının kuzeyidir. Ülkenin yaklaşık %80'i ovadır ve ayrıca Tanrı Dağlarından kuzeyde Hisar ve ülkenin güneyindeki Altay Dağlarına kadar uzanan yüzlerce kilometre uzunluğunda dağlar vardır. Küçük ve büyük 600 nehir vardır ve bunların içerisinde en önemlileri Amu Derya ve Sir Derya'dır.

Özbekistan'ın ekonomisi, pamuk, altın, uranyum ve doğal gaz dahil olmak üzere ağırlıklı olarak meta üretimine dayanır. Piyasa ekonomisine geçmeyi hedeflediğini ilan etmesine rağmen, ülkede yabancı kaynaklı yatırımı caydıran sert ekonomik kontroller bir şekilde devam etmektedir (Tanınmış Yücememiş, vd., 2017: 197).

Özbekistan'da eğitim, kültür ve bilim oldukça gelişmiştir. Ülkedeki okuma-yazma oranı %99'dur. Bu ülkenin ilk üniversitesi olan Taşkent Üniversitesi, 1920'de açılmış, bundan sonra da birçok üniversite, teknik okul, kültür merkezi vb. yerler kurulmuştur. Ülkedeki herkes orta eğitimi tamamlamak zorundadır. Okuma yazma oranı %100'e yakındır. Ülkede yaklaşık olarak 8.535 orta dereceli okul, 247 teknik okul ve 46 üniversite vardır. Özbek üniversiteleri önemli bilimsel merkezlerdir. Bu üniversitelerde bilimsel araştırmalar yapılmakta, gelişmiş laboratuvarlar ve araştırma merkezleri bulunmaktadır. Bu Cumhuriyet'te eğitimle birlikte kültür de çok gelişmiştir. 1990'da 7800 kütüphane, 90 milyon kitap, 49 kulüp, 68 müze, 32 tiyatro vardı. Özbekistan'da her yıl 51 milyon kitap, 94 dergi, 280 gazete (185'i Özbekçe) yayınlanmaktadır (www.tarihtarih.com).

2. BAŞLANGIÇTAN 20. YÜZYILA KADAR ÖZBEK EDEBİYATI

Edebiyat araştırmalarında tarihi gelişimi ortaya koymak için iki temel kaynaktan yararlanılmaktadır. Bunlardan ilki sözlü kaynaklar, ikincisi ise yazılı kaynaklardır. Özbek edebiyatının tarihi gelişimini incelemek için de bu kaynaklardan yararlanmak gereklidir. Genel anlamda Türklerin en eski kaynaklarından biri olan destancılık geleneği tarih öncesi devirlere dayanmaktadır. Türklerin en eski destanı Alp Er Tonga destanıdır. Bu destana Kaşgarlı Mahmud'un eserinde rast gelinmiş olması da onun halk arasında ağızdan ağıza aktarıldığını ve bu sayede Kaşgarlı tarafından yazıya geçirildiğini göstermektedir. Aynı zamanda Mecusiliğin kutsal kitabı Avesta, bengü taşlarımız olan Orhun Kitabeleri ve Özbekistan'da Fergana ve Surhanderya

bölgelerindeki yirmiden fazla abide de Özbek Türkçesinin tarihi kaynaklarından (Üşenmez, 2013: 67).

Avesta ile 3000 yıllık geçmişe giden Özbek edebiyatı için Tomaris ve Şirak Rivayetleri de önem arz etmektedir. Sonraki dönemlerde Alp Er Tonga 2700, Orhun kitabeleri ise 1700 yıllıktır. Altun Yaruk ile başlayan Uygur dönemini ise sırasıyla Oğuzname, Muhabbetname, Letafetname, Mahzenül Esrar vb. izlemektedir. Yunan tarihçisi Herodot, Türkistan'da hüküm süren İskitlerden bahsederken burada yaşayan Türklerden bahsetmiştir (Üşenmez, 2013: 68).

İslâmî dönem Türk edebiyatının bilinen ilk büyük eseri olan Kutadgu Bilig, 6645 beyit içeren manzum olarak yazılmış siyasetnâme kitabıdır. Kutadgu Bilig'in kelime anlamı mutlu olma bilgisidir. Dîvânü Lügati't-Türk, Türkçenin bilinen ilk sözlüğüdür ve Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılmıştır. Dönemin diğer önemli eserleri ise Atabetü'l-Hakayık ve Yesevi'nin Hikmetleri'dir (Mermer, 2009: 2-3).

13. yüzyılda Harzemşahlar Devleti tarih sahnesinden silinmiş ve Türkistan coğrafyasında Moğol istilaları başlamıştır. Cengiz Han'ın ikinci oğlu olan Çağatay, 1227-1242 yılları arasında Doğu ve Batı Türkistan topraklarında Çağatay Hanlığını kurmuştur. Hanlığa bağlı halkların çoğunluğunu Türkler ve sonradan Türkleşmiş Moğollar oluşturmaktaydı. Çağatay Han'ın hayatını kaybetmesi üzerine Türklük unsuru öne çıkmış, yönetici zümre üzerinde İslam inancı etkin olmuş ve bu sebeple merkeze olan bağlılıkları zayıflamıştır. Mübarekşah'ın başa geçip, İslamiyet'i benimsemesiyle Çağatay Hanlığı büyük bir değişimin içine girmiştir (Üşenmez, 2012: 70).

1241 yılında Çağatay Han'ın ölümünden faydalanan Timur, 1370'li yıllara geldiğinde Semerkant'ı ele geçirip, Çağatay Hanlığına son vererek 14. yüzyılın hâkim gücü olmuştur (Yılmaz, 2017: 157-158). Timurlular ile aynı devirde Celâyirîler, Akkoyunlular ve Karakoyunlular, Altın Orda, Osmanlı, Memlûkler ve Tuğluklar da hüküm sürmüşlerdir. Moğol istilalarından sonra Timurlular Devleti ile adeta yeniden doğan Türkistan, Timurlular ile ilim, kültür ve sanat alanlarında da oldukça gelişmiştir. Türk diline ve edebiyatına da önem vermişler, edebiyatta da Batı Türkistan şivesini kullanmışlardır. Bu dönem edebiyatın zirvesi ise Hüseyin Baykara dönemine rast gelmektedir (Üşenmez, 2013: 70). Baykara'nın hâkimiyet dönemi boyunca Herat şehri büyüyen zenginleşmiştir. Hüseyin Baykara'nın yaptırmış olduğu Bağ-ı Cihân-arâ gibi, yaptırılan yeni saraylar ve köşkler şiirin, musikinin, resim ve yazı sanatlarının da gelişim merkezi olmuştur. Bu saraylarda çeşitli edebî faaliyetlerle birlikte, burada yer alan kişiler ezberlerindeki şiirlerle yarışlar yapmak gibi eğlenceler de düzenlemişlerdir.

Devletin ileri gelenleri ise bu faaliyetlerde katılımcıların uyması gereken kuralları belirlerlerdi. Bu saraylardaki meclisler aynı zamanda pek çok Türk sarayına da örnek teşkil etmiştir. Baykara, gençlik yıllarından, hayatının son dönemine kadar Hüseyinî mahlası ile eserler gazeller yazmış ve bunları bir divanda toplamıştır. Baykara'nın divanı dışında Risâle-i Sultan Hüseyin Baykara adlı bir eseri daha mevcuttur. Yedi bölümden oluşan bu eserde nesebi, dervişlere gösterdiği hürmet, adalete olan düşkünlük, kurulan vakıflar, Molla Câmî'ye duyulan saygı, şairlerin himayesi ve Nevâyî'nin fazileti anlatılmaktadır (Çevik, 2016: 23-25). Dönemde aynı zamanda Baykara'ya vezirlik de yapan Ali Şir Nevayî, Çağatay edebiyatının geniş bir coğrafyaya yayılmasına ve dolayısıyla bugünkü Türk diyalektlerinin ortak edebi dili haline gelmesine öncülük etmiştir. (Üşenmez, 2013: 70-71). Döneminde Hüseyin Baykara başta olmak üzere, Abdurrahman Camî, Hatifi, Binaî gibi şairler, Kemaleddin Behzad gibi ressam, Hüseyin Vâiz Kâşifi gibi söz ustaları, Sultan Ali Meşhedî gibi hattatlar ve Handemir ile Mirhand gibi tarihçiler de bulunmaktadır.

Nevâyî, Çağatay edebiyatının en büyük şairi oluşunun yanında aynı zamanda Türk edebiyatı ve Türk medeniyeti için de oldukça önemlidir. Çağatay Türkçesinin edebi dilinin Maveraünnehir'den İdil-Ural'a, Horasan'dan Kaşgar'a Türkçenin müşterek edebi dil haline gelmesinde rolü büyüktür. Türkçede ilk hamse yazarı olan *Nevâyî'nin Hayretü'l-Ebrâr¹, Ferhat ve Şirin, Leyla ve Mecnun, Seb'a-i Seyyâre, Sedd-i İskender, Lisânü't-Tayr, Muhâkemetü'l-Lügateyn, Mecâlisü'n-Nefâis, Mîzânü'l-Evzân, Nesâimü'l-Mehabbe, Nazmü'l-Cevâhir, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Tühfetü'l Mülûk, Münşeât, Sirâcü'l-Müslimîn, Tarihu'l-Enbiyâ, Mahbûbü'l-Kulûb fi'l-Ahlâk, Seyfü'l-Hâdî ve Rekâbet-ü'l-Münâdî* gibi birçok eseri bulunmaktadır. Bu eserleri arasında özellikle Muhâkemetü'l-Lügateyn Nevâyî'nin, Türkçenin Farsçadan üstün olduğunu savunması ve bunu örneklerle kanıtlamaya çalışması bakımında oldukça önem arz etmektedir (Yuldashev, 2013: 57). Nevayî dönemi itibariyle Türkçe yazmanın öne çıktığı gibi Uluğ Bey döneminde de mutasavvıflar vesilesiyle edebi sanatlar ilerleme kaydetmiştir. Edebiyat, Nakşibendî ve Yesevî dervişleri dâhilinde köklü bir şekilde yerleşmiştir. Öyle ki Timurular devletinin zenginliği dil ve edebiyata da tesir etmiş, Samerkant ve Herat kültür merkezleri haline gelmiştir (Üşenmez, 2013: 70-71). Timur sülalesinden olan Zahirüddin Muhammed Babür, Hindistan'da büyük bir Türk devletinin kurucusu ve Nevâyî'den sonraki dönem için Çağatay edebi dilini en iyi kullanan şair ve yazardır.

¹ Vahit Türk, Şaban Doğan, *Ali Şir Nevâyî Hayretü'l-Ebrâr*, Türkiye, 2015.

Babürnâme adlı eseri Türk dünyası edebiyatının şaheserleri arasında kabul edilir. Bu eserde kendi hayatını tüm yönleriyle ele aldığı gibi aynı zamanda gezdiği ülkelerdeki farklı kültürel unsurlara yer vermiştir (Yuldashev, 2013: 58).

Şeybanî Han ise bu dönemde yetişmiş bir diğer devlet adamı ve şairdir. Hazret-i İmamuz-zaman yani zamanın imamı ve halifesi unvanına sahip olmuş ve epik şiirin gelişiminde büyük bir rol oynamıştır (Açık, 2007: 11). Şeybanî Han'ın, Çağatay Türkçesi ile yazdığı şiirlerden oluşan divanında bir tevhid, 300 gazel, yirmi yedi rubâî, dört tarih ve kırk altı muamması bulunur. Köprülü, “Şeybanî Han'ın Çağatay edebiyatının teşekkülünde ihmal edilmemesi gereken bir sima” olduğunu söylemiştir. 1508 yılında yazmış olduğu *Bahrü'l-Hüdâ* adlı 234 beyitten oluşan mesnevi tarzındaki eserinde dini-ahlâkî meseleler, günlük hadiseler ve siyasi mücadelelerden bahsedilmektedir. *Risâle-i Maârif* adlı eserini oğlu Muhammed Timur Bahadır için kaleme almıştır. Bu eserinde aynı zamanda Ahmed Yesevî ile Hakîm Ata'nın şiirlerini de nakletmiş ve nasihatlerde bulunmuştur. Şeybânî Han'ın Mihmânnâme-i Buḥârâ adlı eserde yer alan şiirleri Yakup Karasoy ve Gülşen Seyhan Alışık tarafından neşredilmiştir (Türkoğlu, 2010: 45).

Timur'un vefatından sonra oğulları bu imparatorluğu ayakta tutmaya çalışmıştır. İmparatorluğun başkentinin Herat olması sebebiyle, Meveraünnehir bölgesinin idaresi Uluğ Bey'e bırakılmıştır. Fakat Timur'dan sonra oğlu Şahruh'un da vefatı üzerine Timur'un torunları arasında yoğun bir taht mücadelesi başlamıştır. Şeybanî Hanlığı ise 15. yüzyılın ilk çeyreğinde Siriderya nehrine kadar ulaşmıştır. Ebu'l-Hayr Han, 1428'de Altın Orda ile ilişkilerini kesmiş ve Özbek Han'ın adını verdiği bağımsız bir devlet kurmuştur. Timur devletindeki karışıklıklardan faydalanan Ebu'l-Hayr Han, henüz 15. yüzyılın yarısında Türkistan'ın yarısına hâkim olmuştur. Ancak Moğol kabilelerinden sırasıyla önce Kalmukların sonra da Oyratların saldırılarına uğrayan bu bağımsız devlet, Ebu'l-Hayr Han'ın sıkıyönetim içinde bulunmayışından dolayı çok büyük kayıplar vermiştir. Bu kayıplar sonrasında Özbek Türklerinden bir kısmı Yedisu bölgesine doğru göç etmiştir. Başına buyruk hareket eden bir diğer gruba ise “Kazak” adı verilmiştir. Ebu'l-Hayr Han'dan sonra başa oğlu Şah-Budak geçmiş, ancak yine Moğol saldırıları kesilmemiş ve Özbek Türklerinin yüzleri gülmemiştir. Ancak Şah-Budak'ın vefatından sonra başa geçen oğlu Şeybanî Han (1500-1510) döneminde tekrar toparlanan Özbek Türkleri, tüm Maverâünnehir'i ele geçirerek Timurluların hâkimiyetine son vermişlerdir. Şeybanî Han ise 1510 yılında Şah İsmail ile yapılan bir savaşta hayatını kaybetmiştir. Şeybanî Han'ın vefatından sonra ise Özbek Türkleri arasında yeniden bir

kargaşa dönemi başlamıştır. (Yılmaz, 2017: 158-159). Türkistan coğrafyasına hâkim olan bu kargaşa ve olumsuzluklar 17. yüzyılın başlarında daha da artmıştır. Şeybanîlerin son hükümdarı Abdullah Han'ın vefatı üzerine Türkistan'da 250 yıl süren siyasi birlik dağılmış ve Buhara, Harezm ve 18. yüzyılda Hokand olark üç ayrı hanlık kurulmuştur. Hanlıkların zamanla aralarındaki sorunları çözemeyip küçük beyliklere bölünmesi de çok kanlı mücadelelere yol açmıştır. Zaten kötü olan Türkistan şartları 18. yüzyılda İran Şahı Nadir'in istilası ile daha kötü bir hal almıştır. Mevcut iktidarların bu duruma bir çözüm bulamamasıyla, hanlıklar arasındaki çekişmeler ve savaşlar Türkistan coğrafyasındaki Türk birliğini derinden sarsmış ve bölgede Rus istilasına da zemin hazırlamıştır (Tekin, 2011: 1844).

Türkistan sahasının üç ayrı hanlığa bölünmesi ile Harezm, Hokand ve Buhara'da edebî muhitler oluşmuştur. Bu dönem edebiyatı genellikle hanlık saraylarında ve din adamlarının etkili oldukları bölgelerde gelişerek, saray ve tasavvuf edebiyatı olarak iki kola ayrılmıştır. Ancak bu dönem edebiyatının ve şairlerinin Çağatay dönemi şairlerinden ileri gidilememiştir. Hatta bu dönemin edebiyatı için Fuat köprülü "bir gerileme ve çöküş devri" demiştir. Bu dönem şairleri, klasik devir şairlerinde olduğu gibi yeni ekoller ortaya koyamamış ve hatta klasik devir sanatçıları taklit etmekten öteye gidememişlerdir. Üç hanlığın şairleri de eserlerinde hem Türkçeyi hem de Farsçayı kullanmışlardır. Ancak Harezm ve Hokand Hanlıklarındaki şairlerin Türkçe şiirleri, Buhara Hanlığındaki Türkçe şiirlere göre daha fazladır. Yine bu devirde edebiyattaki önemli olaylardan biri de edebi dilin yöresel ağızlara dayanarak gelişmesi yani mahallileşme akımıdır (Tekin, 2011: 1844).

Bu üç Özbek hanlığı içinde edebî manada en yoğun olan hanlık Harezm Hanlığıdır. Burada Nevayî geleneğini devam ettiren şairler bulunduğu gibi önemli tercümanlar da bulunmaktadır. Bu hanlığın en önemli temsilcileri Munis, Âgehî ve Kâmil Harezmî'dir. Munis, *Munisü'l-uşşâk* adını verdiği eserinde 1805'te yazmış olduğu ilk divanındaki şiirlerine ve daha sonra yazmış olduğu şiirlere yer vermiştir. Klasik şiirin tür ve nazım şekilleriyle oluşturduğu divanında 8500 beyit vardır. Bu divanın beş el yazma nüshası vardır ve bu yazmalar Özbekistan'da "Birûnî Nâmidegi Şarkşunaslık Enstitüsü Kol Yazmalar Fondu"nda bulunmaktadır. Şark tarihçilerinden Mirhand'ın *Ravzatü's-safâ* adlı eserinin birinci cildini ve ikinci cildinin birinci bölümünü de Farsçadan Çağatay Türkçesine tercüme etmiştir. Munis'in tarihi konu alan eserlerinden biri de *Firdevsü'l-ikbâldir*. Munis bu eserinde efsanevi rivayetlerden başlayarak Harezm'de geçen olaylara yer vermiştir ancak eser tamamlanamamıştır.

Başlangıçtan 1813'e kadar yazılabilmiş olan bu eseri Munis'in öğrencisi Âgehî tamamlamıştır. Âgehî, Harezmi hanlığının edebi muhitinde oldukça önemli bir isimdir ki Çağatay edebiyatında Nevâyî'den sonra "en çok ve en güzel yazan" olarak tanınmıştır. 18000 mısradan oluşan Ta'vizü'l-âşıkîn adlı divanında yirmiye yakın nazım türü ve şekli kullanılmıştır. Bu divandaki şiirlerin 1300'ü Farsçadır. Âgehî aynı zamanda siyasetçi ve tarihçidir. Harezmi tarihi ile ilgili yazdığı eserlerden bazıları şunlardır: *Riyâzü'd-devle*, *Zübdetü't-tevârih*, *Câmiü'l-vakiât-i sultânî*, *Gül-şen-i Devlet*, *Şâhidü'l-ikbâl*. Bu eserlerinde Harezmi hanlarından Allahkulu Han'dan Muhammed Rahim Hana (1825-1872) kadar olan devirdeki olaylara yer vermiştir. Âgehî aynı zamanda önemli şark edebiyatçılarından birçok eserini de Çağatay Türkçesine tercüme etmiştir. Kâmil Harezmi, Harezmi edebi muhitinin önemli isimlerinden biridir. Lirik bir şairdir ve şiirlerini divanında toplamıştır. Bu divan 3680 beyitten oluşmaktadır. Aynı zamanda da Fahreddin Âlî eş-Şafi'nin *Letâ'ifü't-tevâ'if* adlı eserini de Çağatay Türkçesine aktarmıştır. Harezmi Hanlığı ve tarihi konulu eserler arasında *Şecere-i Terâkkime* ve *Şecere-i Türk* adlı eserleriyle Ebûlgazi Bahadır Han'ı da zikretmek gerekmektedir (Tekin, 2011: 1845-1846).

Buhara Hanlığının edebi muhitini ise henüz hanlığın "emirlik" olmadığı Nâdir Muhammed ve oğulları döneminde eser veren Turdı, hanlığın bilinen ilk şairlerindendir. Turdı'nın külliyyatındaki 18 şiirin, on ikisi gazel, beşi muhammes ve biri kıtadır. Toplam 434 mısradan oluşan bu şiirlerin 165 mısrası Sübhankulu Han ile olan meşhur hicviyeleridir. Buhara hanlığının sonraki dönemlerinde çeşitli siyasi karmaşıklıklar olmasına rağmen edebi saha canlılığını devam ettirmiştir. Dönemde Mirza Sadık, Mirza Hasret, Perî Hisarî gibi şairler Farsça şiirler yazarken, Vâle, Şevkî, Mücrim, Cânî, Humulî, Şükürî ve Hiramî gibi isimler de hem Farsça hem de Türkçe şiirler yazmışlardır. Hanlığın önemli şairleri arasında Mücrim-Âbid, Şevkî Kettekorganî ve Hiramî yer almaktadır. Mücrim-Âbid, şiirlerini bir divanda toplarken Farsça şiirleri için de ayrı bir divan tertip etmiştir. Divanı, gazel, rubai, muhammes ve kıta gibi klasik şiirin nazım şekillerinden oluşmaktadır. Şevkî Kettekorganî, medrese eğitimi almış bir şairdir. Yetenekli bir söz ustası olan şair, Arapça, Farsça ve Türkçe yazdığı şiirlerini bir divanda toplamıştır. Hiramî ise genellikle tercüme eserleriyle tanınmaktadır. Fars ve Hint edebiyatlarındaki meşhur birçok eseri tercüme etmiştir. Sıddık tarafından tercüme edilen *Çâr Derviş*'i kısaltıp değiştirerek, *Mahfil* "ârâ'yı nesir olarak ve aslı Hintçe olup sonradan Farsçaya aktarılmış olan *Tûtînâme*'yi Çağatay Türkçesine aktarmıştır. *Yusuf u*

Züleyhâ'nın manzum tercümesini de yapan Hıramî'nin bu eseri günümüzde mevcut değildir (Tekin, 2011: 1846).

Hokand Hanlığının edebi muhiti birçok araştırmacıya göre Ömer Han ve oğlu Muhammed Ali Han devrinde çok güçlüdür. Fazlî'nin 1821 yılında yazmış olduğu antolojisinde devir şairlerinden almış üçünün ismi zikredilmiş ve şiirlerine yer verilmiştir. Ancak bu şairlerden yalnızca Gâzî. Mahmur, Emîrî, Hiclet, Edâ, Üveysî, Nâdire ve Nâzil Hocendî'nin divanları günümüze ulaşabilmiştir. Hokand'da şiir geleneğinin yanında destancılık geleneği de oldukça ön plandadır. Hâzık'ın Yusuf u Züleyhâ'sı, Üveysî'nin Şehzâde Hasan ve Hüsey'n'i ve Vakîât-ı Muhammed Ali Han destanları, Nâdir'in *Heft Gül-şen*'i ve Gülhanî'nin *Zarbü'l-mesel* destanları gibi çeşitli konularda birçok destan kaleme alınmıştır. Aynı zamanda Mutrib ve Andelib'in 1842'den sonra Hokand'da yaşanan olayları anlattıkları Şehnâme-i Divâne Mutrib ve Şehnâme-i Divâne Andelib divanları da günümüze ulaşan divanlar arasındadır. Emîrî mahlasıyla şiirler yazan Hokand Hanı Ömer Han, sarayında şairleri himayesi altına almış ve edebi sohbetler düzenlemiştir. Güçlü bir şekilde Nevâyî'i taklit eden Ömer Han'ın sohbetleri genellikle kendi yazmış olduğu şiirlerle ilgilidir. Aynı zamanda da Farsça ve Türkçe şiirlerinin bir arada olduğu divanı bulunmaktadır. Fazlî de zamanının yetenekli ve meşhur şairlerindendir. Fazlî'nin divanı günümüze ulaşmamış olup, birçok gazel ve kasidesi *Mecmua-i Şâirân* adlı eserinde dönem antolojilerinde mevcuttur. Özbek Türkçesiyle Farsça şiirler yazan Gâzî'nin bu şiirlerini topladığı bir divanı bulunmaktadır. Bu divanında 3000 mısraya yakın klasik şiirin nazım şekilleri yer almakla birlikte eserin dört el yazma nüshası bulunmaktadır. Hokand edebi muhitinin bir diğer ismi Mahmur' dur. Mahmur'un 3417 mısradan oluşan divanı bulunmaktadır ve şiirlerinde yaşadığı devrin çeşitli olumsuzluklarını eleştirmiştir. Asıl ününü *Zarbü'l-mesel* adlı fabl türündeki eserle kazanmış olan Gülhanî'nin aynı zamanda çeşitli mecmualarda on iki gazeli ve bir Farsça kasidesi bulunmaktadır. Üveysî ve Veysî mahlaslarıyla eser veren Cehanatin, Hokand Hanlığının edebi muhitindeki önemli kadın şairlerden biridir. Şiirlerini divanında toplayan şair, aynı zamanda Şehzade Hasan, Şehzade Hüsey'n ve Vakîât-ı Muhammed Ali Han (tamamlanmamış) adlı destanlar da kaleme almıştır. Hokand Hanı Ömer Han gibi eşi Nâdire de Hokand'da iz bırakmış yetenekli kadın şairlerdendir. Yazmış olduğu şiirlerini üç divanda toplayan şair toplamda 15000 mısra kaleme almıştır. Dönemin şairlerinden Nâdir'in bir divanı ve yedi bâbdan oluşan *Heft Gülşen* adında bir destanı bulunmaktadır. Divanı 13000 mısradan oluşmuş olup Farsça ve Çağatay Türkçesi ile yazılmıştır. Farsça ve Çağatay

Türkçesiyle eserler veren şairlerde bir diğeri olan Hâzık'ın bir divanı, *Yusuf u Züleyhâ*'sı, risale ve tercümeleleri vardır. Son olarak şiir yazmaya genç yaşta başlayan Ma'den'in divanında 3634 mısra olup bunlardan 1168'i Türkçe, 2466'sı Farsçadır (Tekin, 2011: 1847-1848). Yukarıda adı geçen Nâdire, Üveysî ve Mahzunî gibi şairler aynı zamanda eserlerinde yeni konulara da yer vermişlerdir. Kadın özgürlüğü, dini meselelere farklı yaklaşımlar, hanlıklardaki iç çekişmeler ve mücadeleler bu şairlerin işledikleri konulardan bazılarıdır. Örneğin yine yukarıda Mütrib ile Andelib'in bahsi geçen eserlerinde hanlıklarda yaşanan kanlı mücadeleler yansıtılmıştır (Açık, 2007: 13).

17-19. yüzyılları kapsayan Hanlıklar döneminde iki dillilik hâkim olmuştur. Medrese eğitimi almış olan şairler Arapça ve Farsçayı iyi bir şekilde bilip şiirlerinde genellikle Özbek Türkçesi ve Tacikçeyi kullanmışlardır. Şiirlerinde aruz vezni ile divan edebiyatının nazım şekillerini kullanan şairlerin aynı zamanda hiciv ve gerçeklik unsurlarından yararlanmaları da oldukça dikkat çekicidir (Açık, 2007: 15). Hicve dayalı şiirlerin yazılması, geleneksel şiir tarzına farklılıklar getirmiştir. Bu yeni tarzın ortaya çıkmasının altında yatan sebep ise hanlıkların içinde buldukları siyasi, sosyal ve kültürel durumdur. Şiirde sosyal konulara yer verilmesi, şiirlerin daha çok halka ve hayata yakın olmasını gerektirmiştir. Dolayısıyla bu dönem Çağatay edebiyatı için yeni bir dönem olarak kabul edilebilir (Tekin, 2011: 1849).

İran şahı Nadir Şah, 18. yüzyılın ilk yarısında dağınık halde bulunan Türkistan hanlıklarını işgal ederek hâkimiyeti altına almıştır. Nadir Şah'ın vefatı ile hanlıklar yeniden toparlanmışlardır. Horasan ve Merv bölgesinin hâkimiyeti için mücadeleye başlayan hanlıklar arasında Buhara ve Hive hanlıkları arasındaki rekabet iyice artmış ve iki Türk hanlığı birbirine düşmüştür. 19. yüzyılda ise yıpranan hanlıklardan istifade eden Ruslar keşif seyahatleri düzenlemeye ve işgal faaliyetlerine başlamışlardır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı Türkistan coğrafyasındaki Rus hâkimiyetinin başladığı dönemdir (Üşenmez, 2011: 116). Ancak Rusya'nın istila faaliyetleri ve hâkimiyet planı 19. yüzyıldan önceye dayanmaktadır. Rusya, I.Petro döneminde emperyalist kimliğini göstermiş ve onun bu doğrultudaki hedefleri tüm halifeleri için vazgeçilmez bir yasa haline gelmiştir. Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası kendini ilk kez Korkunç İvan diye de tanınan İvan Grozni ile göstermiştir. İvan, bu politikanın ilk adımlarını 1552'de Kazan Hanlığını, 1556'da ise Hazar Hanlığını yıkarak atmıştır. 1853'te Akmesit Kalesi'ni alan Ruslar, istila hareketini başlatmıştır. Akmesit Kalesi'nin Hokand Hanlığı için asıl önemi batı sınırlarını savunma kalesi olmasıdır. 1876'da yani aradan 22-23 yıl geçtikten sonra Hanlığın merkezi olan Hokand şehri de

alınmıştır. Bu Rusların Türkistan'da bağımsızlığına son verdiği 3. Hanlık olmuştur. Onun öncesinde 1873'te ilk olarak Hive Hanlığına, yine 1873'de Buhara Hanlığına ve son olarak Hokand Hanlığına son vermiştir. Rusların bu başarılarının arkasında görünüşte Müslüman olan Acem ve Rus esirlerinin önemi büyüktür. Bu savaşın sonunda ise Hive Hanı yerli tüccarlara büyük zarar verirken Rus tüccarlara önemli ayrıcalıklar veren bir anlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. (Açık, 2018: 321).

Ruslar, Türkistan üzerinde uyguladıkları işgal ve asimile politikalarını, uzun süren ve bu süreçte de halklar üzerinde oldukça derin izler bırakan bir tutumla uygulamışlardır. İşgal altındaki Hanlıkları önce Orenburg Genel Valiliği'nden idare ederken 1867-1924 arasında ise Türkistan Genel Valiliği'nden idare etmiş ve böylece yönetimi ele almıştır. İdareyi tekeline alan Rusya, Krasnovodsk-Taşkent ve Taşkent-Orenburg arasına demir yolu hattı kurarak Rus ekonomisini canlandırmıştır. Yine bu demir yolları vasıtasıyla Türkistan'da dışarıdan binlerce göçmen getirilmiş ve yerli halkın elinden alınan verimli araziler bu göçmenlere verilmiştir. Yine yerli halkın kendi kendine yetmelerine ve kendi kültürlerini geliştirip ilerletmelerine müsaade edilmemiştir. Ancak toplumun inanç ve kültür hayatını yozlaştırıcı her türlü faaliyet desteklenmiş ve teşvik edilmiştir (Açık, 2018: 322).

Tüm bu Rus faaliyetlerine karşı Türk halkları da sessiz kalmamış zaman zaman isyanlar çıkarmışlardır. Bu isyanlar kimi zaman zayıf kalırken kimi zaman da ses getirmiştir. 19. yüzyıldaki en önemli isyan Duckhi Eshon Vakası'dır. Bu isyan, katılımcıların senkronize hareke etmemeleri ve silahlarının çağa uygun olmayan ilkel silahlar olması sebebiyle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu isyanların yanı sıra Türkistan coğrafyasında iç çekişmeler de yaşanmaya başlamış ve Rus politikalarının bir sonucu olan cehalet ve ahlaksızlık oldukça yayılmıştır. 1868 yılına gelindiğinde Çimkent, Türkistan ve Taşkent'te iç isyanlar çıkmıştır. Hokand Hanlığı da 1868'de tıpkı Hive Hanlığı gibi Rus tüccarlara büyük ayrıcalıklar tanıyan anlaşmaları imzalamıştır. Anlaşma gereği yerli halktan ek vergiler alınarak kötü olan halkın durumu daha kötüye düşürülmüştür (Açık, 2018: 322).

1877 yılında Taşkent'te ve daha sonra Hive'de (1874), Semerkant'ta (1896), Buhara'da (1901), Andican'da (1904) ve Hokand'da (1904) ilk matbaa kurulmuştur. Bu matbaalarda Özbek edebiyatı klasiklerinin yanı sıra, doğu edebiyatının klasikleri, Rus edebiyatından ve dünya edebiyatından örnek eserler yayımlanmıştır. Özbekistan'da ilk halk kütüphanesi Taşkent'te 1870'te açılmıştır. Aynı zamanda 1884 yılında da ilk Rus Okulu açılarak başlangıç eğitimleri verilmekteydi ancak yerli halkın ilkokuldan sonra

okula devam etmelerine de izin verilmemiştir. Bu okulların sayısı kısa bir süre içinde Özbekistan geneline yayılmış ve sayıları yüzü geçmiştir. Rusların açmış oldukları bu okullar hedeflerine tam olarak ulaşamamış olsalar da yerli halk arasında Rus dili, medeniyeti ve edebiyatının yayılmasında büyük rol oynamıştır. Yine bu okullar vasıtasıyla kendi çıkarları uğruna çalışacak insan yetiştirmeye başlamışlardır. Rusların Türkistan’da tam anlamıyla kendi egemenliklerini kurma siyasetleri 1895’te “Arheologiya Heveskârlarının Türkistan Tögeregi”, 1897’de “Rus Geografiya Cemiyetinin Türkistan Bölümü”, 1896’da Semerkant’ta tarih müzesinin açılışını yaparak başlamıştır. Özbek Türkçesiyle ilk gazete Turkestanskaya Tuzemnaya Gazeta “Türkistan Vilayetinin Gazetesi” adıyla yayımlanmıştır. 1871 yılında Türkistan Genaral Gubernatörlüğü tarafından yayımlanan bu gazetenin sorumluluğu 1883 yılında Nikolay Petroviç Ostroumov’a verilmiştir. Ostroumov, gazete için yerli bir grup yazarı toplamış ve bu yazarlara Rus tarihi ve medeniyetini öven yazılar kaleme aldirtmiştir. Rusları örnek almaya davet eden yazarlar aynı zamanda Türkistan coğrafyasına ilim ve fenni getirenlerin ve Türk halklarını dünya ile tanıştıranların da Ruslar olduğunu benimsetici yazılar kaleme almışlardır. Yine Ostroumov, Rusya’da seyahate çıkmış olan yerli yazarların kaleme aldıkları gezi yazılarını bu gazetede yayımlarken özellikle Türkistan halklarının geleneklerini küçük düşürücü unsurların bulunmasına dikkat etmiş ve böylece yerli halkı atalarından koparmayı hedeflemiştir. Semerkantlı yazar Mirzo Buhoriy’in seyahat izlenimleri ve Taşkentli tüccar Toshmuhammad İsamuhamadov’un Paris seyahati notları bu tür yazılara örnektir (Açık, 2018: 322-323).

Öte yandan Gaspıralı’nın çıkarmış olduğu Tercüman gazetesi zamanla Rusya’da en etkili gazetelerden biri haline gelmiştir. Ruslar lehine yazan Türk yazarlar olduğu gibi Gaspıralı’nın fikirlerini benimseyip, Türk halklarının müşterek bir yazı dili ve kültürü olduğunu, bunların bir takım siyasi organizasyonlarla millî kimliklerin yeniden hatırlatılması gerektiğini düşünen yazarlar da mevcuttur. Rusların açtıkları okullara karşın Gaspıralı’nın Usul-i Cedit okulları 19. yüzyılın başlarında neredeyse Türkistan coğrafyasının tamamına yayılmıştır. Yeni usul ile ders veren ilk mektep 1897’de Andican’da açılmıştır. 1903 yılına gelindiğinde Türkistan’da 102 adet ilk mektepte, 2 adet de orta mektepte ders verildiği bilinmektedir. Gaspıralı’nın cedit okulları, başta gençlere çağdaş ilimleri öğretmek halkı geri kalmışlık ve cehaletten kurtarma amacı güderken sonraları mevcut sosyal ve siyasi yapının ıslah edilmesi amacı gütmeye başlamıştır. Tercüman gazetesi ile birbirinden kopmakta olan Türk toplulukları birbirlerine yaklaştırılmaya çalışılmış ve özellikle maarifçilik konusunda atılım

yapılması gerektiğini dile getirmiştir. Gaspıralı, bir makalesinde bir milletin varlığını “dil birliği ve din birliği” ne bağlamıştır (Açık, 2018: 323-324).

Maarifçilik ve Ceditçilik devri olarak adlandırılan bu devirlerde dil ve edebiyat ürünlerinde dilde sadeleşme, halka yönelik ve sade anlatımlar dikkat çekmektedir. İlim ve marifet ön plana çıkarılarak halkın günlük yaşantısı yansıtılmış, eserlerdeki başkahramanlar halktan seçilmiştir. Yazı dili önceki dönemlerin aksine halkın konuşma diline yaklaştırılmıştır. Özellikle Gaspıralı'nın Buhara'ya gelerek emirliği ziyaret etmesiyle başlayan yenileşme dönemi zamanla tüm Türkistan'a yayılmıştır. Özellikle basın yayın hayatında hızlı bir ilerleme kaydedilmiştir. Türkistan'da Gaspıralı'nın Tercüman'ından sonra Özbekistan'da çıkarılan ilk gazetenin adı Terakkî'dir. Bu gazete ve aynı amaç için yazılmış dergilerle dil ve kültür yönünden birlik ve beraberliğe çağrı yapmıştır. Bu çağrı yapılırken millî meseleler ve özgürlük gibi kavramalar dile getirilmiş ve halkın manevi yönden duygularını harekete geçirmek amaçlanmıştır. Yine dönemde *Hurşid* adlı bir gazete daha çıkarılmıştır. Bu gazeteye Özbek ediplerinden Münevvekkârî Abduraşihanov yazarlık yapmıştır. Ceditçilik ve maarifçilik çalışmalarının bu hızla devam ettiği yıllarda aynı zamanda ceditçilere karşı çıkanlar da olmuştur. Bunların başında ise bazı dini gruplar yer almaktadır. Bu gruplar gazete, dergi ve benzeri faaliyetlerin iyi olmadığından yakınmış ve karşı çıkmaya çalışmışlardır. Bu kişilere gazete köşelerinden cevaplar verilmiş ve bu yüzden çatışmalar yaşanmıştır. Bu devir Özbek edebiyatı açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü bu dönem Modern Özbek dilinin temelleri bu dönemde atılmıştır. Çünkü bu dönemde roman, hikâye, drama, tiyatro gibi pek çok edebî tür vücut bulmaya başlamıştır. Gazete ve dergilerde yaşanan artış yazarların da kalemlerini ve zihinlerini güçlendirmiştir. Bu dönemde yapılan faaliyetlerdeki dilin millî dil yani Özbek Türkçesi olması anlaşılma açısından oldukça katkı sağlamıştır. Bu sebeple de bu dönemde millî bir dilden ve millî bir edebiyattan söz etmek mümkündür (Üşenmez, 2013: 97-102).

Türkistan'daki cedit hareketlerinin öncülerinden biri olan Mahmudhoca Behbudi, farklı farklı birçok ülkeyi gezmiş ve o ülkelerin eğitimi ile Türkistan'daki eğitim, kıyaslanmıştır. Bu kıyaslamanın sonucu Türkistan'daki sosyal, siyasi ve iktisadi hayattaki geriliğin asıl sebebinin eğitimsizlik olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı da yeni okulların açılıp, matbuatın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Behrudî aynı zamanda Özbekistan'da ilk tiyatro yazarıdır. 1914'te sergilenen Pederküş adlı dramda Türkistan'ın geleceğine duyulan kaygı temasını işlemiştir. Bu eser Türkistan'da

tiyatronun doğuşuna öncülük etmiştir. Bir diğer ceditçi yazar Abdurauuf Fıtrat² tır. Türkiye’de yaşadığı süre zarfında buradaki yenileşme hareketlerinden çok etkilenen şair, Buhara’ya döndüğünde kısa süre içerisinde ceditçilik hareketinin önde gelenlerinden biri olmuştur. Halkı bilinçlendirmek amacıyla dönem aydınlarından oluşan Çağatay Gurungi adında bir sohbet topluluğu kurmuştur. Topluluk üyeleri dil, tarih ve edebiyat gibi birçok alanda araştırmalar yapmış ve cedit okulları için ders kitapları hazırlamışlardır. Fıtrat, iyi bir edebiyatçı olmasının yanı sıra iyi bir dilcidir. Özbek Dili Grameri ile Tacik Dili Grameri adlı eserleri dilciliğini, Eski Özbek Edebiyatı Örnekleri, Çağatay Edebiyatı ve Edebiyat Kaideleri adlı eserleri de edebiyatçılığını destekler niteliktedir. Ceditçiliğin önemli temsilcilerinden bir diğer isim de Abdulla Avlanî³’dir. Avlanî, gazeteci, eğitimci, şair, tercüman ve tiyatrocu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sada-yı Türkistan ve Turan gazetelerinde yazarlık yapmıştır. 1913’te Turan adlı tiyatroyu kurmuş, danışmanlık ve yöneticiliğin yanında oyunculuk da yapmıştır. Aile Münazarası adlı şiirinde eğitimin ailede başladığını, ailelerin bilim ve eğitimin önemini kavrayamadıkları takdirde çocukların da bunun bilincine varamayıp okullara gelmeyeceklerini dile getirir. Avlanî aynı zamanda çocuk edebiyatının da babası sayılır. Özbek ceditçi aydınlarından yazar, bestekâr, şair, tiyatro yazarı ve yönetmen olan Hamza Hekimzade Niyazî aynı zamanda pedagoğ olarak da önemli bir yere sahiptir. Dönemin önemli isimlerinden biri de Abdulhamit Süleyman oğlu Çolpan⁴’dır. Zeki Velidi Togan sayesinde Ceditçilik ve Türkçülük görüşleriyle tanışmıştır. O andan itibaren öğretmen olma hayalinden vazgeçip Özbeklerin millî yazarı olma hayaline dalmıştır. Şiirleri birçok gazetede yayımlanmıştır. Çolpan, yaşadığı devir gereği Rusça, Arapça ve Farsçaya hâkimdir ve bu sayede dünya edebiyatının önemli eserlerini okumuştur Çağatay Görüngü adlı sohbet topluluğuna katılarak milletine daha çok hizmet etmenin yollarını aramıştır. 1923’te Rusya tarafından Özbek millî tiyatrosunu geliştirmek amacıyla 24 genç ile birlikte Moskova’ya gönderilmiştir. Çolpan’ın önemli eserlerine örnek olarak Özbek Yaş

² Fatma Açık, “Özbek Türk Şairi, Yazarı, Dil Bilimcisi ve Düşünürü Fıtrat”, KÖK Journal of Social and Strategical Researches, Vol. IV, Num. 1, (Spring 2002).

³ Sibel Küçükağaoğlu Tunç, (2017). Usul-i Cedit Mektepler İçin Yazılan Ders Kitabı: “Okış Kitabı”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 7, Sayfa: 202-212.

⁴ Hülya İçel, (2019). “Çolpan’ın Şiirlerinde Özgürlük Özlemi ve Çolpan Yıldızı İmgesi”, Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, (S.17) c.7 / s. 135-147.

Şairleri (1923), Gözel Yazgıçlar (1925), Edebiyat parçaları (1926) şiir türünde, Uygâniş (1922), Bulaklar (1923), Tâng Sırları (1926) şiir kitapları, Yârkınây (1921), Halil Fereng (1921), Çörining İsyâni (1926), Yene Üylenemen (1926), Ortâk Karşibâyev (1928), Hücüm (1928) tiyatro türündeki eserleridir. Çolpan, 1930'lu yıllarda Rusya'ya taşınmıştır ve orada Gogol, Franko ve Andreyev'in eserlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır. Kişen yani Pranga adlı eserinde Rus rejimi altındaki hayatın prangaya vurulmuş tutsak bir hayat olduğu mesajını vermiştir (Yuldashev, 2013: 68-86).

3. 20. YÜZYIL ÖZBEK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

20. yüzyılda Türkistan'da da tıpkı Rusya'daki gibi önemli siyasi olaylar baş göstermiştir. Özellikle 1904-1905 tarihleri arasında yaşanan Rusya-Japonya savaşında Rusya'nın mağlup olmasıyla kriz daha da büyümüştür. Bu sebeple de Rusya, sömürgesi olan halklara baskısını arttırmıştır. Krasnovodks ve Orenburg'daki demir yolları vasıtasıyla Türkistan'ın zenginlikleri olan pamuk, ipek, kürk ve meyveler Rusya'ya taşınmıştır. Yani Türkistan, Rusya'nın hammadde kaynağı haline getirilmiştir. Yerli halklar sürgüne zorlanıp onların yerine Rus vatandaşlarını yerleştirmiştir. Bu duruma başkaldıran Türkistan halkı ise başarılı olamamıştır. Bu başarısız isyanlar sonucunda yeni arayışlar içine girmişlerdir. Bahçesaray'da Tercüman, Kazan'da Vaqt ve Yulduz ve İstanbul'daki Sırat-i Mustakim yenilikçi fikirlerin ortaya çıkıp geliştiği gazetelerdir. Bu ceditçi fikirlerin gelişmesinde Rusya'daki olaylar etkili olmuştur. Munavvarqori Abduraşidxonov, Abdulla Avloniy, Ubaydulla Xojayev, Nizomiddin Xojayev, Komilbek Norbekov ve Orifxojaboy Hojinov'un imzalarıyla 12 Mayıs 1909 tarihinde 41 maddelik tüzüğe sahip Jamiyati Hayriyya derneği kurulmuştur. Bunu daha sonra Abdulvohid Burhonov, Homidxoja Mehriy, Ahmadjon Hamdiy, Mukammil Burhonov, Hoji Rafe, Mirzo Abduvohid ve Usmon Xoja öncülüğünde kurulan Tarbiyai Atfol cemiyeti takip etmiştir. Bu cemiyetler gençleri gelişmiş ülkelere gönderme konusunda çalışmalar yapmıştır. Daha sonra kurulan Turon, Şoroyi İslomiya ve Şoroyi Ulamo gibi dernekler birer partiye dönüşmemiş ancak siyasi fonksiyonları olan partilerdir. Hatta 1910'larda Genç Türkler İnkılabı ile oluşan İttihodi Taraqqiy, Andican'da Ozod Xalq, Hurriyat, Marifat; Semerkant'ta Mirvaj-ul İslom, Klub İslomiya, Musulmon Mehnatqashlari İttifoqi; Kattaqorgonda Ravnaqul İslom, Güliston gibi kimi gizli kimi Açık derneklerin varlığı hakkında Özbekistan Millî Hafızlık Hizmetleri arşivinde belgeler bulunmaktadır (Açık, 2018: 325-326).

Halk arasında millî düşüncenin gelişip bağımsızlık fikrinin yayılmasını saplamak amacıyla çıkarılan bir diğer gazete ise, Ubaydullaxoja Asadullaxojayev'in öncülüğünde kurulan Taraqqiyparvarlar adlı siyasi partinin yayın organı Sadoyi Turqiston gazetesidir. Gazetede Türkistan tarihi, medeniyeti, kültürü ve geleceği hakkında makaleler, hikâyeler ve şiirler yer almaktadır. 1913 yılında kurulan Turon cemiyeti, "Halk arasında tiyatro sevgisi uyandırmak, tiyatro serleri yazmak ve sergilemek" amacıyla kurulmuştur. İlk Özbek tiyatrosu ise 27 Şubat 1914 tarihinde Taşkent'te Kolizey tiyatrosunda faaliyete geçmiştir (Açık, 2018: 326).

Cedit dönemi aydınlarının büyük bir çoğunluğu gazetecilik ve dergicilik ile yakından ilgilenmişlerdir. Edebiyat ile ilgili ilkyazılar da bu dönemde gazetelerde yayımlanmıştır. 20. yüzyılın ilk on yılında nesir türünde fazla eser verilmemekle birlikte zamanlar bu eserlerin sayısı artmış hatta tiyatro ve roman gibi türlerde de kendini göstermeye başlamıştır. Yukarıda da bahsi geçtiği üzere ilk tiyatro 1914 yılında sahnelenmiştir. Bu dönemdeki bazı tiyatro örnekleri şunlardır: Abdulla Badriy'in Cuvanmerg ve Ahmak, Hoci Muin'in Jovonbozlik Gurbonlari ve Boy İla Xizmatkor, Nusratilla Kudretillaogehli'nin Toy ve Kengash Meclisi, Avloniy'in Advokatlik Osanmi? ve Pinak, Qodiriy'in Bahtsiz Kuyav. Ancak cedit tiyatrosunun ilk örnekleri 1920'li yıllarda verilmeye başlamıştır. Fıtrat'ın Çin Seviş ve Hind İxtilolçilari eserleri cedit tiyatrosunun ilk örneklerindedir. Bu eserlerinde İngiliz sömürgesi altındaki Hintlilerin bağımsızlık için verdikleri mücadele üzerinden halka bağımsızlık fikrini benimsetmeyi amaçlamıştır. Çolpan'da 1926'da Yorqinoy adlı dramasıyla zulme dayalı saltanatları işlemiştir. Yine Niyaziy, dönem gereği yazmak zorunda kaldığı eserleri dışında Perenci Sırlarından Bir Levha ya da Yallaçılar İşi ve Burungi Kazılaryahut Maysarının İşi adlı eserleriyle hem komedi türünde hem de psikolojik dram türündeki ustalığını göstermiştir. Bu iki tiyatrodaki Özbek kadınlarının durumları işlenmiştir. Kadın konusunu işleyen bir diğer aydın ise Gulam Zaferi'dir. Halime müzikalinde sevdiği adam yerine zengin ve yaşlı biriyle evlenmek zorunda kalan Halime ile asrın gerçeklerini gözler önüne sermektedir. Bu tarz müzikallere olan ilgi de aynı zamanda Özbek Operasının doğuşuna da zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda millî romanı yaratmak için çalışmalar yapan cedit aydınları arasında ilk örnek Abdulla Qodiriy'in Ötgan Kunlar'dır. Özbek edebiyatının ilk romanı sayılan bu eserde Özbek Türklerinin yaşamından esinlenerek Türkistan da yaşanan olayları parça parça romana serpererek "Hokand Hanlığındaki olaylar Otabek ve Kümüş aşkı" çerçevesinde ele alınmıştır. Bu roman büyük bir ilgiyle okunduktan sonra Qodiriy devam niteliğinde olan Mehrobdan

Çayon romanını kaleme almıştır. Özbekistan'ın ilk romancısı olan Qodiriy aynı zamanda realist ve hiciv tarzında eserlerde yazmıştır. Roman türünde bir diğer önemli isim Sadridin Ayniy'dir. Ayniy'in 1920'de yazmış olduğu Buxoro Jallodlari adlı eseri tarihi roman türündeki ilk örneklerdendir. Yine Çolpan, Özbek kadınları için nesir türünde eserler kaleme alarak konuya dikkat çekmeye çalışmıştır. Çolpan'ın Oydin Keçalarda, Qor Qoynida Lola, Novvoy Qiz adlı eserleri kadınların toplumdaki yerlerine, ezilmiş ve küçük görülmüş, hakları olmayan kadınları işlemektedir (Açık, 2018: 336-339).

1917 ihtilali sonucunda Çar Hükümeti'nin yıkılmasıyla Merdıklar yurtlarına dönmüşlerdir. Hem Çar hükümetinin hem de kızıl hükümetin emperyalizmini reddeden aydınlar yukarıda ismi geçen bazı gizli partileri kurarken 1921'de "Türkistan Millî Birliği" ni kurmuşlardır. Hokand'da 26 Kasım 1917'de başlayan "Müslümanların 4. Ülke Kurultayı" nda Türkistan Muhtariyeti ilan edilmişse de 1918'de Bolşevikler burayı ele geçirip adeta kan gölüne çevirmişlerdir. Üç gün boyunca saldırı altında olan Hokand'da on bine yakın insan katledilmiştir. Bu kıyım sonrasında Muhtariyet geçersiz sayılmıştır. Aynı zamanda Buhara ve Hive'de kurulan cumhuriyetlerin de ömrü kısa olmuştur. 1920 yılına gelindiğinde ise Hive ve Buhara Hanlıklarını da ele geçiren Bolşevikler sebebiyle, 1924 yılına kadar tüm bağımsızlık çalışmalarına son vermek zorunda kalınmıştır. Yeni Rusya, Batı Türkistan'ı beş aynı parçaya bölmüş, halkın yaşam biçimini ve kültürünü değiştirme çalışmalarını başlatılmıştır. Bu rejime karşı olan ceditçiler ise aranmaya başlanmıştır. Milliyetçilik ile suçlanan ceditçiler gibi ceditçi olmayan yazarlar da cezalandırılmıştır. Kurulan mahkemelerde hapis cezasına çarptırılan aydınlar olduğu gibi idama çarptırılan ya da sürgüne gönderilenler de olmuştur. Yani Türkistan coğrafyasında komünist diktatörlük hâkim olmuş ve her türlü özgür düşünce yasaklanmıştır (Açık, 2018: 326-327).

İhtilal olayları tarihi alanda yarattığı etkinin yanında bir de edebî alanda etkileri vardır ki bu ihtilale sevinen Türkistan halkı bu konu ile ilgili yüzlerce şiir yazmıştır. Ancak Özbek edebiyatında Ekim Devrimine ithaf edilen eserlere rastlamamaktadır. Çünkü bu olay bir geriye gidiş olarak görülmüştür. Bu konuda ancak 1918-1919 tarihlerinde eserler verilebilmiştir. Muhtariyetin ilanı birçok alanda olduğu gibi edebiyatçılar arasında da coşku uyandırmıştır. Çolpan'ın Ozad Türk Bayramı ve Hamza'nın Turkiston Muhtariyatı bu konu hakkındaki şiirlere örnektir. 1917-1926 tarihleri arasında ikiye ayrılan aydınlardan bir grubu Bolşevikleri kurtarıcı olarak

görürken diğer grup eski hükümetin devamı olduklarının farkındadır. Bu ikilik edebiyata da yansımıştır (Açık, 2018: 332-334).

1920'li yıllarda edebî akımlar ön plana çıkarken aynı zamanda destan dönemine duyulan ilgi de artmıştır. 1930-1940'lı yıllarda ise geçmiş ve şimdiki düzenin bir arada anlatıldığı eserler kaleme alınmıştır. Şiirde de musiki düşünce, felsefi düşünce ve millî Özbek ruhu gibi yeni temalar görülmeye başlamıştır. Yine bu dönemde Abdulla Qodiriy, Çolpan, Abdulla Qahhor ve Aynî Özbek nesrinin yükselişinde büyük rol oynamıştır (Üşenmez, 2013: 140-141).

Tarih 1941-1945'leri gösterdiğinde Sovyet halkları da diğer milletler gibi savaşa hazırlanmışlardır. Özbekistan da bu süre zarfında üzerine düşeni yaparak cepheye bir milyon dört yüz otuz üç bin kişiyi göndermiştir. Gidenlerden en az beş yüz bin kişi ise savaştan geri dönememiştir. Tarihi alanda birçok değişiklik yaratan bu savaş, edebiyat alanında da yeni konular ve problemler getirmiştir. Birçok aydın silahlanarak savaşa katılırken bazı aydınlar da gazetecilik yaparak cephenin nabzını tutmuştur. Sultan Cora, Alim Şerefiddinov, Hasan Said, Nazir Safarov, İbrâhim Rahim, İlyâs Muslim, Perde Tursun, Zinnet Fathullin, Mamarasul Babayev, Mirzakelân İsmâilî, Mumtaz Muhamedov, Nazarmat, Adham Rahmat, Şuhrat, Sunnatulla Anarbayev, Cumaniyaz Şeripov, Düşen Feyzî ve Adil Yakubov cephede silahla, sahada kalemle savaşan Özbek aydınlarından sadece bazılarıdır. Hal böyle iken edebî eserlere vatan, vatanseverlik, bağımsızlık, dostluk ve kahramanlık gibi konular girmeye başlamıştır. Dönem eserlerinde genellikle cephede verilen savaş ve cephe gerisindeki hayat işlenmiştir. Savaş döneminde Özbekistan'da bulunan bazı Rus, Ukraynalı ve Beyaz Rus sanatçılar Özbek aydınları ile iş birliği içerisinde bulunmuşlardır. Bu iş birliği çerçevesinde Özbek yazarların eserleri Rusçaya ve diğer Sovyet halklarının dillerine çevrilmiştir. Bu iş birliğine örnek olarak Hamit Alimcan, Uygun, Sabir Abdulla ve Nikolay Pogodin'in birlikte kaleme aldıkları Özbekistan Qılıcı, Hâdi Zarirov ve V. M. Jirmunskiy'in Özbek Xalq Qahramanlık Eposı ve Aybek ile A. Déyc'in Ali Şir Nevâî adında risale ve bilimsel makaleler yer almaktadır (Yuldashev, 2013: 93-94).

Savaş dönemi Özbek edebiyatı şiirinde asıl konu askerlik ve savunmadır. Bunların yanında vatana sevgi, düşmana nefret, halkların dostluğu, vatanseverlik, kahramanlık ve insan sevgisi gibi konular da dönem şiirinin konusudur. Bu konular ile dolu olan cephe şiirlerine örnek olarak Sultan Cora'nın Sagınıb ve Sagınçlı Selam ve Hasan Said'in Cengçining Qoşıqlari, Biz Yengemiz ve Qasemyad gösterilebilir. Bu dönemde şiir her ne kadar toplumun ihtiyaçlarına hizmet etmiş olsa da estetik

güzellikten de mahrum kalmamıştır. Şairler eserlerinde semboller kullanarak anlatımlarını güçlendirmiş ve manzum tarzda mektuplar yazmışlardır. Bu mektuplar bazen askerden sevdiğine bazen de sevdiğinden askere doğru olup savaş döneminde hem cephe hakkında hem de cephe gerisi hakkında fikir oluşturulmuştur. Çok yönlü bir anlatımın hâkim olduğu mektup yazarları arasından Sultan Cora, Hamit Alimcan, Uygun ve Mirtemir özel yer tutmaktadır. Dönemde nesir de tıpkı şiir gibi dönem şartlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Aybek, Sadreddin Aynî, Hamid Alimcan, Gafur Gulam, Kâmil Yaşin ve Mağsud Şeyhzade vatan sevgisini, bağımsızlık duygusunu, cephe ve cephe gerisini ve düşmana olan nefreti toplumsalcılık ile işleyen aydınlardan bazılarıdır. Hikâye ve uzun hikâye türleri de savaşa göre şekillenmiş ve birtakım sembollerle yaşananlar anlatılmaya çalışılmıştır. Abdulla Qahhar, bu iki türde de en iyi temsilci olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş dönemi Özbek edebiyatında yalnızca bir roman bulunmaktadır. Aybek'in 1944'te yazdığı Nevaî adlı roman edebiyatın savaş döneminde elde ettiği büyük başarılarından biridir. Tiyatronun etki gücü savaş döneminde kendini iyice göstermiştir. Düşmana nefret, vatan sevgisi, kahramanlık duygularının yansıtıldığı piyesler önemli yer tutmuştur. Bu piyeslere örnek olarak Özbekistan Qılıcı, Devran Ata, Qasas ve Ana gösterilebilir. Örneğin Özbekistan Qılıcı adlı müzikalde savaş döneminin başlıca konuları semboller yardımıyla işlenmiştir. Nesir türünde olduğu gibi tiyatro türü de II. Dünya Savaşında gelişiminin bir kısmını tamamlamıştır (Yuldashev, 2013: 94-96).

Dönem aydınlarından Gafur Gulam, dergi ve gazetelerde çalışarak halkın istek ve arzularını tanımış ve yine bu gazete ve dergiler sayesinde güçlü bir yazar ve şair olmuştur. Özellikle kısa hikâyeleri ile Özbek edebiyatına katkıda bulunan Gulam'ın en iyi eseri ise Şum Bala adlı eseridir. Yazar otobiyografik kıssa niteliğindeki bu eserini kendi çocukluğundan esinlenerek yazmıştır. Dinomo, Tirik Qoşıklar ve Güzellik Nimedede? adlı şiir kitaplarıyla Sovyet devrinin en iyi şairi unvanını almıştır. Özellikle Güzellik Nimedede? adlı eserinde klasik edebiyatın güzellik algısı eleştirilmiş ve güzelliğin ancak çalışıp bir şeyler üretmek ile mümkün olabileceğini yazmıştır. Özbek edebiyatının Sovyet dönemindeki önemli isimlerden biri de Aybek'tir. Özbekistan Yazarlar Birliği başkanlığı da yapan yazar Çolpan'dan etkilenmiştir. İlk şiir kitabı Tuygular adıyla yayımlanmıştır. Meşale adlı kitabında emekçi insanları komünizmin kurucuları olarak nitelendirmiş ve manzum hikâyelerinde destan geleneğinden faydalanarak dönemin ideolojisine uygun yeni kişileri anlatmıştır. Yazar romanlarıyla Özbek romanının zenginleşmesine büyük katkı sağlamıştır. Özellikle "Nevaî" adlı

romanı birçok dile çevrilerek yazarı dünyaya tanıtmıştır. Abdulla Qahhar Sovyet döneminin en önemli hikâye ve kıssa yazarlarından. Yazıları birçok gazete ve dergide yayımlanmıştır. Hikâyeciliğinde örnek aldığı kişi Rus yazar Çehov'dur. Çehov'un neredeyse tüm eserlerini okuyarak kendini üslupta geliştirmeyi amaçlayan yazar hikâye türünün önemli bir ismi haline gelmiştir. Aynı zamanda tiyatro türünde eserler de vererek tiyatronun gelişimine de katkı sağlamıştır (Yuldashev,2013: 96-101).

Rusya savaş döneminde uygulayamadığı bazı politikaları savaş sonra uygulamaya başlamıştır. Sovyet tarzı yaşam ve Sovyet insanı yeniden yüceltmeye başlanmış ve bu politikaya uymayan aydınlar cezalandırılmıştır. Said Ahmet, Şeyhzâde, Şuhrât ve Şükrüllah haksız yere sürgün edilen aydınlardan birkaçıdır. Alpamış destanı, tarihe ve geleneklere ışık tuttuğu için “zararlı adetleri ve feodal burjuva ahlakını aşılama” sebeplerinden yasaklanmıştır (Karakaş, 1996: 297). Sovyetlerin “Konfliktsizlik Teorisi” adı altında yalnızca iyi yönlerini gösterip kötü yönlerini göstermeme ya da kötüyü gösterenleri cezalandırma politikası ile edebiyata müdahale edilmiştir. Sovyetlerin bu politikalarına karşın savaş sonrası dönemin ilk yıllarında Özbek edebiyatı gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişimde önemli rol oynayanlardan biri de 1954'te “Özbekistan Yazarlarının Üçüncü Kurultayı”dır. Sosyalizmin etkisi altından henüz kurtulamamış olan şiirin konusu savaş döneminde olduğu gibi vatan, barış, dostluk ve savaşa karşı mücadeledir. Şairlerin mücadelecî ruhları savaş sonra eserlerinde de Açıkça hissedilmiştir. Gafur Gulam'ın Biz Tinçlik İstaymız adlı eseri de bu ruha uygundur. Şiirde halkın sıkıntıları ön plana çıkartılmıştır. Aybek, Gafur Gulam, Uygun, Zülfiye, Şeyhzade, Mirtemir ve Sabir Abdulla da emekçi insan sembolü ile şiir yazan aydınlardan bazılarıdır. Aynı zamanda dönemde Türk dünyasının kardeşliği konusu da yer almıştır. Bu konuda Gafur Gulam'ın Qazaq Elining Ulug Toyı, Biri Biriga Ustaz, Biri Biriga Şaqird eseri ve Mamarasul Babayev'in İran'da yaşayan halkların çektiği sıkıntıları İran halılarının motiflerinde sembolleştirdiği Eran Gilemi adlı eseri önemlidir. Yine dönemde işlenen konulardan biri de toplumun gelişmesine ve ilerlemesine engel olan eski inançlardır. Bu inançlar yine Mamarasul Babayev, Gafur Gulam, Uygun, Habibî ve Sabir Abdulla gibi aydınlarca hicvedildi. Hiciv türü ile satirik ve mizahi şiir türü de gelişmiştir. Bu türlerin yanında mesel adını verdikleri fabl türü de yediden canlanmıştır. Dönemdeki bir diğer yenilik ise seri halinde birbirini takip eden şiirlerin yazılmasıdır. Mamarasul Babayev'in İran Asmanı Astıda ve Mirtemir'in Karakalpak Defteri adlı eserler bu türün önemli örneklerindedir. Destan türü de güncel konular çerçevesinde gelişen türlerden birisidir. Mirmuhsin'in Yeşil Qışlaq adlı eseri ve

Remzi Babacan'ın Qadrdan Dostlar adlı ederi sosyal konuların işlendiği destan örneklerindedir. Edebî hikâyelerde iki tema hâkimdir. İlki dönem ve insan yaşantısı ikincisi ise diğer halklar temasıdır. Hamit Gulam'ın Avrupa Taassuratları ve Aşqad Muhtar Avrupa Seferi, Rahim'in Xıtay ve Aybek'in Pakistan Taassuratları diğer halkların hayat tarzlarını anan hikâyelerdir. Hikâye türünün alanlarında da çeşitli yenilikler görülmeye başlanmıştır. Örneğin Rahmat Feyzi'nin Yadgar adlı hikâyesinde aile hayatı ve ahlak teması işlenmiştir. Sünnetille Anarbayev, Abdulla Qahhar, Hekim Nazir ve Adil Yakıbov da bu türde hikâyeler kaleme almışlardır. Adil Yakıbov'un Tengdâşlar, İbrahim Rahim'in Hayat Bulaqları, Şaraf Raşidov'un Galibler, Said Ahmad'ın Qadrdan Deleler, Askad Muhtar'ın Deryâlar Tuteşgen Câyda, Mirmuhsin'in Cemile, Aybek'in Altın Vâdiyden Şebedeler ve Mumtaz Muhamedov'un Kîçik Garnizon de şematik tarzda güncel meselelere yer veren roman ve hikâyelerdendir. Tiyatro konusunda asıl önemli olan çağdaş yaşam şeklini yansıtmaktır. Aynı zamanda tiyatrodaki aydınların yaşamlarını da konu alan eserler sahnelenmiştir (Yuldashev, 2013: 101-104).

Bu dönemin önemli isimlerinden biri olan Hamid Alimcan, üniversite eğitimini tamamladıktan sonra çeşitli gazete ve dergilerde edebiyat ve halk bilimi alanlarında bilimsel makaleler kaleme almıştır. Alimcan, Zeyneb ve Aman adlı eserinde görücü usulü evliliğin yerine gençlerin birbirlerini severek evlenmeleri gerektiğini yani eski ve yeni yaşam tarzlarındaki zıtlığı işlemiştir. Şair aynı zamanda birçok Rus yazarın eserlerini Özbek Türkçesine aktarmıştır. Muqanna adlı eseri tarihte "Mukanna İsyanı" olarak bilenen Arapların Türkistan'ı işgali üzerine halkın çıkardığı ayaklanmayı anlatmakta ve bu olay üzerinden Sovyet işgalini sorgulamaktadır. Diğer önemli isimlerden biri Said Ahmed'tir. Gafur Gulam ve Abdulla Qahhar'ın etkileriyle önemli hikâye yazarlarından biri olmuştur. Er Yürek, Fergana Hikâyeleri, Muhabbet, Qadrdân Deleler, Çöl Şamalları, Anacanlar, Hazine, Yoqatgenlerim ve Tapgenlerim yazarın eserlerine örnektir. Yazarın Ufq ve Cimcilik romanları oldukça önemlidir. Şükruallah Yusufoglu, Bahar Savgası ve Yulduzlar adlı eserleriyle Özbek çocuk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Şairin İkki Yaşlık, Cevahir Sandığı, Rossiya ve İkki Qaya adlı şiir kitapları başta Rusça olmak üzere birçok dile aktarılmıştır. O Kefensiz Gömülenler adlı sürgün ve hapis hayatını anlattığı eser Özbek edebiyatında hatıra tarzındaki roman türüne yeni bir boyut kazandırmıştır (Yuldashev, 2013: 104-108).

Stalin'in ölümünden sonra son otuz yılda uygulanan politikalar Komünist Partisi tarafından eleştirilmeye başlanmıştır. Bundan sonra hayatın her alanında nispeten bir yumuşama yaşanmıştır. Stalin'in ölüm arabası olarak bilenen ve aydınları sürgüne gönderip katleden sistemin cezasına çarptırılan aydınların suçsuz oldukları ilan edilmiştir. Önceki yıllarda yasaklanan millî ve tarihi her şey serbest hale gelir ve bu sebeple 1960'lı yıllar yeni bir edebiyatın doğuşunu müjdelir. 1960'lı yıllarda aydınlar üzerinde baskı yeniden artmaya başlamıştır. Ancak millî bir uyanışın içinde olan halk bu defa boyun eğmemiştir. Bu durum Sovyetlerin 1991'de dağılmasına kadar devam etmiştir. Adil Yakubov, Öktem Osmanov, Abdullah Aripov, Ötkir Haşimov, Erkin Vahidov, Maksud Kariyev, Gülçehre Nurullayeva, Mirmuhsin, Azim Süyün Muhammed Ali, Uygu, Aman Metcan, Tahir Melik, Sadullah Siyayev, Maksud Şeyhzade, Pirimkul Kadirov, Muhammed Salih, Rauf Parfi, Şükür Halmirzayev, Tagay Murad, Ölmes Ömerbekov ve Abdukahhar İbrahimov bu dönem yazarlarındandır (Karakaş, 1996: 298).

1985'li yıllardan itibaren Sovyetlerde yaşanan köklü değişimlerle sosyalist düzen ciddi şekilde eleştirilmiştir. Ekim Devriminden, Bolşeviklerin attıkları her adım tarihi belgelerle yayınlanmıştır. Yani Sovyetlerin kanlı tarihi açığa çıkmıştır. Bu durum Türkistan coğrafyasına yetmiş yıl hükmeden Bolşeviklerin yıkılmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Türkistan halkları geçmiş yıllardaki millî uyanışın etkisiyle kendi kaderlerini kendileri tayin etme fırsatı bulmuşlardır (Açık, 2018: 389). Bu sebeple 31 Ağustos 1991 tarihinde Özbekistan, Sovyetler Birliğinden ayrılmış ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Artık Özbekistan için yeni bir devir başlamıştır. Yeni devlet düzenindeki değişiklikler, halkın dünya görüşü, demokratik anlayış gibi yenilikler doğrultusunda edebiyatta da değişiklikler yaşanmıştır. Aydınlar eskiden Açıkça dile getiremedikleri, getirdiklerinde cezaya çarptırıldıkları konuları artık Açıkça ifade edebilmiştir. Baskı döneminde aydınların yasaklanmış eserleri yeniden yayımlanmıştır. Yeni Özbek edebiyatında demokrasi ve eleştirel bakış açısının da kendini göstermesiyle aydınlar nihayet özgür bir edebî ortama kavuşmuşlardır. Edebiyat, yaşamın tüm gerçekleri ve karmaşasını da bünyesinde barındırmaya başlamış ve böylece edebî hayatta renkli bir dönem başlamıştır. Sovyet hâkimiyetinde gerçeklerin üstü kapatılarak sembollerle verilmesinin yanı sıra bağımsızlık döneminde her şey açıkça ifade edilmeye başlanmıştır. Özellikle manzum eserler vasıtasıyla olaylara anında tepki verme eğilimi başlamıştır. Halime Hıdayberdiyeva, Abdulla Aripov, Erkin Vâhidov, Usman Azim, Rauf Parfi, Şevket Rahman, Barât Bayqabilov, Muhammed Yusuf, Hıuşid Devran,

Erkin Samandar, Aydın Hacıyeva ve Cemâl Kemâl'in eserlerinde görülmüştür. Bağımsızlığın destekçisi olan aydınlar aynı zamanda Sovyet dönemindeki maarifçi aydınların görüşlerini de yeni tarzlarıyla devam ettirmeye çalışmışlardır (Yuldashev, 2013: 119).

Bağımsızlık dönemine kadar olan baskı sonucunda sembollerle üstü kapalı bir şekilde ifade edilen şiir, önce 1956'da nispeten rahatlamıştır. Ancak bağımsızlık dönemine gelindiğinde yepyeni bir hal almaya başlamıştır. Bağımsızlık döneminde şiirde halkın özgürlük bilinci, geçmişten çıkarılması gereken dersler ve geleceğe yönelik düşünceler hâkim olmuştur. Dönem şairlerinden Aydın Hacıyeva, Abdulla Aripov, Azim Suyun, Usman Azim, Erkin Vahidov, Muhammed Yusuf, Hürşid Devran ve Şevket Rahman gibi şairler geçmiş ve gelecek ile ilgili sevinç ve hüznelerini eserlerine yansıtmışlardır. Şiirin konuları arasına kadınların iç dünyasındaki değişiklikler de yer almıştır. Halima Hudayberdiyeva, bağımsızlık dönemi edebiyatının en iyi kadın aydınlarından. Bular Vatan Qaruvulları, Hüda Degen Memleketni ve Yangi Yil Camini İşq Bilan Toldır adlı eserleri ile toplumun kültür hayatının ve gelenek-göreneklerinin önemini yansıtmıştır. Yeni dönem şiirlerinde dil ve üslup açısından da yenilikler görülmeye başlamıştır. Genç şairler ile şiir dili halka yaklaştırılmıştır. Şarkılar bağımsızlık ruhuna uygun ve vatan sevgisi ile doludur (Yuldashev, 2013: 109-112).

Bağımsızlık dönemi tiyatrosunda asıl konu bağımsızlık ve bağımsızlık sonrası yeni düzendir. Geçmiş istiklal ışığı altında yeniden anlatılır ve bu sayede Timur'a olan bakış açısı değişir. Töre Mirzâ ve Esrâr Semed'in Sahib Qıran Timur, Abdulla Aripov'un Sahib Qıran ve Adil Yakubov'un Fatihi Muzeffer Yahud Bir Periveş Esiri gibi eserleri yeni dönem tiyatrosuna örnektir (Yuldashev, 2013: 112). Hamza Hekimzode Niyazi'nin Perenci Sirlari, Maysari'nin İshi, Abdulla Qahhar'ın Tabuttan Tavush, Turab Tolan'ın Nadirebegim, Abduqahhar İbrahimov'un Puş, Şukrulla'nın Unsiz Feryad, Hamid Gulam'ın Bir Milyon Faciası, Haydar Muhammad'in Hatunlar Gapından Çikgan Hengâme, Salahiddin Sirajiddinov'un Tomaris ve Figan, Şuhrat Rızaev'in İskender adlı eserler de dönemin tiyatrolarına örnektir (Açık, 2018: 396-397).

Bağımsızlık dönemi hikâyeciliğinde yavaş yavaş tekdüzelikten uzaklaşma ve psikolojik tahliller görülmektedir. Hikâyecilikte Asqad Muxtor'un Çodirxayol, Şukur Xolmirzaev'in Kök Dengiz ve Ustoz, Xayreddin Sultanov'un Gulemagardiş ve Köngil Ozaldir, Erkin Azamov'un Boğbolalik Kökaldos, Javob, Xurşid Dostmuhammad'in Jajman, Nurilla Otaxonov'un Aq Bino Oqşomlari ve Üçinçi Qavattaqi Sarıg Dereza eserleri oldukça önemlidir (Açık, 2018: 393-394). Son dönem roman türü oldukça

zengindir. Bağımsızlıktan sonra yeni düşünce tarzı ile romanlar kaleme alınmıştır. Adil Yakubov'un Aq Quşlar Aqpaq Quşlar, SayidAhmad'ın Sessizlik, Nurali Qabul'un Unutulan Sahiller ve Erkin Semenderi'nin Sahilini Kaybeden Denizler adlı romanları yazılış amaçları açısından benzerlik göstermişlerdir. Dönem romanlarından en başarılı olanları ise Murod Muhammed Dost'un Lalezar ve Tögay Murod'un Otamdan Qalğan Dalalar adlı romanlardır (Açık, 2018: 395-396). Devran'ın Vatan Hakıda Yetti Rivayet Hebib Sadulla'nın Cerahat Abdumacid Azim'in Serban ve Azim Suyun'un Özbekistan adlı eserler bu yeni roman türüne örnektir. Adil Yakubov, Pirimkul Qadirov, Ötkir Haşimov, İbrahim Rahim, Naim Kerimov, Gaybulla Salam, İbrahim Gafurov ve Ahmetcan Melibayev gibi isimler gazete ve dergi yoluyla bağımsızlık dönemi problemlerini Açıkça ifade edebilmişlerdir. Bu problemlerden bağımsızlık ve hürriyet meseleleri, örf ve adetler ve Özbek Türkçesinin devlet dili olması konularında oldukça iyi yazılar yazılmış bu eserler gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Adil Yakubov'un Nevroz Arafasidegi Oylar, Mürüvvetni Unutmeylik, Qışlaqdegi Fâcia, Nemengen Tâmanlerde, Qaçan Adam Bolamiz, Til Derya, ve Deryanı Asraylik adlı eserleri bu güncel konulara yer vermektedir. Tagay Murad'ın Babamdan Qalgen Deleler adlı eseri dönemde yazılan tarihi biyografik romanlardan biridir. Aynı zamanda yakın geçmiş anlatan romanlar da bulunmaktadır ki bunlara Şükrullah'ın Kefensiz Gömülenler, Adil Yakubov'un Adalet Menzili, Murâd Mansur'un Ayrılık Diyarı, Ölmes Ümerbekov'un Fâtima ve Zuhra, Ötkir Hâşimov'un Tüşte Kechken Ümrler, Şükür Hâlmirzayev'in Alaböci, Mirmusinın İlân Öçi, Tâgay Murâd'ın Bu Dünyade Ölib Bolmeydi Aman Muhtar'ın Tepelikdegi Heraba, Uçkun Nazarov'un Akrep Yılı, örnektir (Yuldashev, 2013: 110-112).

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAN MUHTAR'IN HAYATI, EDEBİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Ünlü şair ve yazar, 1941 yılında Buhara'da doğmuş ve orta öğrenimini bitirdikten sonra Taşkent Devlet Üniversitesi Gazetecilik Bölümünü bitirmiştir(1964).Gazetede, Özbekistan Radyosunda ve Özbek Televizyonunda redaktör olarak görev yapmıştır. 1980 yılında “Şark Yulduzi” dergisinde bölüm başkanı, sonra ise redaktör yardımcısı olarak çalışmaya başlamıştır (Karakaş vd., 2000: 177).

Yazarın 1958 yılında yayımlanmaya başlayan birçok şiiri radyoda şarkı olarak söylenmektedir. Yazdığı lirik, içten ve duygulu şiir kitapları, çağdaş Özbek şiirinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır (Karakaş vd., 2000: 177).

Yazdığı şiir kitaplarından sonra kendi doğup büyüdüğü Buhara ve Buhara insanları hakkında hikâyeler yazmıştır. Bu hikâyelerde yazar; gördüğü, bildiği Buhara'yı, Taşkent'i, öğrenciliği, aile problemlerini, aşkı ve gençlik arzularını konu edinmiştir (Karakaş vd., 2000: 177).

İlk romanını 1976 yılında yayımlanmıştır. Dramları, Cumhuriyet tiyatrolarında sahnelenmiştir (Karakaş vd., 2000: 177).

Yazarın; şiir, masal, hikâye ve destanları okuyucular tarafından beğenilmiştir. 1990 yılında “Egilgen Baş” adlı romanı çok beğenilmiş ve Özbekisyan Yazarlar Birliğinin yıllık ödülüne layık görülmüştür. 1991 yılında, edebiyat ve basındaki katkıları için, “Özbekistanda Hizmet Körsetgen Sen'et Erbabi” unvanı ve “Dostlik” madalyası takdim edilmiştir (Karakaş vd., 2000: 177).

Eserleri pek çok dile tercüme edilmiştir(Karakaş vd., 2000: 177).

Yazar, 2013 yılında Taşkent'te vefat etmiştir (www.saviya.uz).

Aman Muhtar'ın ilk şiir kitabı “Çarler Kuyaşli Yoller (Çağırır Güneşli Yollar)”dir. Buharalılar hakkında yazdığı hikâyeleri; “Niğah”(1971), “Kuşler ve Tüşler”(1971)'dir. Daha sonra, “Şehirlik Keliñçek (Şehirli Gelin)”(1973), “Hayat Dervazesi (Hayat Kapısı)”(1978) hikâyeleri yayımlanmıştır. Sultan Core hakkında “Uçkur Poyezdler(Hızlı Trenler)” adlı uzun öyküsü, önce “Şark Yulduzi” dergisinde sonra ise 1981 yılında kitap şeklinde yayımlanmıştır. “Buharalik Danişmend”(1982), “Balelikke Seyahat”(1984), “Vezife” gibi hikâye kitapları yayımlanmıştır (Karakaş vd., 2000:177).

İlk romanı “Yiller Şemali (Yılların Rüzgârı)” 1976 yılında yayımlanmıştır. Daha sonra , “Şark Yulduzi” dergisinde “Egilgen Baş”(1990), “Ming Bir Kıyafe”, “Közgü

Aldidegi Adem”, “Tepelikdegi Harabe”, “Ffu”, “Eyaller Memleketi ve Salteneti”, “Eflatun”, “Meydan” adlı romanları yayımlanmış ve kitap haline getirilmiştir.

Aman Muhtar çocuklar için, “Buvim Ertek Eytedi(Ninem Masal Anlatıyor)”(1971), “Künlerden Bir Kün”(1985), “Ming Yilden Song”(1990) gibi şiir, masal ve destanları vardır (Karakaş vd., 2000: 177).

1.1. Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Çalışmamız Özbek edebiyatı şair ve yazarı Aman Muhtar’ın hikâyelerine dayanmaktadır. Çalışmamız sürecinde edebî eseri merkeze alan tahlil metodu kullanılmıştır. Çünkü çalışmamızın temelini, yazarın hikâyelerini dil ve üslup bakımından incelemek oluşturur. Çalışmamızda, hikâyelerin transkripsiyonu, Türkiye Türkçesine aktarımı ile dil ve üslup incelemesi yapılmıştır. Metin, cümle cümle numaralandırılmış, sayfa numaralarının aslına uyulmuştur. Çalışmamızın inceleme kısmının tamamında, verilen ses ve şekil özellikleri bu metinden örneklenmiş, metinde bulunduğu yer belirtilmiştir.

Çalışmamızın ilk kısmı olan giriş bölümünde Özbek Türkleri, Özbek Türkçesi ve edebiyatı hakkında bilgi verildikten sonra Aman Muhtar’ın hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur.

Dil incelemesi bölümünün ilk kısmını oluşturan “imla özellikleri” bölümünde, genel olarak, Ahmet Buran ve Ercan Alkaya’nın “Çağdaş Türk Lehçeleri”, Hüseyin Yıldırım’ın “Özbek Türkçesi (Dil Bilgisi- Alıştırmalar- Konuşma- Metinler)” ve Rıdvan Öztürk’ün (Ed. Ahmet B. Ercilasun) “Türk Lehçeleri Grameri” adlı eserleri temel alınmıştır.

Fiil çekimi hususunda “Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri I, Fiil Basit Çekim” adlı eserden yararlanılmıştır. Tanım ve terimler için Emine Gürsoy Naskali’nin “Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu” ve Zeynep Korkmaz’ın “Gramer Terimleri Sözlüğü”nden yararlanılmıştır.

Üslup incelemesi bölümünde hikâyeyi oluşturan unsurların açıklamaları, tekrara düşmemek ve çalışmanın hacmini artırmamak için yeri geldikçe verilmiştir.

Aktarmada serbest aktarma tercih edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM DİL VE ÜSLUP İNCELEMESİ

2.1. Dil İncelemesi

2.1.1. Dil ve İmla Özellikleri

2.1.1.1. İmla Özellikleri

Özbek Türkçesi Çağatayca'nın devamı niteliğindedir. Uygur Türkçesi ile birlikte Türk yazı dillerinin Güney-Doğu grubundadır. Bu gruba Karluk grubu da denmektedir. Özbekçenin birçok şivesi vardır (Öztürk,2007:293).

Özbek yazı dilinin 20. yüzyılda dayandığı alfabeleri dört başlık altında toplayabiliriz (Camalhanov,2005:116-135).

Özbekler 1900-1929 yılları arasında Arap alfabesi, 1929-1940 yılları arasında Latin alfabesi, 1940-1995 yılları arasında Kiril alfabesi kullanmışlardır. 1995 yılından beri Özbekistan'da hem Kiril, hem de Latin alfabesi kullanılmaktadır (Yıldırım, 2009:3).

Arap alfabesinin kullanıldığı ilk dönemde alfabe ve imla üzerinde düzenlemeler yapılmış fakat 1921 yılından itibaren Arap alfabesinin Özbek yazı dili için eksik olduğu düşüncesiyle Latin alfabesine geçilme kararı alınmıştır. Yapılan çalışmalar sonucu 1929 yılından 1940 yılına kadar Latin alfabesi kullanılmıştır. 24 Ağustos 1995 tarihinde yeni Özbek alfabesinin imla özellikleri karara bağlanmıştır (Yıldırım, 2009:3).

Bugün hem Kiril hem de Latin alfabesi bir arada kullanılmaktadır. Kiril alfabesi 33 harf, 2 işaretten, Latin kökenli Özbek alfabesi ise 26 harf ve 3 harf birikmesinden oluşmaktadır (Yıldırım, 2009:3).

Özbekistan bağımsızlığına kavuşunca yeni çalışmalar yapılmış ve 31 harf ve bir kesme işaretinden oluşan alfabe 2 Eylül 1993 yılında alınan kararla yürürlüğe konulmuştur. 6 Mayıs 1995 yılında yapılan yeni bir düzenlemeyle bu alfabe sayısı, 26 harf ve 3 harf birikmesiyle değiştirilmiştir (Yıldırım, 2009:3).

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Kiril Alfabeti	Transkripsiyon İşaretleri	Kiril Alfabeti	Transkripsiyon İşaretleri
Аа	Ää	Рр	Rr
Бб	Bb	Сс	Ss
Вв	Vv	Тт	Tt
Гг	Gg (ince)	Уу	Uu-Üü
Дд	Dd	Фф	Ff
Ее	Ee-ye	Хх	Xx
Ёё	Yâ	Цц	Ts
Жж	Cc	Чч	Çç
Зз	Zz	Шш	Şş
Ии	Ii-İi	Ъ	‘
Йй	Yu	Ээ	Ee
Кк	Kk	Юю	Yu
Лл	Ll	Яя	Ya-Yä
Мм	Mm	Ўў	Oo-Öö
Нн	Nn	Ққ	Qq
Оо	Åå	Ғғ	Ğğ (kalın)
Пп	Pp	Хх	Hh

Tablo 1. Özbek Kiril Alfabeti

Latin Kökenli Yeni Özbek Edebiyatı			
Latin Alfabeti	Kiril Alfabeti	Latin Alfabeti	Kiril Alfabeti
A a	А а	Q q	Қ қ
B b	Б б	R r	Р р
D d	Д д	S s	С с
E e	Э э	T t	Т т
F f	Ф ф	U u	У у
G g	Г г	V v	В в
H h	Ҳ ҳ	X x	Х х
I i	И и	Y y	Й й
J j	Ж ж	Z z	З з
Kk	К к	O‘o‘	Ў ў
Ll	Л л	G‘g‘	Ғ ғ
Mm	М м	Sh sh	Ш ш
Nn	Н н	Ch ch	Ч ч
Oo	Ў ў	Ng ng	Ң ң
Pp	П п		

Tablo 2. Özbek Latin Alfabeti (Yıldırım, 2009: 4)

2.1.1.1.1. Ünlüler

Karaağaç, ünlüleri, ciğerler aracılığıyla alınan havanın, dilin değişik hareketleri sonucunda ağızın değişik bölgelerinde boğumlanmasıyla oluştuğunu söylemiştir. (Karaağaç, 2013: 95) Korkmaz ise, ciğerden gelen havanın ses yolunda daralarak ve genişleyerek çeşitlenmesi sonucunda, dil ve dudaklar tarafından oluştuğunu belirtmiştir.” (Korkmaz, 2007:225)

Gencan, gırtlakta yer alan kırıların titreşmesi sonucunda meydana gelen selenler ağızda dilin, alt çenenin ve dudakların aldıkları biçimlere göre kalın-ince, geniş-dar, düz-yuvarlak ünlüler olarak değiştiğini söylemiştir. (Gencan, 2001:55)

Ünlüler boğumlanma yerlerine göre kalın ve ince ünlüler olmak üzere ikiye ayrılırlar. Kalın ünlü “dil, ağız boşluğunun arka bölümünde tümseklenmesi ile boğumlanan “a, ı, o, u” ünlülerinden her biri” olarak tanımlanırken; ince ünlü “dil, ileriye sürülmüş durumda ve ağız boşluğunun ön tarafında boğumlanan “e, i, ö, ü” ünlülerinden her biri” olarak tanımlanır.(Korkmaz, 2007:131-137)

Bugünkü Özbek Türkçesinde altı ünlü bulunmaktadır: “**a, o, e, i, o, u**”.
(Yıldırım, 2009:5)

Özbekçede altı ünlü bulunmasına rağmen konuşma dilinde bu sayı daha fazladır. Özbek Türkçesinin fonetik temeli “Taşkent ağzı”na dayanmaktadır. Morfolojik olarak da “Fergana Vadisi ağzı” esas alınmıştır. (Yaman ve Mahmud,1998:IV)

A a harfi: *aka* “ağabey”, *vahm* “vehim”

Bu ünlü a ile e arası bir sesi karşılar. Kalın ünsüzler olan “q, g‘, x”nin yanında a olarak telaffuz edilir. Diğer ünsüzlerin yanında e olarak telaffuz edilir. Örneğin; *qalem* “kalem”, *eççiq* “acı”.(Öztürk, 2007:289)

O o harfi: *Lotin* “Latin”, *mahorat* “maharet”

Bu ünlü, a-o arası bir sestir. Farsçanın etkisi ile ortaya çıkmıştır. Arapça ve Farsça sözcüklerdeki elif ile gösterilen bu ses, Latin esaslı yeni Özbek alfabesinde “o” ile gösterilir. Aynı şekilde Özbek Kiril alfabesinde de “o” ile gösterilmekteydi. Türkçe sözcüklerde Arap alfabesindeki elif ile karşılanan “a” sesi de bu işaretle gösterilir. Ayrıca Rusça aracılığı ile Özbek Türkçesine giren batı kökenli kelimelerdeki “o” sesi için de bu işaret kullanılır: *boks*, *termos* gibi. (Tekin, 2008:608)

I i harfi: *ikki* “iki”, *tülki* “tilki”, *valida* “valide”

İlk hecesinde “o” ünlüsü bulunan kelimelerin ikinci hecesinde bulunan ünlü “i” olarak yazılır ve telaffuz edilir. Bu ünlü, Türkçe ve alıntı kelimelerdeki dar, düz, önünlüye karşılık gelir. Ancak Türkçenin asli seslerinden biri olan dar, düz, art ünlü “ı” için yeni Özbek alfabesinde bir işaret bulunmamaktadır. Aslında Özbek Türkçesi ağızlarında ve konuşma dilinde bu ünlü kullanılmaktadır. Örnek olarak Özbekler *baliq*, *qış* diye yazar “balık, kış” şeklinde telaffuz ederler. Ayrıca büyük harf olarak “I” şeklinde yazılması da İngilizcenin imlasının esas alındığının kanıtıdır. (Tekin, 2008: 609)

Bu ünlü “q, g‘, x” sesleriyle yan yana geldiğinde kalın ünlü olarak telaffuz edilir. Örneğin; *qorq-* “kork-”, *xoş* “iyi, güzel”, *qovun* “kavun. (Yıldırım, 2009:7)

U/Ü u/ü harfi: *üy* “ev”, *kün* “gün”

Bu ünlü, u ve ü seslerini karşılar. Telaffuzda “u” ve “ü” olarak söylenen bu iki ünlünün tek bir işaretle karşılanması yeni Özbek alfabesinin bir eksikliğidir. Yine imlada *tuz* ve *tüz* “düz” sözcükleri aynı yazılırken anlamları farklıdır. (Tekin, 2008:609)

Bu ünlü “q, g‘, x” sesleriyle yan yana gelince kalın olarak telaffuz edilir. Örneğin; *qul* “kul, köle”, *hukm* “hüküm, yargı”. (Yıldırım, 2009:7)

O‘ o‘ harfi: *o‘t* “ateş”, *O‘zbek* “Özbek

Özbek Türkçesi yazı ve konuşma dilince “o” ve “ö” sesleri için bu işaret kullanılmaktadır. Bir işaretin iki sesi karşılıyor olması alfabe açısından önemli bir eksikliklerdir. Mesela, *bol-* “ol-”, *böl-* “böl-” anlamlarına gelmektedir. (Tekin, 2008:609)

E e harfi: Ünlüden sonra gelirse ya da kelime bu harfle başlarsa “ye”, diğer yerlerde “e” olarak okunur. Türkçe kelimelerde ilk hecede bulunmaktadır: yetti “yedi”, yer “yer”. (Öztürk, 2007:288)

Yukarıda da belirtildiği gibi genel Türkçe ve Özbekçe ağızlarında ünlülerin sayısı 9-10’a kadar çıkmaktadır. Bu ünlülerde “o, ö” harflerini karşılayan o’ işareti hariç diğer beş işaret Kiril esaslı Özbek alfabesindeki gibi Rusçadaki 5 ünlü esas alınarak yeni alfabe konulmuştur.(Tekin, 2008:610)

Kiril esaslı alfabede yer alan ё “yo”, ю “yu, yü”, я “ya, ye” birleşik harflerine yeni Özbek alfabesinde yer verilmemiştir. Ancak bazı ünsüzler bu durumun aksine iki işaretle karşılanmıştır. Bu harflere ünsüzlerin imlasında yer verilecektir. Yeni Özbek alfabesi ünlüleri, söyleyişleri ve fonksiyonları farklı olduğu halde Rusçadaki ünlü sayısına eşitlenmiş fakat Özbek Türkçesindeki sesleri karşılamamıştır.(Tekin, 2008:610-611)

2.1.1.1.2. Ünsüzler

Korkmaz (2010: 230), ünsüz terimini; *p, b, m; t, d; k, g; ç, c; f, v; y; h; s, z; ş, j; ğ, l, r.* Sesleri ağız kanalında veya diğer ses organlarında bir engellemeye, daralmaya veya kapanmaya uğrayarak ve bir ünlünün yardımıyla çıkarılabilmektedirler. Ünsüzler *dudak, diş-dişeti, damak ve gırtlak ünsüzleri; patlayıcı, sızıcı ünsüzler;* tonlu ve tonsuz ünsüzler olarak sınıflandırmıştır. *Geniz ünsüzleri* ise sesin geniz yolunda boğumlanması sonucunda meydana gelirler şeklinde tanımlamaktadır.

Karaağaç ise (2013: 836) ünsüz terimi için ses çıkarma organlarına çarpan havanın her çarpma öncesi ve sonrasında ağız, burun ve yutak boşluklarında ünlü ile birleşerek oluşturduğu ses demeti şeklinde bir tanımlama yapmıştır.

Bugünkü Özbek Türkçesinde 23 ünsüz harf bulunmaktadır. Bunlar: b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, v, x, y, z, g’ ,sh, ch, ng’dır.(Yıldırım, 2009: 10)

B b harfi: Türkiye Türkçesinden farklı olarak Türkçe kelimelerin sonunda da “b” harfi bulunabilir. Türkiye Türkçesinde “v” ile başlayan kelimeler Özbek Türkçesinde “b”lidir: *bilib* “bilip”, *kitab* “kitap”. (Öztürk, 2008: 294)

D d harfi: Türkiye Türkçesinden farklı olarak kelimelerin sonunda da bulunmaktadır. *ümid* “ümit”, *göşt* “et”. (Öztürk, 2008: 294)

F f harfi: Çoğunlukla alıntı kelimelerde görülür, bu yüzden “p” ünsüzüne yakın telaffuz edilir: *fıkr* “fikir”, *fasl* “mevsim”, *cuft* “çift”. (Yıldırım, 2009: 15)

G g harfi: Türkçe kelimelerin başında *gözel* “güzel” kelimesi haricinde kullanılmamaktadır: *közü* “ayna”, *gügürt* “kükürt”. (Öztürk, 2008: 294)

H h harfi: Bazı Türkçe kelimelerin başında türer. Çoğunlukla alıntı kelimelerde görülür: *hülkär* “ülker”, *hârf* “harf”, *şâhr* “şehir”. (Öztürk, 2008: 297)

J j harfi: Bu harf Türkçe kelimelerin başında az bulunur: *jüde* “çok”, *joşmoq* “coşmak”. (Öztürk, 2008: 294)

K k harfi: İnce bir ünsüzdür: *köngil* “gönül”, *keç* “akşam”, *kökräk* “gönül”. (Öztürk, 2008: 295)

L l harfi: Akıcı bir diş eti ünsüzüdür: *läyläk* “leylek”, *uluğ* “ulu”, *bilän* “ile”. (Öztürk, 2008: 295)

M m harfi: Akıcı bir çift dudak ünsüzüdür: *mäymun* “maymun”, *yem* “yem”, *mening* “benim”. (Öztürk, 2008: 295)

N n harfi: Akıcı bir dişeti ve geniz ünlüsüdür: *närsä* “nesne”, *orin* “yer”, *nämünä* “numune”. (Öztürk, 2008: 295)

P p harfi: Türkçe kelimelerde, kelime başında nadir görülür. Patlayıcı bir dudak ünsüzüdür: *päkänä* “kısa boylu”, *yupqa* “yufka, ince”, *gäp* “söz”. (Öztürk, 2008: 295)

Q q harfi: Kalın sıradan bir ünsüz olan bu harf gırtlığa yakın telaffuz edilir: *toqqız* “dokuz”, *aq* “ak”, *bilmâq* “bilmek”. (Öztürk, 2008: 297)

R r harfi: Türkçe kelimelerin başında bulunmaz. Akıcı bir diş eti ünsüzüdür: *ruxsät* “izin”, *ärrä* “testere”, *räsm* “resim”. (Öztürk, 2008: 296)

S s harfi: Türkçe kelimelerin başında bulunmaz.(Öztürk, 2008: 296) Dil önü, tonsuz ve sızıcıdır: *rahmat* “teşekkür ederim”, *yürär* “yürür”, *bor* “var”. (Yıldırım, 2009: 15)

T t harfi: Tonsuz diş ünsüzüdür: *til* “dil”, *tâş* “taş”, *tämğa*, teatr “tiyatro”. (Öztürk, 2008: 296)

V v harfi: Diş- dudak ünsüzü olan “v” harfi Türkçe kelimelerin başında bulunmamaktadır: *oquv* “okuma”, *zavod* “fabrika”. (Öztürk, 2008: 294)

X x harfi: Gırtlaktan çıkan sızıcı bir ünsüzdür ve kalındır: *pahtä* “pamuk”, *xorâz* “horoz”, *xalq* “halk”. (Öztürk, 2008: 296)

Y y harfi: Ön damak ünsüzü olan bu harf akıcıdır: *kiyik* “geyik”, *yiğit* “delikanlı”. (Öztürk, 2008: 295)

Z z harfi: Türkçe kelimelerde yansımalar haricinde bulunmaz: *zilzilä* “zelzele, deprem”, *zärär* “zarar”. (Öztürk, 2008: 294)

G‘ g‘ harfi: Gırtlığa yakın ve belirgin telaffuz edilen bu harf kalın sıradandır: *zorga* “zoraki”, *bâğ* “bağ”, *togri* “doğru”. (Öztürk, 2008: 297)

Sh sh harfi: Türkçe kelimelerin başında az rastlanır. Sızıcı diş eti ünsüzüdür: *şe‘r* “şiir”, *şâşmâq* “şaşırmak”, *iş* “iş”. (Öztürk, 2008: 297)

Ch ch harfi: Patlayıcı diş et ünsüzüdür: *chömich* “kepçe”, *pichâq* “bıçak”, *chüchük* “tatlı”. (Öztürk, 2008: 296)

Ng ng harfi: Bu ses kelime başında görülmez, çoğunlukla kelime sonu ve ortasında görülür: *ming* “bin”, *ko‘ngil* “gönül”, *dengiz* “deniz”. (Yıldırım, 2009: 16)

Özbek Kiril alfabesinde olan fakat yeni Özbek Türkçesinde bulunmayan harfler:

Yu/Yü yu/yü harfi: Birleşik bir harftir. “y” harfi ile “u ve ü” ünlülerinin birleşimiyle oluşmuştur. *yulduz* “yıldız”, *quyuq* “kuyu”, *büyük* “büyük”. (Öztürk, 2008: 297)

Yä yä harfi: Birleşik bir harftir. “y” sesi ile “e” sesinin birleşmesiyle oluşmuştur: *tüyä* “deve”, *süyäk* “kemik”. (Öztürk, 2008: 297)

Yâ yâ harfi: Birleşik bir harftir. “y” ünsüzü ile “a” ünlüsünü karşılamaktadır: *yâlgız* “yalnız”, *yâmgır* “yağmur”, *yâş* “genç”. (Öztürk, 2008: 294)

Ts ts harfi: Yalnızca alıntı kelimelerde görülür ve Kiril alfabesinde “Ц ц” şeklinde yazılan bu ses, Yeni Özbek alfabesinde imla kuralları içerisinde “s” veya “ts” harf birikmesi ile yazılır: *tsirk* “sirk”, *kontsert* “konser”, *dotsent* “doçent”. (Yıldırım, 2009: 15)

E e harfi: Kelime başında kullanılan e ile i arası bir sestir. Ancak e ye daha yakındır: *emäs* “değil”, *ellik* “elli”. (Öztürk, 2008: 297)

‘ işaret: Genelde ayınlı, hemzeli kelimelerde görülür. Kesme işaretidir: *fe‘l* “fiil”, *şe‘r* “şiir”. (Öztürk, 2008: 297)

’işareti: İnceltme işaretidir. *mebel’* “mobilya”, *pältä’* “palto”. (Öztürk, 2008: 297)

2.1.1.2. Dil Özellikleri

2.1.1.2.1. Kelime Türleri

2.1.1.2.1.1. İsimler

İsim, canlı ve cansız tüm varlıklara ad olabildiği gibi çeşitli somut ve soyut kavramlara ad olabilen kelime türüdür (Korkmaz, 2009: 193, Banguoğlu,2007:319). Bir nesne, insan, soyut bir kavram, belirli bir kişiyi veya yeri bildirmeye, karşılamaya yarayan sözcüklerdir.(Şahan Güney, 2015: 51).Yani varlıkları tanımak için isimlere ihtiyaç vardır (Gencan, 2001: 172). Korkmaz adları, niteliklerine, dildeki görevlerine, şekil yapılarına, kullanılış yerlerine ve taşıdıkları diğer özelliklere göre I. Somut ve soyut isimler, II. Özel ve cins isimler (tür isimleri), III. Oluş ve kılış isimleri olarak üç grupta ele almıştır. (Korkmaz, 2003:195)

Korkmaz, isimleri dildeki anlam ve görevleri haricinde, kelime yapıları bakımından da dört başlık altında toplamıştır. I. Yalın isimler, II. Türemiş isimler, III. Kalıplaşmış isimler, IV. Birleşik isimler. (Korkmaz,2009: 219)

Yıldırım, Özbek Türkçesindeki isimleri, anlam bakımından; I. Özel isimler (Atoqli otlar), II. Cins isimler (Tudosh otlar), III. Somut isimler(Aniq otlar) ve IV. Soyut isimler(Mavhum otlar) olarak dört başlık altında toplanmıştır. (Yıldırım, 2009: 70) İsimleri, yapı bakımından ise üç başlık altında incelemiştir. I. Basit ve Türemiş isimler (Sodda otlar), II. Birleşik isimler (Qosh‘ma otlar), III. İkileme isimler (Juft otlar) (Yıldırım, 2009: 71).

2.1.1.2.1.1.1. İsim İşletme Ekleri

Cümle içinde isim ile isimler ya da isimle fiiller arasında geçici ilişkiler kuran ekler “işletme eki” denmektedir. Türkiye Türkçesinde, “*çokluk, iyelik, aitlik, soru ve isim çekim ekleri*” işletme ekleridir. Bu ekler, kelime grupları ve cümlenin diğer öğeleri arasında da çeşitli anlam örgüsü kurmaktadır.

2.1.1.2.1.1.2. Çokluk Eki

Çokluk eki, isimlerin çokluk şekillerini yapmak için kullanılan bir çekim eki olup sözler arası bağlar kurmayan ayrı bir ektir (Karaağaç, 2011: 56).

Özbekçede çokluk eki olarak +lär kullanılır.

âdämlärni (6) “insanları”

sâçlâri (17) “saçları”

xâtirälärni (90) “hatıraları”

däryälärdä (161) “denizlerde”

mäktäbläridän (104) “mekteplerinden”

2.1.1.2.1.1.3. Aitlik Eki

İyelik veya aitlik bildiren eklerden biridir. Birlikte isim kök ve gövdelerine doğrudan gelebilir aynı zamanda isimlerin ilgi ve bulunma eki almış biçimlerinden sonra da gelebilir (Korkmaz, 2009:263). Dilimize Farsçadan giren *+ki* aitlik eki, zamanla iki şekilliğini yitirmiştir. Türkiye Türkçesinde kalın sıradan ünlü bulunduran kelimelerde de *+ki* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak Eski Türkçede ve Eski Anadolu Türkçesinde *+kı* dil benzeşmesine uymuş ve *+ki* biçimleri eklendiği isimde iki ünlü arasında kaldığı zaman ek başındaki *-k*'nin tonlularak *-g-*'ya döndüğü görülür (Korkmaz, 2009:264). Ergin (2009:351) de bu eki, çekim eklerinden sonra gelen ikinci bir iyelik eki olan işletme eki olarak tanımlamıştır.

Özbek Türkçesinde aitlik eki *+gi/ +ki/ +qı* şeklindedir.

...*Munävverbibi, qolidägi işni qurib qâlgän köksigä bâsib...*(584)

“Münevverbibi elindeki işi kuruyup kalan göğsüne bastırdı...”

...*sâçidägi âq tâläni yulädigän boldi.*(784) “...saçındaki akları yolar oldu.”

...*bâsidägi şâhi römâl...*(848) “...başındaki büyük eşarp...”

2.1.1.2.1.1.4. İyelik Eki

İsmin karşıladığı nesnenin, isim ile isim arasındaki ilişkisini, aitliğini, mülkiyetini bildirerek bir varlığa ya da kişiye bağlılığını gösteren eklerdir. 1. ve 2. teklik ve çokluk şahıs ekleri iyelikleri ünlü ile biten isimlere doğrudan eklenirken ünsüz ile bitenlere araya bir *-I- / -U-* bağlayıcı ünlüsü eklenerek yapılmaktadır (Korkmaz, 2009:259, Karaağaç, 2011: 61). 3. Şahıs iyelik ekleriyle isim çekim ekleri arasına da zamir n'si denilen yardımcı *-n-* sesi gelir (Korkmaz, 2009: 260). Bir varlığın birden çok sahibi olmayacağı için iyelik eklerinden sonra başka bir iyelik gelemmez. “kimisi” ve “birisi” gibi istisnalar kaideyi bozamaz.

Özbek Türkçesinde 1. ve 2. şahıs iyelik ekleri, ünlü ile biten kelimelere doğrudan gelirken ünsüzle biten isimlere araya *-i-* bağlayıcı ünlüsü alarak gelir. 2. Çokluk şahıs, nezaket bildirirken ikinci teklik şahıs için de kullanılır. İkinci çokluk şahıs eki için -

ingiz eki haricinde -nglär ve -läring şekilleriyle de karşılaşılır. Teklim 3. Şahıs iyelik eki, ünsüzle biten isimlerden sonra +i; ünlüyle biten isimlerden sonra ise +si şeklindedir(Yıldırım, 2009: 76, Öztürk, 2008: 311).

-k- ünsüzü ile biten çok heceli isim kök ya da gövdelerinden sonra iyelik eki geldiğinde -k- ünsüzü iki ünlü arasında bulunursa -g- ünsüzüne döner (Yıldırım, 2009: 76).

Teklik 1. Şahıs:	+(i)m	Çokluk 1. Şahıs:	+(i)miz
Teklik 2. Şahıs:	+(i)ng	Çokluk 2. Şahıs:	+(i)ngiz
Teklik 3. Şahıs:	+(s)i	Çokluk 3. Şahıs:	+läri

Tablo 3. İyelik Ekleri

gäpläringgü (112) “sözlerine”
bärmâqläringni (501) “parmaklarını”
işingizdän (66) “işinizden”
şairimiz (44) “şairimiz”
sinfimizdä (129) “sınıfımızda”
respublikäsini (40) “cumhuriyetini”

2.1.1.2.1.1.5. Hâl Ekleri

Adlar cümlelerin oluşumunda yapı taşları görevi görmektedir. İsimlerin oluşturduğu bu örgüde isim-isim ve isim-fiil arasındaki bağı kurup anlamlı bir söz dizisi yapmak için isimlerin aldığı eklerle, hâl ekleri denir. Bu ekler yapım ekleri gibi yeni kelimeler yaratmazken bir isimle isim veya o isme bağlı olan cümle öğeleri ile geçici anlam ilişkileri kurarak cümleye işlevlik kazandırır (Korkmaz, 2009:266).

2.1.1.2.1.1.5.1. Yalın Hâl (nominative) (+ø)

Bu hâl, ismin hiçbir varlık veya özellikle ilişkilendirilmediği bir hâl olup kelime gruplarında sıfat, cümlelerde özne görevini üstlenmektedir. Yalnızca iyelik ve çokluk eki alabilirler. Yalın hâl Türkçede eksizdir ve diğer hâller için de kullanıldığından zaman zaman belirsizlik hâli olarak da adlandırılırlar. Türkçenin bütün nitelendirme öbekleri yalın hâl ile yapıldığından iki yalın söz yan yana getirildiğinde ilk söz sıfat

görevini üstlenir; yani yalın hâl kelime gruplarında sıfattır (Karaağaç, 2011: 61). Deny (2012: 174), yalın hâlin ünlemeç (nidalık) hâli (vocative case) olarak kullanmaya yaradığını belirtmiştir

Özbek Türkçesinde de yalın hâl diğer lehçelerde olduğu gibi eksizdir.

Ayâl yüzini derâzâ tãmângâ bürib... (27) “Kadın yüzünü pencereye çevirip...”

Avtobus şu yergâ kelâdi. (55) “Otobüs şuraya gelecek.”

Men özim tuğlğân üy... (92) “Kendi doğduğum ev...”

2.1.1.2.1.1.5.2. İlgi Hâli (genetive) (+ning, +niki)

İlgi hâli, ismin başka bir isimle ilişkisi olduğunu ifade eden bazen ek almadan ama çoğunlukla ekli hâliyle şekillenen isim işletme ekidir. Kendisinden sonra gelen isme bağlı olduğunu gösterir (Ergin, 2009:352). “...Bu hâldeki adlar sahip olanı, tabi olunanı, kapsananı gösterirler ve bir sahip olunanı, tabi olanı, kapsananı gerektirirler...” (Banguoğlu, 2007:328).

Özbek Türkçesinde ilgi hâli eki hep +ning şeklindedir: *mening* “benim”. Bu ekin aitlik ekiyle birleşerek kalıplaşmış +niki hâli de vardır: *bizniki* “bizimki”(Öztürk, 2008:311).

ayâlning buğdâyräng yüzi (151) “kadının buğday rengi yüzü

yigitning qolini (174) “gencin elini”

kelinning qulaqläriğâ (559) “gelinin kulaklarına”

meniki (727) “benimki”

bizniki (1077 “bizimki”

2.1.1.2.1.1.5.3. Yükleme Hâli (accusative) (+ni)

Yükleme hâli geçişli fiil taşıyan bir cümle içerisinde, fiilin etkisi altında olan ismin içinde bulunduğu durum olarak ifade edilmiştir. Yani isimden fiile değil, fiilden isme doğru bir bağlantı vardır (Korkmaz, 2009:277). Banguoğlu (2007: 327), yükleme hâli terimini “kimi hâli” şeklinde tanımlamış ve ismin söz içinde bulunduğu geçişli fiilden doğrudan etkilenmesi olarak tanımlamıştır. Türkiye Türkçesinde eksiz, yalın ya da iyelik ekleriyle genişletilmiş isimlerden sonra gelen +(y) I / (y) U eki ile karşılanmaktadır (Korkmaz: 2009:277). Cümle içerisinde ekli olarak bulunan nesne belirtili (belirtili terimi yükleme hâli ekidir), eksiz olanlar belirtisizdir (Karaağaç, 2011: 64).

Özbek Türkçesinde yükleme hâli eki sürekli *+ni* biçimindedir. Bazı durumlarda üçüncü şahıstan sonra yükleme hâli eki olarak *+n* de kullanılabilir: *qolin* “elini” (Öztürk, 2008:311).

qızni (1053) “kızı”

âdâmlärni (6) “insanları”

xânäni (1081) “evi”

käftlärini (1261) “avuçlarını”

2.1.1.2.1.1.5.4. Yönelme Hâli (dative) (+gä, +kä, +qa)

Yönelme hâli Eski Türkçede *+gA*, *+kA*, *+A* ekleriyle yapılıyordu (Gabain, 2007: 63). Türkiye Türkçesinde ise kelime gruplarında ve cümlede *+(y)A* ekiyle fiile yönelme ve yaklaşma işlevi kazandırır ayrıca asıl görevi dışında; amaç, maksat ve sebep ilgisi ve fiildeki hareketin yerini belirleme, zarf görevinde ikilemeler yapma gibi pek çok farklı görev üstlenerek daima ekli olarak kullanılır (Ergin, 2009:352; Korkmaz, 2009: 24).

Özbek Türkçesinde yönelme hâli eki çoğunlukla *+gä* şekli kullanılmaktadır. Ayrıca ekin *-k* ve *-q* ile biten isimlere gelen *+kä*, *+qa* şekilleri de bulunmaktadır: *bâqqa* “bağa” (Öztürk, 2008:312). İyelik üçüncü şahıslardan sonra kullanıldığında araya zamir n’si almamaktadır: *qoligä* “onun eline”

paxtägä (1229) “pamuğa”

Kärimägä (1279) “Karima’ya”

çärxpäläkkä (1410) “çarkifeleğe”

nânkörlikkä (1571) “nankörlüğe”

2.1.1.2.1.1.5.5. Bulunma Hâli (locative) (+dä)

Eski Türkçede bugün Türkiye Türkçesinde olduğu gibi ünsüz uyumuna uyarak *+DA* ekiyle yapılan bulunma hâli, fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren durumdur. Asıl işlevi, bulunma bildirmek olup bunun yanı sıra yer, zaman, devamlılık, iş, süreç vb. işlevleri de vardır (Korkmaz, 2009: 24; Karaağaç, 2011: 68-69).

Özbek Türkçesinde bulunma hâli eki *+dä* şeklindedir. İyelik üçüncü şahıslardan sonra geldiğinde araya zamir n’si almamaktadır: *qolidä* “onun elinde”

däryälärdä (161) “denizlerde”

közläridä (1576) “gözlerinde”

âyäqläridä (187) “ayaklarında”

kärävâtdä (238) “yatakta”

2.1.1.2.1.1.5.6. Ayrılma Hâli (ablative) (+dän)

İsmin kendisinden uzaklaşma ifade eden fiillerle ilişkisini gösteren hâl olup daima ek ile birlikte kullanılır (Ergin: 2009:352). Asıl işlevi uzaklaşma olan ek, çıkma, ayrılma, tür, kaynak, yokluk vs. anlamları da karşılar. Eski Türkçede +*DIn*; +*DAn* ekiyle karşılanan bulunma hâli, Türkiye Türkçesinde +*DAn* ekiyle karşılanır.

Özbek Türkçesinde ayrılma hâli eki +dän şeklindedir. İyelik üçüncü şahıslardan sonra geldiğinde araya zamir n’si almamaktadır: *qolidän* “onun elinden”

buyümläridän (249) “eşyalarından”

âstânädän (294) “girişten”

âdämlärdän (383) “insanlardan”

hâtirälärdän (401) “hatıralardan”

2.1.1.2.1.1.5.7. Vasıta Hâli (instrumental) (bilän)

Bu hâl, eylemin nasıl ve ne zaman yapıldığını bildirmek için ek veya edat ile yapılır. Eski Türk yazı dillerinde bulunan +*n*, +*In*; +*Un*; +*IA* ekleriyle kullanımı düşmüş ve birkaç kelimedede kalıplaşmıştır. Çağdaş Türk yazı dillerinde “*birle, birlen, bile, bilen, ile*” edatlarıyla vasıta çekimi yanı sıra birliktelik çekimi de ifade edilebilmektedir (İpek, 2008: 23).

Özbek Türkçesinde vasıta hâli *bilän* “ile” edatı ile oluşturulur. Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiilin belirttiği oluş veya kılıfta vasıta olarak kullanıldığını veya birliktelik ifade ettiğini gösterir. (Yıldırım, 2009: 92)

Ägär men bilän ertägä körışmäqçi bolsäng...(456)

“Eğer benimle yarın görüşeceksen...”

Bärmâqläringni men özüm bilän âlib ketsäm-çi!(501)

“Parmaklarını ben kendimle götürsem mi ki!”

Münävväbibi qolidä gödägi bilän qâldi.(582)

“Münevverbibi elinde çocuğu ile kaldı.”

2.1.1.2.1.1.5.8. Eşitlik Hâli (equative) (+çä, +däy,+dey)

Türkiye Türkçesinde eşitlik hâli olan +*CA* eki “zaman, zaman miktarı, miktar ve devir” anlamlarına gelmekte olan çağ kelimesinden gelmiştir (Deny: 2012: 573). Eşitlik

hâli, isim, fiil ya da cümlelerin bir başka ögesi arasında karşılaştırmaya dayanarak eylemin nasıl ve ne şekilde yapıldığını ifade etmek için kullanılmakta olup. asıl görevi eşitlik, miktar, benzerlik ve karşılaştırma olan bu ek, zamanla isim çekimindeki görevi kısıtlanmış ve bu ek, yapım ekine dönüşmüştür. Türkiye Türkçesinde bu ek, yanı sıra “*gibi, denli ve dek*” kelimeleriyle de yapılmaktadır. Çağdaş Türk yazı dillerinde bir ek olarak kullanılmasının yanısıra “*bigi, bigin, çağlığ, kibi, dek, yanlığ, misillig, yosunluğ*” gibi kelimelerle kullanıldığı görülmektedir (Korkmaz, 2009: 25; Karaağaç, 2011: 74-75).

Özbek Türkçesinde eşitlik hâli ekleri +çä, +day, däy ekleri ile oluşturulur. Bu hâl, eklendiği ad ile fiil veya cümlelerin başka bir ögesi arasında mukayeseye dayanan birbirinden farklı olan niteliklerde eşitlik kurma hâlidir (Yıldırım, 2009: 94).

böridäy (606) “kurt gibi”

burgutdäy (654) “kartal gibi”

moşuqdäy (878) “kedi gibi”

Orädän älti äyçä vaqt ötibdi... (1268) “Aradan altı ay kadar zaman geçmişti...”

2.1.1.2.1.1.5.9. Sınırlama Hâli

Genellikle zaman ve mekân bakımından sınırlama getirmek için kullanılır. Çoğunlukla -gäçä şeklinde olup -käçä ve -qaçä şekillerine de rastlanmaktadır. Cümleye “-e kadar” anlamı verir.

tizzäsığäçä (626) “dizine kadar”

paxtazârgäçä (1664) “pamuk tarlasına kadar”

keçgäçä (320) “akşama kadar”

äzändän şâmgäçä (766) “sabah ezanından akşama kadar”

2.1.1.2.1.1.6. Soru Eki

Adlarda, çekimli fiillerde ve diğer kelime türlerinde de olduğu gibi kelimenin son ekine ve ünlüsüne bağlı olarak mI /mU şeklinde uyuma girerek eklenir. İşletme eki olan bu ek, isimleri soru yoluyla belirterek fiillere bağlar (Korkmaz, 2003: 329). Bütün isimleri ve bütün çekim eklerini soru şekline sokmak için sonlarına soru eki getirilmektedir (Ergin, 2002: 290). Soru eki ayrı yazılır ve fiillerin soru şeklide bu ekle elde edilir (Güneş, 1997: 115). Soru sorma işlevinin yanı sıra cümlelerin anlamına bağlı

olarak da anlatıma hayıflanma, pişmanlık, pekiştirme, yalanlama, olasılık, olumsuzluk gibi anlamlar da katar (Korkmaz, 2003: 330).

Özbek Türkçesinde soru eki hep -mi şeklindedir ve kendinden önceki kelimeye bitişik yazılır.

Âtingizni äytmäysizmi?...(1058) “Adınızı söylemiyor musunuz?”

Keçiräsisiz, Kärimä bärmi?(1104) “Özür dilerim, Karima burada mı?”

E, keling, yaxşimisiz?(1114) “Gelin, iyi misiniz?”

İşlär cäyidämi? -deb sorädi mendän Äli.(1256) “İşler yolunda mı? diye sordu bana Ali.”

2.1.1.2.1.1.7. İsimlerde Bildirme

Dilde varoluş kavramına yakın olan ve bir süreklilik bildiren “olmak, var olmak, bulunmak” anlamına gelen fiiller “ana yardımcı fiil” görevini üstlenmektedir. Ana yardımcı fiilin önünde bulunan her şey aynı değerde olduğu için bunların hepsi bildirme ifade etmektedir. Bildirme kavramı bir varlık kadar olay içinde geçerli olduğundan kullanım sıklığı çok yüksek olan bir eylem adıdır.

Ana yardımcı fiil için; cevher fiili, cevheri fiil, salt fiil, boş fiil, isim fiili, ek eylem, bildirme eki gibi farklı terimler de kullanılmaktadır. Eski Türkçede “olmak / bolmak, ermek, turmak” eylemlerinin kullanıldığı fakat daha sonra “ermek ve turmak” fiillerinin kullanım alanını genişleterek Türkçenin ana yardımcı fiilleri olarak ortaya çıkış süreci izlemiştir. Bildirme eki isimlerin sonuna gelerek ismi yüklem yapar, fiillerin sonuna gelerek de fiil birleşik çekimleri oluşturur. (Karaağaç, 2011:107-111).

Korkmaz (2009:702), Eski Türkçedeki er- yardımcı fiilinin tarihî değişimini; er>-ir- > i- şeklinde gösterir.

i- fiilinin Türkiye Türkçesinde dört çekim şekli bulunur: Bunlar şimdiki zaman, bilinen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart şekilleridir (Ergin, 2009: 501).

Özbek Türkçesinde isim fiilinin şimdiki zaman, görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman çekimleri bulunur. Bu çekimlerin olumsuzluğu isim fiilinin önce “emäs” (değil) getirilerek yapılmaktadır (Öztürk, 2008: 314).

2.1.1.2.1.1.7.1. Şimdiki Zaman Çekimi

Özbek Türkçesinde şimdiki zaman çekimi, isim tabanlarına zamir kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır. Üçüncü şahıslarda -dir eki kullanılabilir. Soru eki şahıs ekinden önce ya da sonra getirilebilir. (Öztürk, 2008: 314)

	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Şahıs	yaxşı- män (iyiyim)	yaxşı emäs-män (iyi değilim)
Teklik 2. Şahıs	yaxşı- sän (iyisin)	yaxşı emäs-sän (iyi değilsin)
Teklik 3. Şahıs	yaxşı- (dir) (iyi)	yaxşı emäs-(dir) (iyi değil)
Çokluk 1. Şahıs	yaxşı- miz (iyiyiz)	yaxşı emäs-miz (iyi değiliz)
Çokluk 2. Şahıs	yaxşı- siz (iyisiniz)	yaxşı emäs-siz (iyi değilsiniz)
Çokluk 3. Şahıs	yaxşı- (dir)lär (iyiler)	yaxşı emäs-(dir)lär (iyi değiller)

Tablo 4. Şimdiki Zaman (Öztürk, 2008: 314).

xunuk emäsmän(1944) “çirkin değilim”

2.1.1.2.1.1.7.2. Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Özbek Türkçesinde görülen geçmiş zaman çekimi, isim tabanlarına getirilen *i-* fiilinin görülen geçmiş zaman çekimli şekillerinin getirilmesiyle yapılır. *i-* fiilinin düşürüldüğü örnekler de bulunur: yaxşı emäs edi/yaxşı emäs-di (Öztürk, 2008: 314).

	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Şahıs	yaxşı edi-m (iyi idim)	yaxşı emäs edi-m (iyi değil idim)
Teklik 2. Şahıs	yaxşı edi-ng (iyi idin)	yaxşı emäs edi-ng (iyi değil idin)
Teklik 3. Şahıs	yaxşı edi (iyi idi)	yaxşı emäs edi (iyi değil idi)
Çokluk 1. Şahıs	yaxşı edi-k (iyi idik)	yaxşı emäs edi-k (iyi değil idik)
Çokluk 2. Şahıs	yaxşı edi-ngiz (iyi idiniz)	yaxşı emäs edi-ngiz (iyi değil idiniz)
Çokluk 3. Şahıs	yaxşı edi-lär (iyi idiler)	yaxşı emäs edi-lär (iyi değil idiler)

Tablo 5. Görülen Geçmiş Zaman (Öztürk, 2008: 314).

bizlär kiçkinä edik (941) “biz küçük idik”

2.1.1.2.1.1.7.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi

Özbek Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman çekimi, isim tabanına “*ekän*”ve “*emiş*” getirilmesiyle yapılır. *i-* fiilinin düşürüldüğü örnekler de vardır: *yaxşı emäs*

ekän/ yaxşı emäs-miş “iyi değilmiş”. Soru eki şahıs ekinden sonra getirilir: *yaxşı ekän-mi? -miş*’li örnekler çoğunlukla üçüncü şahıs çekiminde görülür ve az kullanılır.

	Olumlu	Olumsuz
Teklik 1. Şahıs	yaxşı ekän-män	yaxşı emäs ekän-män
Teklik 2. Şahıs	yaxşı ekän-sän	yaxşı emäs ekän-sän
Teklik 3. Şahıs	yaxşı ekän	yaxşı emäs ekän
Çokluk 1. Şahıs	yaxşı ekän-miz	yaxşı emäs ekän-miz
Çokluk 2. Şahıs	yaxşı ekän-siz	yaxşı emäs ekän-siz
Çokluk 3. Şahıs	yaxşı ekän-lär	yaxşı emäs ekän-lär

Tablo 6. Öğrenilen Geçmiş Zaman (Öztürk, 2008: 315).

çirâyli ekänsiz (1469) “güzelmışsiniz”

bevä ekän.(1517) “dulmuş”

2.1.1.2.1.2. Zamirler

Zamirler, adların yerini tutan, nesnelere ve kişileri temsil ya da işaret yoluyla karşılayan kelimelerdir. Nesnelere dildeki gerçek karşılığı olmayan zamirler gerektiği zaman onları ifade etmeye yardımcı olurlar. Zamirler tek başlarına bir şey ifade etmediklerinden kelime olarak anlamları yoktur. Fakat nesne biliniyor ve bir zamirle ifade ediliyorsa o nesne ile zamir arasında bir bağ kurulur (Ergin, 2009: 379). Örnek olarak; “Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür.” cümlesindeki “orada” zamiri tek başına bir nesneyi bildirmemektedir. Nesnenin somut bir anlam kazanması için zamirin yerini tutan adın bilinmesi gerekir (Korkmaz, 2009: 399).

Zamirler, isim ve isim fiiller gibi çekimlenebilir ancak kelime türetmezler. Fakat bu durumun istisnai kelimeleri bulunmaktadır. Bunlar “kendi” kelimesinde türeyen “kendi-lik” ve ben kelimesinden türeyen “ben-lik” kelimeleridir. Fakat bunlardan “kendi-lik” tek başına bile kullanılamamaktadır (Bilgegil, 2014: 189). Ayrıca zamirlerin adlardan farklı olarak bazı zamirlerin çekimi sırasında köklerinde değişiklikler görülür. Örneğin “ben” ve “sen” zamirleri yönelme hâli eki aldığı anda genişleyerek bana ve sana şekline dönüşmektedir (Korkmaz, 2009: 400).

Zamirler, şahısların ve nesnelere yerini işaret yoluyla tutan, onları temsil eden kelimeler olarak ad durumunda bulunurlar. Çekimde isimler gibi işlev görürler, kelime gruplarında ve cümlede de isimlerin yüklediği işlevleri yüklenirler (Korkmaz, 2009: 403). Şahıs, işaret, dönüşlülük, soru ve belirsizlik zamirleri diye gruplara ayrılmaktadır (Öztürk, 2008: 317).

2.1.1.2.1.2.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri kişi isimlerinin yerini tutan sözcüklerdir (Bilgegil, 2014: 190).

Özbek Türkçesinde şahıs zamirlerinde asıl olanlar men, sen, u, biz, siz, ulär zamirleridir. Kişi zamirlerinin ilgi hâlinde -niki eki de kullanılır: meniki “benim”, sizniki “sizin”. İkinci ve üçüncü çokluk kişilerde nezaket için teklik kişiler gibi kullanılır: siz”sen”(Öztürk, 2008: 317).

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma	Eşitlik
men	mening	meni	mengä	mendä	mendän	mençä
sen, senlär	sening	seni	sengä	sendä	sendän	sençä
u, ul	uning	uni	ungä	undä	undän	unçä
biz, bizlär	bizning	bizni	bizgä	bizdä	bizdän	bizçä
siz, sizlär	sizning	sizni	sizgä	sizdä	sizdän	sizçä
ulär	ulärning	ulärni	ulärgä	ulärdä	ulärdän	ulärçä

Tablo 7. Şahıs Zamirleri (Öztürk, 2008: 318).

Keçiräsiz, men kim bilän gäpläşäyäpmän? (1745)

“Özür dilerim ben kim ile görüşüyorum?”

Mening tâvuşim ünçä yâqımsız. (1913)

“Benim sesim çok kötü.”

Änä şundä uning hüsni açilib bäräverädi... (1931)

“Bundan sonra onun yüzü daha da nurlandı...”

Bizgä bir-birimizdän heç närsä keräk emäs... (435)

“Bize birbirimizden başka hiçbir şey lazım değil...”

...ulärgä qărişib ketgändek boldim. (1410)

“...onlara karışıyormuş gibi oldum.”

...sendän dästxat soräşädi. (362)

“...senden imza isterler.”

...mendä dâim yâmân täässurât uyğätädi. (1086)

“...bende her zaman kötü izlenim uyandırır.”

Şunçä un meniki bolsä...(727)

“Bu kadar un benim olsa...”

2.1.1.2.1.2.2. İşaret Zamirleri

Varlıkları işaret yoluyla göstererek karşılayan zamirlere işaret zamiri denir. “Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar” işaret zamirleridir (Korkmaz, 2009: 420). İşaret zamirleri, işaret sıfatlarından ek almasıyla ve yanında bir belirten bulunmasıyla ayırt edilebilir (Bilgegil, 2014: 192).

İşaret, zamana, mekâna ve düşünceye göre uzaklık ve yakınlık kavramları ile ilişkilidir. Bu sebeple sözü söyleyene oranla “*bu ve bunlar*” en yakında, *şu ve şunlar* hem yakın hem uzak ortada bir yer için, “*o ve onlar*” ise uzakta olan varlıkları göstermek için kullanılır (Korkmaz, 2009: 421; Bilgegil, 2014: 192). Ayrıca hem işaret hem de kişi zamiri olan “*o ve onlar*” karıştırılmamalıdır. Çünkü kişi zamiri olanlar mutlaka bir insan ismine, işaret zamiri olanlar ise insan dışındaki varlıklara karşılık gelmektedir (Bilgegil, 2014: 192).

Özbek Türkçesinde işaret zamiri olarak “*bu, şu, u, oşä, bulär, şulär, ulär ve uşbu*” kullanılır. Bu zamirlerin “*änä, mänä*” kelimeleriyle pekiştirilmiş halleri de vardır. Bu duruma, *änä şu* “şu, işte şu”, *mänä bu* “bu, işte bu”, *änävi* “o, işte o” örnek verilebilir. Eşitlik hâli -çä, -çälik, -däy şekilleriyle yapılmaktadır. Eşitlik hâlinde yaygın olarak bu, şu, u zamirlerinin örnekleri görülür: *bunçä* “bu kadar”, *mundäy* “böyle”.

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma
bu	buning/muning	buni	bungä	bundä	bundän
şu	şuning	şuni	şungä	şundä	şundän
u	uning	uni	ungä	undä	undän
bulär	bulärning	bulärni	bulärgä	bulärdä	bulärdän

şulär	şulärning	şulärni	şulärgä	şulärdä	şulärdän
ulär	ulärning	ulärni	ulärgä	ulärdä	ulärdän

Tablo 8. İşaret Zamirleri

...ungä ters cävâb qaytardı Bähri. (1029) “...ona ters cevap verdi Behri.”

...ulärni birmä-bir läblärimgä bäsärdim. (1205)

“...onları bir-bir dudaklarıma basardım.

Şundän bir äz içäylik, isrâf bolmäsin... (1020) “Şundan biraz içelim israf olmasın.”

2.1.1.2.1.2.3. Dönüslülük Zamirleri

Kişi zamirlerinden daha kuvvetli bir ifadeye sahip olan kişi zamirleridir. Türkiye Türkçesinde “kendi” dönüslülük zamiri “asıl, öz” anlamlarına gelir ve bu zamire iyelik eklerinin eklenmesiyle yapılır (Ergin, 2009: 404; Deny, 2012: 200). Bu zamire, yapılan işin yapana dönüşünü göstermesi sebebiyle “dönüslülük zamiri” denmiştir (Korkmaz, 2009: 415).

Özbek Türkçesinde dönüslülük zamiri olarak “öz” kelimesinin iyelik eki almış şekilleri bulunur. Kişi zamirleri ile aynı işlevde bulunmaktadır (Öztürk, 2008: 318).

Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme	Bulunma	Çıkma	Eşitlik
özim	özimning	özimni	özimgä	özimdä	özimdän	özimçä
özin	özingning	özingni	özinggä	özingdä	özingdän	özingçä
özi	özining	özini	özigä	özidä	özidän	öziçä
özimiz	özimizning	özimizni	özimizgä	özimizdä	özimizdän	özimizçä
özingiz	özingizning	özingizni	özingizgä	özingizdä	özingizdän	özingizçä
özläri	özlärining	özlärini	özlärigä	özläridä	özläridän	özläriçä

Tablo 9. Dönüslülük Zamirleri (Öztürk, 2008: 318)

Mâhirä bibi esä hämân öz hävlisidä yâlgiz yäşärdi. (891)

“Mahire nine ise hala kendi evinde yalnız yaşardı.”

...ayâl özining dünyädä sirli vä sehrlü bir xılqat ekänligini unutib... (1087)

“kadın kendinin dünyada sırlı ve sihirli bir şey olduğunu unutup...”

...*ästä-sekin özini târtä başlädi.* (1166)

“...yavaş-yavaş kendini geri çekmeye başladı.”

...*özläriğä qândâş-cândâş bolgän ädämlärni...* (952)

“...kendilerine can arkadaş olan insanları...”

Ixtiyâr özingizdä.(2088)

“Seçim sizin.”

Özimdän özüm bä'zän xafä bolib ketämän,-dedi u. (438)

“Kendi kendime bazen üzülüyorum,- dedi o.”

...*öziçä äqläş häm mümkün...* (1405)

“...kendine göre haklı da çıkartabilir...”

2.1.1.2.1.2.4. Soru Zamirleri

Soru zamirleri, canlı, cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden, onların soru şeklindeki karşılıkları olan, onları soru hâlinde ifade eden zamirlerdir (Ergin, 2009: 424). Soru zamirleri, karşılığında beklenen cevaplar aynı çekim hâlinde ve söz içinde aynı işleyişte olan isimler ve zamirlerdir (Banguoğlu, 2007: 367). Türkiye Türkçesinde soru zamiri olarak “kim, ne” kullanılmasının yanında isim çekim ekleri ve son çekim edatları ile birlikte de kullanılabilir.

Özbek Türkçesinde soru zamirleri, soru bildiren kelimelerle ismin yerini tutan kelimelerdir. Bunlar yalın veya diğer hâl eklerini almış şekilleriyle de kullanılabilirler (Öztürk, 2008: 319). İşaret zamirlerine *kim* “kim”, *qançä* “kaç”, *nimä* “ne”, *qayer* “nere”, *neçä* “kaç”, *neçänçi* “kaçıncı” örnekleri verilebilir.

...*kimning işi bâr, deysiz?* (543) “...kimin işi olur dersiniz?”

Kim u? (788) “Kim o?”

...*sâät neçä boldi?* (1779) “...saat kaç oldu?”

Qayerliksiz? (1849) “Nerelisiniz?”

2.1.1.2.1.2.5. Belirsizlik Zamirleri

Kişileri ve nesnelere belirsiz olarak temsil eden zamirlere “*belirsiz zamir*” denmektedir (Korkmaz, 2009:433). Nesnelere belirsiz olarak temsil eden bu zamirlerin

sayısı azdır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlıcada bulunan *kimsene*, *kimesne* (<kim ise ne), *özge* “başkası”, *ayruk* “başkası”, *kamu* “herkes” gibi kelimeler belirsizlik zamirlerinin eski hâlleridir. (Ergin, 200: 428). Bunların haricindeki belirsizlik zamirleri, bazı belirsiz sıfatlara, soru zamirlerine ve zarflara iyelik eklerinin ve *-ki* zamir ekinin getirilmesiyle oluşturulmaktadır: *başkası*, *bazısı*, *biri*, *birisi*, *biriniz*, *birimiz*, *birileri*, *çoğu*, *çokları*, *kimi*, *kimisi*, *öbürü*, *öbürleri*, *öteki*, *beriki*, *topu*, *tümü* vb. (Banguoğlu, 2007: 368; Korkmaz, 2009: 433). Ayrıca Türkçede söylemek istenen, akla gelmeyen bir şeyin yerine ağızlarında sıkça dolaşan “şey” kelimesi de belirsizlik zamiri olarak kullanılmaktadır. Arapçadan alıntılanan *falan*, *filan* kelimeleri de bir şeyi yahut bir kimseyi adıyla söylemenin gereksiz olduğuna hükmedildiği zaman kullanılan bir başka belirsizlik zamiridir (Deny: 2012: 212-213).

Özbek Türkçesinde de belirsizlik zamirleri, nesnelere ya da kişileri belirsiz bir şekilde temsil etmektedir. “*heç*, *här*, *ällä*” kelimelerinin birleşik şekilleri kullanılır.

Belirsizlik zamirlerine *älläkim* “birisi”, *ällänimä* “bir şey”, *biräv* “biri”, *biri* “biri”, *birqaçä* “birkaç”, *hämmä* “hepsi”, *härnimä* “her ne”, *älläqaçän* “bir zaman”, “kimdir” *biri*, *heçkim* “hiç kimse”, *nimädir* “bir şey”, *qaysi bir* “herhangi bir” örnekleri verilebilir.

...*ällänimälärni ğoldirärdi*. (779) “bir şeyleri atardı.”

Birävdä bär, *birävdä yoq*... (722) “Birinde var, birinde yok...”

Mengä hämmä närsä mäläl kelär... (1249) “Bana her şey boş gelir...”

Eşiklärdän biri... (1337) “Kapılardan biri...”

...*här biri bir äläm*... (1575) “...her biri bir dünya...”

2.1.1.2.1.3. Sıfatlar

Sıfatlar, bir varlığı belirten ya da niteleyen kelimelerdir (Banguoğlu, 2007: 341). Aslen isim olan sıfatlar ayrı varlıklar değil, varlıklara bağlı kavramlardır. Varlık kendi varoluşuyla gerçekleşebilirken, özellik, sadece varlıkla gerçekleşebilir (Karaağaç, 2011: 32). Türkçede sıfatlar her zaman niteledikleri ya da belirttikleri ismin önünde bulunurlar (Ergin, 2009: 244). Sıfatlar işlevlerine göre niteleme sıfatları ve belirtme sıfatları olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadırlar.

2.1.1.2.1.3.1. Niteleme Sıfatları

Canlı ve cansız varlıkları; renk, şekil, tat, biçim, koku, huy, mesafe, yetenek, alışkanlık, beceri gibi çeşitli yönlerden bildiren sıfatlara niteleme sıfatları denmektedir (Korkmaz, 2009: 361).

Özbek Türkçesinde kalıcı özellik bildiren bu kelimeler çok fazladır. Örnek olarak: *keng* “geniş”, *târ* “dar”, *kök* “gök”, *yâlğânçi* “yalancı”, *oynâqı* “oynak, hareketli”, *âsân* “kolay”, *qızıl* “kırmızı”, *yâş* “genç”, *kättä* “büyük”, *kiçik* “küçük”, *yâmân* “kötü”, *yaxşi* “iyi, güzel”, *ğamgin* “hüzünlü” vb. verilebilir (Öztürk, 2008: 315).

keng paxtažâr (1663) “büyük pamuk tarlası”

qızıl çiziqlär (299) “kırmızı çizgiler”

yaxşi gâp (492) “güzel söz”

kättä auditâriyü (1052) “büyük konferans salonu”

ğamgin âsâyiştâlik (972) “hüzünlü sakinlik”

2.1.1.2.1.3.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları işaret, sayı, belirsizlik ve soru bakımından belirten sıfatlara belirtme sıfatları denmektedir (Öztürk, 2008: 315). Tüm bu belirtme şekillerine göre belirtme sıfatları dört ana grupta incelenmektedir: İşaret Sıfatları, Sayı Sıfatları, Soru Sıfatları ve Belirsizlik Sıfatları. (Ergin, 2009: 364; Korkmaz, 2009:385).

2.1.1.3.1.3.2.1. İşaret Sıfatları

Özbek Türkçesinde isimleri işaret bakımından belirten sıfatlar: *bu* “bu”, *şu* “şu”, *u* “u”, *oşâ* “o”dur.

oşâ küngä qadär (1139) “o güne kadar”

bu bâlä (1264) “bu çocuk”

u köçädän (1314) “o sokaktan”

2.1.1.3.1.3.2.2. Sayı Sıfatları

Sayı sıfatları isimleri sayı bakımından belirtir. Sayı sıfatları; asıl sayı sıfatları, sıra sayı sıfatları, kesir sayı sıfatları, üleştirme sayı sıfatları ve topluluk sayı sıfatları olmak üzere beş alt başlıkta toplanmaktadır (Öztürk, 2008: 316).

2.1.1.3.1.3.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

Nesnelerin sayısını gösteren bu sıfatlar, asıl sayı isimleridir. Bu sayı isimleri hem tek kelime hâlinde bulunabilir hem de sıfat tamlaması veya sayı grubu şeklinde bulunabilir. Kelime şeklinde olanlar; *bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on, yirmi, otuz, kırk, elli, altmış, yetmiş, seksen, doksan, yüz, bin*'dir. Kelime grubu şeklinde bulunanlar ise; *on bir, beş yüz milyon, on bin, yirmi bin* vb.'dir (Ergin, 2009: 367).

Özbek Türkçesinde de aynı şekildedir. Örnek olarak; *bir* “bir”, *ikki* “iki”, *üç* “üç”, *yetti* “yedi”, *toqqız* “dokuz”, *qırq* “kırk”, *ming* “bin”, *üç ming* “üç bin”, *yüz ellik* “yüz elli” vb. örnek verilebilir (Öztürk, 2008: 316).

beş yıl (1480) “beş sene”

ikkitä qız (1579) “iki tane kız”

Ming toqqız yüz on yettinçi yiliniğ qahrätâni... (535)

“Bin dokuz yüz on yedi yılının soğuşu”

2.1.1.3.1.3.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

Sıra sayı sıfatları derece gösteren ve derecenin kaçınıcı olduğunu gösteren sayıdır. Asıl sayı sıfatlarına *-InçI / -UncU* eki getirilerek yapılır. Eski Türkçede *-inç* şeklinde görülen bu ek, iyelik eki olarak uzatılmıştır (Banguoğlu, 2007: 354; Ergin, 2009: 368; Korkmaz, 2009: 391).

Özbek Türkçesinde sıra sayı sıfatı, asıl sayılara *-(i)inçi* eki getirilerek yapılmaktadır: *birinçi* “birinci”, *törtinçi* “dördüncü vb. (Öztürk, 2008: 316).

on birinçi xânä (1077) “on birinci oda”

yigirmä ältinçi xânädä (1135) “yirmi altıncı odaya”

ältinçi qız (1499) “altıncı kızı”

2.1.1.3.1.3.2.2.3. Kesir Sayı Sıfatları

Kelime grubu şeklinde bulunan kesir sayıları nesnelerin parçalarını belirten sıfatlar oluştururlar (Ergin, 2009: 370). “Çeyrek, yarım” gibi kelimeler tek kelime gibi görünse de aslında “dörtte bir, ikide bir” şeklindedir.

Özbek Türkçesinde kesir sayı sıfatı *-dän* eki getirilerek yapılmaktadır: *beşdän üç* “beşte üç”, *törtän bir* “dörtte bi” vb.

İncelediğimiz hikâyelerde kesir sayı sıfatı örneği yoktur.

2.1.1.3.1.3.2.2.4. Üleştirme Sayı Sıfatları

Bölme, ayırma, dağıtma, paylaşırma ifade eden, nesnelerin sayısını bölük bölük gösteren sayı sıfatları üleştirme sayı sıfatları olarak adlandırılmaktadır. Türkiye Türkçesinde ünlüyle biten sayılara +şAr, ünsüzle biten sayılara +Ar ekinin getirilişiyle yapılıdır (Korkmaz, 2009:391).

Özbek Türkçesinde üleştirme sayı sıfatı -tädän eki ile yapılmaktadır. -är eki “bir” sayısında belirsizlik belirtmek için kullanılır: *birär* “bir”, *bittedän* “birer”, *üçtädän* “üçer”, *yigirmätädän* “yirmişer” vb.

...*birär issıqrâq göşäni tâpib, tämäddi qılışni täklif etdi.* (348)

“...birer sıcak atıştırmağı bulup yemeyi teklif etti.”

2.1.1.3.1.3.2.2.5. Topluluk Sayı Sıfatları

Özbek Türkçesinde topluluk sayı sıfatı -älä, -läb, -täçä, -äv, -ävlän, -älävi ekleri getirilerek yapılıdır: *onläb* “onlarca”, *ontäçä* “on kadar”, *üçäv* “üçü”, *tört ävlän* “her dördü”, *üçälä(si)* “her üçü, üçü de” vb.

...*çirâqlärdän yärişgän yüzläb deräzäläridän songgi qavätdägi ikkitäsini...* (520)

“ışıklardan yandığı yüzlerce pencereden son kattaki ikisini...”

2.1.1.3.1.3.2.3. Soru Sıfatları

Varlık ve nesnelere soru yoluyla belirten sıfatlara soru sıfatı denmektedir. İsmi önüne getirilen *kaç*, *kaçar*, *kaçıncı*, *hangi*, *ne*, *nasıl*, *neredeki* gibi soru kelimeleri soru sıfatıdır (Korkmaz, 2009: 393).

Özbek Türkçesinde soru sıfatları; *qay* “hangi”, *qaysi* “hangi”, *qançälik* “ne kadar”, *qanaqa* “nasıl”, *qandäy* “nasıl”, *qançä* “kaç”, *neçä* “ne kadar, kaç”, *nimä* “ne, hangi” kelimeleridir.

Qanaqa sir? -deb häyrân bolışdi yigitlä. (1564) “Hangi sır? -diye merak etti adamlar.”

...*qançä pul!* (595) “kaç para!”

2.1.1.3.1.3.2.4. Belirsizlik Sıfatları

Adları açıkça belirtmeyen sıfatlardır. Bazıları şunlardır: *birâv* “bir”, *bütün* “bütün”, *härqandây* “hertürlü”, *birân* “bir”, *birneçä* “birkaç”, *bä’zi* “bazı”, *fälân* “falan”, *bâşqa* “başka”, *härqalây* “her türlü”, *tälây* “birçok”.

...*birâv mehmânxânä eşigidä päydâ bolgänidä...* (2159)

“...bir otel kapısında belirdeğinde...”

Dünyädä mengä bâşqa närsäning kerägi yoq! (732)

“Dünyada bana başka bir şey lazım değil!”

2.1.1.3.1.4. Zarflar

Gramer kitaplarında belirteç ya da zarf terimiyle karşılanan, zaman, yer, miktar ve hâl belirten isimlerdir (Ergin, 2009: 374). Zarflar; sıfat ve fiillerin önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren sözcüklerdir (Banguoğlu, 2007: 371). Renk, nitelik, nicelik, hâl, zaman, sayı ve durum gibi tek başlarına bulunmayan bilgilerin adları olan zarflar; kelimeler, kelime öbekleri ve cümleler olarak da kullanılabilir (Karaağaç, 2011: 32-33). Sıfatlar gibi zarflar da tek başlarına kullanılamaz. Ancak kelime grupları içinde üstlenmiş oldukları göreve göre bu isimleri alırlar. Zarflar bir sıfatı, fiili ya da bir başka zarfi anlam bakımından değiştiren isimlerdir. Daha çok fillerle birlikte kullanıldıkları için fiillerin sıfatları olarak da nitelendirilmektedir (Ergin, 2009: 374).

Kendi aralarında yer-yön, zaman, tarz, miktar ve soru zarfları olmak üzere beşe ayrılır. Özbek Türkçesinde *-lâb*, *-dây*, *-dek*, *-çä*, *-läy*, *-dä* gibi kalıp şekillere de rastlanır.

2.1.1.3.1.4.1. Yer-Yön Zarfları

Eylemin gerçekleştiği mekân içindeki yerini ve yönünü belirten zarflardır (Karaağaç, 2013: 867). “nereye?, nerede?, nereden?, nereye doğru?, nereye kadar?” sorularına karşılık olan zarf türüdür (Korkmaz, 2009: 498).

Özbek Türkçesinde; *beri* “beri”, *toğri* “doğru”, *ilgäri* “ileri”, *näri* “öte”, *qoyi* “aşağı”, *tâşqari* “dışarı”, *uzâq* “uzak”, *päst* “aşağı”, *qarşi* “karşı”, *yaqın* “yakın”, *yuqâri* “yukarı”, *âldi* “ileri, ön” gibi yer zarfları bulunur (Öztürk, 2008: 320).

Ävâz hâvli yüzidä näri -beri yürüb... (1006) “Avaz avluda öteye-buraya yürüyerek...”

...*toğri qızlär yâtâqxânäsığä yol âldim.* (1096)

“doğru kızların yurduna yürümeye başladım.”

2.1.1.3.1.4.2. Zaman Zarfları

Eylemin zaman içindeki yerini bildiren, fiillerin, sıfat-fiillerin ve zarf fiillerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran ya da kesinleştiren kelimelerdir. Bu zarflar “*ne zaman?, ne vakit?*” sorularına karşılık oluşturur (Korkmaz, 2009: 495).

Özbek Türkçesinde; *bâyä* “an önce, henüz”, *keyin* “sonra”, *kündüz* “gündüz”, *bugün* “bugün”, *ävval* “evvel”, *äbädiy* “ebedi”, *ertä* “yarın”, *äldin* “önce”, *tün-kün* “gece gündüz”, *erteleb* “sabah erken”, *endi* “şimdi”, *burun* “önce”, *hänüz* “henüz, şimdi”, *däim* “daima”, *yaqındä* “yakında”, *qadim* “eski, önce”, *songrä* “sonra”, *tezdän* “çabucak”, *bultur* “geçen yıl”, *äxır* “sonra”, *hämân* “hemen”, *hâli* “şimdi, henüz”, *häm müvaqt* “her zaman”, *ällaqaçan* “her zaman”, *häm işä* “her zaman”, *ilgäri* “önce” gibi zaman zarfları vardır (Öztürk, 2008: 320).

Ertädän keyin cönäymän. (2022) “Yarımdan sonra gidiyorum.”

Bundän ikki äy burun institütüni bitirdim... (104)

“Bundan iki ay önce üniversiteyi bitirdim...”

...däim toğri tüşärdi.(1765) “Her zaman doğru düşerdi.”

Kündüzdän, keçädän (395) “Gündüzden, geceden”

2.1.1.3.1.4.3. Soru Zarfları

Eylemlerin yer, yön, zaman, neden, nitelik ve derecelerini soru yoluyla açıklayan ve soru zamirlerinden faydalanarak kurulan zarflardır. “*nerede?, nereye?, hani?, nereden?, nasıl, niçin, ne zaman?, ne türlü?, ne derece?*” gibi soru zarfları kullanılmaktadır (Korkmaz, 2007: 197).

Özbek Türkçesinde; *qaçân* “ne zaman”, *qandäy* “nasıl”, *qandaq* “nasıl”, *qañgäçä* “ne zaman kadar”, *qaçängäçä* “ne zaman kadar”, *qaläy* “nasıl”, *neçün* “niçin”, *neçik* “nasıl, niçin”, *nimädän* “neden, niçin”, *nimägä* “niye, niçin”, *negä* “niye, niçin”, *nimä üçün* “niçin” gibi soru zarfları kullanılır (Öztürk, 2008: 321).

Nimä üçün bundäy deyäpsän? (429) “Niçin böyle diyorsun?”

...nimägä mendän bir bürdä nänni äyädi, ä?!» deb oylädi u. (716)

“...niye benden bir parça ekmeği esirgedin, ya?- diye düşündü o.

Mängä bu kişi nimä üçün munçä qârâvul bolib qâldilär?... (864)

“Bana bu kişi niçin bu kadar bekçilik yapıyor?”

2.1.1.3.1.4.4. Durum (Tarz) Zarfları

Zarfların büyük bir kısmını durum zarfları oluşturur. Fiildeki oluş ve kılışın durumunu belirten zarflardır. Yani bir kılışa veya oluşa yaraşan sıfatlardır. Durum zarfları benzerlik, beraberlik, dilek, hatırlatma, karşılaştırma, kesinlik, tahmin, pekiştirme, sınırlama, tekrarlama, sebep, süreklilik gösterme, şüphe bildirme, yanıt verme gibi çeşitli görevler üstlenmişlerdir (Korkmaz, 2009: 502). “*nasıl?, nice?*” sorularına karşılık gelir (Banguoğlu, 2007: 373).

Özbek Türkçesinde; *anıq* “açık, belli”, *yaxşi* “iyi, hoş”, *gözäl* “güzel”, *yâmân* “kötü”, *çirâyli* “güzel, hoş”, *sekin* “sakin”, *bundäy* “böyle”, *şundäy* “şöyle”, *undäy* “öyle”, *munaqa* “böyle”, *cim* “sessiz”, *mäcburän* “mecburen”, *âmânsız* “amansız”, *birdän* “birden”, *yägiçä* “yenice”, *üstä* “yavaş”, *yäyäv* “yaya”, *täşdäy* “taş gibi”, *birgä* “birlikte”, *zorğa* “zoraki”, *mänâsizdek* “manasız gibi”, *sirä* “asla, hiç”, *heç* “hiç”, *äslä* “asla”, *birmâbir* “bir bir”, *qaytä* “tekrar”, *bärävär* “beraber” gibi durum zarfları bulunur (Öztürk, 2008: 321).

...*sekin yütinib qoyärdi.* (1493) “sakin yutkunurdu.”

Paxta mäsäläsidadä häm şundäy boldi. (1693) “Pamuk probleminde de şöyle oldu.”

...*zorğa piçirlädi Zührä.* (1466) “zorla fısıldadı Zühre.”

...*çirâyli bir cuvân otiribdi.* (1515) “...güzel bir kız oturuyor.”

2.1.1.3.1.4.5. Miktar Zarfları

Deny’ nin (2014: 280). “nicelik zarfı” olarak adlandırdığı miktar zarfı, *ne kadar* sorusuna cevap veren zarf türüdür. Bu zarf, yapılan işin miktarını belirtmektedir (Buran ve Alkaya, 2014: 266).

Özbek Türkçesinde; *eng* “en”, *mol* “bol”, *nihâyät* “son derece”, *cüdä* “pek, çok”, *täläy* “çok”, *ärtiq* “çok, fazla”, *käm* “az”, *ğâyät(dä)* “çok, fazla”, *birâz* “biraz”, *unçä* “o kadar”, *säl* “biraz”, *köp* “hep, çok”, *änçä* “biraz, o kadar”, *hiylä* “hayli”, *âzmunçä* “az, biraz”, *bütünläy* “büsbütün”, *tağın* “daha”, *âz* “az”, *çäksiz* “sınırsız”, *säl-päl* “biraz” gibi miktar zarfları bulunmaktadır (Öztürk, 2008: 321).

...*Nuriyä tağın bir âz çidäşi keräkligini his etdi.* (1713)

“Nuriye, daha bir az sabretmesi gerektiğini hissetti.”

Cüdä kättä yâzuvçi. (1882) “Çok büyük yazar.”

Men käm oqıgänmän. (1883) “Ben az okudum.”

2.1.1.3.1.5. Fiiller

Şekil bilgisinin isimden sonra gelen en önemli ögesi olan fiillerdir. Fiiller (eylemler), iş ve hareketleri karşılayan kelimelerdir. Fiil kök ve gövdeleri, anlamlı fakat isimler gibi tek başlarına kullanılmayan, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde; somut, soyut nesne ve kavramlarla ilgili oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirmektedirler (Korkmaz, 2009: 527). Nesnelere, varlıkları kendileri ile var olan unsurlarken hareketler, varlıkları ancak nesnelere var olan unsurlardır. Bu fark, isim ve fiili birbirinden net çizgilerle ayrılan dil birlikleri hâline getirmiştir (Ergin, 2009: 434).

Fiillerin kök ve gövdeleri, ekler ile genişletildiği zaman cümle içerisinde isim, sıfat ve zarf gibi görevler üstlenmektedir (Korkmaz, 2009: 527).

2.1.1.3.1.5.1. Fiil Çekiminde Şahıslar

Şahıs ekleri, eylemin göstermiş olduğu iş, oluş ve kılışın hangi şahıslar tarafından yapıldığını gösteren eklerdir. Şahıs ekleri, şekil ve zaman eklerinden sonra gelerek kendinden sonra sadece soru eki alırlar (Korkmaz, 2009: 571).

Özbek Türkçesinde fiil çekiminde kullanılan şahıs ekleri Türkiye Türkçesindeki biçimleriyle aynıdır ve sadece eklerin yapısında bazı farklılıklar vardır (Yıldırım, 2009: 150)

2.1.1.3.1.5.1.1. Birinci Tip (Zamir Kökenli) Şahıs Ekleri

Zamir kökenli şahıs eki, şahıs eklerinin zamanla ekleşmesiyle oluşmuş olan eklerdir (Korkmaz, 2009: 571). Bu ekler, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, öğrenilen geçmiş zaman, istek ve gereklilik kipinin çekiminde kullanılmaktadır (Ergin, 1998: 283) Özbek Türkçesinde bu şahıs ekleri şöyledir (Öztürk, 2008: 322):

Teklik 1. Şahıs	-mān	Çokluk 1. Şahıs	-miz
Teklik 2. Şahıs	-sān	Çokluk 2. Şahıs	-siz
Teklik 3. Şahıs	-di	Çokluk 3. Şahıs	-(lār)

Tablo 10. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

2. ve 3. çokluk şahıs ekleri nezaket bildirmek için teklik şahıslarda kullanılabilir. Sonradan eklenen bazı kip eklerinin yapısındaki tur- fiilinin kalıntısı da 3. şahsı ifade

eden bir yapıya bürünmüştür. Bunları 3. şahıs eki olarak da alabiliriz: *kel-ib-di* “gelmiş”. Ayrıca 3. çokluk şahıs çekiminde bazı durumlarda -lär eki yerine -ş- fiilden fiil yapma eki çokluk belirtecek şekilde verilebilir: *kel-iş-ib-di* “gelmişler” (Öztürk, 2008: 322).

Yür, âvqatlänämiz, bähânädä isinib älämiz...(197)

“Gel, yemek yeriz, bahaneyle ısınırız...”

...kälämüslär âyâq ästidä yügürüb yürüşıbdi.(1959)

“...karıncalar ayakaltında dolaşıyor.”

...âşxânädä bemäläl küymänib yürübdilär. (2070)

“...mutfakta rahatla yemek yapıyorlardı.”

2.1.1.3.1.5.1.2. İkinci Tip (İyelik Kökenli) Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri, iyelik eki alan ve zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ek olarak da kullanılmış eklerdir. Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, gereklilik ve istek kipinin çekiminde bu şahıs ekinin kullanıldığı görülmektedir. (Korkmaz, 2009: 571). Özbek Türkçesinde iyelik kökenli şahıs eklerinin şahıslara göre çekimi şöyledir (Öztürk, 2008: 322):

Teklik 1. Şahıs	-m	Çokluk 1. Şahıs	-k
Teklik 2. Şahıs	-ng	Çokluk 2. Şahıs	-ngiz
Teklik 3. Şahıs	-ø	Çokluk 3. Şahıs	-lär

Tablo 11. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Özbek Türkçesinde 2. tip şahıs ekleri görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılmaktadır. Gereklilik kipi çekiminde doğrudan iyelik ekleri kullanılabilir: *kelişimiz keräk* “gelmeliyiz”. 2. ve 3. çokluk şahıs ekleri nezaket bildirmek için teklik şahıslarda kullanılabilir. 2. çokluk şahıs ekinin *-ngiz, ngizlär, -nglär, -läring, -läringiz* gibi yaygın olmayan şekilleri de vardır. Ayrıca 3. çokluk şahıs çekiminde bazı durumlarda -lär eki yerine -ş- fiilden fiil yapma eki çokluk belirtecek şekilde verilebilir: *kel-iş-di* “geldiler” (Öztürk, 2008: 322).

Bu gäl toğri gäpirmädingiz. (1912) “Bu kez doğru söylemediniz.”

Ädäşdingiz. (1922) “Yanıldınız.”

...sizgä buni xabär qılışim keräk edi. (2151) “...size bunu söylemem lazımdı.”

2.1.1.3.1.5.1.3. Üçüncü Tip (Emir) Şahıs Ekleri

Bu şahıs ekinde kip eki ile şahıs eki iç içedir. Fiile getirilen ek aynı zamanda şahısı da karşıladığı için ayrıca bir şahıs eki eklenmez (Korkmaz, 2009: 572). Özbek Türkçesinde de bu ekler emir kipinin çekiminde kullanılır. (Yıldırım, 2009, :151)

Teklik 1. Şahıs	-(äy)in	Çokluk 1. Şahıs	-äylik
Teklik 2. Şahıs	-gin	Çokluk 2. Şahıs	-ing(iz)
Teklik 3. Şahıs	-sin	Çokluk 3. Şahıs	-sinlär

Tablo 12. Emir Kökenli Şahıs Ekleri

Kinägä bäräylik. (1309) “Sinemaya gidelim.”

Şundän bir äz içäylik, isrâf bolmäsin... (1020) “Şundan biraz içelim, israf olmasın.”

Qız bälä yigitlär bilän yaxşı muämälä qılmäsin... (1284)

“Kız çocuğu yigitlerle iletişim kurmasın...”

2.1.1.3.1.5.2. Basit Kipler

2.1.1.3.1.5.2.1. Bildirme (Haber) Kipleri

2.1.1.3.1.5.2.1.1. Görülen (Bilinen) Geçmiş Zaman Kipi

Görülen geçmiş zaman, genel olarak fiildeki oluş ve kılışın söylendiği andan yani içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda tamamlanmış olduğunu gösteren bir zaman dilimini içine almaktadır. Bu zaman diliminde konuşan, oluş ya da kılışın bitmişliğine ya tanık olmuştur ya da konuşan tarafından görülmemiş olsa bile gerçekleştiği görülmüş gibi kesin olarak bilinen ve kaynaklarda tarihe geçmiş belgeler bu kiple karşılanmaktadır (Korkmaz, 2009: 584).

Türkiye Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekleri: *-dI, -dU, -tI, -tU* dur. Eski Türkçede ise *-tI, -dI* şeklindedir. Eski Anadolu Türkçesinde genel olarak “-dI” kullanımı ile birlikte “-tI” şekli görülmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde kullanılmakta olan hâli Osmanlı Türkçesi döneminde olmuştur (Ergin, 2009: 463).

Özbek Türkçesinde “*yaqın ätgän zämân*” terimiyle karşılanmaktadır. Özbek Türkçesinde iki tip olarak karşımıza çıkar.

2.1.1.2.1.5.2.1.1.1. Birinci Tip

Bu kip tek şekil olarak *-di* eki ile çekimlenmektedir. Kip çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Olumsuzu *-mä-* eki ile yapılmaktadır. Soru ekleri şahıs eklerinden sonra getirilmektedir: *küt-mä-dim-mi?* “beklemedim mi?” (Öztürk, 2008: 322).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütüdim “bekledim”	kütmädim “beklemedim”
kütüding	kütmäding
kütüdi	kütmädi
kütüdik	kütmädik
kütüdingiz	kütmädingiz
kütüšti/ kütüdi(lär)	kütmädi(lär)

...*mühimräq bir närsä bär, sezmädinglär...* (1567)

“önemli olan bir şey var, ama siz anlamadınız...”

Uxläb qälmädingizmi?! (1815) “Daha uyumadınız mı?”

Mänä şu bäräkdä özingiz yätärmidingiz? (1977)

“İşte şu çadırda kendiniz uyur muydunuz?”

2.1.1.2.1.5.2.1.1.2. İkinci Tip

Özbek Türkçesinde, görülen geçmiş zaman kipinin bu çekiminin olumsuz şekilleri bulunmaktadır. “-“gän+iyelik eki+ yoq” şeklinde kurulmaktadır. Soru şekli yoq kelimesinden sonra getirilmektedir: *küt-gän-im yoqmi?* “beklemedim mi?” (Öztürk, 2008: 323).

Bu tipin olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütgänim yoq “beklemedim”
kütgäning yoq
kütgäni yoq
kütgänimiz yoq
kütgäningiz yoq
kütgänläri yoq

...*muällimlärimiz häm mengä indäşgäni yoq.*(1983)

“öğretmenlerimiz de bana bir şey demedi.”

...*heç qaçän bu toğridä yäzilib gäpirgänim yoq,-dedi u.* (124)

“hiçbir zaman bunun hakkında yazıp konuşmadım,-dedi o.”

Siz mengä äldinråq qonğıråq qılğäningiz yoqmi? (2035)

“Siz beni biraz önce aramadınız mı?”

2.1.1.3.1.5.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi

Sözün konuşulduğu zamandan önceki bir zamanda ortaya çıkan, tanık olunmamış ya da sonradan öğrenilmiş olan, fark edilen kılış ve oluşları anlatmak için kullanılmaktadır (Öztürk, 2008: 323).

2.1.1.2.1.5.2.1.2.1. Birinci Tip

Bu kip için *-(i)b* eki kullanılmaktadır ve bu ek ünlü ile biten fiillere doğrudan getirilmektedir. Zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Olumsuz şekli *-mä* ile yapılır ve soru ekleri şahıs eklerinden sonra getirilmektedir: *tilä-mä-b-di-mi?* “dilememiş mi?”. 3. şahıslarda turur yapısının ekleşmiş hâli olan *-di* eki korunmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesindeki *-miş* ekinin karşılığıdır.

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütibmän “beklemişim”	kütmäbmän “beklememişim”
kütibsän	kütmäbsän
kütibdi	kütmäbdi
kütibmiz	kütmäbmiz
kütibsiz	kütmäbsiz
küt(iş)ibdi	kütmäbdi(lär)

Män bekär deb älibmän, bäçäm, mäyli, äl... (970)

“Ben sahipsiz diye almışım, çocuğum, tamam al.”

Yälğiz otiribsiz... (1296) “Yalnız oturmuşsunuz...”

Yängäm hâzir telefän qılibdilär... (1606) “Yengem şuan telefon etmiş...”

2.1.1.2.1.5.2.1.2.2. İkinci Tip

Bu tip için *-gän, -kän, -qan* ekleri kullanılmaktadır. Birinci tipe göze daha yakın bir geçmiş zamanı anlatır. Bu sebeple Türkiye Türkçesine *-di* eki ile aktarımı mümkündür. Bu tipin olumsuz şekli *-mä* ekiyle yapılabildiği gibi emäs “değil” kelimesi ile de yapılabilir. Zamir kökenli eklerle çekimlenmektedir. Soru eki hem şahıs eklerinden sonra hem de şahıs eklerinden önce getirilebilir. *-gän* ekinden sonra *-dır* eki

getirildiği zaman kullanıldığı yere göre anlama kuvvetlendirme, belirsizlik ve ihtimal anlamı katmaktadır: *tilä-gän-dir-män* “her halde dilemişimdir” (Öztürk, 2008: 324).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütgänmän “bekledim”	kütmägänmän “beklemedim”
kütgänsän	kütmägänsän
kütgän	kütmägän
kütgänmiz	kütmägänmiz
kütgänsiz	kütmägänsiz
küt(iş)gän	kütmägän(lär)

Sizdäqa ädämni men käm körgänmän. (1834) “Sizin gibi insanı ben az gördüm.”

Demäk, siz bugün çarçagänsiz. (2048) “O zaman siz bugün yorulunuz.”

Yoq, biz Märğiländän kelgänmiz. (1062) “Hayır, biz Margilan’dan geldik.”

2.1.1.2.1.5.2.1.2.3. Üçüncü Tip

Özbek Türkçesinde öğrenilen geçmiş zamanı karşılaması için *-miş* eki az kullanılmaktadır. Çekimin üçüncü şahıs örneklerine daha çok rastlanmaktadır. Teklik birinci ve ikinci şahıs örnekleri nadir olarak görülmektedir. Olumsuz şekli *-mä* ekinin eklenmesiyle yapılır.

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütmişmän “beklemişim”	kütmämişmän “beklememişim”
kütmişsän	kütmämişsän
kütmiş(dir)	kütmämiş(dir)
kütmişmiz	kütmämişmiz
kütmişsiz	kütmämişsiz
kütmişlär	kütmämişlär

İncelediğimiz hikâyelerde bu tipin örneğine rastlayamadık.

2.1.1.3.1.5.2.1.3. Şimdiki Zaman Kipi

Şimdi zaman, fiil kök ve gövdesi ile şahıs eki arasına *-yor* ekinin getirmesi ile oluşmaktadır. Bu zaman, fiilin oluş ve kılışının içinde bulunduğu zamanda gerçekleştiğini göstermektedir (Bilgegil, 2014: 239, 240).

Sözün konuşulduğu zaman ortaya çıkan, devam eden ve yakın geleceğe uzanacağı beklenmekte olan kılış ve oluşları anlatmaktadır. Özbek Türkçesinde şimdiki zaman dört ayrı tip ile karşımıza çıkar (Öztürk, 2008: 325).

2.1.1.2.1.5.2.1.3.1. Birinci Tip

Bu tipin çekiminde *-yâp* eki kullanılmaktadır. Az da olsa *-âyâp* şekline de rastlanmaktadır: *köriş-âyâp-miz* “görüşüyoruz”. Olumsuz şekli *-mä* ile yapılmakta olup zamir kökenli şahıs ekleri ile çekimlenirler. 3. şahıslarda *turur* yapısının kalıntısı olan *-ti* eki kullanılmaktadır ve soru eki şahıs eklerinden sonra getirilir: *küt-yâp-ti-mi?* “bekliyor mu?” (Öztürk, 2008: 325).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

tilâyâpmän”diliyorum”	tilämâyâpmän “dilemiyorum”
tilâyâpsän	tilämâyâpsän
tilâyâpti	tilämâyâpti
tilâyâpmiz	tilämâyâpmiz
tilâyâpsiz	tilämâyâpsiz
tilâyâptilär	tilämâyâpti(lär)

Sen öz toğringdä heç gäpirmâyäpsän, dedi yigitgä Zärifä. (83)

“Sen kendi hakkında hiç konuşmuyorsun, dedi gence Zarife.”

Nimä üçün rähmät deyäpsän?! (355) “Ne için teşekkür ediyorsun?”

Siz men bilän gäpläşyämiz.(1746) “Siz benim ile görüşüyorsunuz.”

Köçädä sirä ävqatlängim kelmâyäpti. (349) “Sokakta hiç yemek yiyelim gelmiyor.”

2.1.1.2.1.5.2.1.3.2. İkinci Tip

Bu tipin çekiminde *-mâqdä* eki kullanılmaktadır. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmektedir. Olumsuzu *emäs* ile yapılır ve soru eki şahıs eklerinden sonra gelmektedir. Şimdiki zaman kipinin bu tipi edebî üslupta kullanılmaktadır: *küt-mâqdä-mi?* “beklemekte mi?”, *tilämâqdä emäs-sän-mi?* “dilemiyor musun?” (Öztürk, 2008: 326).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

işlāmâqdämän “çalışmaktayım”	işlāmämâqdämän “çalışmamaktayım”
işlāmâqdäsän	işlāmämâqdäsän
işlāmâqdä	işlāmämâqdä

işlāmâqdāmiz	işlāmāmâqdāmiz
işlāmâqdäsiz	işlāmāmâqdäsiz
işlāmâqdä(lär)	işlāmāmâqdä(lär)

Hikâyelerimizde bu tip örnekler bulunmamaktadır.

2.1.1.2.1.5.2.1.3.3. Üçüncü Tip

Bu tip hareketin geleceğe de uzayacağını anlatmaktadır. *-(ä)yâtir* eki ile yapılmaktadır. Zamir kökenli eklerle çekimlenmektedir ve olumsuz *-mä* ile yapılır. Gazete ve şiir dilinde daha çok kullanılmaktadır (Öztürk, 2008: 326).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

kütâyâtirmän “beklemekteyim”	kütmâyâtirmän “beklememekteyim”
kütâyâtirsän	kütmâyâtirsän
kütâyâtir	kütmâyâtir
kütâyâtirmiz	kütmâyâtirmiz
kütâyâtirsiz	kütmâyâtirsiz
kütâyâtir(lär)	kütmâyâtir(lär)

İncelediğimiz hiâyelerde bu tip örnekler bulunmamaktadır.

2.1.1.2.1.5.2.1.3.4. Dördüncü Tip

Bu tip, süreklilik ifade eden *tur-*, *otir-*, *yür-*, *yât-* fiillerinin yardımcı fiil olarak kullanılmasıyla oluşur. Öğrenilen geçmiş zaman kipinin birinci tip çekimi gibi fiil tabanına *-b tur-*, *-b otir-*, *-b yür-*, *-b yât-* yapıları eklenmektedir. Soru ekleri şahıs eklerinden sonra gelmektedir: *iç-ib-yür-ib-sän-mi?* “içiyor musun?” (Öztürk, 2008: 326).

Bu tipin olumlu çekimi şu şekildedir:

tiläb turibmän “diliyorum”	qilib otiribmän “yapıyorum”
tiläb turibsän	qilib otiribsän
tiläb turibdi	qilib otiribdi
tiläb turibmiz	qilib otiribmiz
tiläb turibsiz	qilib otiribsiz
tiläb turibdi(lär)	qilib otiribdi(lär)

...çidäb turibmän... (597) “...dayanıyorum...”

Men sizni kütib otiribmän... (1301) “Ben seni bekliyorum...”

Özi täşläymän, deb yüribmän. (417) “Bırakacağım, diyorum.(417)”

2.1.1.3.1.5.2.1.4. Geniş Zaman Kipi

Belli bir zamanı değil “her zaman” diyebileceğimiz geniş bir zamanı karşılamaktadır. Genel geçer fikirlerin anlatılmasında veya alışkanlıkların ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Olumlu çekiminde *-(ä)r*, olumsuz çekiminde *-mä*s ekleri kullanılır ve zamir kökenli şahıs ekleri ile çekimlenirler. Soru eki şahıs eklerinden önce gelmektedir: *yänmäsmi?* “yanmaz mı?”.

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

sevärmän “severim”	tirilmäsmän “dirilmäm”
sevärsän	tirilmässän
sevär	tirilmäs
sevärmiz	tirilmäsmiz
sevärsiz	tirilmässiz
sevär(lär)	tirilmäs(lär)

...oşändä şärfni häm älärsän. (456) “o zaman atkıyı da alırsın.”

Yänimdä ärtiqçä pulim bâr, toğri kelsä älärmän. (215)

“Yanımda fazla param var, denk gelirse alırım.”

Men häm bârmäsmän... (229) “Ben de gelmem...”

2.1.1.3.1.5.2.1.5. Gelecek Zaman Kipi

Gelecek zaman, henüz gerçekleşmemiş; fakat gerçekleşecek olan bir kılış ya da oluşu bildiren zamandır. Gelecek zaman bütün dillerde ana zaman olarak bilinen kesin zamandır. Ayrıca geniş zaman ve şimdiki zaman ekleri de gelecek zaman anlamı verebilmektedir. Geniş zaman olasılıklı bir gelecek; şimdiki zaman yakın bir gelecek; gelecek zaman ise istek, niyet ve belirli bir gelecek bildirir(Karaağaç, 2009: 96, 98). Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki *-AcAk'* tır. Bu ek yapı bakımından sıfat-fiil kökenli olup Eski Anadolu Türkçesinin sonlarına doğru ortaya çıkmış ve öncesinde sıfat-fiil olarak kullanılmış, ancak daha sonra bu ek şahıs ekleri ile genişletilerek gelecek zaman eki olarak kullanılmaya başlanmıştır (Korkmaz, 2009: 623, 624).

Özbek Türkçesinde beş tip gelecek zaman çekimi bulunur.

2.1.1.2.1.5.2.1.5.1. Birinci Tip

Ünsüzle biten fiillere *-ä*, ünlü ile bitenlere ise *-y* eki getirilerek oluşturulur. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmektedir. Üçüncü şahıslarda *-di* eki

eklenmektedir. Olumsuzu *-mä* eki ile yapılır ve soru eki şahıs ekinden sonra getirilmektedir: *tilä-y-siz-mi?* “ister misiniz?”.

Bu tip sadece gelecek zamanı ifade etmez. Şimdiki zamanı ve geniş zamanı karşıladığı da görülmektedir (Öztürk, 2008: 328).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

äytäymän “söyleyeceğim”	ketmäymän “gitmeyeceğim”
äytäysän	ketmäysän
äytäydi	ketmäydi
äytäymiz	ketmäymiz
äytäysiz	ketmäysiz
äytäy(lär)	ketmäy(lär)

...heç qaçân körişmäymiz, deb öyläysänmi? -piçirlädi Zärifä. (367)

“... hiçbir zaman görüşmeyeceğiz, diye düşünüyor musun?-diye fısıldadı Zarife.”

Ätingizni äytmäysizmi? -dedim ungä... (1058) “İsminizi söylemeyecek misiniz? -dedim ona...”

...märd ädämlärgä hürmät bilän qaräymän, -dedi Kärimä. (1158)

“...mert insanlara saygı ile bakacağım, -dedi Karima.”

2.1.1.2.1.5.2.1.5.2. İkinci Tip

Kesin gelecek zamanı belirtir. Zamir kökenli şahıs ekleri almaktadır ve soeu eki şahıs ekinden sonra gelmektedir. Bu tip daha çok edebî metinlerde görülmekte ve -*äcäk* eki ile çekimlenmektedir. Az kullanılan bu tipin olumsuz örneklerine pek rastlanmamaktadır: *tilä-mä-y-äcäk-miz-mi?* “istemeyecek miyiz?”.

Bu tipin olumlu çekimi şu şekildedir:

kütäcäkmän “bekleyeceğim”
kütäcäksän
kütäcäk
kütäcäkmez
kütäcäksiz
küt(iş)äcäk

İncelediğimiz metinlerde kesin gelecek bildiren bu tipte örnekler verilmemiştir.

2.1.1.2.1.5.2.1.5.3. Üçüncü Tip

Bu tip öğrenilen geçmiş zaman kipinin ikinci tipinin süreklilik bildiren tur-yardımcı fiili ile kaynaşmış hâlidir. Ünsüzle biten fiillere -ädigän, ünlü ile bitenlere ise -ydidgän eki getirilerek olmaktadır. Olumsuz şekli şahıs ekinden sonra *emäs* getirilerek yapılmaktadır. Yaygın bir kullanımı bulunmamaktadır (Öztürk, 2008: 328).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

bârädigänmän “gideceğim”	bârädigän emäsmän “gitmeyeceğim”
bârädigän	bârädigän emäs
bârädigän	bârädigän emäs
bârädigän	bârädigän emäs
bârädigän	bârädigän emäs
bârädigän	bârädigän emäs

Hämmä närsä unutilädigän bolsä, insängä nimä qälädi? (1429)

“Her şey unutulacaksa, insana ne kalacak?(1429)”

Yaqındän kelädigän bolsäm, sizgä üylänmäqçimän. (1464)

“Açık söyleyeceksem sizinle evlenmek istiyorum.”

2.1.1.2.1.5.2.1.5.4. Dördüncü Tip

Kesin, gerekli bir gelecek zaman anlamı olan bu ek edebî metinlerde az görülmektedir. -gü+iyelik eki (+dir) şeklinde çekimlenmektedir.

kütgüm “bekleyeceğim”

kütgüng

kütgüsi

kütgümüz

kütgüngiz

kütgüläri

Bu tip örneğe rastlamamaktayız.

2.1.1.3.1.5.3. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri, henüz gerçekleşmemiş olan gerçekleşmesi ise tasarlanan şart, emir, gereklilik ve istek kavramları içinde verilen oluş ve kılış ifade eder. Bu kipler açık ve belirli bir zaman kavramı taşımazlar ve zaman kavramını belirlemek için zarflara

veya metnin bağlamına göre başka zaman tayin edici sözlere de başvurmuşlardır. (Korkmaz, 2009: 487-488).

2.1.1.3.1.5.3.1. İstek Kipi

Tasarlanan bir hareketin istenildiğini, umulduğunu gösteren ve yalnızca şekil bildirme eki olan kiplere istek kipi denilmektedir. Belirli bir zamanı bildirmeyen bu kip, umulan, beklenen ve gerçekleştirilmesi istenilen olayı geleceğe ve geniş bir zamana yaymaktadır (Karaağaç, 2013: 373).

Türkiye Türkçesinde istek kipi 1. şahıs teklik ve çokluk şekilleri Eski Türkçede *-AyIn* ekinden gelmekte olan *-(y)-AyIn /-AlIm'* dir. İkinci ve üçüncü şahıs teklik çekimlerinde kullanılan kip *-A* ekidir ve şahıs ekleriyle genişletilmektedir (Korkmaz, 2009: 650).

Özbek Türkçesinde iki tip istek kipi bulunmaktadır.

2.1.1.2.1.5.3.1.1. Birinci Tip

Bu tip istek kipinin eki *-mâqçi'*dir. Zamir kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmekte ve olumsuzluk şekli genellikle *emäs* ile yapılmaktadır. Soru eki şahıs eklerinden önce getirilmektedir: *ket-mâqçi-mi-sizlär?* "Gidecek misiniz?".

Amaca, niyete bağlı bir gelecek zaman anlatımını da karşılar ve bu sebeple gelecek zaman kipi olarak ele alabiliriz.

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir (Öztürk, 2008: 330):

yubârmâqçimän "göndereceğim"	yubârmâqçi emâsmän "göndermeyeceğim"
yubârmâqçisän	yubârmâqçi emâssän
yubârmâqçi	yubârmâqçi emäs
yubârmâqçimiz	yubârmâqçi emâsmiz
yubârmâqçisiz	yubârmâqçi emâssiz
yubârmâqçi(lär)	yubârmâqçi emäs(lär)

Lekin, birinçi nävbätdä, sizdän äyrim närsälärni soramâqçimän .(1846)

"Ama önce size bir şeyler soracağım.

2.1.1.2.1.5.3.1.2. İkinci Tip

Bu tip istek kipi *-gäy, (-käy, -qay)* eki ile çekimlenmektedir. Edebî metinlerde daha çok görülmektedir. Zamir kökenli şahıs ekleri kullanılmaktadır. Olumsuzu *-mä-*

eki ile yapılmakta ve soru eki şahıs eklerinden sonra gelmektedir: *küy-mä-gäy-män-mi?* “beklemeyeyim mi?” (Öztürk, 2008: 330).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekilde yapılmaktadır:

kestirgäymän “kestireceğim”	bermägäymän “vermeyeceğim”
kestirgäysän	bermägäysän
kestirgäy	bermägäy
kestirgäymiz	bermägäymiz
kestirgäysiz	bermägäysiz
kestirgäy(lär)	bermägäy(lär)

Bu tip örnekle karşılaşmamaktayız.

2.1.1.2.1.5.3.1.3. Üçüncü Tip

İstek kipini karşılamak için *-gü-* + *iyelik eki* + *bâr/yoq* kalıbının yanı sıra *-gü-* + *iyelik eki* + *kel-* kalıbı da kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesinde *-ası-* + *iyelik eki* + *var/yok* kalıbına ve *-ası-* + *iyelik eki* + *gel-* kalıbına uymaktadır: *kelgüm bâr* “gelesim var” (Öztürk, 2008: 331).

İncelediğimiz hikâyelerde bu tip örnekler kullanılmamıştır.

2.1.1.3.1.5.3.2. Emir Kipi

Emir kipi, tasarlanan eylemin emirle yapılmasını işaret eden kiplerdir. Yalnızca şekil eki olan bu ekler zaman bildirmezler ve her şahıs için ayrı emir ekleri bulunur. Bu yüzden emir kipi aynı zamanda şahıs eki durumundadır (Ergin, 2000: 325).

Özbek Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi her şahıs için ayrı bir ek bulunur. Teklik birinci şahısta *-(ä)y* eki dışında *-(ä)yin* eki de kullanılmaktadır. Teklik ikinci şahısta eksiz ya da *-gin* ekli çekim yapılmaktadır. Madir olarak *-gil* ekli örnekleri de vardır. Teklik üçüncü şahıs tek şekilli olarak *-sin* ile çekimlenir. Çokluk birinci şahıs çekimi *-(ä)ylik* ile yapılır. Çokluk ikinci şahıs çekiminde *-ng*, *-ngiz*, *-nglär*, *-ngizlär* ekleri kullanılmaktadır. Çokluk üçüncü şahısta ise *-sinlär* ekinin yanısıra nadir de olsa *-gil* ekli örneklere de rastlanmaktadır (Öztürk, 2008: 332).

Emir kipinin olumsuzu *-mä-* ile yapılmakta ve soru eki sonda bulunmaktadır. Özellikle birinci şahıs çekimlerinde emir kipi haricinde, saygı duyulan varlığa ya da şahsa hitap ederken istek anlamında kullanılmaktadır (Öztürk, 2008: 332).

Bu tipin olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

tiläy(in) “isteyeyim”	kütmäy(in) “beklemeyeyim”
tilä(gin)	kütmä(gin)
tiläsin	kütmäsin
tiläylik	kütmäylik
tiläng(iz)	kütmäng(iz)
tiläsinlär	kütmäsinlär

Änäm bilän gäpläşib köräylik, -dedi Qâdircân öyçän. (1703)

“Annem ile konuşalım,- dedi Kadir Bey düşünerek.”

Yoq, häzilläşmäng. (1747) “Hayır, şaka yapmayın.”

Xıçâlät çekmäng. (1792) “Çekinmeyin.”

2.1.1.3.1.5.3.3. Şart Kipi

Şart kipi, tasarlanan eylemin şart şeklinde olduğunu bildirmektedir. Hiçbir hüküm taşımayan bu ekler şekil eki olup zaman göstermezler (Ergin, 2000:326). Eski Türkçede *-sAr* şeklinde karşımıza çıkan şart kipi ilerleyen zamanlarda sondaki *-r* ünsüzünün eriyerek yok olmasıyla *-sA* şeklini almıştır (Korkmaz, 2009:678).

Özbek Türkçesinde *-sä* eki ile yapılmaktadır. İyelik kökenli şahıs ekleriyle çekimlenmemişlerdir. Birinci şahıs eki sürekli *-k* eki ile yapılmakta ve olumsuz şekli *-mä* eki ile yapılmaktadır. Soru eki şahıs ekinden sonra gelmektedir: *tilä-sä-m-mi?* “istesem mi?”. Şahıs eklerinden sonra *-çi* eki getirilirse emre yakın bir isteği, “keräk” gelirse gerekliliği anlatır: *de-sä-ngiz-çi* “haydi desenize, deseniz”, *de-sängiz keräk* “demelisiniz”.

Kipin görevi, asıl cümlenin yüklemine belirtilmiş olan kılış ya da oluşun olup olmamasını şarta bağlamaktır.

Bu kipi olumlu ve olumsuz çekimi şu şekildedir:

tiläsäm “istesem”	köçmäsäm
tiläsäng	köçmäsäng
tiläsä	köçmäsä
tiläsäk	köçmäsäk
tiläsängiz	köçmäsängiz
tiläsä(lär)	köçmäsä(lär)

...bir säüt uxläsäm kifâyä. (1860) “...bir saat uyusam yeter.”

Qattıq gäpirsängiz häm mäyli. (1890) “Sert konuşsanız da olur.”

2.1.1.3.1.5.3.4. Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi bir işin, oluşun veya tasarlanan bir eylemin yapılmasının gereğini bildirmektedir. Geçmişte lazım olan, olması istenilen bu eylem gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş olabilir. Eski Anadolu Türkçesinin son zamanlarında Oğuzcaya özgü olarak ortaya çıkmış olan bu ek fiilden isim türetme eki olan *-mA* eki ile sıfat eki olan *-IU* ekinin kaynaşmasıyla oluşmuştur. O dönemlerde kip eki olarak değil sıfat fiil eki olarak kullanılmış ve kip eki olarak Osmanlı Türkçesi döneminde karşımıza çıkar (Korkmaz, 2009: 693-694; Banguoğlu, 2004: 472). Bu kipi çekimi zamir kökenli şahıs ekleriyle yapılmaktadır (Ergin, 2000: 329).

Özbek Türkçesinde gereklilik kipi için müstakil bir ek yoktur. Bu kip çekiminde *keräk* kelimesiyle oluşturulmuş olan birleşik yapılar bulunur. *keräk* kelimesinden önce fiil köküne şart eki ya da fiil isimleri yapan *-iş*, *-mâq* ekleri getirilir: *kütişimiz keräk* “beklemeliyiz”(Öztürk, 2008: 331).

Bu kipi olumlu çekimi şu şekildedir:

körsäm keräk	“görmeliyim”	körişim keräk	körmâqim keräk
körsäng keräk		körişing keräk	körmâqing keräk
körsä keräk		körişi keräk	körmâqi keräk
körsäk keräk		körişimiz keräk	körmâqimiz keräk
körsängiz keräk		körişingiz keräk	körmâqingiz keräk
körsälär keräk		körişläri keräk	körmâqläri keräk

...*sizgä buni xabär qılışim keräk edi.* (2151) “size bunu söylemeliydim.”

... *yârqın xâtirälärni saqlab qâlišläri keräk...* (90) “...güzel hatıralarını saklamalılar...”

Men köpräq märkâzini körişim keräk!” *deb oylädi öziçä.* (10)

“Ben, en çok merkezi görmeliyim.”-diye düşündü kendince.”

2.1.1.3.1.5.4. Birleşik Kipler

Yapısında birden fazla kip eki bulunduran kiplere birleşik kip denmektedir. Genellikle de iki kipten oluşmaktadır (Korkmaz, 2009: 730). Birleşik kip ekleri ile bildirilen ve tasarlanan hareketleri, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart şeklinde görüldüğünü veya görülebileceğini belirtmek için kullanılmaktadır. Bu şekiller basit geçmiş zamanlardan ve şarttan farklıdır. Yani, birleşik çekim eklerinin geçmiş zamanı ve şartı, fiilin kök ve gövdelerinin değil fiil kiplerinin geçmiş zamanı ve şartıdır (Ergin, 1998: 320).

Özbek Türkçesinde hikâye çekimi için “*edi*”, rivayet çekimi için “*ekän*” bazen de “*emiş*” kullanılmaktadır. Şart çekiminde ek fiilin yerine “*bol-*” yardımcı fiili geçmiştir (Öztürk, 2008: 333).

2.1.1.3.1.5.4.1. Hikâye Birleşik Kipi

Basit kip eklerine, ek fiilin görülen geçmiş zaman çekimi getirilerek oluşturulur. Ek fiilin düştüğü örnekler de görülmektedir. *küt-mäs edim/ küt-mäs-dim* “beklemezdim” (Öztürk, 2008: 333).

Emir kipinin ikinci ve üçüncü şekillerinden sonra -gin + edi gelirse emir anlatımının yerini gereklilik anlamı alır (Öztürk, 2008: 333).

Bu kipe; *kütgänim yoq edi* “belemediydim”, *kütgän edim* “beklemiştım”, *kütib edim* “beklemiştım”, *kütmiş edi* “beklemiştı”, *kütä yätib edim* “bekliyordum”, *kütär edim* “beklerdim”, *kütsä edim* “bekleseydım”, *kütsäm keräk edi* “beklemeliydım” gibi örnekler verilebilir (Öztürk, 2008: 333).

Undä şe’rning yâmân yâzilgäni äytilgän edi. (135)

“Onda şiirin kötü yazıldığı söyleniyordu.”

...uning özi häm yaxşı bilär edi. (173) “onun kendi de iyi biliyordu.”

Ämmä Ähmäd pälvängä bittägänä oğul keräk edi! (1577)

“Ama Ahmet pehlivana bir tanecik oğlan gerekliydi.”

2.1.1.3.1.5.4.2. Rivayet Birleşik Kipi

Basit kip eklerinden sonra “*ekän*”, bazen de “*-miş*” getirilmesiyle yapılır. Şart ve gereklilik kiplerinde şahıs ekleri, basit çekimlerindeki yerlerinde kullanılmaktadır. Nadiren teklik şahıs emir eklerinden sonra “*ekän*” getirilir (-äy + *ekän* + \emptyset , -sin + *ekän*) (Öztürk, 2008: 334).

Bu kipe; *kütgän ekänmän* “beklemiştım”, *kütyäpti ekänmän* “bekliyormuşum”, *kütäyätir ekänmän* “beklemekteymişim”, *kütäcäk emäsmän* “bekleyecekmişim”, *kütär emişmän* “beklermişim”, *kütsäm ekän* “bekleseymişim”, *kütmäs emişmän* “beklemezmişim” örnekleri verilebilir (Öztürk, 2008: 334).

Men seni bilmägän ekänmän, xätin. (1617) “Ben seni tanımıyormuşum hanım...”

2.1.1.3.1.5.5. Tasvir Fiilleri

Türkiye Türkçesinde tasvir fiilleri, iki ayrı fiilin kaynaşmasıyla oluşmaktadır ve anlam bakımından birbiriyle bağlantılı olan tek bir oluşu, kılışı anlatan birleşiklerdir. Bu fiil içerisinde bulunan birinci fiil, *-A*, *-I* veya *-(y)-Ip* zarf fiil biçiminde olmaktadır. Diğer fiil ise ana fiil olmasına rağmen anlam kayması yolu ile yeni bir anlam kazanarak fiil olmaktan çıkmıştır. Türkiye Türkçesinde tasvir fiilleri yeterlik fiilleri, tezlik fiilleri, süreklilik fiilleri, yaklaşma fiilleri uzaklaşma fiilleri olmak üzere beş grupta incelenmektedir (Korkmaz, 2009: 811).

Özbek Türkçesinde tasvir fiilleri asıl fiile getirilen *-b* ya da *-ä*, *-y* zarf fiil ekleriyle bağlanır. Bu fiillerin çoğu yarı tasvir görevindedir ve belli ölçüde kendi anlamlarını korumaktadır (Öztürk, 2008: 334).

Tasvir görevlerine göre aşağıdaki ana gruplara ayırabiliriz.

Yeterlilik: *-ä/-y âl-*, *-ä/-y bil-*

Faile doğruluk: *-b âl-*

İmkân verme: *-b bol-*

Başlama: *-ä/-y bâşlä-*

Süreklilik: *-b otir-*, *-b tur-*, *b yât-*, *-b yür-*, *-b qâl-*, *-ä/-y qâl-*, *-b kel-*

Yaklaşma: *-ä yâz-*

Failden ayrılma: *-b ber-*

Deneme: *-b bâq-*, *-b kör-*, *-b qarä-*

Tam yapıma- bitme: *-b çıq-*, *-b ket-*, *-b täşlä-*, *-b öt-*, *-b qoy-*, *-ä/-y qoy-*, *-b yet-*

Tezlik- engelsizlik: *-e ber-/ -e ver-*, *-ä/-y ber-*, *-b yubâr-*

Türkiye Türkçesine aktarılırken her zaman bire bir tasvir fiili kullanmak mümkün değildir. Böyle durumlarda görev başlıklarına göre zarflar cümleye katılarak anlam karşılanır: *kütib otirädi = devâmlı kütädi* “beklemeye devam ediyor(du)”. Olumsuz yeterlilik yapısında (*-ä âl-mä- > âl-mä-*) zarf fiil ekinin kaynaştırılarak düşmüş hâli de görülmektedir: *kül-ä âl-mä-/ kül-âl-mä-* “gülememek” (Öztürk, 2008: 335).

...rängâ-räng boyälgän boş orındıqlärdän birigä kelib oturişdi. (80)

“...rengârenk boyanmış boş sandalyelerden birine gelip oturdular.”

Bu mäyl qayerdän, nimä säbäbdän tuğılgänini eslälmäymän. (126)

“Bu isteğin nereden, hangi sebepten doğduğunu hatırlayamıyorum.”

...endi uni şunçäki unutib yubârâlmäymän. (1148) “...artık onu unutamazdım.”

2.1.1.3.1.6. Edatlar

Edatlar, sözcükler arasında anlam ilgisi kurmaya yarayan, sadece bu görevleri için kullanılan sözcüklerdir (Gencan, 1979: 438). Kapsamlı bir tanım yaparsak; edatlar tek başlarına bir anlamları olmayan, kelime, kelime grubu ve cümle gibi dil birimleriyle kullanılabilen ve onlara değişik anlam boyutları kazandıran ya da onları çekime sokan sözlük ve söz dizimi birimlerdir. Edatların ortaya çıkmaları için bir varlığa veya bir eyleme ihtiyaçları vardır (Karaağaç, 2011: 35-36).

Edatlar, isimlerden sonra gelerek onların cümle içerisinde başka bir unsurla ilişki kurmasını sağlayan kelimeler olarak tanımlanır (Banguoğlu, 2007: 385). Bilgegil (2014: 200) edatları, anlam eksikliği bulunduğu için tek başına bir hükmü olmayan, isim soylu sözcüklerden sonra gelerek meydana gelen sözler olarak tanımlamışken Ergin, (1998: 248) ise edatları, tek başlarına bir anlamı olmayan, ancak anlamlı kelimelerle kullanılarak onları destekleyici bir görev üstlenen kelimeler olarak tanımlar. Edatlar, tek başına bir öge olamaz ancak yanına geldiği kelime ile beraber bir öge sayılır. Görev bakımından ise hâl ekleri ile benzerlik göstermektedirler ve cümle içinde edatların anlam ilişkileri geçicidir. Benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, zaman, vasıta ve yer gösterme gibi anlam ilişkileri kurarlar. Deny (2012: 531) ise, edatların her zaman görev aldıkları kelimenin arkasında bulduklarını söylemiştir.

Edatlar, şu şekilde alt bölümlere ayrılır: çekim edatları veya son çekim edatları, bağlama edatları ve ünlem edatlarıdır (Korkmaz, 2009: 1049). Ergin (1998: 348) de edatları ünlem edatları, bağlama edatları ve son çekim edatları olarak üç bölüme ayırmıştır.

Özbek Türkçesinde edatlar son çekim edatları ve sona gelen edatlar olmak üzere iki ana başlık altında toplanmaktadır (Öztürk, 2008: 343).

2.1.1.3.1.6.1. Son Çekim Edatları

Bu edatlar, isimlerin ilgi, yalın, çıkma ve yönelme hâlli şekillerinden sonra gelir ve onları zarflaştırır. Pek çok örneği vardır ve bazıları asıl edat, bazıları da edat gibi kullanılan farklı kelimelerdir (Öztürk, 2008: 343).

<i>bilän</i> "ile"	<i>ğayri</i> "gayrı, başka"	<i>qatäri</i> "gibi, benzer"
<i>birlä</i> "ile"	<i>böläk</i> "başka"	<i>ärqli</i> "ile"
<i>üçün</i> "için"	<i>qarşi</i> "karşı"	<i>säbäbli</i> "dolayı"
<i>käbi</i> "gibi"	<i>keyin</i> "sonra"	<i>qaräb</i> "göre"

<i>säri</i> “doğru”	<i>song</i> “sonra”	<i>boylâb</i> “göre”
<i>säyin</i> “doğru”	<i>ävväl</i> “önce”	<i>boyiçä</i> “göre, boyunca”
<i>qadär</i> “kadar”	<i>burun</i> “önce”	<i>boyi</i> “boyu”
<i>singäri</i> “gibi”	<i>öncä</i> “önce”	<i>tärtib</i> “itibaren”
<i>körä</i> “göre”	<i>ilgäri</i> “önce, ileri”	<i>şifât</i> “gibi”
<i>näri</i> “öte”	<i>içgäri</i> “içeri”	<i>muväfiq</i> “uygun”
<i>beri</i> “beri”	<i>täşqari</i> “dışarı”	<i>âid</i> “ait”
<i>içre</i> “içeri”	<i>bâşqa</i> “başka”	<i>tâmân</i> “taraf”
<i>âldin</i> “önce”	<i>özge</i> “başka”	<i>ärä</i> “arasında”

Özbek Türkçesinde bu edatları tasnif etmek gerekirse; vasıta ve beraberlik (*bilän, birlä, ilä, ârquali*), sebep (*üçün, säbäbli, tüfäyli*), benzerlik (*käbi, singäri, körä, yängliğ, qaräb, şifât, muväfiq*), başkalık (*başqa, özgä, ğayri, böläk*), zaman (*âldin, ävväl, öncä, burun, ilgäri, keyin, song*), yer ve yön (*näri, beri, içrä, içgäri, täşgäri, ärä, tâmân*) ve miktar- sınırlama (*qadar, säri, säyin, bâşläb, tärtib, boylâb*) olarak verilebilir (Öztürk, 2008: 344).

...heç kim bu ayäl singäri sämimiyät bilän eşitmägänligini xayälidän ötkäzib... (152)

“hiç kimsenin bu kadın gibi samimiyet ile dinlemediğini aklından geçirip...”

Häfiz indämäy eşik tâmân yürdi. (285)

“Hafız hiçbir şey demeden kapı tarafına yürüdü.”

Özing üçün... (357) “Kendin için”

2.1.1.3.1.6.2. Sona Gelen Edatlar

Özbek Türkçesinde sona gelen edatlar; kelime gruplarının, kelimelerin ya da cümlelerin sonuna gelerek onları şüphe, soru, tereddüt, sınırlama, onaylama, ayrılma ve pekiştirme gibi yönlerden etkiler.

Özbek Türkçesinde sona gelen edatlar şunlardır:

-*çi* “soru, rica, istek ve pekiştirme” bildirir.

-(*y*)*ä* “tasdik, soru, üzüntü ve hayret” bildirir.

-*kü* “soru ve pekiştirme” bildirir.

(*e*)-*kän, -kin* “pekiştirme, tereddüt ve tahmin” bildirir.

-*ginä* “ayırma, sınırlama” bildirir.

-*dä* “pekiştirme, tasdik” bildirir.

-*häm, -(y)äm* “pekiştirme, tasdik” bildirir.

-(y)âq “pekiştirme” bildirir.

-esâ “pekiştirme” bildirir.

Bärmâqläringni men özüm bilän âlib ketsäm-çi! (501)

“Parmaklarını ben kendimle götürsem mi!”

Täşläşing-kü gümân; lekin kämrâq çeksäyding... (419)

“Bırakman da şüpheli; ama az çekseydin...”

U äynä âldidä cimginä otirär, saçidä âq tâlä körinsä, şart yulärdi. (774)

“O, aynanın karşısına sessizce oturur, saçında ak tel görünce kesin koparırdı.”

2.1.1.4. Kelime Grupları

2.1.1.4.1. Tamlamalar

Bir varlığı, kavramı, niteliği, durumu, hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek için, belirli kurallar çerçevesinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan dil birliklerine kelime grubu denmektedir (Karahan, 2008: 39).

Ergin (2009: 648) kelime gruplarını, birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunduran, dilde bir bütün olarak görülen kelime öbekleri şeklinde tanımlamaktadır. Kelime grupları, cümle içerisinde her zaman tek bir kelime görevi üstlenir, kelime grupları ve cümlenin çeşitli unsurları ya da onların bir parçası olarak kullanılmaktadır.

Kelime grupları yargısız dil birimleri olmakla beraber cümle ve diğer kelime grupları içinde, isim, sıfat, zarf ve fiil gibi tek kelime görevi yapmaktadırlar.

2.1.1.4.1.1. İsim Tamlaması

İsim tamlamasında belirten; yalın ya da ekli hâldeki ilk isim, belirtilen ise iyelik eki almış olan ikinci isimdir. Asıl anlam ikinci kelimedede bulunmaktadır ve birinci kelime onu belirtir, sınırlar (Banguoğlu, 2007: 332).

Farklı bir tanımla, isim tamlamasında birinci öge “*tamlayan*”, ikinci öge “*tamlanan*”dır. Tamlanan unsuru iyelik eklerini yapısında bulundurmaktadır (Kara, 2012: 173).

İsim tamlamaları belirtili isim tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması olmak üzere ikiye ayrılır.

Belirtili isim tamlamasının ilk unsuru ilgi hâli taşıyan tamlamadır. Bu tamlamada unsurlar yer değiştirebilirler ve tamlamanın unsurları arasına başka unsurlar

da girebilir. Bunun yanında, tamlayan unsuru da belirtili isim tamlaması olabilmektedir (Karahan, 2008: 42-43).

Belirtisiz isim tamlaması da, birinci unsurunda ilgi hâli bulunmayan isim tamlamasıdır. Bu tamlamada belirsiz, genel bir nesneyi, türü karşılar. Mutlaka iki unsur arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu tamlamada tamlayan unsurunun bir cümle olması muhtemeldir (Karahan, 2008: 44-45).

respublikä piänerlär gäzetäsi (133) “devlet pionerler gazetesi”

şähärning çekkäsi (206) “şehrin kenarı”

kitâb cävâni (271) “kitap rafı”

därvâzä äldidägi kälın daraxtlär säyäsidadä (800)

“kapının önündeki kalın ağaçların gölgesinde”

2.1.1.4.1.2. Sıfat Tamlaması

Cümlede bir isim görevi üstlenen sıfat tamlaması, bir sıfat unsuru ile bir isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubudur. Sıfat unsuru isim unsurunu nitelemek veya belirtmek için kullanılmaktadır. Sıfat, tamlayan (yardımcı), isim ise tamlanan (asıl) unsurdur. Ek almadan doğrudan yan yana getirilerek yapılır. En basit sıfat tamlaması bir sıfat ile bir isimden kurulan iki kelimelik bir tamlamadır (Ergin, 2009: 661).

Sıfat tamlamalarında ismi niteleyen aynı türden birden fazla sıfat unsuru olabildiği gibi, birden fazla isim unsuru da bir sıfat unsurunu niteleyebilmektedir (Karahan, 2008: 50).

älis bir mänzärä (270) “eski bir manzara”

ätläs köyläkli ayâl (271) “ipek gömlekli kadın”

ılıq bir his (729) “ılık bir his”

2.1.1.4.2. Diğer Kelime Grupları

2.1.1.4.2.1. Tekrar Grubu

Tekrar grubu, aynı türden iki kelimenin çokluk, süreklilik ve kuvvetlendirme gibi anlamları karşılamak amacıyla arka arkaya söylenmesiyle yapılan kelime gruplarıdır. Eksiz bir şekilde yan yana gelmektedirler. İsimler, zarflar, sıfatlar ve gerundiumlar tekrara en uygun kelime gruplarıdır ama zamirler tekrara elverişli değildir (Ergin, 2009: 654).

Tekrar grubunu kendi içinde; aynı kelimelerin tekrarı ile yapılanlar, zıt anlamlı kelimelerin tekrarı ile yapılanlar ve yakın anlamlı kelimelerin tekrarı ile yapılanlar olmak üzere üç ana başlık altında inceleyebiliriz.

limmâ-lim (831) “yudum yudum”

yârim -yârti (860) “yarım yamalak”

sârsân-sârgârdân (539) “avare avare”

2.1.1.4.2.2. Bağlama Grubu

Bağlama edatları ile birbirine bağlanan iki veya daha fazla isim unsurunun oluşturduğu kelime grubudur. (Karahan: 2008: 65)

Bağlama grubunun bazı özellikleri şu şekildedir; ikiden fazla isim unsuru olan bağlama grubunda “ve” bağlama edatı, son iki isim unsurunun arasında yer almaktadır. Bağlama grubu içine cümlenin başka öğeleri de girebilir ve söz dizimi içinde isim, sıfat ve zarf görevi görür (Karahan, 2008: 65-67).

Özbek Türkçesinde dört tür bağlama grubu bulunur (Öztürk, 2008: 342).

Sıralama Bağlaçları: *vä, bilän, yänä* (Öztürk, 2008: 342)

Bähri bilän Äväz (904) “Behri ile Avaz”

Denkleştirme Bağlaçları: *yâki, yâ, yâhud* (Öztürk, 2008: 342)

Äftidän, u müässäsä rähbäri yâki rähbärläridän biri edi. (1187)

“Dışarıdan o, bir kurum rehberi ya da rehberlerinden biriydi.”

Karşılaştırma Bağlaçları: *nä...nä..., häm...häm..., däm...däm..., bir...bir..., gâh... gâh..., xâh...xâh...,ba'zän...ba'zän..., keräk...keräk..., yâ...yâ..., istär...istär...*(Öztürk, 2008: 342)

...gâh u yângä, gâh bu yângä telbälärçä päncä urgäni-urgän edi. (706)

“kah o yana kah bu yana deliler gibi pençe vurdukça vuruyordu.”

Cümle Başı Bağlaçları

Bu bağlaçların sayısı oldukça fazladır. Kendi içerisinde; sebep, şart, sonuç, açıklama, zıtlık, benzerlik gibi başlıklar altında tasnif edilebilir (Öztürk, 2008: 343).

ägär “eğer”

äftidän “galiba”

demäk “demek, yani”

ägärdä “eğer”

bälki “belki”

çünänçi “mesela”

ägärçi “eğer”

bäşärti “şayet, eğer”

hâlbuki “halbuki”

gärçi “gerçi”

ehtimal “belki”

härhâldä “herhalde”

göyä “güya”

çünki “çünkü”

yä'ni “yani”

<i>ämmâ</i> “ama”	<i>mâdämki</i> “mademki”	<i>zâtân</i> “zaten”
<i>faqât</i> “ancak, fakat”	<i>älâlxusus</i> “özellikle”	<i>xuddi</i> “sanki, güya”
<i>birâq</i> “fakat, ancak”	<i>bolmäsä</i> “ohalde, olmazsa”	<i>hättâ</i> “hatta”
<i>lekin</i> “lakin”		

Ägär men bilän ertägä körışmäqçi bolsäng... (456)

“Eğer benimle yarın görüşmek istersen...”

...yä’ni “pârâ” âlişdä äyblänib... (567) “...yani “para” almaktan suçlanarak...”

...bälki ötib ketär, -dedim Kärimägä. (1124) “...belki geçer, dedim Karima’ya.”

2.1.1.4.2.3. Ünlem Grubu

Ünlem grubu, bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur. Edat tek kelime şeklinde, isim ise bir isim veya isim yerine geçen bir kelime grubu biçimindedir. Önce seslenme edatı gelir, ardından isim gelir ve eksiz bir birleşme söz konusudur (Ergin, 2009: 674).

Ünlem grubu cümle kuruluşuna katkıda bulunmayan, cümle dışı öge olarak cümlenin herhangi bir yerinde bulunabilen bir yapıdır (Karahan, 2008: 71).

ÖzbekTürkçesinde ünlemler duygu ünlemleri, yönlendirme ünlemleri, seslenme ünlemleri, gösterme ünlemleri ve cevap ünlemleri olarak karşımıza çıkar (Öztürk, 2008: 345,346).

- *Häy, kelincân, häy!*(754) “- Ey, gelinim, ey!”

... Bäqicänning häy-häy degänigä häm qarämäy...(1040)

“... Bokicon’ın hey-hey dediğine de bakmadan...”

U kişidä, oh-ho, âtängning qançä haqı qâlgän...(618)

“O kişide, oh-ho, babanın ne kadar hakkı kalmış...”

2.1.1.5. Cümle

Cümle, bir fikri, düşüncüyü, hareketi ve duyguyu tam olarak anlatan kelime grubudur. Cümle bir hüküm grubu olduğu için temel işlevi hüküm belirtmektir. Bu işlevinden dolayı en geniş ve en tam kelime grubu olarak değerlendirilmektedir (Ergin, 1998: 398).

Dilin en küçük anlatım birimi cümledir. Cümlenin oluşturulabilmesi için yargı bildiren çekimli bir fiil ve isim yeterlidir. Bir soruya cevap olarak verilen *evet* ve *hayır* ifadeleri de tek başına cümle değerindedir. Cümlede bulunan “*yüklem*”, yargı bildiren

ögedir ve birinci dereceden önemli olan ögedir. Cümlede ikinci dereceden önem teşkil eden öge ise “özne” dir. Öznenin olup olmadığı yüklem taşıdığı şahıs eklerinden anlaşılmaktadır (Karahana, 2018: 10,11).

2.1.1.5.1. Cümle Türleri

Cümleler yapılarına, yüklem türüne, yüklem yerine ve anlamlarına göre sınıflandırılmaktadır.

2.1.1.5.1.1. Yapılarına Göre Cümleler

Cümleleri yapısal olarak ele almak, cümlenin yüklemine bir veya birden fazla olarak değerlendirmek anlamına gelmektedir. Yüklem sayısına göre bu ayrımın yapılması söz konusudur (Karaağaç, 2009: 197). Bu bağlamda yapılara göre cümleler, basit ve birleşik cümle olmak üzere iki grupta incelenmektedir (Bilgegil, 2014: 72). Basit yapı bir cümle, söz veya söz öbekleri ile kurulurken; birleşik yapı basit yapı birden fazla cümlenin bir araya gelmesi ile kurulmaktadır (Karaağaç, 2009: 197).

2.1.1.5.1.1.1. Basit Cümle

İçinde tek bir olay, düşünce, hüküm bulunan ve bir çekimli fiille kurulan cümleye basit cümle denir (Gülensoy, 2000: 435). Gencan (1979:116), basit cümleyi “*yalınç tümce*” terimiyle tanımlamıştır. Basit cümle birçok kelimedenden oluşabileceği gibi çekimlenmiş bir fiilden de oluşabilmektedir. Bilindiği gibi Türkçe Ural-Altay dil sınıfından Altay koluna mensup bir dildir ve bu sınıfa mensup dillerin ortak ana özelliklerinden biri de en kısa cümlenin fiilin çekimlenmiş hâli olmasıdır.

Gäpläşib otirämiz. (1179) “Konuşuruz.”

U Kärimägä yüzländi .(1185) “O, Karima’ya döndü.”

2.1.1.5.1.1.2. Birleşik Cümle

İçerisinde esas yargının bulunduğu bir temel cümleyle, temel cümleyi görev ve anlam bakımından tamamlayan, yüklemi çekimli olan ve değişik yapı özelliklerine sahip olan bir ya da daha fazla yardımcı cümleden oluşmuş cümle türüne birleşik cümle denmektedir (Korkmaz, 2007: 45).

Birleşik cümleler; “*ki’li birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve şartlı birleşik cümle*” olmak üzere üçe ayrılırlar.

2.1.1.5.1.1.2.1. Ki’li Birleşik Cümle

Bu birleşik cümle, yabancı asıllı ve Türkçeye ters düşen bir cümle türüdür. Ki’li birleşik cümle, dilimize Farsçadan yerleşmiş olan *ki* edatı ile onun Türkçe şekli olan *kim* edatıyla yapılmaktadır. “*Ki*”, iki fiili, bir isim unsurunu veya cümleyi birbirine bağlamaktadır (Ergin, 1998: 405).

Mengä oşä küni näsib etgän baxt qaytib heç qaçân näsib etmädi vä yaş ötgäni säyin köprüq işänç bilän äytämänki, bundäy baxt endi heç näsib etmäydi!.. (1312)

“Bana o günü nasip eden baht sonra hiçbir zaman nasip olmadı ve yaşım geçtikçe de inanıyorum ki böyle baht hiçbir zaman nasip olmayacak!”

2.1.1.5.1.1.2.2. İç İçe Birleşik Cümle

Bir cümlenin başka bir cümle içerisinde yer aldığı cümle türüdür (Karaağaç, 2009: 198). Birleşik cümlede bir cümle diğer cümlenin unsuru veya isim unsuru şeklinde bulunmakta ve bu yapıda fiilin genellikle “*bil-*, *gör-*, *görün-*, *say-*, *sayıl-*, *san-*, *zannet-*, *addet-*, *hisset-*, *farz et-*, *duy-*, *işit-*, *um-*” gibi duygu ifade eden şekilleri bulunmaktadır (Ergin, 1998: 406).

Äpä, ämmäm keldi! -dedi deräzä qarşisidä çok tüşib xamir qäräyâtgän Mälâhät. (899)

“Abla, halam geldi! -dedi pencere karşısında çökerek hamur yoğuran Melahat.”

Pâççä, yüiring... -dedi Mälâhät.(1015) “Enişte, gelin..., dedi Melahat.”

2.1.1.5.1.1.2.3. Şartlı Birleşik Cümle

Şartlı cümle, Türkçenin başlangıcından beri var olduğu için Türkçenin asli birleşik cümlelerinden biridir (Ergin, 1998: 405). Şartlı birleşik cümle, bir cümledeki yüklem, şart cümlesi ile tamamlanmasıyla oluşan cümledir. Tek başına bir yargı bildirmez ama genellikle de ana cümlenin başında ya da içinde bulunur (Karaağaç, 2009: 198).

Yigit tâbiätän nâzik, kämsuqum edi; köpinçä qısınib yaşägäni üçün häm, kim biländir mäbâdâ til tâpişsä, oşäni qoyib yubârgisi kelmäsdi. (59)

“Genç doğuştan nazik, mütevazıydı; çoğunlukla utangaç yaşadığı için de, kim bilir eğer konuşursa onu gönderesi gelmezdi.”

2.1.1.5.1.1.3. Sıralı Cümle

Tek başına yargı bildiren ve bir anlam bütünlüğü içindeki cümleler arasında ortak kip, şahıs ve diğer ortak cümle öğeleriyle iki veya daha fazla cümlenin oluşturduğu cümleye sıralı cümle denmektedir. Cümleler birbirine virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla bağlanır (Korkmaz, 2007: 192). Karahan (2008: 91) bu cümle grubunu ortak cümle öğeleriyle birbirine bağlanan cümleler grubuna almıştır ve cümle öğeleri dışında bazen cümleler arası bağlantıyı başka unsurların destekleyip pekiştirdiğini ifade etmektedir.

Här qandäy äbi hävädä häm birävning eşigini qâqıb, nân tilâşni âr bilmägän gädälär bu kün taqdirgä tämâm tân berdilär, müyülişlärä bıqınib otirgänçä, müdhiş ölimning közigä tikildilär. (541)

“Her zaman suyu havada da olsa birinin kapısını çalıp ekmek istemeyi ar bilmeyen dilenciler bu gün kadere son verdiler, bunlardan gizlenip oturunca, müthiş ölümün gözüne gözlerini diktiler.”

2.1.1.5.1.1.4. Bağlı Cümle

Bağlı cümleler “ve, ama, veya, da, fakat, hâlbuki, meğer, lâkin” gibi bağlaçlarla birbirine bağlanmış olan ve aralarında anlam ilişkisi de bulunan bağımsız cümlelerden oluşmaktadır (Korkmaz, 2007: 36).

Bundäy hâlät uning bücmäyib ketgän, ämmâ suluv vä kibâr yüzidä, rängsiz, ämmâ dâimâ nârizâ vä tünd közläridä häm äydin äks etärdi. (824)

“Böyle durumda onun kırıkmış ama güzel ve kibar yüzünde, renksiz ama daima rızasız ve gece gözlerinde de ışık yansırıdı.”

2.1.1.5.1.2. Anlamına Göre Cümleler

Türkçede cümleler, hükümler çekimli fiillerle bildirilmektedir. Cümle yapısında bulunan kelime ve eklerin yönlendirdiği yargı; soru, bildirme, emir, istek, ünlem gibi anlam özelliklerine sahip olabilir. Ancak cümle hangi anlam özelliğine sahip olursa olsun olumlu veya olumsuzdur. Bir diğer ayırıcı özellik de cümlenin soru yargısı taşıyıp taşıyamaması ile ilgilidir. Bu bağlamda anlamına göre cümleleri olumlu, olumsuz ve soru olmak üzere üç farklı başlık altında inceleyebiliriz (Karahan, 2008: 103; Gülensoy, 2015: 598).

2.1.1.5.1.2.1. Olumlu Cümleler

Yargının gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini anlatan cümlelerdir ve cümlelerin yüklemi yapma, olma veya yapılma anlamı taşır (Karaağaç, 2011: 207).

Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren dil bilgisel unsurlar taşısa dâhi anlamca olumludur. Herhangi bir olumsuzluk unsuru taşıyan cümleler “*değil*” edatı ya da “*yok*” ismi ile birleşince olumlu bir anlam kazanmaktadır. İki olumsuz unsur, cümlenin anlamını olumlu yapmakta, ayrıca “-*DAn başka*” kalıbı “*değil*” edatı ile birleştiğinde ortaya olumlu bir anlam çıkmaktadır (Karahana, 2008: 104).

Kämpir şähärdä «âymullâi fäsân» deb nâm çiqargän birginä xâtinni mäkdärdi, xâlâs. (829)

"Kadın şehirde “fasonun imamı” diye nam salan bir kadını överdi sadece.

2.1.1.5.1.2.2. Olumsuz Cümleler

Yargının gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini anlatan cümlelerdir. Böyle cümlelerin yüklemi; yapmama, olmama veya yapılmama anlamı taşımaktadır (Karaağaç, 2011: 207). “-*mA*” olumsuzluk eki, “*ne...ne, değil*” edatı, “*yok*” ismi cümleyi olumsuz kılar. “-*mA*” olumsuzluk eki fiil cümlelerini, “*ne...ne*” edatı kelime gruplarını ve cümleleri birbirine bağlayarak isim ve fiil cümlelerini olumsuz yapar. Bu tür cümleler yapıcı olumsuz görünmese dâhi anlamca olumsuzdur. “*değil*” edatı hem isim hem de fiil cümlelerini olumsuz yaparken, “*yok*” ismi yüklem olarak görev aldığı cümlelerde anlamı olumsuzlaştırmaktadır (Karahana, 2008: 106).

Oğul şörlük ikki ârädä särsân -nä ânäsigä, nä xâtinigä bir nimä deyä âlärdi. (781)

“Zavallı oğlu, iki arada kalır ne annesine ne karısına bir şey diyebilirdi.”

2.1.1.5.1.2.3. Soru Cümleleri

Bir işin olup olmadığını soru yoluyla öğrenmek, bir fikre kuvvet kazandırmak ya da inkâr etmek maksadıyla kurulan cümlelerdir (Gülensoy, 2015: 599).

Soru cümlesi olumlu ya da olumsuz olabilir. Soru anlamı; soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları veya “-*mI*” soru ekiyle yapılabilmektedir. Karahana (2008: 101), soru cümlelerini soru eki “-*mI*” ile kurulan, soru kelimeleri ile kurulan ve konuşma dilinde vurgu yoluyla da kurulabilen soru cümleleri olmak üzere üç alt başlığa ayırmıştır. Ayrıca yapısında soru eki veya soru kelimesi var olan bazı kelimeler çaresizlik, küçümseme, sitem, şikâyet, rica, beklenmezlik gibi anlamlar da taşıyabilirler.

Üyingizgä sändäli äldiyizmi?! (874) “Evinize soba aldınız mı?”

İbi, gäp hävligämi? (881) “A, söz evime mi?”

2.1.1.5.1.3. Yüklem Türüne Göre Cümleler

Yüklem türüne göre iki çeşit cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerden biri varlığın bildirildiği *isim* cümlesiyken diğeri olayın nitelendiği *fiil* cümlesidir (Karaağaç, 2011: 202).

2.1.1.5.1.3.1. İsim Cümlesi

İsim cümlelerinin yüklemi bir isim veya isim grubudur (Karaağaç, 2011: 204). “-i-” ek fiili ile görülen geçmiş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem hâlini alırlar. Kip eki taşımayan yüklem geniş zaman kipindedir. İsim cümlelerinde zarf ve bulunma hâli ekli yer tamlayıcısı çok kullanılmaktadır. En sık kullanılan isim cümleleri; farklı kiplerdeki “*var*” veya “*yok*” isimlerinin yüklem olduğu cümlelerdir (Karahana, 2008: 96-97-98-99).

Uning Bärâq degän semiz muşugi bâr. (893) “Onun Tüylü adlı şişman kedisi var.”

Buning ähämiyäti yoq. (1800) “Bunun önemi yok.”

2.1.1.5.1.3.2. Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil ya da birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip ve şahıs bulunduran tüm fiiler yargı bildirmektedir. Yani; fiil cümleleri yüklemi olmuş, olmakta olan ya da olması istenen bir olayı bildirir (Gülensoy, 2015: 601).

Köçägä çıqdim. (1095) “Sokağa çıktım.”

Bir häftä körüşmädik. (1244) “Bir hafta görüşmedik.”

2.1.1.5.1.4. Yüklem Yerine Göre Cümleler

Cümle öğelerinin dizilişinde yüklem yerine göre iki çeşit cümle bulunmaktadır. Bunlar: Kurallı (Düz) Cümle, Devrik Cümle’dir.

2.1.1.5.1.4.1. Kurallı (Düz) Cümle

Yüklemi sonda olan cümlelerdir. Türkçe cümle dizilişine göre yardımcı öğelerden ana ögeye doğru bir diziliş görülür. Cümlenin tüm öğelerinden sonra

gelmekte olan ve yükleme en yakın ögenin vurgulandığı, yüklemi en sonda olan bu diziliş Türkçe cümle yapısının en temel özelliğidir (Karahana, 2008: 100).

Miyäsi äçigän kämpir, -dedi. (794) “Akli kıt yaşlı kadın, dedi.”

Mähröy bibi degän kämpirni bilärdim. (808)

“Mohroy nine denen koca karıyı tanıyordum.”

Künlär şundäy ötärdi... (836) “Günler böyle geçiyordu...”

2.1.1.5.1.4.2. Devrik Cümle

Bir anlamı öne çıkarma, vurgulama, belirtme ihtiyacı için çoğunlukla günlük dilde, atasözlerinde ve şiir dilinde ahenk endişesiyle yüklemi sonda bulunmayan cümlelerdir (Karahana, 2008: 100; Karaağaç, 2011: 206). Türkçeye Batı dillerinden geçmiş olan bu cümle türünün farklı bir amacı ise monotonluğu önlemek ve akıcılığı sağlamaktır (Gülensoy, 2015: 593).

Äpä, ämmäm keldi! -dedi deräzä qarşısida çok tüşib xamir qâräyâtgän Mälâhät. (899)

“Abla, halam geldi! -dedi pencere karşısında çökerek hamur yoğuran Melahat.”

Xıyâbân tâmângä köz täşläb mä'yüsginä sorädi u. (51)

“Bulvara doğru göz gezdirerek umutsuzca sordu o.”

2.2. Üslup

Hikâye, Türk kültür tarihinde en az bin yıllık geçmişe sahip olan köklü ve yaygın bir kavram olarak tanımlanır. Yüzyıllardır zenginleşerek her geçen gün daha da sağlam bir anlam bütünü oluşturmuştur. Arapça “*hakaye*” kelimesinden türemiş olan bu kelimenin Türkçeye İslamiyet sonrası girdiği tahmin edilmektedir (Çetişli, 2014: 18).

Hikâyenin tanımı Türkçe sözlükte; “Az çok ayrıntıları verilerek anlatılan olay; baştan geçen bir olayı anlatma; belli bir zaman ve yerde az sayıda kişinin başından geçen, gerçeğe uygun birtakım olaylar anlatan ya da birkaç kişinin karakteri çizilen roman türünden kısa yapıt, öykü; aslı olmayan söz.” tanımıyla verilmiştir (2009: 891).

Hikâye tarihî süreçte değişerek gelişmiş ya da gelişerek değişmiştir. Bu sırada da pek çok edebî türle iç içe bulunmuş ve yeni edebî türlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Aktaş’a göre hikâye, tarihin her döneminde ya da her toplumun edebiyatında anlatma fiilini temel almış bir edebî form olmuştur. Aynı temelde *hikâye*, *hikâye etme*, *tahkiye* onun en temel özelliği olmaktadır. Hikâye gibi; “masal, destan, halk hikâyesi,

kıssa, mesnevi, roman, menkıbe” gibi türler, anlatma esasına dayalı olan formlar olmaktadır (Çetişli, 2014: 21).

Hikâyenin yapı taşları; olay örgüsü, zaman, mekân ve şahıs kadrosudur.

Olay örgüsü, olayların kronolojik bir sıra ile anlatılması ve olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayalıdır. Olay örgüsü şahıs kadrosu ile şekillenmeye başlamakta ve bu şekilde anlam, değer kazanmaktadır. Bunun yanında, sadece isimden ibaret olsa bile reel veya irreal bir zaman veya mekân oluşturulur. Böylece hikâyenin iskeleti yapılanmıştır (Çetişli, 2014: 23-24; Karabulut, 2013: 146).

2.2.1. Muhteva-Üslup

Muhteva yani içerik edebî eserin bir başka temel unsuru olan “*üslup*” u meydana getirir. Üslup; muhteva; yapı, dil gibi somut ve kendine özgü varlığı olan bir unsur olmadığı için üç temel unsurun bireysel ve orijinal sentezi çerçevesinde hayat bulan yazara özgü tavidir (Çetişli, 2014: 80). Daha kapsamlı bir tanım yapacak olursak, yazarın kendine özgü tutumu ve deyişi onun üslubunu oluşturmaktadır. Üslup bir kişinin duygu, düşünce ve hayallerini yazı ile veya söz ile kendine özgü bir tarzda dile getirmesinden ibarettir. Her yazarın üslubu onun yaşam biçimi, hayata bakış açısı, şahsiyeti hakkında bir ipucu oluşturmaktadır (Çetin, 2015: 273).

2.2.2. Anlatım Teknikleri

Edebî eserin yaratımı sürecinde sanatkârın konu veya olayı anlatmak için kendisinin seçmiş olduğu biçem anlatım tarzıdır. Biçem her ne olursa olsun “dil” ile okuyucuya iletilir. Her dilin, milletin kendine özgü ses, çağrışım, anlam ve yapı özellikleri olması sebebiyle, ifade imkânları ve kelime kadrosu gelişip zenginleşir. Edebiyatın bir anlatma sanatı olması “*anlatım tarzları*” nın oluşmasını sağlamıştır (Çetişli, 2014: 112-113).

Edebiyat sahasında dilin kullanımında iki temel şekil görülür; bunlardan biri nazım, diğeri nesirdir. Nazma ve tam anlamıyla nesre ait olmayan anlatım tarzları ise şu şekildedir; *tahkiye / anlatma, gösterme / sahneleme, tasvir, konuşma, monolog, tahlil / iç çözümlene, şuur akımı, açıklama / yorumlama, leitmotiv, alıntı / montaj*. (Çetişli, 2014: 116).

Herhangi bir duygu ve düşüncenin dilin yapısına uygun gramer kaideleri çerçevesinde cümleler hâlinde ifade edilmesine “*nesir*” denmektedir. Kafiye ve vezini

yapısında bulunduran nazıma göre, nesir daha açık ve net cümleler barındırır. Nesirde okurun yazıyı rahat anlayabilmesi için noktalama işaretleri önemlidir. Nesir anlatım türünün en küçük birimi, cümledir. Cümleler mantıklı bir sırayla paragrafı, paragrafların bütünü ise metni oluşturur. Nesir kendi içinde *edebî nesir* ve *edebî olmayan nesir* şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Edebî nesir okura, estetik haz verebilen ve bunu gözeten, yazarın âhenk unsurlarını kullanarak metne derinlik kazandırmasıyla oluşur. Edebî olmayan nesir ise; sanat endişesi taşımayan, derinlik bulundurmadağı için de edebî nesre göre daha açık ve açıklayıcı bir türdür (Çetişli, 2014: 115-116).

Adından da anlaşılacağı gibi *tahkiye* anlatım tarzı, anlatma esasına bağlı edebî türlerin en önemli ifade tarzıdır. Destan, masal, efsane, halk hikâyesi, fıkra, roman, fabl ve hikâye gibi türlerin temelidir. Bu anlatım tarzı, olayı hikâyeleştirerek okura sunmaktadır. Tahkiye, anlatıcının dilinde can bulmaktadır ve bu nedenle anlatılanla, okuyucu ya da dinleyici arasında mutlaka bir anlatıcı olmalıdır. Anlatıcı eğer masalcı, destancı, fıkracı ya da âşık ise doğrudan dinleyicisinin karşısına çıkar ve dinleyiciye “kendi” zevk, imkân ve tercihlerini sunar. Yazılı edebiyatta ise gerçek anlatıcı, itibarî anlatıcıya dönüşmektedir. Yani, itibarî anlatıcı okura yine kendi zevk, imkân ve tercihlerini sunar. Her şey anlatıcının bulunduğu zaman ve mekân açısından, belli bir mesafeden, zaman diliminden yansıtılır ve anlatıcı kendi tercihlerine göre bir yazın oluşturduğu için bazı ayrıntılar gözden kaçabilir (Çetişli, 2014: 116-117).

Bir anlatım tekniğı olarak en sık kullanılan teknik *tasvir*dir. Özellikle klasik anlatı metinlerinde başlangıç kısmında uzun uzun tabiat tasvirlerine yer verilmiştir. Zamanla tasvirin mahiyeti edebî metinlerdeki yeri ve konumu değışmiştir. Tabiat, iç ve dış mekân tasvirleri ile insan betimlemeleri metnin dekoru olmaktan çıkıp anlatının canlılığı ve yapısını inşa eden asli unsur konumuna gelmiştir. Tasvir, okuru olaya hazırlar ve okurun merakını kamçılıyarak eserle bütünleşmesini sağlar (Kolcu, 2015: 55).

Edebî eserlerdeki temel anlatım tarzlarından biri olan *konuşma* günlük hayatın vazgeçilmezidir. Bu tarzda anlatıcı ile okur arasında diyalog söz konusudur. Anlatıma canlılık katma ve okuyucuyu anlatının aktif bir parçası haline getirme söz konusudur (Moran, 2014: 242).

Diyalog ve monologları anlatıcının zevk ve tercihi belirlemekte ve bu anlatım tarzı hikâyeyi ya da romanı monotonluktan kurtararak üsluba çeşitlilik kazandırmaktadır (Çetişli, 2014: 125-126).

2.2.3. Olaya Dayalı Metinleri Oluşturan Unsurlar

2.2.3.1. Şahıs Kadrosu

Edebiyatın tek konusu olan “insan” ve onu ilgilendirmekte olan her konu özellikle hikâye, roman ve tiyatrolarda her yönüyle işlenebilir. İnsan faktörü anlatmaya dayalı edebî metinlerde verilmek istenen “öz”ü soyuttan somuta taşıma görevini üstlenmektedir (Çetişli, 2014: 88). Anlatmaya dayalı metinlerde olayların canlı bir şekilde seyredebilmesi, bunlara yön veren kişilerle sağlanmaktadır. Bu sebeple şahıssız ya da şahsa özgü niteliklerin olmadığı metin, hikâye, roman, tiyatro vs. adını alamaz (Çetin, 2015: 144).

Anlatmaya dayalı metinlerde şahıs kadrosunu genellikle insanlar oluşturmaktadır. Fakat bunun yanında nadiren, hayvan, eşya, sayı, işaret gibi bir şey de roman kişisi olarak görev alabilir ve insanî nitelikleri, fiilleri, duygu ve düşünceleri aktarabilir (Çetin, 2015: 144-145). Şahıslar itibarî âlemden ve bu âlem içinde yer alan unsurlardan ayrı düşünülemez. İnsanla itibarî kahraman arasında bir benzerlik vardır. İtibarî eserin modeli ve malzemesi harici âlemden alınır. İtibarî âlemin hareket noktası harici âlem olsa dâhi hiçbir zaman itibarî şahsı tam ve gerçek manasıyla veremez (Aktaş, 2003: 134-135).

Genel olarak kahramanları iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan biri, *kart karakter* olarak da bilinen *düz karakterler*dir. Bunlar metinde görünür görünmez hemen okuyucu tarafından tanınır ve kolayca hatırlanır. Olay örgüsü boyunca herhangi bir değişime uğramazlar. Yazarın söylemek istediğini sadece bir cümleyle ifade etmesini kolaylaştırır. Kısaca, her zaman ve her ortamda tek bir fikrin veya vasfın sembolüdürler. Bir karakter olmanın dışında, herhangi bir sınıfın, grubun veya meslek mensubunun tipini yaratırlar (Stevick, 2004:164; Çetişli, 2014: 90). Bir diğer grup da, *yuvarlak kahramanlar*dir. Psikoloji ve karakter bakımından derinlik ve zenginliğe sahiptirler. Olay örgüsü boyunca zihnen ve ruhen değişen kahraman düz karakterin taban tabana zıttı olarak karşımıza çıkar. Öte yandan yuvarlak karakter insan gerçeğine daha yakın olup bu karakter başkalarına benzemekten çok, kendine özgü değer ve niteliklere sahiptir (Çetişli, 2014: 91).

Şahıs kadrosu da kahramanların üstlendikleri fonksiyonlar bakımından da alt gruplara ayrılmaktadır. Bunlar; *asıl kahraman*, *hasım / karşı güç kahramanları*,

yönlendirici kahraman, yardımcı kahraman, yazarın sözünü emanet ettiği kahramanlar ve fon / figüran kahramanlardır (Çetişli, 2014: 92-93; Aktaş, 2004: 138-139).

Asıl kahraman, olay örgüsünün başlayıp gelişmesi ve şekillenmesinde önem taşıyan kişidir (Çetişli, 2014: 92). Asıl kahramanın hareketi, bir istekten, ihtiyaçtan ya da endişeden kaynaklanmaktadır (Aktaş, 2003: 138). Diğer kahramanlar bu kahramanın etrafında yer almakta ve onunla olan ilişkisinin yakınlığı doğrultusunda değer kazanmaktadır.

Hasım / karşı güç kahraman, olay örgüsünün şekillenmesinde ihtiyaç duyulan çatışmanın yaşatılabilmesi, olayların düğümlenmesi ve çözülmesi atmosferini oluştur ve asıl kahraman onunla çatışma halindedir, amacına ulaşmasını engellemeye çalışır (Aktaş, 2003: 138; Çetişli, 2014: 92).

Yönlendirici kahraman, olay örgüsünün gidişatını, asıl kahramanın gelişmelerin karşısındaki tavrını belirlemeye ve tasvir etmeye yardımcı olan kahramanlardır (Çetişli, 2014: 92).

Bu üç tip kahramanın haricinde, onlara işlevlerini yerine getirme görevini üstlenen *yardımcı kahramanlar* bulunmaktadır. Yardımcı kahramanlar, asıl kahramanı destekler ve zaman zaman kendilerine özgü kişilik de kazanabilen kahramanlardır.

Bir diğer kahraman tipi *yazarın sözünü emanet ettiği kahraman tipi* olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın vermek istediği mesajı bir kahraman vasıtasıyla ilettiği kahraman tipi olarak açıklanabilir (Çetişli, 2014: 93).

Son kahraman tipi *fon / figüran kahramandır*. Bu kahramanlar olay örgüsü içinde bir fonksiyonu olmayan ve psikolojik özelliklerinden bahsedilmeyen kahramanlardır (Aktaş, 2003: 142). Anlatılan olay, durum, zaman ve mekânın daha gerçekçi görünmesini sağlamak için metne dâhil edilmektedirler (Çetişli, 2014: 93).

2.2.3.2. Zaman Kavramı

Zaman kavramını, hikâyede veya romanda olay örgüsünün içinde geçenlerin belli bir düzen içinde işlenmesi oluşturur. Olay örgüsünü oluşturan temel unsurlar zaman, mekân ve şahıslardır. Tüm bu unsurlar hikâyenin iskeletini oluşturmaktadır. Olay, durum, olgu, yaşantı, hayal, düşünce ve duygu itibarı dünyada anlatıcı tarafından okura sunulurken “*vak’a zamani*” ve “*olay zamani*” olmak üzere iki farklı kavram karşımıza çıkar (Çetişli, 2014: 96; Çetin, 2015: 129).

Vak'a zamanı hikâyede işlenen konunun geçtiği zamanı kapsar. Olaylar ya nesnel geçtiği haliyle ya da bazı kopmalarla özetlenerek anlatılır. Kahramanların doğumdan ölüme her anını en ince ayrıntılarına kadar anlatmak edebî bir eser için mümkün değildir ve estetik olmaz. Yazar isteğine göre; amacına, benimsediği sanat anlayışına, eserinin mahiyetine ya da kahramanlarının durumlarına uygun olarak bireysel ve sosyal zamandan birini ön plana çıkarabilir (Çetin, 2015: 133).

Anlatma zamanı ise; hikâyeleştirilerek anlatılan olayların birisi tarafından duyulup, idrak edildikten sonra okuyucuya anlatıldığı zamandır (Çetin, 2015: 133). Bu zaman tamamen anlatıcıya bağlıdır. Vak'a zamanı olayların oluş zamanını anlatırken, anlatma zamanı bu olayların anlatıcının nezdinde anlatılış zamanını kapsamaktadır.

Anlatma zamanı ile vak' a zamanı arasında boşluk olmasının sebebi olayın önce olup sonra aktarılmasıdır. Bu iki zaman arasındaki boşluk anlatıcının olaya bakış açısı ve olaya yakınlığıyla belirlenir. Örneğin; tanrısal güce sahip olan hâkim anlatıcı, itibarî dünyada her şeyi görebilme, her şeyden haberdar olabilme gibi çok geniş imkânlarla sahip olduğu için anlatma zamanı ile vak'a zamanı arasındaki mesafeyi daraltabilmekte ama kahraman anlatıcıda durum böyle olmaz. Olayı önce kahraman yaşar daha sonra anlatır. Bu da geriye dönük ifadelerle dolu bir anlatım ortaya çıkarır. Bu sebeple vak'a zamanı ve anlatma zamanı arasında belli bir boşluk doğar.

2.2.3.3. Mekân ve Mekâna Bakış Açısı

Şahıs kadrosunu oluşturan insan ya da varlıkların itibarî dünyada yaşadıkları olaylar zincirinin bütünü olan hikâyenin bir mekâna ihtiyacı vardır. Gerçek mekânla itibarî dünyadaki mekân birbirinden farklıdır. Çünkü insan ve zamanda olduğu gibi mekân da yazar tarafından kurgulanır (Çetişli, 2014: 99-100).

Tüm edebî eserlerde olduğu gibi hikâyelerde ve romanlarda da mekân unsurunun belirleyici olup olmaması önemlidir. Mekânın; olayların sunulmasında, kişilerin ve kişiliklerin ortaya çıkmasında belirleyici ve yönlendirici bir etkiye sahip olup olmadığına dikkat edilir (Çetin, 2015: 135). Bazı hikâyelerde mekân tasvirlerine önem verilmeyip tamamen olay ya da durum odaklıyken, bazıları mekân tasvirlerine çok önem vermektedir. Mekân tasvirine önem verilen hikâyeler romantizm, realizm ve natüralizm akımının etkisi altındadır. Mekânın ayrıntılı tasviri bize o mekânda yaşayan insanların sosyal ve kültürel kimliği ile ilgili ipucu vermektedir (Çetişli, 2014: 100).

2.2.4. Anlatıcının Bakış Açısı

Anlatma esasına bağlı olan tüm edebî türler temelde anlatan / anlatılan veya hikâyeci / hikâye esasına dayanır. Destandan masala, efsaneden halk hikâyesine, modern hikâyeden romana kadar anlatma esasına dayanan türler özünde anlatma / tahkiye, anlatıcı / hikâye, anlatılan / hikâye ile var olabilirler. Hikâyenin varlığı tüm bu unsurların var olmasıyla oluşur. Anlatıcı dünden bugüne masalı, efsaneyi, romanı, hikâyeyi okuyucuya sunan varlıktır. Anlattıkları hikâyenin dünyasında her şeyden haberdar olur ve okurun da haberdar olmasını sağlarlar.

Anlatıcı genel olarak *sözlü dönem anlatıcısı* ve *yazılı dönem anlatıcısı* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. *Sözlü dönem anlatıcısı*, destan, masal, halk hikâyesi gibi türleri etiyile kemiğiyle dinleyicinin karşısına çıkar. Anlatma yeteneği, hafıza gücü, bazı yardımcı aksesuarları, jest ve mimikleriyle somut bir insandır. Bu unsurlar anlatıcıya farklı bir üslup kazandırır (Çetişli, 2014: 102). Yazılı dönem anlatıcısı ise, sözlü döneme göre gerçek bir insanın tersine ortadan çekilir. Realizmin en temel ilkelerinden olan “objektiflik” ilkesi gereği hikâye ve romanda itibarî anlatıcı, itibarî dünyada olup biten her şeyi okuyucuya anlatmaya başlamıştır. Hikâyeyi kendi zevk ve tercihlerine göre şekillendiren anlatıcının yarattığı dünyada, sahip olduğu sosyal, siyasî, kültürel, estetik kimlik oldukça önemli bir öge haline gelir (Çetişli, 2014: 102-103). Anlatıcı vermek istediği mesajı hikâyeleştirip okura sunarken bir bakış açısına dâhil olur.

“Bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime aktarıldığı sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.” (Aktaş, 2003: 78).

Bakış açısı temelde üç grupta toplanmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

2.2.4.1. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcısı

Yazarlar tarafından en çok tercih edilen bakış açısıdır. Anlatıcı, yarattığı itibari karakterlerin gördüklerini, duyduklarını, duygu ve düşüncelerini, kafasından ve gönlünden geçenlere kadar her şeyi bilir. İlahi bakış açısı, üst-anlatıcı, tümbilir, tanrı-yazar anlatıcı, yazar anlatıcı da denilen bu bakış açısı kişi ve olayların öncesini, içinde bulunduğu hali ve sonrasını bilmektedir (Çetin, 2004: 109; Çetişli, 2014: 106). Bu bakış açısı anlatıcıya uzun yıllar içinde meydana gelen olayları anlatabilme imkânı sunmaktadır. Bunun sebebi anlatıcı zaman ve mekânın sınırsız olmasıdır. Hikâyede

anlatılanların kimden, ne zaman ve nasıl öğrenildiği söylenmek zorundan değildir (Aktaş, 2003: 88-89). Ahlâkçı ve eğitici kimliğe sahip olmalarının yanı sıra, okuyucu ile diyaloga girmekten, onlarla sohbet etmekten ve onlara yol göstermekten geri durmazlar (Çetişli, 2014: 107).

2.2.4.2. Kahraman Bakış Açısı ve Anlatıcısı

Kahraman bakış açısı, olay örgüsünün yükünü tamamen üstlenen eserin itibari dünyasında veya olay örgüsünde yer alan kahramanlardan birinin anlatıcı olduğu bakış açısıdır. Birinci tekil anlatıcı da denilmektedir. Hâkim bakış açısının aksine her şeyi bilen ve gören değil, bir insanın sahip olabileceği doğrultuda sınırlı bilgiye sahip olma olanaklarına sahiptir. Anlatıcı kahraman olduğundan kullandığı dil ve üslup da doğrudan kendisine aittir. Hâkim bakış açısında okura tepeden bakan anlayış yıkılmış okuyucuyla samimi ve inandırıcı bir diyalog kurulmasına imkân sağlanmıştır (Çetişli, 2014: 108).

Reşat Nuri, olayın dağılmadan, anlatıcı hususunda birliğin sağlandığı kahraman bakış açısıyla anlatmayı daha kolay daha avantajlı bulduğunu belirtmiştir. Böylece romancının mesuliyetin çok büyük bir kısmını üstünden attığını söylemiştir (Çetin, 2004: 112). Çetişli (2004: 109) ise bu bakış açısını “sınırlı” olması sebebiyle biraz sıkıntılı bulmuştur. Bu bakış açısını seçen yazar, eserinin itibarî dünyasını çok büyük oranda bir tek kişinin yaşadıkları ve yorumladıklarıyla değerlendirmek zorundadır. Bir başka sıkıntı ise, okuyucunun yazar ve anlatıcı arasında kolaylıkla bir ilişki kurmasıdır. Kısaca okur tarafından anlatıcının yaşadıkları sanki yazarın yaşadıkları gibi düşünülebilir.

2.2.4.3. Müşahit / Gözlemci Bakış Açısı ve Anlatıcısı

Anlatıcının olay örgüsüne dâhil olan tüm kahramanları bir kamera tarafsızlığıyla izlediği, ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serdiği bakış açısı gözlemci bakış açısıdır. Olay örgüsü içindeki unsurları belli bir mesafeden tespit ederken zaman zaman bazı bilgilerle zenginleştirebilir (Aktaş, 2003: 105). Aynı anda üçüncü tekil ve birinci tekil anlatıcı olabilir. Bu yüzden hâkim / ilahi bakış açısı ve kahraman bakış açısı ile ayırt edilmesi zordur (Çetişli, 2014: 109).

2.2.4.4. Çoğulcu Bakış Açısı ve Anlatıcıları

Birden çok anlatıcı tipinin bulunduğu bakış açısıdır. Hikâyenin tekdüze anlatımını kırar, okuyucuyu uyanık tutarak monotonluktan kurtarır, hikâyeye renk ve çeşitlilik verir (Çetin, 2015: 115).

Çoğulcu bakış açısı iki farklı şekilde yapılmaktadır. Bunlardan biri ve kolay olanı yazarın eserinde hem hâkim hem kahraman hem de müşahit bakış açılarını kullanmasıyla oluşturulanlardır. Bir diğeri, tek bir anlatıcının olduğu eserde olay örgüsünde yer alan kahramanların bakış açlarına da yer verilmesiyle gerçekleştirilmektedir. Böylece bir olayı değişik kahramanlar tarafından değerlendirilme imkânı sağlanmış olur. Bu sayede okuyucu tek bir anlatıcının esiri olmaktan çıkar (Çetişli, 2014: 110).

Çoğulcu bakış açısında, yazarı temsil eden hâkim bakış açısıyla, asıl kahraman ait bakış açısı arasında bazen farklılık görülebilir. Bu farklılık “*kinaye mesafesi*” olarak adlandırılmaktadır (Çetişli, 2014: 110).

2.3. Hikâye İncelemeleri

Bu bölümde her hikâyeyi kendi içerisinde dil ve üslup, olay örgüsü, zaman ve mekân, kişiler olarak ayrı ayrı incelemeye çalıştık.

2.3.1. Zarife

2.3.1.1. Dil ve Üslup

Aman Muhtar’ın “Zarife” adlı eseri betimlemelerle örülmüş, sık sık benzetmelerin, isim ve sıfat tamlamalarından oluşan cümlelerin bulunduğu bir hikâyedir. Yazar hikâyenin kişilerini betimlemeler ve benzetmelerle okuyucunun gözünde canlandırmaya çalışmıştır. Hikâyenin dil ve üslubunun temelini bunlar oluşturmaktadır.

Yazar, olayın kahramanlarından biri olan Zarife’yi tanıtırken; “*Saçları, kaş-gözü kapkara bu kadın ilk bakışta elbette Özbek diye düşünülebilirdi.(17) Fakat onun buğday rengi yüzünde, çukur gözlerinde Özbek olmadığını gösteren ifadeler vardı, bunlar ilk bakışta anlaşılmazdı.(18)*”, “*Onun ince dudaklarında sakın, neşeli tebessüm belirdi, ateşli olmasıyla beraber ürkek, hayali gözleri masumca parladı.(32)*”, “*Zarife siyah gömleğin üzerine beyaz kazak giymiş, onun kalın kapkara avuç kadar uzun saçları*

üzerinde üst üste iki tane başörtü sarılmış, birkaç saç teli kulağının arkasından bembeyaz boynuna düşmüştü(203). Şimdi onun rengi hala açık, kendi hala genç ve güzeldi.(204)” gibi betimleme cümleleriyle, okuyucunun gözlerinin önünde Zarife’yi canlandırmayı başarmaktadır. Tasvir ettiği bu cümlelerde yazar, gerçek anlamlı kelimelerin yanında, anlatımı derinleştirmek ve güçlendirmek için “*ateşli*” gibi mecaz anlamlı kelimeler de kullanmaktadır. Böylece okuyucu ile kahramanlar arasındaki duvar aşılıp, okuyucunun kendisini olayın içinde bulması sağlanmıştır.

Yazar hikâyenin diğer kişisi olan Hafız’ı da betimlemelerle anlatmaktadır: “*Genç, doğuştan nazik, mütevazıydı; çoğunlukla utangaç yaşadığı için de kim bilir eğer konuşsa onu gönderesi gelmezdi.(59)*”. “*-Kendimi kısacık pamuk kaftana sarılmış, çıplak ayakları lastik ayakkabı içinde pancar gibi kızaran çocuk kılığında hatırlarım.(97)*”

Yukarıda belirtilen betimleme cümlelerinde yazarın anlatım gücünü gösterdiğini söyleyebiliriz. Yazar kelimeleri seçerken, onların anlamlarını gerçek ve mecaz anlam olarak sergilerken, benzetmelerle kişinin ve davranışlarının resmini çizerken başarılıdır.

Yazar olayı yaşayan kahramanların hareketlerini, olayın akışını ve yaşandığı anı tasvir ederken anlatımın akıcı olması için sıralı cümlelerden, fiilimsi ekleriyle kurulmuş yan cümlelerden yararlanmıştır: “*Sanki o an, dışarıdan bulanık-tatlı aydınlığın düştüğü odada, onun gözlerine, simsiyah saçlarını omuzlarına sallamış kelebek gibi ipek gömleklili başka bir kadın birdenbire görününce gözünün önünde eski bir manzara canlandı.(270)*”

Yazar anlatımın akıcılığını sağlamada, uzun ve etkileyici cümleler kurmada isim ve sıfat tamlamalarından yararlanmıştır. Birbirini tamamlayan sıfat ve isimler ile bunların oluşturduğu kelime grupları, betimleme ve benzetmelerin bulunduğu cümlelerin temel unsurları arasında yer almaktadır: “*İki tane büyük, bir tane küçük sandalye, koltuk, kitap rafı, dolap gibi eşyaların sıralandığı daracık odada ileri geri gezip saçlarını tararken atlas gömleklili kadın evin iç kapısının önünde durdu.(271)*”, “*Eyvah!*” diye düşündü kendince ve sonra iki parmağı arasında sıkışmış olan sigarayı bir köşeye sinirle attı ve cebini arayıp, sigara paketini tekrar aldı.(310)”

Yazar anlık olayları anlatırken, olayın yaşandığı anı tasvir ederken kısa cümlelerden, seri hareketin belirtildiği fiillerden yararlanmıştır: “*Hafız hiçbir şey demeden, ama sinirli şekilde kapıdan çıktı.(292) Bir ara dikilip kapalı kapıya dönerek baktı.(293) Sonra, elini silkip, büyük adımlar atarak girişten uzaklaştı...(294)*”, “*Hafız evlerinin çevresindeki caddenin kenarına gitti. Sıkıntılı halde köşedeki önü cam olan*

marketten sigara ve ateş aldı.(307) Sonra bir tane sigarayı sinirli bir şekilde yakarken dumanı içine derin bir nefesle çekti.(308)”

Hikâyenin etkileyiciliğini ve çekiciliğini betimlemelerle birlikte geliştiren bir diğer unsur da benzetmelerdir. Yazar bu hikâyede: “...küçücük simsiyah gözleri, mercan gibi ışıltıyordu.(241)”, “...kelebek gibi ipek gömleli başka bir kadın birdenbire görününce gözünün önünde eski bir manzara canlandı...(270)”, “Kendimi kısacık pamuk kaftana sarılmış, çıplak ayakları lastik ayakkabı içinde pancar gibi kızaran çocuk kılığında hatırlarım.(97)” gibi benzetmeler yapmıştır.

Yazar hikâyede doğallığı ve samimiyeti sergilemek amacıyla konuşma dilinden yararlanmışır: “Ya, dostum, sormayın, bugün işler çok mükemmel oldu.(242)”

Yazar Zarife ve Hafız’ın duygularını, fikirlerini paylaşırken fiillerin anlatımında şimdiki zamanın hikâyesini kullanıyor: “Hafız kendisi hakkında konuşmayı pek sevmiyordu.(89)”, “Ne için mektebe Kerim denen çocuk her gün yeni elbise ile geliyordu da ben hiç olmazsa yılda bir kez yeni üst baş giyemiyordum?(99)”, “Cevap vermeye çoğunlukla zorlanıyor, zorlandığı içinde konuşmaya utanıyordu.(123)”

Yazar anlatımı canlı tutmak, okuyucunun dikkatini çekmek, toplamak için hikâyede diyaloglara yer vermiştir:

“- Şimdi, ne zaman gelecekler?(287)

- Göreceğiz, işe göre.(288)

- Ben ölsem de sizin için bir şey değişmeyecek, biliyorum...(289)

- Baş-la-dı!(290)

- Başladıysa bitirmek gerekiyor!(291)”

Yazar zaman zaman şiirlere yer vererek hikâyeye estetiklik kazandırmıştır:

“Kuşlar türkü,

Gökyüzü türkü.(158)

Bir mutlu,

Bir kederli

Ana yer türkü.(159)

Ağaçlar türkü.(160)

Denizlerde ışıklar türkü.(161)”

Hikâyede tamamlanmamış cümleler verilerek anlamın devamını okuyucunun tamamlaması beklenmiş ve okuyucunun düşünmesi, yorum yapması ve böylece hikâyeye katılımı sağlanmıştır:

“-Neden böyle diyorsun?(230)”

- *Kendim, böyle...(430)*”

“- *Nasıl, Taşkent gibi bir şehirde bir tane kaban yoksa...(327)*”

Bu hikâyede karşımıza anlatıcı olarak, üçüncü tekil kişi; “O” çıkmaktadır. Olayları her açıdan gören, hâkim bakış açısına sahip olan üçüncü tekil kişinin kullanımı, olayların daha ayrıntılı olarak anlatılmasını sağlamıştır. Yazar olayları, hikâyenin baş kahramanları Zarife ve Hafız’ın hep yanındaymış gibi anlatmıştır. Hikâyenin anlatımında hâkim bakış açısının kullanılması betimleme cümlelerinin kullanımında zenginlik sağlamıştır. “*Zarife şimdi soğuk olduğunu, eve gitmek istediğini söyledi.(452) O, atkıyı boynundan çıkarmaya başladı.(453)*”, “*Hafız, dükkanın yanında Zarife’yi bekledi.(462) Fakat nedense oralarda Zarife’nin bakışı görünmedi.(463)*”

Çeşitli açılardan dil ve üslubunu incelediğimiz “Zarife” adlı hikâyenin bir durum hikâyesi olmakla birlikte, sıfat ve isim tamlamalarının iç içe girdiği, fiilimsi ekleriyle, bağlaçlarla, soru cümleleriyle zenginleştirilmiş betimleme ve benzetmelerin kullanımıyla güzel, etkileyici ve sağlam bir üsluba sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yazar, ekleri, kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kuralları; okuyucuya vermek istediği duyguları ve düşünceleri anlatmak için başarıyla kullanmıştır.

2.3.1.2. Olay Örgüsü

Hikâyelerde birbirini etkileyen, neden sonuç ilişkileri çerçevesinde olayları yönlendiren cümleler ve paragraflar olay örgüsünü oluşturmaktadır. “Zarife” adlı hikâyeyi incelediğimizde, giriş bölümünde farklı şehirlerden Taşkent’e gelen genç bir adam ve bayanın otobüste tanışması ve ilerleyen zamanlarda birlikte havaalanına, sinemaya gitmeleri, birbirlerini tanımaları; gelişme bölümünde Zarife’nin Hafız’a aşık olması, duygularını anlatması, birbirleriyle hayatları hakkında daha fazla bilgiler paylaşmaları; sonuç bölümünde ise yaşamak istedikleri aşkın imkansız olduğunu anlamaları, Zarife’nin Buhara’ya dönmesi ve yıllar geçmesine rağmen birbirlerinde adreslerinin olmasına rağmen hiç görüşmemeleri anlatılmaktadır. Hikâyenin ayrıntılı olay örgüsü ise şu şekildedir:

I. Hafız, Zarife ile adres sorması sonucunda otobüste tanışarak birden samimi olur.

II. Hafız, Zarife ile sohbet edebilmek amacıyla, birkaç gün sonra Buhara’ya dönecek olan Zarife’nin bilet saatini öğrenmek için havaalanına gideceğini öğrenir ve ona eşlik eder.

III. Havaalanından geri döndüklerinde bir banka oturarak birbirlerinin hayatı hakkında kısa bilgiler öğrenirler ve şiir yazmayı seven Hafız, Zarife'ye şiir okur.

IV. Zarife'nin ince giyindiğini gören Hafız üzülür, ona üşümemesi için kalın giyinmesini söyler, birlikte yemek yerler, sinemaya giderler ve ertesi gün tekrar buluşmak için sözleşirler.

V. Hafız, Zarife'yi arkadaşının evine uğurladıktan sonra otele gider ve oda arkadaşlarıyla sohbet ettikten sonra geçmişi hatırlar.

VI. Ertesi gün buluştuklarında Zarife'nin beğenmediği için hala kaban almadığını öğrenen Hafız üzülür ve ona atkısını verir.

VII. Son buluşmalarında Zarife'nin geç gelmesinin sebebi kendisine kaban almaya gitmiş olmasındandır ve geldiğinde artık aşkını Hafız'a ilan eder; ama Hafız Zarife kadar bağlanmamış olduğu için aşk yaşanmadan Zarife Buhara'ya döner.

VIII. Aradan yıllar geçmesine rağmen birbirlerinin adreslerini bildikleri halde iletişim kurmazlar ve şiir yazmaya devam eden Hafız, dünyada kendisini seven bir kadının olduğunu düşünerek Zarife'yi hatırlar.

Hikâyenin olay örgüsü, birbirini izleyen düşünceler, duygular ve olaylar şeklinde kurgulanmıştır. İki kahramanın düşünceleri, konuşmaları ve hareketleri dönüşümlü olarak anlatılmıştır.

2.3.1.3. Zaman ve Mekân

Edebî eserlerde zaman kavramı çok önem taşımaktadır. Zaman, eserde anlatılan olayın, olay kahramanlarının ve olayların yaşandığı mekanın bir bütünlük sağlamasını ve eserin gerçek alemle bağlantısının kurulmasını sağlamaktadır. Bu bağlantı yıl, ay, gün ve mevsim isimlerinin yardımı ile kurulmaktadır.

Hikâyelerde zaman kavramı incelenirken, “tarihi zaman”, “sosyal zaman”, ve “ferdi zaman” terimleri karşımıza çıkmaktadır. Olayın yaşandığı tarihin belirtildiği veya sezdirildiği, göç, savaş vb. gibi önemli tarihi gelişmelerin etkisiyle ya da onların yaşandığı tarihlerde yazılmış olan eserlerde, tarihi zamanın kullanıldığı görülmektedir. Sosyal zaman ise; siyasi, kültürel ve ekonomik alanda yaşanan değişme ve gelişmelerin insan ve toplum hayatına yansımalarının izlerinin bulunduğu zamandır. Olay; kahramanların yaşadıkları olayların, olay esnasında, kişi ya da kişilerin o anki duygu, düşünce ve hareketleriyle verildiği zaman ise ferdi zaman adını almaktadır. Bazı eserlerde bu zaman kavramlarının tek tek veya bir arada yer aldığı görülür. Yazar,

anlattığı olaylara, kahramanlara ve olayın yaşandığı mekâna uygun olarak bunların birinden ya da birkaçından yararlanabilir.

“Zarife” adlı hikâyede zaman, yazar tarafından kesin olarak belirtilmemiştir. Olaylar çoğu zaman gün içerisinde “sabah” ve “akşam” zaman dilimleri belirtilerek verilmiştir: “*Onlar sabah İnkılap parkı yakınındaki uzun sokakta görüşmeye karar verdiler.(489)*”, “*Ertesi akşam gökyüzü kararmaya başladığında kar üstüne yağmur yapmaya başladı.(461)*” Zarife ile Hafız’ın buluştukları zamanın Aralık ayından önce olduğu belirtilmiştir: “*Aralık ayından önceydi(184). Yer kuru ama gökyüzü bulutlu, hava nemli.(185)*” Örneklerden de anlayabileceğimiz gibi bu hikâyede yaşanan olaylar, hissedilen duygu ve düşünceler ile pekiştirilen hareketler ferdi zamana uygun olarak anlatılmıştır.

Hikâye Taşkent’te geçmektedir. Olayların yaşandığı mekânı incelediğimizde çoğunlukla açık mekânla karşılaşırız. Zarife ve Hafız’ın görüştüğü mekânlar genellikle; İnkılap Bulvarı, Sanat Sarayı önü, meydan, park, sokak, otobüs durağı ve havalimanıdır: “*Onlar birlikte havalimanına gidip yine havalimanı tarafındaki İnkılap Bulvarı yakınındaki caddeye dönüp geldiler.(71)*”, “*Onlar sabah İnkılap parkı yakınındaki uzun sokakta görüşmeye karar verdiler.(138)*” Ayrıca Fazıl’ın kaldığı oteli kapalı mekân olarak verebiliriz: “*Oda arkadaşları otele Hafız’dan daha önce gelmişti.*”, “*O, otelden çıktı, doğru durağa yürüdü.*” Bir diğer kapalı mekân ise Hafız ile Dilber’in beraber yaşadıkları evdir. Hafız bir gece uyumadan önce bu mekânı hatırlar: “*Fakat cebini yine yoklayıp ateşi bulamadı ve az önceki kitaplıkta ateşi bulamadığını hatırladı(300). Bu da evde her şeyin dağınık kaldığını, Dilber’in derli toplu olmadığını hatırlattı.(301)*”

Hafız’ın Dilber ile olan mutsuz evliliğinin bir yansıması olarak odanın daracık olması, “*İki tane büyük, bir tane küçük sandalye, koltuk, kitap rafı, dolap gibi eşyaların sıralandığı daracık odada ileri geri gezip saçlarını tararken ipek gömlekli kadın evin iç kapısının önünde durdu.(271)*” cümlesiyle bir mekân betimlemesi yapılarak okuyucuya sezdirilmiştir. Yazarın bu mekân tasviri ile Hafız’ın mutsuzluğu arasında bir ilişki söz konusudur.

2.3.1.4. Kişiler

Hikâyenin temel unsurlarından biri de olayı yaşayan kişilerdir. Yazar, anlatmak istediği olaylara, duygu ve düşüncelere uygun olarak kahramanları zihninde belirler ve

onlar sayesinde aklından geçenleri okuyucuya ulaştırır. Kişiler, anlatılan olaya, olayın zamanına, yaşandığı mekâna uygun olmalı ve kendi içerisinde tutarlılık göstermelidir. Böyle yapıldığı sürece, yazarın duygu ve düşünceleri doğru bir şekilde bir bütün halinde okuyucuyla buluşturulur.

Hikâye ve roman kurgusunun önemli bölümünü kişiler oluşturur. Olayların canlı bir biçimde seyredilebilmesi için bunlara yön veren kişiler vardır. Kişi kadrosunu genellikle insanlar oluşturmaktadır (Çetin, 2015: 144).

Hikâyenin merkezi kişisi Hafız'dır. Merkezi kişi, birincil konumda çoğu bölümde yer alır. Diğer kişiler, merkezi kişiye göre tavır alırlar ve onun etrafında dönerler. Bir şekilde merkezi kişiyle ilişkileri vardır (Çetin, 2015: 148).

Edebî eserlerde kişi kavramı incelenirken karşımıza “düz kişiler” ve “yuvarlak kişiler” gibi kişi tipleri çıkmaktadır. Davranışları ve hareketlerinde hiçbir tutarsızlık ve değişiklik görülmeyen kişiler, düz kişiler olarak kabul edilir. Bu tip kişiler, okuyucunun unutamayacağı kahramanlardır. Yuvarlak kişiler ise; eser içinde duygu, düşünce ve davranış farklılıkları göstererek okuyucuya tanıtılan, akılda kalıcı özellikleri bulunmayan kahramanlardır. Eserlerde baş kişileri daha ayrıntılı tanıtmak, olay örgüsünü geliştirerek kahramanların iç ve dış dünyalarını daha iyi göz önüne sermek amacıyla kullanılan “epizodik figüranlar” ve “hasım” gibi kişilerle de karşılaşılır. Yazar bunları ayrıntılı tanıtmaz ama onlardan ve onların yaptıklarından yararlanarak kahramanları ve hikâyeyi kurgular.

“Zarife” adlı hikâyede olaylar, yeni tanışan iki gencin bazı fiziksel özelliklerini anlatarak başlamıştır. Zarife, saçları, kaşı-gözü siyah olan, 25 yaşlarında genç bir bayandır. Hafız'a göre daha atılgan, açık sözlü ve duygusaldır: “-*Parmaklarını ben kendimle götürsem mi!(501) Parmaklarını bana vermeyecek misin, ben senin parmakların olmadan ne yapacağım?(502)*” Zarife bu hikâyede çevreci kimliğiyle de tasvir edilmektedir: “*Biliyor musun, akşam ilk kez, otobüsten indiğimizde sen içtiğin sigaranın kalıntılarını atmak istedin.(378) Sokakta kağıt parçaları, sigara çöpleri vardı ama sen on beş, yirmi adım ilerideki çöp kutusunu bulup oraya attın.(379) Herkes yere atıyor, deyip ayakaltına atmayışın beni çok sevindirdi.(380) Bence, herkes böyle durumlarda biraz dikkatli olsa, hayat daha güzel olurdu, diye düşündüm.(381)*”

Hafız ise, doğuştan nazik, mütevazı ve utangaçtır. Onun utangaçlığı anlatıcı tarafından direkt verilmemiş, olaylara karşı gösterdiği tavır ile sunulmuştur. Hafız'ın fiziksel özellikleri hakkında çok fazla bilgi verilmemiştir. Hafız, mutsuz bir evliliği olan, bunu düzeltmek için çabalayıp çabalamamak arasında ikilemde kalan genç bir

adamdır: *“Hafız bir süre kendisinin masum isteğini kırıp, Dilber’in gönlünü almak ve özellikle, bugünkü tartışmayı düzeltmek için eve tekrar dönme hayalini de kurdu.(297) Ama gönlü razı olmayınca ikileme düştü, belli bir karar verene kadar bir tane sigara içmek için cebini yokladı.(298)”*

Hikâyede bu kişilerin haricinde Hafız’ın karısı Dilber, umursamaz, öfkeli bir karakter olarak yer almaktadır. Dilber hikâyede “hatırlanmış kişi” konumundadır. Hatırlanmış kişi, gerçek hayatta vardır, yaşamıştır, ya da yaşıyordur. Ama roman dünyası içinde o anda yoktur. Roman kişisi tarafından hatırlanarak ya da iç diyalog yöntemiyle konuşturularak eserde yer alır (Çetin, 2015: 168). Hafız’ın küçükken birlikte şiir yazdığı sınıf arkadaşları Mirza ve Kasım da vardır. Ayrıntılı tanıtılmadıkları ve hikâyenin olay örgüsünün akışını sağladıkları için, bu kişilere “epizodik figürler” diyebiliriz.

Yazar, Hafız’ın oda arkadaşlarından biri olan Andicanlı Abdulkerim’i tasvir ederken, moralinin bozuk olduğunu yüzünün asıklığına; arkasını dönüp yatmasını da moralinin bozuk olmasına bağlamıştır: *“Abdulkerim adlı Andicanlı genç pencere kenarındaki yatakta başına havluyu sarıp tavana gözlerini dikmiş yatıyordu.(238) O, Hafız’a sanki biri baskın yapıp girecekmiş gibi, incinmiş insan gibi, aptal bir adam gibi baktı da, hemen yüzünü asıp, mora çalan yüzünü yine yatağa çevirdi.(239) Gece tanıştığı kız ile bugün araları bozulmuş mu kim bilir, keyfi yerinde değildi.(240)”* Yazar burada kahramanın psikolojisi hakkında okuyucuyu bilgilendirmektedir. Bir diğer oda arkadaşı da, Hafız’ın hemşerisi Buharalı Rahman’dır. Diğer arkadaşına göre daha hareketli, mutlu bir karakterdir. *“Hafız’ın da hemşerisi olan, Buharalı Rahman ise ayakkabılarını birbirine değdirip, odada ileri geri yürür, bilakis, onun keyfi yerinde, küçücük simsiyah gözleri, mercan gibi ışıltıyordu.(241)”* cümlesinde Rahman’ın odada ayaklarını birbirine vurarak ileri geri yürümesi onun mutluluğunu ve heyecanını yansıtmaktadır. Alışveriş yapmayı seven, samimi konuşmaları olan renkli bir kişilik olarak okuyucuya sunulmuştur: *“Bu genç genelde, “Ya, dostum, sormayın”, diye söze başlar, şahsen, onun garip bir karakteri vardı.(245) O, mağazadan kendine lazım olan her çeşit kıyafeti alır, bu eşyayı almak gerekli mi gereksiz mi, bunu düşünmezdi.(246) Hafız Rahman’ın mağazadan eşya alışını Buhara’da da görmüştü.(247) Bir gün üç dört arkadaş mağazaya girmiş ve birisi “ Fırça geliyor ama” dediğinde Rahman hemen kasaya gidip parasını ödemişti(248). O, bugün yine Buhara’nın kendisinde de mağazalarda sıralanmış olan ev eşyalarından birçoğunu otele getirmişti.(249)”*

Dolayısıyla her iki karakterin sunuluşunda yazar, onların beden dillerinden yararlanarak onların psikolojilerini ortaya koymuştur.

İç konuşma yöntemi; kişilerin ruhsal durumlarını, suç, yalnızlık ve günahlarını, beklentilerini, itiraflarını, özlemlerini anlatmada oldukça yararlı bir yöntemdir. İç konuşmada kişi bazen karşısında biri varmış gibi bazen de kendi kendine konuşuyormuş gibi olur. Cümlelerini akla, dilbilgisine, toplumsal kurallara uygun olarak kurar (Çetin, 2015: 179). Bu hikâyede de Hafız, sigarası bittiğinde kendi kendine konuşarak iç konuşma ile karşısına çıkmaktadır: “...İçmeyi bırakacağım, nerden buldum bu belayı?... (305)”.

Çalışmamızın bu bölümünde, “Zarife” adlı hikâyeyi; dil ve üslup, olay örgüsü, zaman, mekân ve kişiler açısından incelemeye çalıştık. Bu inceleme sonucunda yazarın, dil ve anlatımı kullanırken ayrıntılara girdiğini, etkileyici tasvirler ve benzetmeler yaptığını,, olay örgüsünü dikkatli bir şekilde kurguladığını, kişilerin psikolojik yönlerini hikâyenin derinliğinde okuyucuya hissettirdiğini ve bunu yaparken onların beden dillerinden de yararlandığını görmekteyiz.

2.3.2. Soğuk

2.3.2.1. Dil ve Üslup

Bu hikâyede yazar, genellikle gerçek anlamlı kelimeleri kullanmasının yanında; olayı yaşayan kişilerle, olayın geçtiği yer ve zamanla ilgili bilgi verirken mecaz anlamlı kelimelerden, kişileştirmelerden, benzetmelerden, betimlemelerden yararlanmıştır. “Soğuk, sert rüzgâr; acı dili ile yeri göğü yalar gibi insanların sofrasını, ev işlerini, hayatını ve yüreğini şefkatsizce savurup geçti.(536)”, “Rüzgâr aç kurt gibi uğulduyordu.(607)”, “Kadı anne ayağını sandalyeye koymuş, onuncu lamba önünde bükülüp oturuyor, beş altı yaşlarındaki kumral kızcağz ona bakıyordu.(638)”

Giriş bölümünde Münevverbibi’nin fakirliğinin, eşinin ölümüyle başladığı; gelişme bölümünde oğluyla birlikte yiyecek ekmeğe muhtaç kalan, açlıktan ve soğuktan ölmek için çareler arayan bir annenin çırpınışı anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise çaresizlikten anne ile oğulun açlıktan ve soğuktan vefat etmesi duygusal bir şekilde belirtilmiştir. Hikâyede belli bir olay başlangıcı, gelişimi ve sonucuyla okuyucuya sunulmuştur.

Bütün anlatıların temeli olan benzetme, betimleme, mecaz anlatım ve kişileştirmelerden bu hikâyede de bolca yararlanılmıştır. “-Bak, gökyüzü delindi

çocuğum.(593)”, “*Bu arada bir iki evden iki horozun bas bas haykırışı kulağına geldi.(702)*” Yazar, özellikle benzetme ve betimlemeler yardımıyla hikâyenin olay örgüsünü geliştirmeyi, olayın yaşandığı yeri ve zamanı somutlaştırmayı başarmıştır. “*...çöp gibi pençelerini kenetleyip, ağzına koydu ve “hoh hoh”layarak ısıtmaya başladı...(603)*”, “*...elleri ile bir şeyi ganimet bulmuş ana kartal gibi sıkıp almıştı.(654)*”, “*...vaktiyle buz gibi olan kolları artık kıpırdamadı...(697)*”

Hikâyede anlatılan olayın geçtiği mevsim olan kış anlatılırken “*Bin dokuz yüz on yedi yılının soğuk rüzgârı dünyaya aşırı yoksulluk ile beraber geldi.(535)* Soğuk rüzgâr, acı dili ile yeri göğü yalar gibi insanların sofrasını; ev işlerini, hayatını ve yüreğini şefkatsizce savurup geçti.(536)” betimleme cümlesi ile kişileştirmelere yer verilmiştir.

Bu hikâyede hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Yazar olayları yaşayan kahramanların hareketlerini, olayın akışını ve olayın yaşandığı anı akıcı bir şekilde anlatmaktadır. “*O kardan eteğini dolduruyor ve tekrar döküp atıyordu.(699)* Gittikçe ne için böyle yaptığını kendi de anlamıyordu.(700)”

Hikâyede olayların belirlenmesinde bağlaçlara da yer verilerek anlatılanların sürükleyiciliği sağlanmıştır. “*Ama o eline aldığı kâğıt bomboştü.(678)*”, “*Tamam, soğukta oturabiliriz fakat aç oturamayız çocuğum.(596)*”, “*Fakat ona kadı anne “insan mısın” deyip fazla itibar da etmedi.(652)*”

Yazarın anlatımı derinleştirdiği, kişileri, olayı, yer ve zamanı tasvir ettiği yerlerde çoğunlukla fiilimsileri kullandığı; nokta, noktalı virgül, iki nokta gibi işaretleri kullanarak uzun cümlelerden yararlandığı görülmektedir. “*Sonra, başını biraz kaldırıp, buz tutan camdan sokağa baktı: bembeyaz kar.(604)*”, “*Her zaman suyu havada da olsa birinin kapısını çalıp ekmek istemeyi ar bilmeyen dilenciler bu gün kadere son verdiler, bunlardan gizlenip oturunca, müthiş ölümün gözüne gözlerini diktiler.(541)*”, “*Münevverbibi çocuğu yeniden kaftana iyice sardı, örtüsünü başına takıp ayakkabısını ayağına giydi.(624)*”

Ayrıca kahramanın duygularının aktarılmasında kısa cümlelere de başvurulmuştur. “*Şimdi yavrum, halimiz harap.(586)*”, “*Bugün gitsem giderim.(617)*”, “*Kadı anne bir parça ekmek vermedi yavrum.(656)*”

Yazar okuyucuyu canlı tutmak için devrik cümlelere yer vermiştir: “*Sen başka yerden ekmek bulursun, oğlum.*”, *dedi kadı annem Macit’e kocasından razı olmayan, buna ise özenli insan gibi.(575)*”, “*- Sen bilmiyorsun, yavrum, diyerek sözüne devam etti Münnevverbibi elindeki işi, kuruyup kalan göğsüne bastırды söylediği sözleri*

düşünerek.(584)”, “Bir parçacık kuru ekmek olsa ikiye bölüp ıslatır yedik, dedi Münevverbibi Dilşat’a.(609)”

Hikâyemizin başkahramanı Münevverbibi’nin iç konuşmalarına da şahit olmaktadır. *“Birinin unu çuvala doldurması, birisinin bir kap una ihtiyacı olması niye?(718) Unun işte böyle ortada saçılması güzel!(719) Gelin, alın!(720) Kadı anne, buyurun, siz de alın, gözünüz doysun.(721) Birinde var, birinde yok denen söz boşuna!(722)”*

İfadenin anlamını ve etkisini kuvvetlendirmek için aynı, zıt ya da benzer kelimelerin tekrarlanmasına “ikileme” denir (Çetin, 2015: 261) Yazarın, bu sebeple hikâyesinde ikilemeleri kullandığını görmekteyiz: *“Kar yağdığı gün, Buhara sokaklarında avare avare insanlar perde gibi dolaştılar.(539)”, “Sokaktan dört tane çer çöp toplayıp hemen kazanı kaynatırız da yavrum.(621)”*

Deyim, tek veya birden çok kelimenin bir duyguyu, bir kavramı ya da bir durumu ifade etmek için oluşturduğu sözdür. Yazar, *“Tir tir titreyerek giderken hayalen çocuğuna ne söyleyecekti peki:(655)”* cümlesinde kullandığı deyimle anlatımı zenginleştirmek istemiştir.

2.3.2.2. Olay Örgüsü

“Soğuk” eşinin ölümünden sonra küçücük bebeğiyle ortada kalan bir kadının hikâyesidir. Yoksulluk, çaresizlik ve acımasızlık anlatılmaktadır.

I. Kış mevsimi soğuk rüzgârla birlikte gelir ve insanların hayatını olumsuz yönde etkiler.

II. Münevverbibi çocuğuna bir yandan gömlek diker bir yandan da ölen babasını anlatır.

III. Yakacak odunları ve yiyecek ekmekleri olmayan Münevverbibi ve Dilşat çok acıkır ve Münevverbibi çare aramaya başlar.

IV. Münevverbibi’nin aklına, kocası sağken yanlarında çalıştıkları ve emeklerinin karşılığını zamanında alamadıkları kadı anne gelir.

V. Münevverbibi, çocuğunu üşümesin diye kaftanına sarıp sepetine yatırır ve kadı anneye ekmek istemek için gider.

VI. Kadı anne rafta dokuz ekmeğin duruyor olmasına rağmen Münevverbibi’ye kendisinde de olmadığını belirterek “Allah versin.” diyerek insan yerine bile koymadan geri çevirir.

VIII. Dönüşte ısınmayı bahane ederek girdiği fırında fırıncı, çocuğunun aç olduğunu anlar ve bir kağıda un sarıp Münevverbibi'ye verir.

XI. Münevverbibi, yolda hem açlıktan hem de soğuktan düşer kalır ve içerisinde unun olduğu kağıt ellerinden uçar, Münevverbibi ulaşmaya çalışır ama un etrafa saçılmıştır.

X. Zavallı kadın hayal görmeye balar: etraftaki karları un olarak görür ve eteğine doldurup boşaltırken kulağında kadı annenin ve fırıncının sözleri yankılanır, Münevverbibi kendi kendine konuşur.

XI. Bu sırada evde aç ve yalnız kalan Dilşat korkar, ağlayarak annesini ararken beşikten iner.

XII. Münevverbibi'ye tatlı bir uyku çöker, gözkapakları ağırlaşır ve olduğu yerde başını yere koyar.

XIII. Dilşat beşiğe tutunarak ağlarken soğuktan donar.

IVX. Ertesi gün caminin baş imamı Münevverbibi ve Dilşat'ın cenaze işlemleri için başka bir imama görev verir.

VX. İkisinin de zavallı bedenleri toprağa gömülür, imam dua eder ve cenazeye birkaç fakir katılarak Fatiha okur.

2.3.2.3. Zaman ve Mekân

Hikâyede zaman, kendisine yer verilen olayların geçtiği, olup bittiği zaman dilimlerini karşılayan bir kavramdır (Çetin, 2015: 128). Yazar hikâyenin giriş bölümünde zamanı 1917 yılının kış mevsimi olarak belirtmiştir. “*Bin dokuz yüz on yedi yılının soğuğu dünyaya aşırı yoksulluk ile beraber geldi.(535)*”

“Soğuk” adlı hikâyede mekân, hem açık hem de kapalı olarak kullanılmıştır. Açık mekâna, “geniş mekân”, “dış mekân” da denmektedir. Olayların yaşandığı sokak, köy, şehir, deniz, dağ gibi açık alanlardan oluşan mekândır. Kapalı mekâna da “dar mekân”, “iç mekân” denilebilir (Çetin, 2015: 136). Münevverbibi ve oğlu Dilşat'ın yaşadığı ev, kadı annenin evi ve fırın, kapalı mekân olarak geçmektedir. Yaşadıkları evin tasviri ile kadının yoksulluğu ve kimsesizliği somutlaştırılmıştır. Kadın ve oğlunun yaşadığı ev şu şekilde tasvir edilmiştir: “*Bu kulübenin içi rutubetli, karanlık.(545) Kulübenin ortasında soba kurulmuş, altında yassı ocak, bir tane kova, bir tane delik leğen vardı.(546) Filede bir çift kuru yorgan, onun önünde de başköşede dikilmiş olan kocaman, çukur sepet.(547)*” Münevverbibi'nin açlıktan ve soğuktan vefat ettiği yollar,

anne ve bebeğin defnedildiği mezarlık açık mekânlardır. *“Münevverbibi dizinin üstüne kadar kara batıp kendi başına yokuşu çıkmaya başladı.(626)”*

2.3.2.4. Kişiler

Hikâyede okuyucunun karşısına ilk olarak kocası ölmüş olan, küçük oğluyla yaşam mücadelesi veren Münevverbibi çıkmaktadır. Soğuk kış günlerinde küçücük çocuğuyla açlıkla savaş vermektedir. O, Çocuğunu doyurabilmek için kapıları çalan, yalnızlıkla mücadele eden bir kadındır. Çocuğunu doyurmak uğruna sokaklarda can vermiştir. Münevverbibi, zayıf, nazik biridir. *“Nazik elleriyle örtüsünü kaldırıp yüzünü açtı.(635)”, “Diktiği gömleği yanına koydu da, soğuktan titreyen, kaldırdığı ellerini birbirine yavaşça sürttü, çöp gibi pençelerini kenetleyip, ağzına koydu ve “hoh hoh”layarak ısıtmaya başladı...(603)”*

Bir diğer karakter Münevverbibi'nin iki yaşlarındaki oğludur. Küçük olduğu için sadece “anne” ve “mama” kelimelerini bilmektedir. Yoksulluk içinde açlıktan ve soğuktan gün görmemiştir. *“Dilşat hasrette geçmiş yaşlılar gibi ve umutsuzca bakar, annesine doğru uzanan kolları soğuktan morarmış, yüzü gibi kansız ve şok olmuştu. (553) Daha o konuşamıyordu.(554)”*

Hamal Macit, kaza sonucu vefat etmiştir. Hikâyede hatırlanmış kişi olarak karşımıza çıkar. Münevverbibi oğlu Dilşat'a vefat eden babasıyla nasıl evlendiğini ve onun nasıl vefat ettiğini anlatır. Macit'in fiziksel özellikleri şu cümlede belirtilmiştir: *“Münevverbibi orta boylu, zayıfça, ince bıyıklı kocasını gözünü açınca gerdekte görmüş.(557)”*

Hikâyede olumsuz karakter olarak karşımıza kadı anne ve kadı baba çıkmaktadır. Olumsuz yani kötü kişiler, çirkin ve zararlı bilinen değerlerle donanmış kişilerdir. Okuyucu bunlar karşısında kızgınlık, tiksinti duyar (Çetin, 2015: 146). Eşi hayattayken ve işten çıkarılmadan önce Kemaliddin denen kadı babanın ve onun eşi olan kadı annenin yanında hizmetçi olarak çalışmışlardır. Kötü karakter olan kadı annenin fiziksel özelliklerini hikâyede şu şekilde görmekteyiz: *“Onun şişmiş yüzü hoş olmayan yüzü biraz sallanıp büyük, kara gözleri mızımızca dikildi.(640)”*

Bunlar haricinde epizodik figür olarak; imam ve Molla Abdurrahim karşımıza çıkmaktadır. Bunlar vefat eden Münevverbibi ve Dilşat'ın cenaze işlemlerini gerçekleştirmektedir. Hikâyenin sonunda da ismi belirtilmeyen üç dört fakir insandan bahsedilmektedir. Bunlar cenazede vefat eden anne oğulun ruhuna Fatiha okumaktadır.

2.3.3. Sıradan Olay

2.3.3.1. Dil ve Üslup

Bu hikâye hâkim bakış açısı ile anlatılmıştır. Yazar olayları bire bir görmüş gibi anlatmaktadır. “*Kaynana gün boyu bahçede ufak tefek işlerle uğraşır, gelini işten gelinceye kadar lafları biriktirir, gelin gelince beşik gibi bir o yana bir bu yana eğilirdi, sonra yine tıpkı beşik salları gibi, başını bir silkeleyip söze başlardı.*(757)” Gelin kaynana kavgasını, gelinin davranışları, kaynananın yaptıklarını tasvirlere sıkça yer vererek anlatmıştır. “*Yaşlı kadının odaya girip yüzünü buruşturduğunu görürse daha da figanı artar, aynanın karşısından sıçrayarak sokağa çıkardı.*(775)”, “- Çok erken evlendim, yirmi yaş ne, daha beş yıl evlenmesem iyiydi, deyince kaynana yumruğunu yere vurup:(753) - Ey, gelinim, ey!(754) Biz on dört yaşında evlendik, şapka ile vurduğunda yıkılmazsa iyi, derlerdi.(755)”

Yazar anlatımı canlı tutmak için ikilemelere, bağlaçlara, fiilimsilere, sebep cümlelerine yer vermiştir. “*Zavallı oğlu, iki arada kalır ne annesine ne karısına bir şey diyebilirdi.*(781)”, “*Kaynana gün boyu bahçede ufak tefek işlerle uğraşır, gelini işten gelinceye kadar lafları biriktirir, gelin gelince beşik gibi bir o yana bir bu yana eğilirdi, sonra yine tıpkı beşik salları gibi, başını bir silkeleyip söze başlardı.*(757)”, “*Kaynana bahçede ufak tefek işlerle uğraşırken gelininden şikayet etti ve kendini de yere vurası gelerek:(790)*”, “*Kaynana kafese tuhafça bakıyordu, kuş kesik kesik:(793)*”, “*İşte, kavga için ikisinin arasında ne kadar zıtlık var!(770)*”, “*...başına şapka giydirip katıla katıla güldü!*(777)”

Hikâyenin giriş bölümünde anlatıma güç katmak için tezatlı bir anlatımla başlanmıştır. Bu bölümünde yazar, nesiller arasında olan çatışmayı okuyucuya hatırlatmıştır. Eskiden küçük yaşlarda evlendiğini fakat günümüzde yirmili yaşlarda dahi evlilik için erken olduğunun düşünüldüğü mesajı okuyucuya verilmiştir. “*Eğer Leyli:(752) - Çok erken evlendim, yirmi yaş ne, daha beş yıl evlenmesem iyiydi, deyince kaynana yumruğunu yere vurup:(753) - Ey, gelinim, ey!(754) Biz on dört yaşında evlendik, şapka ile vurduğunda yıkılmazsa iyi, derlerdi.*(755) *Bizi hesaba katarsan, düğünde yaşlı kız gibiydin, gelinim, dedi.*(756)” Yine kaynana gelin arasındaki kültür çatışmasından bahsedilmiştir.

Kaynana gelininin kendisi gibi olmayışından, erkeklerle sohbetinden, çok gezmesinden, çalışmasından, süslenmesinden yakınmaktadır. Çünkü kaynana, kendi gelin olduğu dönemdeki gibi Leyli'nin de evinin bekçisi olmasını beklemektedir. *“Kaynana ömründe ayağına lastik ayakkabıdan başka bir şey giymemiş.(760) Gelini ise topuğu bir karış çizme, topuğu bir karış ayakkabı giyerdi.(761) Kaynana başını açmazmış, başından önce peçe, sonra başörtüsü hiç düşmezmiş.(762) Gelin ise başı açık gezermiş.(763) Bir tel saçında yüz çeşit süs!(764) Kaynana, kadın evin bekçisidir, diye biliyordu.(765) Gelin ise, sabah ezanından akşama kadar işte.(766) Eve gelince yine kocasını sürükleyip eğlenceye gitmesi dert üstüne çıban!(767) Kaynana hayatı boyunca erkeğin yüzüne dik bakarak konuşmamış.(768) Gelini ise konuştuğu yetmezmiş gibi onlara katılıp gülüyor!(769) İşte, kavga için ikisinin arasında ne kadar zıtlık var!(770)*

Yazar, betimlemelerinde daha akılda kalıcı olması ve vurgu yapmak için pekiştirme sıfatlarına yer vererek anlattıklarının okuyucunun zihninde canlanmasını sağlamıştır. *“Buğday tenli, dudakları kiraz gibi kıpkırmızı olan genç kadının adı Leyli.(750)”, “Bir gün çocuk sebebiyle Leyli bir yerden kapkara kedi yavrusu bulup geldi.(776)”*

Hikâyede kullanılan “tırnak” sözcüğüne özel anlam yüklenmiştir. Yaşlı kadın bu kelimesiyle “torun”dan bahsetmektedir: *“Bu zıtlıklara nihayet bir gün yaşlı kadının, oğlum çocuk tırnağına hasret, diye laf söylemesi eklendi.(771) Yaşlı kadın bir o yana bir bu yana yamuluyor, başını sallayıp gelen geçene “tırnak”tan bahsediyordu.(772)”*

Türkçemizde değişik yaşantılar, düşünceler, duygular, durumlar ve olaylar çoğunlukla somutlaştırılarak deyim ifadeleriyle simgeleştirilirler (Çetin, 2015: 260). Yazar da dili canlı kılmak ve zenginleştirmek adına deyimlere yer vermiştir. *“Kaynananın hiçbir sözüne kulak asmayan Leyli buna gelince rahatsız oldu.(773)”, “Zavallı oğlu, iki arada kalır ne annesine ne karısına bir şey diyebilirdi.(781)”, “Kedi görününce o surat asar, başını sallayıp bir şeyler atardı.(779)”, “Onun kalbi kuştan da soğudu, vaktini bulunca birine verip gönderdi.(796)”, “Bazı geceler şımarık kedi kadının koynuna girer, o yerinden sıçrayarak kalkıp bahçeyi ayağa kaldırır.(780)”*

Yazar, kahramanların hareketlerini, ruh hallerini anlatırken mecaz anlatımlara çokça yer vermiştir. *“Kaynananın rengi gitti, dertlendi.(795) Onun kalbi kuştan da soğudu, vaktini bulunca birine verip gönderdi.(796)”*

Hikâyede tasvir cümlelerinin yanı sıra benzetmelere de yer verilmiştir: *“O şimdi kuşa yem verir, kafese koyulan ayna gibi küçük camın kenarında durup, ona söz*

öğretirdi.(787)”, “Şimdi o çocuğu şımartır, sokağa kukla gibi giydirip çıkarırdı.(799)”, “Kaynana gün boyu bahçede ufak tefek işlerle uğraşır, gelini işten gelinceye kadar lafları biriktirir, gelin gelince beşik gibi bir o yana bir bu yana eğilirdi, sonra yine tıpkı beşik sallar gibi, başını bir silkeleyip söze başlardı.(757)”

2.3.3.2. Olay Örgüsü

Bir durum hikâyesi olan bu hikâyede, gelin kaynana kavgasından bahsedilmektedir. Hikâyenin ayrıntılı olay örgüsü şu şekildedir:

I. Gelinle kaynana evlenme yaşıyla ilgili tartışırlar.

II. Gelininin rahatlığından rahatsız olan kaynana, torun ister.

III. Kaynanasının hiçbir sözüne kulak asmayan gelin, torun meselesini kafasına takar ve canı sıkılır.

IV. Gelinin bir kedi alıp eve gelir ve kaynanası bundan hoşnut olmaz ve bir gün kedi, kendi kendine kaybolur.

V. Kediye bulamayan gelin, bir sığırcık kuşu alır gelir ve kuş, söylenen kelimeleri tekrar eder.

VI. Kuş kaynananın söylediği sözleri de tekrar etmeye başyamca kaynana sinir olur ve onu birisine verir.

VII. Gelin aynanın karşısında uzunca bir süre düşündükten sonra yurttan bir çocuk alıp gelir.

VIII. Gelin çocukla ilgilenir fakat bu da kaynananın hoşuna gitmez, birine verip gönderemez de ama o çocuğun kendilerine vefa etmeyeceğini söyleyerek kavga çıkarır.

2.3.3.3. Zaman ve Mekân

Genç ve güzel olan Leyli, kaynanasıyla anlaşamayan bir gelindir. Bu tartışmalar yaşanırken belli bir zaman verilmemiştir. Olayların genelinin gün içerisinde geçtiğini anlamaktayız. “bir gün, bazı geceler, sabahtan akşama kadar” gibi zaman kavramlarıyla vakitler verilmiştir. “*Gelin ise, sabah ezanından akşama kadar işte.(766)”, “Bazı geceler şımarık kedi kadının koynuna girer, o yerinden sıçrayarak kalkıp bahçeyi ayağa kaldırır.(780)”, “Bu zıtlıklara nihayet bir gün yaşlı kadının, oğlum çocuk tırnağına hasret, diye laf söylemesi eklendi.(771)”*

Olaylar mekân olarak genellikle ev ve evin bahçesinde geçmektedir. Kaynananın gün boyu ufak tefek işler yaptığı bahçe açık mekân, gelinin ayna karşısında beyazlayan

saçını kopardığı, uzun uzun kendine baktığı yer ise kapalı mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada iç mekânın kahramanın psikolojisiyle ilişkisi okuyucuya sunulmuştur. Başkahramanımız olan Leyli, eve geldiği zaman canı sıkılır ve aynanın karşısında beyazlayan saçlarını koparır.

2.3.3.4. Kişiler

Hikâyemizin başkahramanı Leyli'dir. O, evin gelinidir ve kaynanasının sevdiği şeyleri yapmaz. Eğlenmeyi seven, erkeklerle sohbet eden ve süslü biridir. *“Gelini ise topuğu bir karış çizme, topuğu bir karış ayakkabı giyerdi.(761)”, “Gelin ise başı açık gezermiş.(763) Bir tel saçında yüz çeşit süs!(764)”, “Eve gelince yine kocasını sürükleyip eğlenceye gitmesi dert üstüne çıban!(767)”, “Kaynana hayatı boyunca erkeğin yüzüne dik bakarak konuşmamış.(768) Gelini ise konuştuğu yetmezmiş gibi onlara katılıp gülüyor!(769)”*

Bir diğer kahramanımız ise kaynanadır. Kaynana gelininin kendi örfüne, âdetine göre yaşamasını istemektedir. Bu yüzden aralarında sürekli kavga çıkmaktadır. O, mütevazı ve ahlak kurallarına uyarak yaşamaktadır. Kendisi ile gelinini sürekli karşılaştırmaktadır. *“Kaynana ömründe ayağına lastik ayakkabıdan başka bir şey giymemiş.(760)”, “Kaynana başını açmazmış, başından önce peçe, sonra başörtüsü hiç düşmezmiş.(762)”, “Kaynana, kadın evin bekçisidir, diye biliyordu.(765)”, “Kaynana hayatı boyunca erkeğin yüzüne dik bakarak konuşmamış.(768)”*

Leyli'nin eşinin adı belirtilmemiştir. Ayrıca bir kedi, kuş ve yurttan evlat edinilmiş bir çocuktan bahsedilmektedir. Bunları epizodik figürler olarak değerlendirebiliriz.

2.3.4. İki Koca Karı

2.3.4.1. Dil ve Üslup

Yazar bu hikâyede de akıcı bir dil kullanmıştır. Okuyan herkes hikâyedeki iki kardeşin maceralarını anlayabilir. Anlatım türü olarak gözlemci bakış açısı ile hâkim bakış açısı bir arada kullanılmıştır. Yazar, olay örgüsü içindeki unsurları belli bir mesafeden tespit ederken zaman zaman bazı bilgilerle zenginleştirmiştir. Yani bu hikâyede aynı anda hem üçüncü tekil hem de birinci tekil anlatıcı kullanılmıştır. *“Mohroy nine denen koca karıyı tanıyordum.(808) Onun Mahire bibi denen kardeşi var, bu kadın Semerkant'ta yaşıyordu.(809)”, “Ben onun evini görmüştüm.(821) Eski bir*

kilim, beş altı tane eski yorgan, dudağı kopmuş fincan ile hunisi kopmuş çaydanlık ve bir tane büyük eski sandıktan başka eşyası yok.(822)”, “Ben bu evi de onun bu evdeki hayatını da görmedim.(853)”, “Onlar koltuğa ayaklarını uzatıp oturdular.(870)”, “Ablasının kendisine bu kadar güvenerek gezmesi Mahire ninenin hoşuna gitmedi.(858)”

Yazar, mekânı ve kişileri tasvir ederken anlatım gücünü okurun gözleri önüne sermektedir. “*Eski bir kilim, beş altı tane eski yorgan, dudağı kopmuş fincan ile hunisi kopmuş çaydanlık ve bir tane büyük eski sandıktan başka eşyası yok.(822)”, “Böyle durumda onun kırışmış ama güzel ve kibar yüzünde, renksiz ama daima rızasız ve gece gözlerinde de ışık yansır.(824)”* Belirtilen tasvir cümlelerinde yazar, kelimeleri seçerken, onların anlamlarını gerçek ve mecaz anlamda verirken benzetmelerle kişinin ve davranışlarının resmini başarıyla çizmiştir.

Ayrıca tasvirlerin, yazar tarafından sadece kişileri tanıtırken değil, olayın yaşandığı çevreyi ve anı anlatırken de kullanıldığı görülmektedir.

Olayı yaşayan kahramanların hareketleri, olayın akışı ve olayın yaşandığı an tasvir edilirken sıralı cümlelerden, fiilimsi ekleriyle kurulmuş olan yan cümlelerden, ikilemelerden, sıfatlardan, bağlaçlardan yararlanılmıştır. “*O, düğünlerde gençlerin toplandığı odaya başını sokup fısıldayarak: “Soğuk çaydan bana da bir fincan verin insafsızlar!”-derdi ve yudum yudum fincanın dibini delerdi.(831)”, “Bahçenin sahibi olan bir eli olmayan eski asker ve onun kısa boylu, basık burunlu karısı, yaşlı kadının halini hatırlar sorarlardı...(887)”, “Ablası konuşsa veya bir şey sorsa yarım yamalak cevap verir, bazen cevap da vermez, başkaları ile sohbet ederdi.(860)”, “Genelde, kendini ya duymamış gibi yapar ya da fısıldayarak: - Ben bunu hiç görmedim!-derdi.(833)”, “Gömlek ve eşarplarına, Allah bilir, emir Ahadhan ya da emir Haydar zamanından kalan gümüş takıları takmış; anlaşılan, parıl parıl gezmeyi severdi.(814)”, “Mahire nine Buhara’ya gelmesiyle çok paraya içli dışlı bir avlu aldı ve iki tane kamyonunda onun eşyaları yeni avlusuna geldi.(852)”*

Yazar, hareketlerin ağır bastığı bu hikâyede, kısa cümlelerin yanı sıra uzun cümlelere de yer vermiştir. Bunlar, anlatımı akıcı, anlaşılır ve hareketli kılmayı sağlarken hikâyenin olay örgüsünü hızla ilerletmiş, tasvir yapılırken kurulan uzun cümleler de anlatımı olgunlaştırmıştır. “*O, yaşının yetmişe vardığına bakmadan göğsünü kabartarak güzel adım atar, ağzında üç tane altın dişi var, güldüğünde dişlerini gösterir ve kahkahayla gülerdi.(849)”* Hikâyenin etkileyiciliğini ve çekiciliğini tasvirlerle birlikte verilen benzetmeler geliştirmektedir. “*Ben size duvar oldum mu,*

Allah tövbe!- dedi Mahire nine de birden kedi gibi kabarak.(878)”, “Ama tabii ki dili yok, üstelik insanlar gibi yerli yersiz şefkat istemiyordu.(895)”, “Bu yaşlı kadının güzel yürüyüşü genç kızlar gibi şen gülüşünde, tok ve kendi hayatından memnun olan asilzadelere has bir şeyler vardı.(850)”, “Odanın duvarlarında da yerde de alev gibi kilim görünürdü, sandık ve kutular sayısızdı...(857)”

Çeşitli açılardan dil ve üslubunu incelediğimiz “İki Koca Karı” adlı hikâyeye, bir durum hikâyesi olmakla birlikte deyimlerle bezenmiştir. Yazar, milletin dil zenginliklerine vakıftır. Bolca deyim kullanımı, dili canlı tutmuş ve anlatımı zenginleştirmiştir. “...hiç kimsenin buna itibar etmediğinden için için yanmışa benziyordu.(828)”, “Kadın şehirde “fasonun imamı” diye nam salan bir kadını överdi sadece.(829)”, “O, yaşının yetmişe vardığına bakmadan göğsünü kabartarak güzel adım atar, ağzında üç tane altın dişi var, güldüğünde dişlerini gösterir ve kahkahayla gülerdi.(849)”, “...özellikle iki zayıf elinin işaret parmaklarındaki bir sıra altın yüzük onun “beli bükülmemiş” varlıklı kadın olduğundan haber verirdi.(848)”, “Böyle zamanlarda Mohriy ninenin boynu bükülür, başı eğilir, gözlerinde hazin bir hal görünürdü.(861)”, “O, anlaşılın kendini zorla dizginleyerek dilini tutmuşa benziyordu.(862)”

2.3.4.2. Olay Örgüsü

I. Mohroy nine sevdiğini övmekten, sevmediğini yermekten hiç çekinmeyen, iki kez evlenmiş ve Buhara’da yaşayan bir kadındır.

II. Mohroy ninenin kız kardeşi Mahire Semerkant’tan Buhara’ya göç eder.

III. Mahire ninenin Buhara’ya gelmesiyle Mohroy ninenin davranışları değişir ve kendi gibi molla olan arkadaşlarını bırakarak kız kardeşinin peşinde gezmeye başlar.

IV. Mahire nine bu durumdan hoşnut değildir ve ablasının kendisine güvenerek gezmesinden rahatsız olmaktadır.

V. Mahire nine Mohroy ninenin kendi evine taşınmak istemesinden korkmaktadır ve bu yüzden ablasından uzak durmaya çalışır.

VI. Bir gün Mahire nine akrabasında otururken Mohroy nine de peşinden gider ve tartışırlar.

VII. Tartışmadan sonra Mohroy nine darılır ve kendi evine dönerek herkesle iletişimini keser.

VIII. Mohroy nine kendi evinde yalnız başına, “Tüylü” isimli kedisiyle yaşamaya devam eder.

2.3.4.3. Zaman ve Mekân

Zaman olarak belirli bir zaman verilmemiştir. “Bir gün” ne zaman olduğu belli olmayan geniş bir zamanı belirtmektedir. “*Bir gün, tıpkı kurtulmuş gibi, Mohroy bibinin kız kardeşi Semerkant’tan Buhara’ya gelip kaldı.(837)*” Mevsim olarak kışın geldiği belirtilmiştir. “*Bu şekilde ilkbahar, yaz ve sonbahar geçmiş kış günleri gelmişti.(868)*”

Bu hikâyede mekânlar Buhara’da geçmektedir. Mohriy ninenin evi, Mahire ninenin yeni aldığı evi ve akrabalarının evi kapalı mekânlardır. Hoca arkadaşlarıyla gezdikleri merasimler, düğünler ve evin avlusu açık mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.4.4. Kişiler

Hikâyenin başkahramanları Mohroy nine ve Mahire ninedir. Bunlar iki kız kardeştir. Mohroy nine zamanında zengin yaşamış molla bir yaşlı kadındır. Üç çocuğunu toprağa vermiş. İki kez evlenmiştir fakat ikinci evliliğinde kocası onun malını mülkünü yemiş ve onu perişan hale getirmiştir. Ama Mohroy nine yine dik, hiç yıkılmamış gibi gezmektedir. Mohroy ninenin fiziki özelliğiyle ilgili bilgimiz çok değildir. “*Böyle durumda onun kırışmış ama güzel ve kibar yüzünde, renksiz ama daima rızasız ve gece gözlerinde de ışık yansır.(824)*” Kendisinin bakımlı olduğunu da yapılan tasvirlerden anlamaktayız. “*Omzuna üç dört tane gömleği üst üste giyip başına iki tane eşarbi üst üste atmıştı.(813)* Gömlek ve eşarplarına, Allah bilir, emir Ahadhan ya da emir Haydar zamanından kalan gümüş takıları takmış; anlaşılana, parıl parıl gezmeyi severdi.(814)” Sevdiğini övmekten, sevmediğini yermekten hiç çekinmeyen biridir. “*Eğer bir yere gittiğinde altına üç değil, iki kat yorgan serilse o kişilerden hafta boyu bazen ay boyu şikâyet ederdi.(815)* Aksine, biri “izzet ikramı” yerinde yaparsa ona yıl boyu övgü yağdırma âdeti de yok değildi.(816)”

Bir diğer kahramanımız Mahire nine ise yetmiş yaşlarında, ablasının varlığından çok yokluğuyla mutlu olan burnu havada biridir. Yazar, bu kişiyi şu şekilde tasvir ederek okuyucunun gözünde canlandırmayı başarmıştır. “*Mahire bibi zayıf, burnu morarmış koca karı olmuş, gözleri küçük ve yorgun dururdu.(847)* Omzundaki iyi kumaştan dikilen ceket, başındaki büyük eşarp, özellikle iki zayıf elinin işaret

parmaklarındaki bir sıra altın yüzük onun “beli bükülmemiş” varlıklı kadın olduğundan haber verirdi.(848) O, yaşının yetmişe vardığına bakmadan göğsünü kabartarak güzel adım atar, ağzında üç tane altın dişi var, güldüğünde dişlerini gösterir ve kahkahayla gülerdi.(849) Bu yaşlı kadının güzel yürüyüşü genç kızlar gibi şen gülüşünde tok ve kendi hayatından memnun olan asilzadelere has bir şeyler vardı.(850)”

Bu kişilerin haricinde epizodik figür olan Mohroy ninenin övdüğü bir imam; *“Kadın şehirde “fasonun imamı” diye nam salan bir kadını överdi sadece.(829) Bu kadın büyük ve sert kumaş giyer, durmadan sigara içerdi.(830) O, düğünlerde gençlerin toplandığı odaya başını sokup fısıldayarak: “Soğuk çaydan bana da bir fincan verin insafsızlar!”-derdi ve yudum yudum fincanın dibini delerdi.(831)”* cümlesiyle tasvir edilmiştir. Mohroy ninenin ev sahibi olan karı koca şu şekilde tasvir edilmiştir: *“Bahçenin sahibi olan bir eli olmayan eski asker ve onun kısa boylu, basık burunlu karısı, yaşlı kadından halini hatırlarını sorarlardı...(887)”* ve Mohroy ninenin şişman kedisi Tüylü’den bahsedilmektedir. *“Onun Tüylü adlı şişman kedisi var.(893) Tüylü uyuşuk, hırsız, aç gözlü...(894)”*

2.3.5. Mercan

2.3.5.1. Dil ve Üslup

Yazarın, daha önce incelediğimiz hikâyelerinde gördüğümüz kelimeler, cümleler, kullanılan fiiller ve anlatılan konuya uygun olarak seçilen cümle kuruluşları ve farklı üslubunu bu hikâyede de görmekteyiz.

Bu hikâyede anlatıcı olarak her şeyi gören, bilen, duyan üçüncü tekil kişi ile karşılaşmaktayız. Olaylar hâkim bakış açısıyla anlatılmıştır. *“Çift taraflı ana kapının bir tarafı yavaşça gıcırdayarak açıldı; kapıdan içeri rengi solmuş kumaş gömlekle, uzun saçlı, kızını önüne almış, siyah giymiş yaşlı kadın girdi; onlar dosdoğru bahçe tarafına yöneldiler.(897)”*

Yazar anlatımı canlı ve güçlü kılmak için olayların değerlendirmelerini yaparken deyimlere yer vermiştir. *“O bu çatışmadan ders çıkarmamış gibi görünüyor.(1026)”, “Geçen işe salavat getirin, denen söz var, -diye karardı sinirden Avaz, sabrı taştı.(1027)”, “Eğer Behri haklı ise, Avaz baş eğmeye razı idi.(1047)”, “- Hırsızın tarafını tutmalıyız desene...(1032)”, “İhtiyar insanın yaşlılığına saygı duymamız lazım!(1033)”*

Yazar bu hikâyede de cümleleri bağlaçlar ile bağlayarak, fiilimsiler, sıfatlar ve ikilemeler kullanarak dikkat çekici tasvirlerde bulunmuş ve cümleleri etkili kılmıştır. *“Pamuk saçlı kız sanki yaşlı kadını kendi başına geliyormuş gibi, çocuklara has olmayan güzellikle çabuk yürür ama kızın gözleri çocukla özgü içten bir sevinçten parlıyordu.(908)”, “O, oda tarafına geçti, küçük kız da geçip oturunca elini açıp yüzüne Fatiha okudu.(913)”, “Yaşlı kadın ise iki-üç saattir bir kenarda oturuyor, onun yüzü o kadar buruş-buruş idi ki, güya hasta biri gibiydi.(1003)”, “Kızın yüzü can sıkıcı, hatta yaşlılığa has bir mutsuzluk, yorgunluk vardı, avluda oraya-buraya yürüyerek, durmadan sigara tabakası içen Avaz ise bunlardan da çok kötüydü.(1005)”*

Hikâyede benzetmelere ve betimlemelere oldukça fazla yer verilerek okuyucu hikâyenin içerisine çekilmiştir. Tasvir cümleleri sayesinde okuyucular kişileri gözleri önünde canlandırabilmektedir. *“ Çift taraflı ana kapının bir tarafı yavaşça gıcırdayarak açıldı; kapıdan içeri rengi solmuş kumaş gömleklili, uzun saçlı, kızını önüne almış, siyah giymiş yaşlı kadın girdi; onlar dosdoğru bahçe tarafına yöneldiler.(897)”, “Bahçedeki yaşlı kadının yüzü buruşuk, bitkindi; gözleri sönük, hatta yarı zavallı olduğu için inançsız, biraz yavaş adım atardı.(906)”, “-O ekmeği böldü, bir parçasını sakız gibi uzun zaman çiğnedi de, usulca fısıldadı: -teyzem mutfakta oturuyor.(959)”, “İkincisi de, o yaşlıları çocuk gibi görür, onları affetmemiz lazım, diye düşünürdü; onların uzun ömründe işlediği günahları için bilgi açısından bakmamızı onaylamazdı.(949)”*

Bu hikâyede belli bir olay başlangıcından sonuna kadar anlatılmamıştır. Eve halanın gelmesiyle bir karışıklık yaşanmıştır. Fakat bu karışıklığa bir çözüm üretilmeden, bir sonuca varılmadan hikâye sona ermiştir. Bu sebeple bu bir durum hikâyesidir.

2.3.5.2. Olay Örgüsü

I. Annelerinin ölümünde, evdeki bütün takıları toplayıp gittiği için Melahat ve Behri'nin çok sevmedikleri halası, torununu da alarak Kayum ağabey'in evine ziyarete gelir.

II. Halasının gelişinden çok memnun olmayan Behri kuyudan bir mercan bulur ve annesinin olduğunu düşünür.

III. Yemek yerken Behri'nin bulduğu mercan kaybolur ve halasının aldığını öğrenen Behri çok sinirlenir, bu olayı kocasına anlatır.

IV. Kızların babası Kayum ağabey eve gelir ve hala ona kızının hırsız dediğini, kendisini savunması gerektiğini söyler.

V. Olanları duyan Kayum ağabey sinirlenerek mercanı çatıya fırlatır.

VI. Avaz, eşinin yaşlı kadına olan davranışlarını beğenmez ve kimin haklı olduğunu ilgili eşiyile tartışır.

VII. Bacanağı olan Bakican ile Avaz içerler ve bu durumu tartışırlar fakat Avaz'ın kafası karışıktır.

VII. Avaz bacanağından ayrıldıktan sonra düşüncelerle sokakta yürür.

2.3.5.3. Zaman ve Mekân

Bu hikâyede kesin bir zaman belirtilmemiştir. Hikâye birkaç günlük olayı anlatmaktadır. Zaman kavramı olarak “akşam”ın olduğundan bahsedilmektedir. “*Akşam oldu...(998)*”, “*Akşam oldu...(1013)*” Abla Behri'nin hikâyenin anlatıldığı zamandan iki üç yıl önce şehre okumak için gittiği ve orada evlendiğinden söz edilmektedir. “*Onun ablası Behri ise köyden biraz uzaktaki büyük şehre bundan iki üç yıl önce okuyacağım diye gitmiş, o tarafta Avaz denen bir çocukla evlenmişti.(901)*”

Melahat ve Behri iki kız kardeştir. Kapalı mekan olarak bu kızların baba evi görülür. “*Kapı önünde Şahlo bakarak duruyor, Melahat ev ile giriş kapısı aralığında, sol tarafta yerleşen mutfak kapısına kahrolası bedenini direyerek duruyordu...(972)*”

Açık mekân olarak ise evin avlusu ve Behri'nin kocası Avaz'ın karanlıkta gezdiği sokak verilmektedir. “*Çift taraflı ana kapının bir tarafı yavaşça gıcırdayarak açıldı; kapıdan içeri rengi solmuş kumaş gömlekle, uzun saçlı, kızını önüne almış, siyah giymiş yaşlı kadın girdi; onlar dosdoğru bahçe tarafına yöneldiler.(897)*”, “*Bahçe tarafındaki odada üç kişi oturuyordu.(898)*”, “*Şimdilik karanlık köy sokağında morali bozuk iken bu kadar sorulara cevap bulmak o kadar da kolay değildi.(1049)*”

2.3.5.4. Kişiler

Bu hikâyenin öne çıkan kahramanları Melahat, Behri, Avaz, Kayum ağabey, hala, Şahlo ve Bakican'dır.

Melahat, Bakican ile evlidir ve hamarattır. “*Akşam yemeğini hazırlayan Melahat mutfaka giriyordu, kötüydü.(1002)*” Köy işleri yaptığı için ve bakımsız olduğu için ablası Behri'den daha yaşlı görünmektedir. “*Kapı önünde Şahlo bakarak duruyor, Melahat ev ile giriş kapısı aralığında, sol tarafta yerleşen mutfak kapısına kahrolası*

bedenini direyerek duruyordu; genç gelin omzundaki çuval gibi elbisesi ile mi, dolgun yüzü, güzel gözlerindeki hüznünlü sakinlik ile mi, büyük yaşlı köy kadınlarını hatırlatıyordu.(972) Behri ona göre daha küçük onun yanında daha da genç görünüyordu, abla ve kardeş gibiydiler.(973)” Melahat köyde yaşamaktadır. Annesi vefat ettiği için kız kardeşi eşiyile birlikte babasını ziyarete geldiğinde, baba evinde kalıp hizmet etmektedir. “Karı koca ara sıra köye gelip iki üç gün misafir olur, böyle zamanlarda Melahat ana baba evinde kalırdı.(902) Onun baba evinde hizmet etmesi boşuna değildi; burada sadece kızların babası -Kayum ağabey iki oğlu ile yaşar, evin hanımı vefat etmiş, vaktiyle hakka dönmüştü.(903)”

Behri, Avaz ile evlidir ve şehirde yaşamaktadır. Melahat’ten büyük olmasına rağmen daha genç görünmektedir. “*Behri ona göre daha küçük, onun yanında daha da genç görünüyordu, abla ve kardeş gibiydiler.(973) Behri’nin incecik omuzları titreyerek, gözleri intikam alma hissi ile parlıyordu.(974)”*

Hala, yaşlıdır ve hırsız karakteriyle karşımıza çıkmaktadır. Halaları yeğenleri tarafından sevilmemektedir çünkü gittiği yerlerde hırsızlık yapmaktadır. “*Bahçedeki yaşlı kadının yüzü buruşuk, bitkindi; gözleri sönük, hatta yarı zavallı olduğu için inançsız, biraz yavaş adım atardı.(906)”*

Halanın kızı Şahlo, beyaz tenli, pamuk gibi saçları olan 4-5 yaşlarında güzel bir kız çocuğudur. “*Pamuk saçlı kız sanki yaşlı kadını kendi başına geliyormuş gibi, çocuklara has olmayan güzellikle çabuk yürür ama kızın gözleri çocukla özgü içten bir sevinçten parlıyordu.(908)”*

Kayum ağabey kızların babasıdır. Zayıf, kulağı ağır işiten, sinirli bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avaz iyi niyetli, duygusal ve adaletli olmaya çalışan bir karakterdir. Bokican ise Melahat’in yemeyi içmeyi seven eşidir.

2.3.6. Aşk

2.3.6.1. Dil ve Üslup

Kahraman bakış açısıyla anlatılan bir hikâyedir. Bu hikâyede okura tepeden bakan anlayış yıkılmış okuyucuyla samimi ve inandırıcı bir diyalog kurulmasına imkân sağlanmıştır. Olaylar birinci tekil kişi ağzından yani başkahramanın ağzından anlatılmıştır.

Anlatma esasına bağlı metinlerde olay, şahıs kadrosu ve makâna ait hususiyetler kahramanlardan biri tarafından nakledilir. Böylece, metnin yapısı ve üslubu; kahraman anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati, bulunduğu sosyal ve psikolojik durumundan etkilenir (Aktaş, 2005: 93).

Kahraman bakış açısıyla anlatılan bu hikâye bir olay hikâyesidir. Konu olarak, Sabir ve Karima'nın aşkının nasıl başladığı, geliştiği, mücadeleleri ve hangi sebeple bu aşkın bittiği işlenmiştir.

Yazar, aşk konulu bu metinde de sıfatlarla, fiilimsilerle örülmüş betimlemelere yer vermiştir. *“O, saçlarını toplamış, beyaz elbise giymiş, yakında matem tutmuş kadın gibi değil, güzel bir gelin idi.(1381)”, “Karima benim koluma girmiş; yanıp sönerek bir şeyler anlatıyordu.(1411)”, “Kızın iki yanağı da dolgun, gözleri büyük, nazlı, görüntüsüne göre daha sade, mülayim neyse güzeldi.(1055)”, “O, kırmızı kaban giymiş, başına da kırmızı eşarp bağlamıştı.(1069)”, “Ara sıra sokaktan araba sesleri kulağa geliyordu, ara-sıra da yoldan birilerinin tıkırdayarak geçtiği duyuluyordu. (1083)”, “*

Olaylar anlatılırken anlatım canlı tutulmak amacıyla ikilemelerle, zarflarla ve deyimlerle süslenmiştir. *“Bayram bitti, sınıfta toplananlar bir-bir dağılmaya başladılar.(1066)”, “Sonra nedense yavaş-yavaş kendini geri çekmeye başladı.(1166)”, “Karima benim isteğime ister istemez boyun oldu.(1394)”, “Aynı anda da ondan şüphelendiğim için biraz utanç duymaya başladım.(1111)”, “Benim teklifim Karima'nın hoşuna gitmiş gibi oldu:(1127)”, “Sonra, söylenenler kendine değilmiş gibi bir kenarda hayal kurmaya devam etti.(1270)”, “Arabalar mezarlığa gelince, ben çok merasime katılmış olmama rağmen yine hayatımda görmediğim bir şeye denk geldim.(1335)”*

Yazar sade bir dille durumları okuyucuya aktarmıştır. Yerel söyleyişlere, ağızlara yer vermemiştir. Bağlaçla bağlanmış cümlelere rastlamaktayız. *“Karima Margilan'a mı gitti ya da Taşkent'te mi kaldı bilmiyorum...(1421)”* Yer yer kısa diyaloglara yer verilmiştir. *“- İsmim Karima, dedi kız.(1059)*

- Benim ismim Sabir...(1060) Siz Taşkentlisiniz sanırım?(1061) - Hayır, biz Margilan'dan geldik.(1062) - Gümüşün vatanından mı?(1063) - Aynen öyle!(1064)”

Bu hikâyede yazar, genellikle gerçek anlamlı kelimeler kullanımı, olayı yaşayan kişilerle, olayın geçtiği yer ve zamanla ilgili bilgi verirken mecaz anlamlı kelimelerden, benzetmelerden yararlanmıştır. *“Karima'nın sade dilliliği bağrımı yaktı, kalbimi eritti.(1302)”, “-Halima altın gibi kadın...(1414)”, “İki kişi hayatımbirleştirdikten sonra, birbirine iki porselen madde gibi vurulup ikisinin de hayatının kırılması kadar kötü bir şey var mıdır?(1220) “, “Halima abla ise buz üstünde kaymaktan korkan adam*

*gibi, odada dikkatli, sessiz adımlarla, masayı yine de süslemekle uğraşıyordu.(1384)”,
“Ama mutlu günlerimizin devam ettiği işte bu kış günlerinde aramızdan kara kedi
geçti.(1223)”*

2.3.6.2. Olay Örgüsü

I. Her şey Sabir’in konferans salonunun kapısının önünde duran kızını dansa kaldırmamasıyla başlar ve bu kızın adı Karima’dır.

II. Genç, kızla tanışır ve Sabir’e göre daha cesaretli olan Karima, gence oda numarasını söyler ve ayrılırlar.

III. Sabir, kahkaha atan bir kadının sesini Karima’ya benzetir ve nun olup olmadığını öğrenmek için odasına giderek o sesin Karima’ya ait olmadığını öğrenir.

IV. Sabir, kıza âşık olur ve Karima ile ev arkadaşını sinemaya götürür, orada Karima ailesinden bahseder.

V. Karima Sabir’i halası ile tanıştır ve plansız bir şekilde Faziloviç ile de tanıştırmak durumunda kalır.

VI. Sabir, Halima ablanın eşinin hasta olduğunu öğrenir ve üzülür.

VII. Sabir Karima’nın başkalarına davranışlarını beğenmemeye başlar ve bir gün onun, enstitünün hocalarından biri olan Yoldaşev’le samimi bir şekilde konuştuğunu görür ve Karima’dan ayrılır.

VIII. Sabir’in Karima’yı özlediği günlerden birinde oda arkadaşının evlendiğini öğrenir ve Karima’ya gidip evlenme teklifi etmeyi düşünür.

IX. Kızların yurduna giden Sabir ve Karima hasretle birbirlerine sarılırlar ve barışırlar.

X. Karima’nın eniştesi ölür ve Sabir Halima ablanın evine gittiğinde gördüklerine anlam veremez.

XI. Kudrat Faziloviç’in onların akrabası olmadığını, Halima ablanın kocasının ölümüne üzülmediğini ve Faziloviç ile Halima abla arasında farklı bir ilişki olduğunu anlar.

XII. Olayları çözemeyen Sabir, onların günahlarına ortak olmak istemez ve unutmamak üzere Karima’dan ayrılır.

2.3.6.3. Zaman ve Mekân

Belirli bir zaman verilmemekle birlikte akşam, karanlık gece, bugün gibi kavramlar kullanılmıştır.”Bir akşam yurttta, yatağımda kitap okuyordum.(1078) “, “Kızların yurduna başka bir akşam yine giderek onları sinemaya çağırdım.(1149)”, “- Bugün hava çok soğuk.(1176)” Olayların kış mevsiminde gerçekleştiğini Sabir’in sözlerinden anlamaktayız. “*O yıl, kalın kar yağdı ve iki ay boyunca erimedi.(1201)*”, “*Ama mutlu günlerimizin devam ettiği işte bu kış günlerinde aramızdan kara kedi geçti.(1223)*”

Kapalı mekân olarak Sabir ile Karima’nın tanıştığı konferans salonu, kız ve erkek yurtları, gittikleri sinema, Karima’nın halası Halima’nın iş yeri verilebilir. Karima ile Sabir’in gezdikleri sokaklar, enişte Lütfullayev’in cenaze töreninin olduğu mezarlık açık mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.6.4. Kişiler

Hikâyenin anlatıcısı olan Sabir dürüst, çekingen, bir enstitü öğrencisidir. “*Kız ise bana göre daha atılgan idi.(1076)*”

Karima da Sabir’e göre daha cesur, atılgan bir kızdır. Sabir, Karima’nın fiziksel özelliklerini şöyle anlatmıştır: “*Kızın iki yanağı da dolgun, gözleri büyük, nazlı, görüntüsüne göre daha sade, mülayim neyse güzeldi.(1055)*” Sabir için o, temiz kalpli, çocuk gibi masumdur.

Münevver, Karima’nın yurttta oda arkadaşıdır. Karima’nın sağlığına önem veren biridir. Fiziksel olarak zayıf olduğu metinde anlatılmıştır. “*Kapının önüne yorgun, zayıf, hasta gibi görünen bir kız çıktı.(1102)*”

Kemal Dayı, Karima’nın dayısıdır. Karima’ya göre dayısı; kahraman, heybetli, güçlü ve yakışıklıdır. Sabir’e göre güçlü kuvvetli, cüsse olarak normal bir adamdır. “*Kemal dayı, Karima’nın anlattığı gibi heybetli değil, cüssesi orta biriymiş.(1346)*”

Halima abla, Karima’nın kısa boylu, kahverengi gözlü, kırk yaşlarında olan halasıdır. “*Halima abla- yaşı tahminen kırk beş olan, kısa boylu, gözleri kahverengi, mülayim bir kadın idi.(1170)*”

Lütfullayev Halime’nin şanssız, zavallı kocasıdır. Hastanede vefat eder.

Kudret Faziloviç, Sabir’in anlamlandıramadığı Halime ablanın erkek arkadaşıdır.

Bu hikâyede de epizodik figür olarak karşımıza Kabir ve Ali çıkmaktadır. Bunlar Sabir'in yurttaki oda arkadaşlarıdır.

2.3.7. Ahmet Ağabeyin Kızları

2.3.7.1. Dil ve Üslup

Bu bir olay hikâyesidir. Giriş bölümünde Pehlivan Ahmet'in kişisel özelliklerinden, gücünden kuvvetinden bahsedilmiştir. Gelişme bölümünde, Zühre isimli bir kıza âşık olması, onunla evlenmesi ve yaşadıkları mutlu hayat anlatılmaktadır. Aynı zamanda Ahmet ile Zühre'nin erkek evlat beklemlerine rağmen her defasında kız çocuklarının doğması anlatılmıştır. Sonuçta erkek evlat sahibi olamayan Ahmet ağabey ikiz erkek toruna sahip olur ve tekrar kendisini Pehlivan Ahmet olarak görür.

Bu hikâye kahraman ve hâkim bakış açısı ile anlatılmıştır. Anlatıcı giriş bölümünde kendisi yorum yaparak hikâyeye başlar. Daha sonra olayları bire bir yanındaymış gibi anlatır.

Hikâye yalın bir dille anlatılmıştır. Okuyucunun olaylara dâhil olması için filmsilerle, sıfatlarla oluşturulmuş betimlemelere yer verilmiştir. *“Doğası iyilikten ibaretti: birisinin çamura batmış arabasına omuz da atar, yolda duran büyük taşı kenara da atardı...(1452), “Kimsenin kalbi kırılmasın ama mesela bizim şimdiki mutlu zamanlarımızda odun kırmak için bile ne gücü ne tecrübesi olan oğlanlarımız çoktur.(1440)”*

2.3.7.2. Olay Örgüsü

I. Pehlivan Ahmet, güçlü, kuvvetli biridir ve kapısının önünden geçen kızı araştırarak onunla evlenir.

II. Mutlu bir aileleri vardır fakat Ahmet erkek çocuk istemesine rağmen hep kız çocukları olmaktadır.

III. Ahmet Zühre'yi doktorlara götürür ama bir çare bulamazlar, kız çocukları olmaya devam eder.

IV. Ahmet, Zühre'den ayrılmayı, erkek çocuk verecek bir kadınla evlenmeyi ister fakat bu kararından vazgeçer.

V. Bir gün evlerine Ahmet'in arkadaşları gelir ve Zühre onu arkadaşları arasında yüceltir, arkadaşları bu duruma hayran kalırlar.

VI. Ahmet kızlarıyla mutludur fakat erkek çocuk mızlemini hep çekmektedir.

VII. Pehlivan Ahmet oğulsuzluktan pehlivanlığını yitirip abi olduğunu düşünür.

VIII. Bir gün en büyük kızını evlendirir.

IX. Ahmet ağabey, fabrikada çalışırken arkadaşı gelerek ikiz erkek torununun olduğu müjdesini verir.

X. Ahmet ağabey eve gider ve Zühre'ye teşekkür eder, artık kendisinin eskisi gibi Pehlivan Ahmet olduğunu düşünür.

2.3.7.3. Zaman ve Mekân

Hikâyede belli bir zaman dilimi verilmemiştir. “O zamanlar, bir zamanlar, beş sene içinde” gibi kalıplar verilerek okuyucu geçmiş zamana yönlendirilmiştir. “*Kısaca Ahmet ağabey bir zamanlar böyle bir yiğitti.(1448)*”, “*O zamanlar Ahmet ağabey değil, sadece Ahmet'ti, daha doğrusu pehlivan Ahmetti!(1435)*”, “*Zühre beş sene içinde Ahmet ağabeye üç tane kız çocuğu verdi.(1480)*”

Mekân olarak hem kapalı, hem de açık mekânlar tasvir edilmiştir. Pehlivan Ahmet'in insanlara yardım ettiği düğünler, merasimler, Zühre ile görüştüğü yerler açık mekân olarak verilebilir. Zühre ve Ahmet'in evlendikten sonra yaşadıkları evi, çalıştığı fabrikayı kapalı mekân olarak verebiliriz.

2.3.7.4. Kişiler

Hikâyenin ana karakteri Pehlivan Ahmet'tir. O, iri cüsseli, güçlü, kuvvetli biridir. Dürüst, yardımsever ve mutevazıdır. “*Ama mutevaziliğini korur, onun yaptığı bütün işlere söylediğimiz gibi, doğruluk dürüstlük yansır.(1451) Doğası iyilikten ibaretti: birisinin çamura batmış arabasına omuz da atar, yolda duran büyük taşı kenara da atardı...(1452)İnsanlara yardım etmeyi seven, kendi halinde bir yiğittir.*”

Zühre; akıllı, utangaç, edepli, sabırlı biridir. “*Pehlivan Ahmet Zühre'nin en çok aklını ve terbiyesini seviyordu.(1539)*” Eşi arkadaşları geldiğinde Zühre'ye aynı karpuzu beğenmedim diyerek üç kez çatı katına değiştirmesi için gönderir. Zühre buna hiç kızmaz ve eşinin dediğini yapar.

Fazıl ve Halim, Ahmet ağabeyin arkadaşlarıdır. Zaman zaman evlerine gider ve sohbet ederler. Epizodik figür olan Melahat, Zühre ile Ahmet'in en büyük kızıdır.

2.3.8. Şehirli Gelin

2.3.8.1. Dil ve Üslup

Hikâyenin anlatımında hâkim bakış açısı kullanılmıştır ve bu bir durum hikâyesidir. Yazar, akıcı bir dille, kuvvetli tasvirlerle hikâyeyi okuyucunun gözleri önüne sermeyi başarmıştır.

Hikâyede filimsiler, ikilemeler, benzetmeler, sıfatlar, bağlaçlar kullanılarak tasvir cümleleri kurulmuştur. *“Düğün gecesinde olmuş kötülük yavaş yavaş unutulmaya başladı.(1656)”*, *“Nuriye dünden bugüne kadar ev işlerini Akile Hanımdan öğrendi, yavaş yavaş ot yolmayı hem de inek sağmayı, tencere tabak taşımaları hepsini onun yapması lazımdı.(1668)”*, *“Dağ gibi nine evin içerisinde sakın adımlar en çok evden depoya kadar, balkondan bahçeye kadar çıplak ayakları ile geçer, gâh kapı önündeki yaşlı dutun gölgesinde gâh bir damın üstünde görünürdü.(1670)”*, *“Bir zaman Nuriye kendisinin at arabasında gittiğini, at arabasının ay ışıklarından beşik gibi kendisinin çalkalandığını hissetti, at sesi, yanındaki kadınların ayak seslerini duydu:(1632)”*, *“Yüksek binaların kapı önünde ateş yakmışlar ve ihtiyarlar, bay bayanlar, çıplak ayaklı çocuklar, çok ses yapıyorlardı.(1643)”*

Yazar, dilin inceliklerini hikâyede etkili bir biçimde kullanarak deyimlere yer vermiştir. *“Etrafa güneş ışığı yüzünden rengi gitmiş duvarlar, hoş zemin kapılar göze batıyordu.(1641)”*, *“Nuriye ateş önünde çirkin şapkalı, tek kaşlı adam ile yüz yüze geldi.(1644)”*, *“Sonbahar akşamında Müslüm Baba bahçeden eve yorgun geldi, yerine uzandı ve son nefesini verdi, dünyaya göz yumdu...(1699)”*, *“Nuriye şehri özlediğinde iki ya da üç gün gider, kendi kendini avuturdu...(1717)”*

2.3.8.2. Olay Örgüsü

I. Üvey anne ile büyüyen Nuriye, küçük yaşta şehirden köye giderek gelin olur.

II. Köy işlerini çok beceremeyen gelinin kaynanası Akile Hanım, ona yardımcı olur ve yapılacak işleri öğretir.

III. Yıllar sonra Nuriye pamuk toplamayı öğrenir ve güzel pamuk topladığı için gazetelere çıkar, devlet ona hediye olarak para ve elbise verir.

IV. Nuriye, kaynatası öldükten sonra eşine şehre taşınmak istediğini söyler.

V. Eşi bunu kabul eder fakat kaynanası kabul etmez ve siz gidin ben burada kalacağım der.

VI. Annelerini bırakıp gitmeye gönülleri razı olmaz ve Nuriye şehir özlemini şehirde yaşayan babasına iki üç gün giderek giderir.

VII. Bir gün şehre gittiğinde babası dönmesi için ısrar eder fakat Nuriye şehirde doğup köyde insan olduğunun farkına varır ve köye geri döner.

2.3.8.3. Zaman ve Mekân

Mevsimin ilkbahar olduğu hikâyenin giriş kısmında belirtilmiştir. “*İlkbaharda on sekiz yaşına giren Nuriye, odasında morali bozuk oturuyordu.(1623)*” Olay akışında sonbahar mevsiminin geldiğini, ardından tekrar baharın geldiğini görmekteyiz. “*Bereketli sonbahar günleri geldi.(1667)*”, “*Son sene baharda...(1701)*”

Bu bir durum hikâyesidir. Mekân olarak ailece yaşadıkları ev, kapalı mekâna girmektedir. Nuriye'nin canı sıkılınca gezmeye gittiği şehir ve meşhur olduğu pamuk tarlası açık mekânlardır. “*Dağ gibi nine evin içerisinde sakın adımlar en çok evden depoya kadar, balkondan bahçeye kadar çıplak ayakları ile geçer, gâh kapı önündeki yaşlı dutun gölgesinde gâh bir damın üstünde görünürdü.(1670)*”

2.3.8.4. Kişiler

Bu hikâyede şehirden köye gelin olarak giden Nuriye, köy işlerini çok beceremeyen bu yüzden utanan, sıkılan bir kızdır. “*-Hayır, ben giderim...-dedi utanarak.(1683)*”, “*Ne kadar terlediğinin farkında bile olmazdı, başka kızlar 100-200 kilogram pamuk toplardı ama o, on beş, yirmi kilogram pamuğu tartıya götürüyordu, köy işlerinde beceriksiz olduğu için insanlardan çekiniyordu.(1685)*” Onun fiziksel özellikleri şu şekilde verilmiştir: “*Onun küçüklüğü kukla bebeği kadardır.(1657) Esmer rengi, boncuk yüzü, büyük gözleri, incecik elleri onun inceliğinden kendine çekiyor.(1658)*”

Köyde kayınpederi Müslüm baba ve kayınvalidesi Akile ile yaşamaktadır. Akile hanım çalışka, hamarat bir kadındır. “*Akile hanım tek bir yerde dinlense de gözü ile işleri yaptırır.(1671)*” Kayınpederi Müsüm baba da gelinine yardım etmek isteyen merhametli bir karakterdir. “*Onun kalın kaşları altında gözleri kibar bakardı ve Nuriye 'ya yardım etmek istiyordu.(1677) -Canım kızım, kendini çok yorma, -dedi yaşlı baba.(1678) -İş hiçbir zaman bitmez canım kızım...(1679)*”

Hikâyede Nuriye'nin kocası Kadir Bey ve çocukları Behram epizodik karakterdir. Kişilik özellikleri ve fiziksel görüntüleri hakkında bir bilgi verilmemiştir. Nuriye'nin kocasıdır.

2.3.9. SİHİRBAZ

2.3.9.1. Dil ve Üslup

“Sihirbaz” adlı hikâye isim ve sıfat tamlamaları, basit ve birleşik cümleler, karşılıklı konuşmalar, neden- sonuç cümleleri ile kurulmuş bir hikâyedir. Önceki hikâyelerden farklı olarak tasvirlerden çok konuşma cümleleri ile olayın gelişimi anlatılmıştır. “- Hayır, o kadar değil.(2064), - Sonra, kendimce sizi şehirli insan diye düşündüm.(2065), - Neden şehirli?(2066)”

Anlatıcı olarak yine yazarın genellikle tercih ettiği hâkim bakış açısını görmekteyiz. “*Vakit akşam olmak üzere ama o koltukta oturarak kitap okuyordu.(1741) Sonra telefonu çaldı.(1742)*” Yazar, tasvir cümleleriyle okuyucuyu canlı tutmaktadır. Mecaz anlamlı cümleler ve deyimlere yer verilmiştir. “*Aramızdan hiçbir zaman kara kedi geçmedi.(1951)*”, “*Kim bilir, belki de bana çok az denk gelmiştir.(1838)*”

Bu hikâyede diyaloglara oldukça fazla yer verilmesi anlatımın akıcılığını sağlamıştır. Neredeyse hikâyenin tamamı telefon görüşmesinde geçmektedir. “- Alo.(1743) Dinliyorum...(1744) - Özür dilerim ben kim ile görüşüyorum?(1745) - Siz benim ile görüşüyorsunuz.(1746) - (1747) Burası neresi diye soracaktım aslında.(1748) - Size neresi lazım?(1749) - Hastane.(1750) - Hayır, burası otel.(1751) - Özür dilerim...(1752)”

Bu bir durum hikâyesidir. Yanlış çevrilen telefon numarası sonucunda Zühre ile ismini vermek istemeyen bir genç telefon arkadaşı olur ve uzun süre konuşurlar. Zühre ona hayat hikâyesini anlatır.

2.3.9.2. Olay Örgüsü

I. Her şey otelde kalan, adını gizleyen adamın telefonunun çalmasıyla başlar.

II. Hastaneyi aramak isteyen Zühre, yanlışlıkla oteli arar ve adamla ilginç bir şekilde sohbetleri başlar.

III. Bu otel numarasını her gün arayarak telefondaki tanımadığı kişiyle dertleşen Zühre, adamın kırk yaşlarında bir yazar olduğunu öğrenir ve adamın adını bir türlü öğrenemez.

IV. Adamın otelden ayrılacağını öğrenen Zühre, otelin karşısındaki parka giderek adamın kim olduğunu öğrenmeye çalışır.

V. Adam otelden çıkarken kızı farkeder fakat görmezden gelerek arabaya biner ve havaalanına gider.

VI. Kız ise adamın o olup olmadığını anlamaz.

2.3.9.3. Zaman ve Mekân

Bu hikâyenin tümü telefon görüşmesinde, diyalog halinde geçtiği için zaman ve mekân kısıtlıdır. Zaman olarak bazı günlerin isimleri; sabah, akşam, ertesi gün gibi zaman kavramları belirtilmiştir. “*Vakit akşam olmak üzere ama o, koltukta oturarak kitap okuyordu.(1741)*”, “*Ertesi gün bir olay oldu.(2157)*”, “*- Sabah, Salı...(2136)*”

Mekân olarak yazarın kaldığı otel ve kızın evi verilmiştir. “*O, ertesi gün otele çok geç saat gece on ikilere yakın geri döndü.(2026)*”

2.3.9.4. Kişiler

Başkahramanımız Zühre, temiz kalpli, kardeşini ve babasını kaybetmiş hasta annesiyle yaşayan genç bir kızdır. Hayatında bir kez âşık olmuş ve sonra hayal kırıklığına uğradığı için kimseye güvenmemektedir. O, telefonda tanıştığı adamla konuşurken fiziksel özelliklerinden bahseder. “*Benim boyum orta.(1923)*”, “*(1924) Burnum yüzümden de büyük.(1925) Kendim de kapkara bir insanım, Habeşlere benziyorum.(1926)*”

Telefonun ucundaki gerçek adını gizleyen adamın da kırk yaşlarında olduğunu bilmekteyiz. “*Ben bu sene kırk yaşıma giriyorum.(2055)*” Bu adamın kitapları vardır ayrıca gazetelerde de yazılar yazmaktadır. Kimliğini gizleyen gizemli biridir.

Bu iki kişinin dışında hikâyede epizodik figür olarak anne, amca, muhtar ve kızın sevdiği çocuk Suphan görülmektedir.

Aman Muhtar’ın, incelediğimiz bu dokuz hikâyesinde, benzetme, tasvirler ve karşılıklı konuşmalardan yararlandığını görüyoruz. Yazar, özellikle benzetme ve tasvirlerde sıfat ve isim tamlamalarına yer vererek anlatımı zenginleştirmiştir. Böylece üslup, sıfat ve isim tamlamalarıyla gerçek ve mecaz anlamlı kelimelerin içiçe girmesiyle oluşan ve onları birbirine bağlayan bağlaçlarla sürükleyiciliği artırmıştır.

Yazar; olayları, durumları ve duyguları anlatırken betimlemelere ağırlık vermiştir. Bu sebeple bütün hikâyelerde, anlatımın temelinde betimleme bölümleri

bulunmaktadır. Özellikle hikâyelerde vurgulanmak istenen duygu ve düşünceler aktarılırken, en büyük gücü betimleme cümlelerinden almıştır. Bu betimleme bölümleri, okuyucunun, verilmek istenen mesaja ulaşmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

3.1.Aman Muhtar’ın “Ayallär Mämläkätı ve Sältänätı” Adlı Eserindeki Hikâyelerin Transkripsiyonu

Sy:165

ZÄRİFÄ(1)

Xammä närsä äddiy uçraşuvdän başlandı.(2)

U mexmânxânädän çıqıb, toğri bekät tãmân yürdi.(3) Bekätdä yolâvçılär güc bolub turgäni, avtobuslär izmä- iz kelib- ketâyâtgänini kördi- de, birântä avtobusgä otirib, xayâlini tärtgan, közläridä ot yâqqan qaysidir cäydä tüşib qalışga qarâr qıladı.(4) Bir avtobus kelib toxtadı.(5) U avtobusgä çıqıb otirdi, köçälärni, köçädä kezgän ädämlärni küzätä başladı.(6) Äradän köp ötmey, ماشینلär toplänib turgän qandäydir mäydänçäni, mängläyigä “ avtostantsiya” deb yazılğan binäni kördi.(7)

Özi ösib- ülgaygän Buxâradä birginä avtostantsiya bolib, şähär çekkäsidadä cäyläşgäni yädigä tüşdi- yü, Täşkentdä hem şundäy bolsä keräk, degän xayälgä bardı.(8) “Bu tånändä nimä häm qılämän? (9) Men köprüq märküzini körişim keräk!” deb oylädi öziçä.(10) U “märküz” degänidä Alişer Nävâiy teätri äldidägi mäydänni tüşünärdi...(11) Keyingi bekätdä avtobusdän tüşib, yälning närigi betigä ötdi.(12) Yänbaşigä “41” raqami yazılğan avtobusgä çıqıdı.(13) Deräzä äldidä ätirgän ayälning yänidä birginä orin boş edi.(14) U kelib ätirdi vä bu avtobusning Nävâiy teätri tãmängä bariş- barmäsligini anıqlämâqçi bolib, ayälgä söz qätıdı.(15)

Deräzä äldidä otirgän ayäl yigitgä otirilib qarab, undän rus tilidä nimä deyâyâtgänini sârädi.(16) Saçläri, qâş- közläri qâp- qârä bu ayälni ilk qaräşdä älbättä özbek deb äyläş mümkin edi.(17) Biräq uning buğdäyräng yüzidä, çuqur közläridä özbek emäsligini körsätib turgan şundäy ifädälär häm bär ediki, bulärni ilk qaräşdä ılgab balmäsdi.(18) Yigit endi rus tilidä öz sävâlini täkrârlädi.(19)

- Teätrning äldigä barmäsä keräk.(20) Lekin äşä yergä yaqın cäydä toxtäydi şekilli, - dedi ayäl.(21) - Men şähärni unça bilmäymen.(22)

- Men häm şundäy.(23) Buxâradän birinçi keli-

Sy:166

-şim, -dedi yigit.(24) -Siz xam başqa yâqdän kelgänmisiz?(25)

- Xa, başqa yâqdän.(26)

Ayál yüzini derázä tãmangä bürib, köçägä oyçän tikilib qãldi.(27)

- Men sizni özbek deb åylabmãn.(28)

Yigit buni ikki årtädägi gäpni yakunlãmãqçi bãlib åytgãn, ayál indãmãy qãya qãlsã, yigit årtıq söz qãtib otirmãs, uning üçün gäp tügägãn edi.(29) Åmmã iş bãşqaçã bolib çıqdi.(30)

Ayál yüzini yigit tãmangä burdi.(31) Uning yüpqa läbläridä beázãr, sãhir tãbãssüm oynãdi.(32) Otlı, şuning bärãbäridä hürkãk, xayãli közläri bãnãgãh yãrqrãdi.(33)

- Özbekkã oxşãymãnmi?!(33) -Özi üçün muqaddãs bir gäpni sorãyãtgãndek åhistã piçirlãdi u.(34)

- Oxşãysiz...(35) Yigit, ayãlgã oyçän qarãdi-dã, qoşib qoydi.(36) -Lekin köprãq Kãvkãz ayãllãrigã oxşãysiz.(37) Menimçã, Kãvkãzdãn bolsãngiz kerãk.(38) Toğri mi?(39)

- Kãbãrdin-bãlqar respublikãsini bilãrsiz.(40) Oşã yerdãn.(41)

- Bilãmãn.(42) Qaysin Quliyevning vãtãni...(43)

- Hã, u kişi bizning şãirimiz,- dedi ayál.(44) –Keldik.(45)

Ulãr avtobusdãn tüşişdi.(46) Avtobus ötkinçi mãşinãlãr kãm qatnãydigãn uzun köçägã kirib, songgi bekãtidã toxtagãndi, åld tãmãndã İnqılãb xıyãbãnining daraxtlãri közgã tãşlãnãrdi.(47)

- Mãyli, sizãnã u öqqa yürüşigiz kerãk, -dedi ayál.(48)

Yigitgã endi bãşlãnişi kerãk bolgãn garãyib bir sühbãt bãşlãnmay turib tügãyãtgãndek tuyuldi.(49)

- Siz bu yãqqa ketãsizmi?(50) -Xıyãbãn tãmangã köz tãşlãb mã'yüsginã sorãdi u.(51)

Yigitning nãzãridã ayál hãzir hã deyişi vã özi xayr deb, ayãldãn uzãqlãşişi kerãk edi.(52) Yoq, ayál uning sãvãligã bãşqaçã cãvãb qaytãrdi:(53)

- Men æerãpãrtgã bãyãpmãn.(54) Avtobus şu yergã kelãdi.(55)

- Siz bugün ketyãpsizmi?(56)

Ayál hãli üç-tört kün Tãşkentdã bolişini åytdi.(57) Bugün faqat özigã kerãkli sãmãlyãtning uçış sããtini bilmãqçi ekãn.(58)

Yigit tãbiãtãn nãzik, kãmsuqum edi; köpinçã qısiniib yãşãgãni üçün hãm, kim bilãndir mãbãdã til

Sy:167

tãpişã, oşãni qoyib yubãrgisi kelmãsdı.(59) U hãzir tãsãdifãn düç kelgãn ayál bilãn şundãy til tãpişgãndãy boldi.(60) Ayãlning şu dãmdãyãq ålis yerlãrgã ketmãgãnigã sevindi.(61) Uni bundãn hãm köprãq ayãlning bemãlãl gãplãşib turgãni, xayrlãşişgã

åšiqmäyâtgäni quvântirdi.(62) Bir dämginä burun özining ayâl bilän xayrläšib, yänä yälğiz qâliši, beruh- bemaqsad köçä kezib yürişini täsavvür etgän edi.(63) Endi esä uning Ayâldän ayrilgisi kelmäs, näzäridä, ayâlning häm käyfiyätï ŗungä mäyil edi.(64)

- Men häm siz bilän bårsäm-çi?(65)

- Siz işingizdän qâlib nimä qıläsiz?(66) İşläringiz bårdır...(67)

Ayâl cur'ätsizginä e'tiräz bildirdi.(68) Yigit bugün, äksinçä, bekâr ekänligini äytdi.(69)

Ortädän begänälik pärdäsi kötäridi.(70)

Ulär birgälikdä äeräpärtgä bärrib, äeräpärtän yänä İnqılâb xıyâbâni yäqınidägi uzun köçägä qaytib kelişdi.(71) Bu ärädä äñçä gäpläšib häm älišdi.(72) Yigit:“Men köçä-köydä duç kelgän ayâlgä äğız sâlib, tänişib ketävermäymän.(73) Men toğrimdä yâmân gäp oylämäng!” deb iltimäs qıldı.(74) Ayâl bungä cävâbän: “Nimägä yâmân gäpni oylär ekänmän”, dedi.(75) Yigit özining ismi Häfiz ekänligini bildirdi.(76) Ayâl ismi Zärifä ekänligini äytdi.(77) Yigit rus tilidä gäpläşgäç, dostlärgä oxşab senläb sözläşişni täklif etti.(78) Ayâl râzi boldi, ämmâ äñçä vaqt “sen” bilän “siz”ni äräläştirib gäpirdi.(79)

Ulär endi İnqılâb xıyâbânidägi rängä-räng boyälgän boş orındıqlärdän birigä kelib otirişdi.(80) Birbirini häli mutlaqâ bilişmädi.(81) Biri ikkinçisining kimligi, qanaqa ädäm ekänligitä qızıqar, sühbät dövämüdä bu äydinläšib bärärdi.(82)

- Sen öz toğringdä heç gäpirmäyäsän, dedi yigitgä Zärifä.(83) -Öz toğringdä bir äz gäpirib bergin.(84)

- Men öz toğrimdä gäpirişim qıyın.(85) Häyätimdä bungä ärziydigän vâqeälär häm yoq...(86)

Zärifä uni tinç qoymädi: (87)

- Bir äz gäpirib berä qâl!(88)

Häfiz özi toğrisidä gäpirişni yâmân körärdi.(89) Bungä säbâb, u insânlär ötgän yillärdän faqat yârqın xâtirälärni saqlab qâlišläri keräk, dep bilär, häyätgä qadäm qoygan künlärini äläm bilän eslärdi. (90)

U Zärifägä özi toğrisidä näilâc hikâyä qıla başlädi: (91)

Sy:168

- Men özim tuğılgän üy, özim dünyägä kelgän güzärdän närini körmäy, äñçä sıqilib östänmän...(92) Uruş yilläri...(93) Ätäm bekätdä yük taşuvçi bolib işlägän, keçä-kündüz özi işgä urib, mäcruh bolib qâlgändi.(94) Änäm oy rözgâr girdäbidä ümrini ötkäzğän ayâl.(95) Bäläligimni esläsäm, änämning tiküv mäşinäsini äldidä otirgäni köz äldimgä

keläverädi.(96) Özimni kältäginä paxta çâpångä örängän, âyâqläri yalang kälîş içidä lävlägidäy qızargän bälä qıyâfäsüdä täsävvür qılâmän.(97) Köp päytlär özimçä oyläymän: (98) Nimä üçün mäktäbgä Kärîm degän bälä här kuni yängä kiyimdä kelib, men äqalli yilidä bir märtä yängi üst-baş kiymäsligim keräk edi?(99) Nimä üçün Ähmäd degän bäläning kunârä kinâ körîşigä imkânî bâr edi-yü, mening âlti âydä bir märtä kinâ körîşimgä här dâim häm imkân bolävermäsdî?(100) Nimä üçün?(101) Hämmäsîgä bir yâqdän, âlis-âlisdägi uruş sâyäsî üstimizgä tüşib, ikkinçi yâqdän, âtämning ähvâliyü ânämning üydä biqınib otirgäni sâbâb bolgändi...(102) Mänä, ârädän yillär ötdi.(103) Bundän ikki ây burun institutni bitirdim, şähär mäktäbläridän biridä ädäbiyâtdän dârs beryäpmän.(104) Hürmätim câyidä.(105) Rözgârdä kamu köst yoq hisâbi, turmuş mäşâqqatläridän deyârlî fârîgmän.(106) Xulläs, xursändmän.(107) Lekin yürägimdä bälälîkdän qâlgän bir äläm yâtibdi, özimçä, endigi häyâtîm şu älämnî yüvişgä ketsä keräk...(108)

Häfiz âgır xorsindi, cim bolib qâldi.(109)

- Men özîm häm seni ädäbiyâtçi bolsäng keräk, deb oylägändim, - ârägä çökkän sukunätîni buzdi Zârifä.(110)

- Negä bundäy deb oyläding?(111)

- Gäpläringgä qarâb, özîmçä şundäy xayâlgä bârgändim...(112)

- Sen häm ädäbiyâtdän ders beräsänmi?(113)

- Yoq.(114) Men zävâddä incener bolib işläymän.(115) Lekin ädäbiyâtîni cüdayäm yâxşı körämän...(116) Sen Tâşkentgä iş yüzäsüdän kelding mi?(117)

-Hä, mäläkä âşirişgä...(118) Lekin kelgänîmdän xursändmän.(119) Men bir âz şe'rlär yâzîb yürämän, hâzir imkânîyâtdän fâydälänib, redäksiyälär bilän tânişyäpmän.(120)

Zârifä Häfizdän qaçân, nimä sâbâbdän şe'r yâzişgä qızıqqanîni sorädi.(121)

Häfiz, bundäy sävâllärni yâqtirmäsdi.(122) Cävâb berişgä köpinçä qıynälär, qınälgäni üçün häm gäpîrişgä uyälär edi.(123)

Sy:169

Yâşîm yigirmä beşgä yetib, heç qaçân bu toğridä yâzilib gäpîrgänîm yoq,-dedi u.(124) -Oltinçi sinfdä oqırdim, şe'r yâzgim keldi.(125) Bu mäyl qayerdän, nimä sâbâbdän tuğîlgänîni eslâlmäymän.(126) Menî bâ'zân birdän häyâcân bâsâdi-yü, nimädir yâzgim kelädi.(127) Oşandä häm ehtimâlki, yâzişimgä dünyädä bizni häyâcângä sâlädigän hâlâtlär sâbâb bolgändir...(128) Sinfimizdä mengä oxşâb şe'r yâzgîsî kelgändär köp edi.(129) Birinçi märtä mänä şu sinfdâşlärîm bilän hämkârîlkä yâzişgä urindim.(130)

Häfiz Mirzä degän dosti bilän darsdän keyin boş xänädə otirib, Ä'lâçi degän şe'r yâzgänlärini eslädi.(131) Bu şe'r "Ä'lâçi bolış üçün tåkrärlaş cüdä zârur!" deb başlänärdi.(132) Uni respublikä piânerlär gâzetäsi "Lenin uçquni"-gä yubârişib, gâzetädä bäsilişini, özlärini kimdir kökkä kötärüb maqtâşini kütüb yürişdi.(133) Yoq, köp ötmäy redäktsiyädän bir vâraq xät keldi.(134) Undä şe'rning yâmân yâzilgäni äytilgän edi. (135) "E, ortâq, ikkäv bir şe'r yâzmäymizmi?" - dedi Häfizgä Qâsim degän başqa sinfdâşi.(136) Ulär Äbu Äli ibn Sinâ nâmidägi märkäziy kütübxânägä kirib, kütübxânäning oquv zalidä tüşdän keçgäçä ruçkâni qıtirlätib otirişdi.(137) Vätän degän şe'r yâzişgä qarâr qılışdi.(138) Ozâq urinişdi, heç gâp çıqmädi.(139) Nihâyät, tâlıqıb uy-uygäxâmuş tärqalışdi, başqa hämkârlık qılışmädi.(140)

Häfiz häzir sinfdâşläridän här qaysisi öz yölünü tåpib ketgänini, ädäbiyät yölünü yâlgız ungä qâldirişgänini oylädi.(141) U hämân ruçkâni qıtirlätär, lekin köp yıllär ötgänigä qaramäy, deyärli heç nârsägä erişmägän edi.(142) Ämmâ Häfiz ming-mingläb sän'atgä hävâsmänd kişilär âräsüdän faqat kimlärgädir bu yölgä kiriş nâsib etişini bilär, ungä kün-bäkün öz yoli äniqlänib bärâyâtgändek tuyülärdi.(143) U ädäbiyätünü häyätini küräşdän ibârät ädämlärgä bir dâldä, açgä nân, tâşnägä suv, kuçsizgä mädâr, ruhsizgä şävq deb tüşünär edi.(144) Häyätüdän râncib yürädigän, qılıb yâzilgän nâlavâr sâtrlärni yaxşı körmädi. (145) Uning küräşçän, şiddätli, keskin şe'rlär yâzgisi kelärdi.(146) - Sen öz istägingtä älbättä erişäsän,- dedi Zârifä.(147) –Men sengä işälämän...(148)

Häfiz özüning şunçäki "Buxâralık yâş qalâmkâş" ekänligini terän his etib, ayâlning gâpi kön-

Sy:170

-gil üçün äytilyäpti, degän xayâlgä bârdi.(149) U bundän böläk, ayâlning yüz-közidä uzundän-uzâq, âğır hikâyädän zerikkänlik älämtlärini ilğaymân, deb häm oylädi.(150) Yoq, ayâlning buğdâyrağ yüzi, çuqur, xayâlkâş közläridä riyâ körinmädi.(151) Häfiz bundän âldin heç kimgä şäxsiy xäyâti xâqıdä bu qadär açıq gâpirmägäni, öz hikâyäsini heç kim bu ayâl singäri sâmimiyät bilän eşitmägänligini xayâlidän ötkäzib, häliginä tanişgän ikki kişi ortäsüdä şu qadär ruhiy yaqınlık päydâ bulgänigä täaccübländi.(152) U minnätdür köydä ayâlning kollärini tutib, mähkäm qısdı.(153)

Tillärimiz yaqın, sen äyrim türkiy sözlärni bilsäng keräk,-dedi u.(154) –Kel, yaxşisi, men sengä bir-ikkitä şe'r oqıb berämän.(155)

Zârifä bu täklifni mämnuniyät bilän qabul qıldı.(156)

Häfiz şe'r oqıy başlädi: (157)

Quşlär qoşıq,

Osmån qoşıq.(158)

Bir şâd,

Bir ğamgin -

Onä zâmin qoşıq.(159)

Därâhtlär qoşıq.(160)

Däryälärdä yäraqlär qoşıq.(161)

Tinglär insân.(162) Qıynälär insân.(163)

Öz qoşığın küyläşni istâb.(164)

Söz tâpilmäs.(165)

Söz kelsä qıstâb,

Tâpilmäydi küyläşgä imkân.(166)

Men qoşıqni sevgän âdämmän.(167)

Şâir bolış şart emäs sirä.(168)

Qâlsä bäsdir här bir âdämdän

Âdämiy bir qoşıq -xâtirä.(169)

Häfiz yâdigä tüşgän şe'rläridän äncäsini oqıb, şe'rlärning mä'nâsi, maqsädini qısqaçä bâyân qıldı.(170) U âdätdä şe'rni ehtiräs bilän, hättâki, ändäk äsäbiy oqırdı.(171) Şe'r oqığanıdä uning äzğın, qânsız yüzi bänâğâh yârişär, ğamgin, mudrâq közläridä ilâhiy bir ot lāvullärdi.(172) Şundäy fursätdä u pärişân, tâbiätän târtinçâq kişidän çirâyli, mağrur, şiddätli bir âdämgä äylänär, özidä bu täxlit özgäriş roy berişini uning özi häm yaxşı bilär edi.(173)

Sy:171

Zärifä yigitning qolini ikki käfti âräsigä âlib, minnâtdâr bolâyâtğändek mähkäm qısgänçä, ârtıq qoyib yubärmädi.(174) Şe'r vä xayâl girdâbigä tüşgän Häfiz şu dämdä ayälning näfäsini içigä yutib, ıssıq tikilâyâtğänini sezdi.(175) Ayâl qolini mähkäm qısgäniyü bundäy tikilâyâtğänidän tä'sirlänib, xayâlçän cilmäydi.(176) Xuddi şu äsnâdä u özigä tengqur - yigirmä beş yaşlärdägi ayälning mä'sum, mulâyim çehräsi, âydin közläridä här qandäy yigitni lâl qâldirädigän bir âläm gözällikni tuydı.(177)

- Qarama! -dedi bexâsdän Zärifä sehrli bir kâyiş âhängidä.(178)

Häfiz çöntägidän päpiräs çıqarib tutättdi: ikki ortädägi sühbät tutägändek, könglidä äcib zerikiş his etdi.(179) Yänä ayälgä qarädi.(180) Zärifä bu gäl uni kâyimädi, yupqa läbläridä nâzik täbässüm oynäb, bexâsdän başini ârqağä târttdi-dä,

yigitdän közlärini yaşirdi.(181) Ayâl beixtiyâr yigitgä Kävkaç sänämi Beläni eslätdi.(182) Şuning bäräbäridä, u xayâl älämidän häyätgä qaytgändek boldi -ayälning bädänidän sävuq ötib, yelkäläri bilinär- bilinmäs titräyätgänini sezdi.(183)

Dekäbr' äyining ävväli edi.(184) Yer quruq, ämmâ äsmän bulutli, hävâ nâm.(185) Zärifä engilginä qârä pläş kiygän, başigä häm bähäriy guldâr durrâ örägändi.(186) Faqat äyâqläridä qârä etikçä.(187)

Häfiz ayâl bilän şunçä väqt birgä yürüb, uning yupun kiyingänini sezmagändi.(188) Özining e'tibärsizligidän xäfä buldi.(189) Yupun kiyingän ayâl äldidä qalin kiyingäni üçün özini günähkâr his etdi.(190)

- Negä bu häldä köçägä çıqding?(191) Axır, sen käsäl bolib qalışing mümkin-kü...(192)

Zärifä käftläri äräsidä turgän yigitning kölini mähkäm qısdı.(193)

- Päl'tamni älib kelmägändim...(194) Cüdä yaxşı päl'tam bär edi, älib kelmäbmän.(195)

Ulärning näq röpärisädä Döstlik qahvähänäsi degän yazuv yäräqläb turärdi.(196)

- Yür, ävqatlänämiz, bähänädä isinib älämiz...(197)

Mäylim?- dedi Häfiz.(198)

Ayâl e'tiräz bildirmädi.(199)

Ulär qahvähänägä kirib, çäp köldägi zälgä ötişdi.(200) Häfiz äq köyläk ustidän qârä kästyüm kiygän, boyinbaş taqqan.(201) Häli körimsizginä päl'tä, çuqur kepkädä qışlaq muällimlärinä eslätgän bu yigit, endigi körinişidä här qaläy şahärlik ziyäligä ox-
Sy:172

şar edi.(202) Zärifä qârä köyläk ustidän äq cemper kiygän, uning qalin, qap-qârä, äftidän nihäyät uzun saçläri başidä ustmä-ust ikkitä çämbäräk qilib örälgän, bir neçä saç täläsi qulägi ärqasidän äppäq böynigä tuşib turärdi.(203) Endi uning rängi yänädä äydin, özi yänädä yaş, çiräyi edi...(204)

Ulär ävqatlänib bolgäç, Sän'ät säräyigä kinä körgäni ketişdi, kinä tügägäç, Häfiz Zärifäni küzätib qoydi.(205) U kunduzi şahärning çekkäsi deb oylägän cäydän ävtäbus äncä yiräqqa ketib qıldı: ungä Buxärä bilän Täşkentni qıyäsägäni kulgili tuyıldı.(206)

Zärifä köp qavätli binädä yaşayätgän bir tänişlärinikigä tuşgän ekän, çiräq yangän yüzläb deräzälärdän ikkitäsini körsättdi.(207) Ulär binä pincigä suqılğan qandäydir dökän peşäyvänidä toxtäb, xayrläşişdi.(208)

- Ertägä işing cüdäyäm köpmi?- dep sorädi Häfiz undän.(209)

- Hä, äncä-munçä işlärim bär edi...(210) Nimä edi?(211)

Köçädä köp yürmägin, demäqçi edim.(212) Bundäy yürüb tağın şämälläb qalmägin.(213)

- Ertägä päl'tâ qıdırib körämän.(214) Yänimdä artıqça pulim bâr, toğri kelsä âlärmän.(215)

Yigitning yüräğini ezib yâtgän bir tâş göyâki qulâb tüşgändek boldi.(216) Häfiz ayâlgä päl'tâ tâpib beriş qolidän kelmäsligini bilärdi.(217) Ayâlning özidä qayerdän bolmäsin tâpişgä imkâniyät yoq, sâtib âluşgä esä şu dämdä bälki qurbi yetmäydi, deb oylägändi.(218)

- Sen-çi?(219) Seniyäm ertägä işing köpdür?- deb sorädi Zärifä.(220)

- Nimä edi?!(221)

- Seni bugün keçgäçä işdän qâldirdimmi, deb könglim bir âz xıcil bolyäpti.(222)

- Bugün işim yoq edi.(223) Ertädän başläb faqat keçqurun bekärmän, qâhläsäsäng keçqurun Sän'ät sârâyi âldidä uçrâşsâk bolädi.(224)

- Qaysi päytdä?(225)

- Sâät âltilärdä.(226)

- Yoq, başqa körişmägänimiz ma'qul.(227)

- İxtiyâr özingdä, lekin ertägä Sän'ät sârâyigä bârib yürmä.(228) Men häm bärmäsmän...(229)

- Negä bundäy deyäpsän?(230)

Zärifä bu sävâlgä dârhâl cävâb bermädi.(231) Uning

Sy:173

qâş-qâvâğı sâlinib, mulâyim közläridä häsrätgämi, äräzgämi oxşägän bir ifädä äks etdi.(232) U yigitgä tikilib, ämmâ öz-özigä gäpirâyâtgändäy âhängdä piçirlädi: (233)

- Men sengä örgänib qâlışdän qorqamän.(234)

U şundäy dedi-yü, xäyrläşgändäy başini silqıb, yigitdän uzâqlaşdı.(235) Vâ häyäl ötmäy, bäländ binâ devâri säyäsidadä gâyib boldi.(236)

Häm xänäläri mehmänxänägä Häfizdän âldinrâq kelişgän ekän.(237) Äbdukärim degän ändicänlik yigit deräzä tägidägi kärävâtdä başigä sâçıqni sällä qilib orägänçä şiftgä tiqilib yâtibdi.(238) U Häfizgä xuddi üyigä här kim bâstirib kirävergänidän ränçigän âdamdek nâxuş bir qarâb qoydi-dä, löppi yüzi tümşäyib, kökimtâr közlärini yänä şiftgä tıqdi.(239) Keçä özi tänişib qâlgän qız bilän bugün âräläri büzilgänmi, kim bilsin, käyfiyätini yaxşı emäsdi.(240)

Häfizning hämyurti, Buxârâlik Rähmân esä käftlärinä bir-birigä işqab, xänädä näri-beri yürär, äksinçä, uning käyfiyätini yaxşı, kiçkinä, qâp-qârä, märçändäy közläri şädän yiltirärdi.(241)

- E, cörcân, sorämäng, bugün işlär cüdäyäm zor boldi!(242)

U ârqa devâr etägidä turgän kârevâtining bir tãmânigä ötib, qâğâzgä örâlgän qandäydir büyümlärni ortägä âlib qoydi.(243) Häfizgä birmä-bir âçib körsätä başlädi.(244) Bu yigit âdätdä e, cörcân, sorämäng, deb gâp başlär, umumän, uning äcäbtâvur fe'li bâr edi.(245) U mägäzindän özigä keräkli bolib, tuyülgän här qandäy buyümni âläverär, şu buyümni âlişi şartmi-yoqmi, bu toğridä oylâb otirmäs edi(246) Häfiz Rähmânning mägäzindän buyüm âlişini Buxârädä häm körgändi.(247) Bir küni üç-tört âğayni mägäzingä kirgän vä kimdir “çötkä kelibdi-kü”, deb yubârsä, Rähmân dârhâl kässägä pul tölägändi.(248) U bugün yänä Buxârâning özidä häm mägäzinlärdä qalâşib yâtgän rözgâr buyümläridän birtäläyini mehmanxânägä kötârib kelgän edi.(249)

Rähmân buyümlärni xânä ortäsüdän câyigä âlib qoydi.(250) Song, kâftläri bir-birigä işqab, xânädä tağın nâri-beri yürä başlädi.(251)

- İşlär cüdäyäm zor boldi, cörcân.(252) Xulläs, şu nârsälärni âldim.(253)

Sy:174

- Yaxşi bolibdi.(254) Olgäningiz fâydä! -uning könglini kötârdi Häfiz.(255)

- Munça şipillämäy bir câydä otirsängiz-çi! -ungä tänbeh berdi Âbdukkärim.(256)

Şundäy keyin hämxânälär örtäsüdä gâp-söz tügädi.(257)

Häfiz örnigä kirib, körpägä bürkändi, xayâlgä çömdi.(258) Zärifäni İnkılab xıyâbânidägi örindiqdä sâvuq qâttirib qoyib, u yaxşi tüşünmägän tildä räsä şe'r oqib bergänini esläb, qılmişidän xıçâlät çekdi.(259) Yigitning xayâlidä bânâğâh Zärifäning âvâzi yängrägändäy boldi: (260)

- Men sengä örgänib qâlişdän qorqamän...(261) -Yâlgızlıqdän qorqmäsäm, men u bilän tanışmäsdim.(262) -Ehtimâlki, u häm yâlgızlıqdän qorqmäsä, bu tanışuvgä mânelik körsätärdi.(263) Umumän, biz yâlgızlıqdän qâçib yaşâyımız.(264) Şundän begänä kişilär birläşädi, âdäm âilä kurädi, özini nimä biländir bänd etişgä âşiqadi.(265) Büyük zâtlär bekârgä äytmägän: (267)

- Yâkkälik yâmândir, yâkkälik qursin!..(268)

Häfizning xayâligä bundän keyin: “Zärifä turmuşdän yâçimägän ayâl bolışı keräk!” degän gâp keldi.(269) Xuddi şu äsnâ , tâşqaridän girä-şirä yâruglık tuşâyâtgän xânädä, uning közlärigä qâp-qârä saçläri elkaläriğä ezib tâşlägän, kâmäläkkä mânänd ätläs köyläklilä özgä bir ayâl bexâsdän körinib, köz öngidä âlis bir mânzärä cänländi...(270)

İkkitä kättä, bittä kiçkänä kursi, divän, kitáb cävani, şkäf singäri buyümlär qaläşgän târginä xânädä näri-beri yürüb saçlärini târâyâtgän ätläs köyläkli ayâl içkäri xânä eşigi âldidä toxtädi.(271)

- Bugün heç mäsäm yök- dedi u.(272) Songrä, birdän elkäsini siltäb, yüzini eşiqdän qariyib bütün devârni egällägän kättäkân deräzä vä bälkân eşigi tãmangä ögirdi.(273) – Siz hâzirdän qayâqqa ketyäpsiz?(274) İş säät säkkizdän edi-kü...(275)

Häfiz deräzä yänidägi kitáb cävani üstidä saçilib yâtgän qaläm, ruçkä, ignä, här xıl ip-gältäk, tügmälärgä tikilgänçä, nimänidir qıdırärdi.(276)

- Säät yettidä eşikdän çıqdim nimä-yü, etti yärimdä çıqdim nimä, Dilbär! – piçirlädi u.(277) -Ertäraq işgä bārgim keldi, xālās.(278)

- Häfiz äkä, sizdä özi insâf bārmi? -keskin âhängdä söz qâtdi ayâl.(279) –Sähärdä uydäy ketib, keç

Sy:175

qârängisi tüşgändä keläsiz, xeç närsäni uylämäysiz...(280) Faqat özingizni oylär ekänsiz-dä!..(281)

- Mendä hâzir birân zārur işingiz yoq-kü?(282)

- Mäyli, bāring...- dedi Dilbär taqdirgä tән bergändek âhängdä.(283) Ämmâ, bu gâp âhängidä küçli äläm bār edi.(284)

Häfiz indämäy eşik tāmān yürdi.(285) U yöläkkä ötärkän, Dilbär hämān uni älämnäk küzätärdi.(286)

- Endi kaçān kelädilär?(287)

- Körämiz, işgä qaräb.(288)

- Men ölsäm häm sizgä bāri bir, bilämān...(289)

- Baş-län-di!(290)

- Başlänsä, tügätiş keräk!(291)

Häfiz indämäy, ämmâ äsäbiy hālätä eşikdän çıqdi.(292) Bir lähzä serräyib turgänçä, yapıq eşikkä ezilib qarädi.(293) Song , qölini siltäb, şäxdäm qadām täşlägänçä, ästānädän yiräqläşdi...(294)

Häfiz uyqudän bārväqt uygānär, özi çay quyib içär, xätini ungä mäsläşmägäni singäri, u häm xätinining täbiätigä sirä mäsläşälms edi.(295) Häfizning içi târligi, bir erdä bāsiq ötirä älmäsligi bilän Dilbärning bepārvā-läncligi töhnäşib, här gäl kütilmägändä məcārâ çıqardi.(296)

Häfiz bir lähzä özining mäyly xāhişini бүkib, Dilärning köngli vä umumän, bugüngi dilsihlikni bārtārāf qılış üçün uygä qaytä qālış xayäligä häm bārdi.(297) Ämmâ

mäylü xâhiş yol bermäy ikkiländi, muäyyän qarârgä kelgünçä bittä päpirâs çekmäqçi bolib, çöntäginä päypäslädi.(298) Äq yüzigä qızıl çiziqklär tärtilib, etägigä qarâ härlärdä Stâliçnie deb yazılğan sigäret qutisini qoligä äldi.(299) Biräq çöntäginä yänä päypäslär ekän, gügürt kutiçäsini tãpãlmädi vä häli cävân üstini közdän keçirgänidä gügürtni tãpãlmägäni esigä tüşdi.(300) Bu esä ungä üydä hämmä närsä saçilib yâtişini, Dilbärning säräncäm-säriştä emäsligini eslätdi.(301)

Häfiz üygä qaytişdän äynib, päpirâsni kimdändir tutätiş xayälidä sigäret qutisini açdı.(302) Quti boş edi.(303) “Demäk , yängisini äliş keräk!” deb oylädi u qutini bir çekkägä ulâqtirär ekän.(304) Şundä: “Çekişni täşläymän, qayerdän bu därdisärni ärttirdim?”, deb yürgäni-yü, ikkilängäni esigä tüşdi: yillär dävämidä ädämni râm qilib, ziyân keltirişdän başqani bilmägän bälä iskäncäsüdän çiqãlmäy, içidän qançä köp tütün ötqazgänini gıcınib oylädi.(305)

Sy:176

Häfiz oyläri kurşavidä müyülişdän kättä yol etägigä bärđi.(306) Şuursiz hãlätđä burçäkdägi äldi äynäbänd dökändän sigäret bilän gügürt äldi.(307) Song bittä päpirâsni äsäbiy tutätib, içigä tutunni kättiq tärtdi.(308) Nãgäh u tutunning qãvurgäläri ärasidän ähistä sizib ötgäni, başi ändäk äylänib, vücüdigä qandäydir käyfgä qarışgän väzminlik çökäyätgänini his etdi.(309) “Lä'näti!” deb oylädi öziçä vä endi ikki barmãğı ortäsüdä mähkäm qısılğan päpirâsni bir çekkägä äsäbiy itqıtdi-dä, çöntäginä päypäsläb, sigäret qutisini qoligä qaytib äldi.(310) Buni häm şu dämdä öşändäy çekkägä ätmäqçi boldi, ämmã...(311) Eh, irädäsi yetmädi.(312) Qutini yänä çöntägigä sãlib, ävtãbus bekätigä yol äldi...(313)

“Şärq” mehmänxänäsüdägi kãravãtdä yätib, täşqaridän tüşäyätgän gırä-şirä yãruğlik bağridä älis bir mänzäräni körgän Häfizning yürägi bexãs sıqıldı.(314) Uning közläri öngidä cãnlängän mänzärä bir künlük emäsdi.(315) U turmuş äräväsini özi bilän Dilbär köpdän buyân ikki tãmangä tärtilib yürişgänini yaxşı bilär, bungä kim yäki nimä äybdär ekänligigä tüşünälmäy qıynälärdi.(316) Faqat üydän, turmuş haqıdägi xayãllärdän qaçib yäşär, münäsäbät şu yösindä däväüm etsä, ikki tãmangä tärtilgän ärävä bir künmäs-bir küni pärçälänib ketişi mümkinligini his etib ezilärdi.(317) Biräq köpinçä zor berib turmuşni öngläşgä urinär, yãruğ kunlärgä işänib, gurbät, dilsiyählikning ümri qısqä ekänligigä ümid qılär edi.(318)

Häfiz Şärq mehmänxänäsüdägi kãravãtdä yätib, bu keç häm köngligä täskin izlädi: uning xayãlgä qaytädän Zärifägä bağländi.(319)

Ertəsi küni keçgäçä qâr yâgdi.(320) Häfiz Zärifäning yüpqa pläşdä, Sän'ät säräyi eşigidä diydiräb turgänini täsävvür etib, kün qaytgändä yürägi nätinç tepä başlädi.(321)

U trälleybusdän tüşib, Sän'ät säräyi tämänn yürdi-dä, uzâqdän yänä xuddi keçägidäy yüpqa pläşgä öränib turgän täniş qämätini kördi.(322) Özining uçrâşuvgä kelib toğri yol tutgänigä mämnun boldi, ämmâ ayälning sävuqdä qätib turgänini körib, bu cörttägä şundäy yüribdi, deb oylädi: xafä bolib ketdi.(323) U ayälgä yaqınlâşib, ezilgän ähängdä söz qätidi: (324)

Sy:177

- Päl'tâ älmädimgi?(325)

- Täpälmädim,-dedi ayäl.(326)

- Nähätki, Täşkentdäy şähärdä bittä päl'tâ täpilmäsä?(327)

- Biräntäsi egningä mäş kelib, özimgä yâqsä älärdim.(328) Şundäyini täpmädim.(329)

Häfizgä ayäl öz äliftäligidän özi cäfä çekäyätgändäy körindi, äsäbi bozildi.(330)

- Şu xävädä nimä bolsäyäm bäri bir emäsmi?(331)

- Bäri bir emäs... (332) Heç qaçân bäri bir emäs...(333)

Häfiz ayälning gäpidä mäntıq bärliğini his etdi.(334) Ayäldän xuddi özigä oxşab kiyim tänläb otirmäslikni täläb qıläyätgäni endi ungä eriş tuyuldi.(335) U mägäzinläрни yänä bir märtä äylänib köräylik, degän fikrini bildirdi, lekin ayäl bungä könmädi.(336)

- Bu äträfni özim kördim.(337)

Häfiz boynidägi şärfni älib, ayäldän heç bolmägändä şuni boynigä öräb qoyişini sorädi.(338)

- Kerägi yoq.(339)

- Älä qäl.(340) İltimäs...(341)

- Başqa cähl bilän gäpirmäsäng, älämän...(342)

Häfiz ayälgä cähl bilän gäpirmäqqa haqqı yoqligini, bundäy muämälädä bolış körslik ekänini his etdi.(343) Ayälning sävuq qätgänligidän äzbäräyi kuyüngäni üçün äsäbi buzilgänigä ıqrâr boldi.(344) Keçä äqşâm:“Ertägä Sän'ät säräyigä bärrib yürmä, men häm bärmäsmän”, degän ayäl negä bugün yänä uçrâşuvgä kelgänini oyläb, ayälgä bu uçrâşuvning nimä kerägi bärliğigä tuşunälmädi.(345) U ayäl toğrisidä heç gäpni bilmäsliğini, şundän ayälning qalbidä qandäy gäplär yätgänigä tüşunälmäyätgänini sezdi.(346)

Qârängi tüşib, köçä çiräqläri yängän, ergä töşälgän ärrâq qâr siynäsidadä häm közni qamäştiruvçi mitti çiräqlär miltiräb yänäyätgängä oxşardı.(347)

Häfiz yaqın ortädägi birâr issıqrâq göşäni täpib, tämädädi qılışni täklif etdi.(348)

- Köçädä sirä âvqatlängim kelmäyâpti.(349) Özim âvqat pişirgim kelyâpti.(350) Âvqat pişirib, sening âldinggä qoygim kelyâpti...(351) –Zärifä şundäy dedi-yü, özi başını egib, yigitgä itâatkârânâ ergäşdi.(352) Bir lâhzädän keyin u yer âstidän Häfizgä mulâyim qaragänçä, âhistä piçirlädi.(353) -Rähmät!(354)

- Nimä üçün rähmät deyäpsän?!(355)

Zärifä erkä äräz bilän cävâb berdi: (356)

- Özing üçün...(357)

Sy:178

Ulär keçägidek dükân peşâyvanidä xayrläşiş âldidän toxtäşdi.(358)

Zärifäning qârli tün äyâzidän qızärgän yüzi, çuqur, xayâlçän közläridä sirli vä sehrli bir hâlät äks etdi.(359)

- Biläsänmi, keçäsi üydä özimçä nimälärni oylädim, -dedi u.(360) -Yillär ötib, kättä yâzuvçı bolgäningdä biz tāmānlärgä bārib qālāsān.(361) Ādāmlār sen bilān uçrāşuvgā kelib, sendān dāstxat sorāşādi.(362) Men hām kelāmān, ungāçä, älbättä rāngü royim özgārādi, kāmpirlärdäy uzun köylāk kiyib, başimgä kättākān rōmāl örāymān.(363) Sen meni tānimāysān, ismimni sorāysānu kitābgā qol qoyib berāsān.(364) Men bir çekkāgā ötib, tā ketgüningçä seni küzätib otirāmān.(365)

- Bolmāgān gāplārni gāpirmā!..(366)

- Sen bundān keyin heç qaçān körişmāymiz, deb oylāysānmi? -piçirlädi Zärifä.(367) - Menimçä, vaqti kelib, yānā tāsādifān körişib qālsāk, äcāb emās.(368) Bir tuprāqdä yāşāymiz-kü!(369) Begānā ikki māmllākätdä yāşāsāk başqa gāp edi.(370) -U oylānib qāldi vä özi-özi bilān sözlāşāyātgāndek yānā piçirlädi: (371) -Biläsänmi, mening hāyātimdä xunuk bir vāqeā roy bergān edi.(372) Şundān, Tāşkentgä kelgānimdä käyfiyātim yaxşı emāsdi.(373) Sen käyfiyātimni özgärtirib yubārding.(374)

- Qandāy vāqeā roy bergān edi?(375)

- Yoq...(376) Äytmāymān...(377) Biläsänmi, keçä ertälāb birinçi märtä avtābüsdän tuşgānimizdä sen päpirās çekib, qāldıgını tāşlāmāqçı bolding.(378) Köçädä qāğāz pārchālari, päpirās qāldiqlāri sāçilib yātārdi lekin sen ön beş yigirmā qādām nāridāgi axlāt qutisini tāpib, oşāngä tāşlāding.(379) Xammā tāşlāyāpti-kü, deb āyāq āstigā tāşlāmāgāning mengā cüdāyām yāqdi.(380) Özimçä hār kim ärzimāgān nārsälärgä şundäy e'tibār bilān qarāsā, hāyāt gözālrāq bolārmādi, deb oylädim.(381)

- Bu gāplārni nimä üçün äytyāpsān?!(382)

- Öşändä häyâtdän, âdâmlârdän könglim sâvigândi.(383) İkki kün içidâ bütünlây özgârdim.(384) Endi âdâmlârgâ işânâmân, dünyâdâ mâzzâ qilib yaşâgim kelyâpti.(385)
- İkki kün içidâ, âksinqâ, sen qıynâlib ketding-kü!(386) Hâvâ sâvuq keldi, üstigâ bu qâr-yâmğır...(387)

Sy:179

- Qâr-yâmğır hâm gâpmi?(388) Men qıynâlgânim yoq!-dedi Zârifâ.(389) -Bir qoşiq bâr edi, mendân külmâsâng, hâzir sengâ yâdimdâ qâlgân sözlârini âytib berâmân.(390)

U târtinqâq, uyâtçân bir zâvq bilân, bâlâlârchâ çuçuk tildâ özi bilgân qoşiq sözlârini âytib berdi: (391)

Qârdânu yâmğırdân

Nâlimâ sen bekâr.(392)

Qârdânu yâmğırdân

Yaxşırâq nimâ bâr?(393)

Keçâgâ, kündüzgâ

Qarâgin beâzâr.(394)

Kündüzdân, keçâdân

Yaxşırâq nimâ bâr?(395)

Zârifâ endi Hâfizgâ yânâdâ şâdlânilib qarâdi, uning hürkâk, xayâlgâ közlâri yârqrâr, umumân, bu âqşâm vâ âyniqsâ, şu dâmdâ uning bârlıgıdâ qandâydir şâirânâ bir ruh pârlârdi.(396) Ayâl üygâ kirişgâ âşiqmâsdi.(397) Sâvuq süyâk- süyâgidân ötgâni kürinib tursâ-dâ , bungâ pârvâ qılmâyâtgângâ oxşârdi.(398)

Zârifâning kâyfiyâti qoşiqqa qârışib, Hâfizgâ hâm yuqdi.(399) Hâfizning közigâ Zârifâ nihâyâtdâ yaxşı körinib ketdi.(400) Ayâlni sâvuqdân, şaxsân uning özigâ mâ'lum bolib qâlâvergân qârângı, hâzin hâtirâlârdân âsrâb-âvâylâgisi, hissiyât tolqınlâridâ âqqançâ erkâlâb qoygisi keldi.(401) U ayâlning elkâlârini âhistâ tutdi...(402) Ayâl közlârini yigitdân âlib qâçgâncâ, bâşini yigitning köksigâ bâsdi.(403)

Yigit häyâcândân entikdi.(404)

- Qaldirgâçi-im!..(405)

U ayâlning yelkâlârini siypâlâdi, saçlârini silâdi, barmâqlâri ayâlning sâvuqdân kâraxt bolib qâlgân yüzi, lâblâridâ kezdi.(406)

Zärifä özini yigitning bağrıgä mähkäm bäsän, göyâki özini ungä bütünläy tãpşirgän edi.(407) Bu hălätü körüb, yigit äqlü huşını yoqãtdı; ayãlnı qattıq quçıb, yüzi, közläridän öpä bãşlädi.(408)

Zärifä keskin bir siltänib, özini yigitning bağridän boşãtdı.(409)

- Keräk emäs, sen mengä bundäy muãmälä qılışingni istämäymän.(410)

Häfiz çöntägidän päpiräs çıqarib tutãtdı.(411)

Sy:180

U ayãlnıng hãzir insãn fãrzändi yãşägän tört devãr içidä taqdirlär yãşirib yãtişidän sözläşi, häyãti haqıdä tölib-tãşib gäpiräşini kütüdi.(412)

Yoq, Zärifä artıq gäpirib otirmãdi.(413) Bundän böläk, u räncigänini hãm dãrhãl esdän çiqargãndek boldı.(414)

- Bugün köp çekyãpsän,-eslätdı u qandäydir küyinqäk mehribãnlık bilän.(415) –Çekiş sengä zãrãrlı ekänini bilmäysänmi?(416)

- Özi tãşläymän, deb yürübmän.(417) Yaqındä tãşläsãm keräk.(418)

- Tãşläşing-kü gümãn; lekin kãmraq çeksäyding...(419)

- Tãşläymän!...(420)

- Men yãningdä bolmäymän-kü... bilmäsãm...(421)

Ulär sükütgä çömişdi.(422)

- Öz toğringdä bir äz gäpirib ber... -dedi nihäyät yänä Zärifä.(423) -Sen haqingdä köprãq bilgim kelãdi.(424)

- Özing gäpirä qãl.(425) Men hämmäsini äytdim.(426)

- Mening häyãtimni sen bilmäsäng hãm ziyãn qılmäydi.(427) Lakin men seni yaxşı bilişim keräk.(428)

- Nimä üçün bundäy deyãpsän?(429)

- Özüm şundäy...(430)

- Men hämmäsini äytdim.(431) Özing gäpirä qãl...(432)

- Undä ikkãvimizgä hãm bilgänimiz yetãdi,-dedi Zärifä.(433) -Biz bir xıl käyfiyãtdä yürüb, uçrãşib qãldıq, dostläşdik.(434) Bizgä bir-birimizdän heç nãrsä keräk emäs, artıqçä bilib nimä hãm qılãrdik!...(435)

Häfiz ayãlnıng fikrini tãsdıqlãdi.(436)

Birãq årãgä sukut çökãrkän, uning könglini -ayãl bilän maqsãdsiz äylänib yürgäni-yü, ayãlgä bolgän nãmã'lum munãsãbatidän, şaxsiy turmuşgä lãqayd qarãgäni tüfãyli köpdän buyãn häyãtidä hãlavãt yoqlıgı-yü, bundän keyin hãm häyãti tãrtıbgä tuşışı dãrgumãn ekãnlıgidän nãrãzilik hissi egãlläy bãşlädi.(437)

- Özimdän özüm bə'zən xafə bolib ketämän,-dedi u.(438) -Äqlim mengä köp narsälärni örgätib turädi, lekin hissiyatim daim häm aqlimgä boysunäverməydi.(439) İradäm boş, həyät üçün kurəşiş kerəkligini tuşunämän-u, kürəşiş qolimdän kelməydiğängä oxşaydı...(440) Umumän, köryäpsän, yamän adämmän.(441)

- Sen cüdäyäm yaxşı adämsän,-dedi Zärifä.(442) -Men heç kim bilän darräv tənışib, şunçälär dostlaşgän emäsmän.(443)

Sy:181

- Toğrisini äytsäm, həli közimgä cüdayam yaxşı körinib ketding, meni keçir...(444)

Zärifäning mulayim közläridä həsrätgämi, arəzgämi oxşagän bir hălät äks etdi.(445)

- Sen bəri bir meni yaxşı körmäysän, ä? – sorädi u.(446)

Häfiz könglidä bärini äytdi: (447)

- Bilmädim...(448) Şundäy bolsä keräk.(449)

- Mäyli...(450) Ləkin buni mengä äytmä!(451)

Zärifä endi sāvūq egäni, üygä kirməqçi ekänligini bildirdi.(452) U şärfni boynidän boşatä başladi.(453)

- Özingdə turə qalsın, ertägä yänä köçägä çıqışing keräk-kü...(454)

Zärifä e'tirəz bildirmädi, faqat: (455)

- Ägär men bilän ertägä körışməqçi bolsäng, keçki saat yettilärdä şu yergä kelä qal, oşandä şärfni häm alärsän.(456) Men indingtä ketyäpmän,-dedi.(457)

U yigitning köksigä başini koydi.(458)

Häfiz uning elkälärini siypälädi, saçlärini silädi.(459) Ämmä yigit bu säfär həyəcändän entikmädi.(460)

Ertəsi keçgä tamän yüzi qaräyä başlagän qar ustigä yamğır ezib yağa başladi.(461)

Häfiz dökän peşəfvänidä Zärifäni kütdi.(462) Birəq neçündür hədegändä Zärifäning qarəsi körinmädi.(463)

Saat ettidän ön beş minut ötdi.(464) Song yigirmä minut.(465) Yigirmä beş...ottiz.(466)

Yamğır ezib yağar, binälärdägi çirəqlär xırä və mä'yüs körinär, aträfdä hükm sürgän sükünät bağridä faqatginä yamğır öz qoşığını kuyläyätgäni üçünmi, tün endiginä başlangänigä qarämäy, vaqt allämähəlgä bərgändek tuyülärdi.(467)

Dökän peşäyvâni -çirâq yânmâgân nimqârângı göşâ yâgîn päytläridä ötkinçi âdâmgâ bâşpânâ vâzifâsini ötâşgâ yârârdi.(468) Birâq äyvânnıng ikki burçâgidägi târnâvdân şâldirâb suv âqmâqdâ edi.(469) Bu esâ, äyvândâ uzâq turib qâlgân kişining gâşigâ tegmâsliğı mümkin emâsdi...(470)

Hâfizning xayâligâ, men nimâ üçün uni kütyâpmân, degân sävâl keldi.(471) Yigitning nâzâridâ, ârtiq uçrâşib ötirişning heç qandây mâ'nâsi yoq, özi bugün faqat ayâldân şârfni âliş üçünginâ bu yergâ kelgândek edi.(472) Şârfni âlmây ketib qoyâ qâlişi mümkin

Sy:182

edi.(473) Ämmâ ayâl âldidâ nimâ üçündür qarzdâr âdâm hâlätigâ tuşgânini his etâr, bu hâlätni şârlây âlmâgâni üçün hâm ayâlni âsäbiy kütârdi.(474)

Zârifâ röpâradâ qoqqısdân päydâ boldi.(475)

U yâqasi nihâytdâ keng, aç-qızıl rângdägi uzun pâl'tâgâ örângân edi.(476) Sifâtsiz mâtâdân qopâl bir nâmâyişdâ tikilgân pâl'tâ nâ Zârifâning egnigâ mâs kelâr, nâ ungâ yârâşârdi.(477)

Saxâvâtlı ayâl qalbi nimälârgâ qâdir emâs!(478) Ertâgâ Tâşkentdân cönâb ketâyâtgân ayâl, heç bolmâgândâ bu âqşâm Hâfizning âsäbi buzilmâsin, deb şu pâl'tâni âlä qâltâni açıq-âydin körinib turârdi.(479) Hâfiz bundân tä'sirlänib ketdi.(480)

Zârifâ äftidân hâzir bu toğridâ oylâmâsdi: unıng pârlâq közläridâ qorquvgâ qarışgân bir şâdlik äks etârdi.(481) U özini yigitning bağrigâ mâhkâm bâsdi.(482)

- Meni keçir, seni râsä kütdirdim...(483)

U şâhârning bâşqa etâgigâ bârıb qâlgâni, buning ustigâ, avtobusni uzâq kütişgâ toğri kelgânini äytdi.(484) Song yigitning köksidân bâşini kötârdi, buynidägi şârfni âlib, hâfsälâ bilân özi yigitning böynigâ örâb qoydi.(485)

- Seni körib, cüdâyâm xursând bolib ketdim! -dedi u.(486) -Bolmäsâ, men hâli uyâlmây netmây seni sorâb mehmânxanâgâ bârârmidim...(487)

- Zârifâ ertâgâ öz yürtigâ ketâyâtgânini tağın eslätdi.(488) Ulâr ertälâb İnqılâb xıyâbâni yaqınidägi uzun köçädâ körişigâ qarâr qılışdi.(489)

Men endi üygâ kirâmân.(490) Yüklârimni yığışim kerâk, -dedi Zârifâ.(491)- Mengâ bir-ikki âğız yaxşı gâp äytgin.(492)

- Çirâyligim...(493) Qaldirğâçim!(494)

- Bâşqalârgâ hâm şu gâpni äytgânmişân?(495) Yâlgândân bolsâ hâm yoq deyâ qâl...(496)

- Sengâ äytgânimni heç kimgâ äytmâgânâmân.(497)

- Rähmät...(498) Sen üçün men ehtimalki ötkinçidirmän, lekin men üçün sen bittäsän!(499)

Ayäl uning qölini käftläri äräsigä älib silädi vä bärmaqärlärini läblärigä bäsä başlädi.(500) -Bärmaqärläringni men özim bilän älib ketsäm-çi!(501) Bärmaqärläringni mengä bermäysänmi, men sening bärmaqärläringiz nimä qilämän...(502)

Häfiz üç kün dövämüdä xayäligä kelmägän äddiy bir haqıqatni nığähän his etdi: (503) Zärifä uni yaxşı körüb qalgän...(504) Dünyädä heç bir ayäl, hättäki Dilbär

Sy: 183

häm, heç qaçän ungä Zärifädäy münäsäbätdä bolmägän edi.(505) Ötgän yillär dövämüdä kimdir bu yigit yäqqan ötdä isingän, lekin heç kim öt yäqıb yigitni isinişgä täklif qilmägän edi.(506) U häzir özigä suyängän, sıgıngän, otli közläridä quvānç vä häsrät, mehr vä äräz qarışıb yätgän ayäl näzdä baxtiyärlikdän dövdiräb qaldi.(507)

- Sen meni yaxşı körüb qaldingmi? -dedi u näfäsi içigä tüşib.(508) -Nimigä bundäy boldi?(509) Meni...ğaläti...(510)

Zärifä indämäy başini yigitning köksigä bäsdi.(511) Xuddi yigitning qalbigä kirib älmäqçidäy, qattiq bäsdi.(512)

- Men seni yämän körämän!-dedi ähistä.(513) -Men seni şundäy yämän körämänki!..(514)

Zärifä başini yigitning köksidän äldi.(515) Ämmä yigitgä qaytib qarämädi.(516) Keskin ögirildi, qar üstidä bir-biridän uzäq-uzäq izlär qaldirib, binä säyäsäidä berkindi...(517)

Häfiz häm ketmäqçi bolib, yämğır törläri äräsigä kirdi.(518) Biräq u dähräl ketälmädi.(519) Zärifä birinçi äqşäm kättäkän binäning çiräqlärdän yärişgän yüzläb deräzäläridän songgi qavätdägi ikkitäsini körsätgäni yädigä tüşdi-dä, oşä deräzälärgä qarädi.(520) Özining mänä şu deräzälär ärtidä otirgän ayäl üçün äziz, qadrli ekänini oylädi.(521) Bir äz faxländi.(522) Yürägi bundän äldin heç qaçän his etilmägän baxtdän çäyqalib, beixtiyär közläri cıqqa yäşgä toldi...(523)

Orädän yillär ötdi.(524)

Ulär bir-birlärining ädresläri yäzib älgänliklärigä qarämäy, xat yäzişmädi.(525) Zärifäning yigit xayätigä säyä täşlägisi kelmägän bolsä keräk.(526) Yigit öz nävbätidä ayälning tinçini bekärgä oğirläşni istimädi.(527)

Häfiz ertäksimän Buxärä quçığidä turmuş äqımigä tüşdi.(528) U kün-bäkün Zärifädän häm, sirli uçraşuv täässürätlärdän häm uzäqläşä başlädi.(529) Endi äilädä dili

siyâh bolgân, hâyât gurbâtläridän ruhi ezilgân päytlärdäginä Zärifäni eslä, dünyädä özini yaxşı körgän bir ayâl bäriligini oylâb, köngli yârışâr edi.(530)

Sy:184

Orädän yillär ötdi.(531)

Häfiz hämân şe'r yâzädi.(532)

U qış künläri xayâlçän hälätdä yâmgırlär, qârlär bağrigä kirişni, köçälärdä uzâq-uzâq äylänib yürişni yâqtirädi...(533)

QAHRÄTON(534)

Ming toqqız yüz on yettinçi yilling qahrätäni dünyâgä qahätçilik bilän birgä keldi.(535) Sâvuq qahrätän şämâli aççıq tili bilän yeru kökni yälägäni singäri, sâvuq qahätçilik şämâli aççıq tili bilän ädämlär dästurxânini, rözgäri, hâyâti, yürägini beşâfquat yäläb ötdi.(536)

Qış ortäsidadä bir häftä bölinib-bölinib yâmgır yağdı.(537) Keyin, yâkşänbä küning sübhi sähärädän şämi ğaribänigäçä läyläkqâr yağıb çıqdı.(538)

Qâr yâqqan küni Buxârâ köçäläridä särsän-särgärdän ädämlär pärdäy tozğıldilär.(539) Äyrim kişilär yärim xaltä örikkä, ikki böläk küncärägä boy yetib qâlgän färzänd äyirä başlädilər.(540) Här qandäy äbi hävädä häm birävning eşigini qâqıb, nân tiläşni är bilmägän gädälär bu kün taqdirgä tämâm tән berdilər, müyülişlärdä bıqınib otirgänçä, müdhiş ölimning közigä tikildilər.(541) Çekkä tağlärdän Buxârägä nân, yümüş vä baxt qıdırib kelgän təcik löliläri -başigä uvädä örägän cüldür çâpänli mäççâyilär här yer-här yerdä ğuc-ğuc bolib älgänläriçä, qunişib otiräverdilər.(542). Ämmâ, köçälärdä duâ oqıb sänqıgän gädälärning därdläri bilän häm, hävlilärgä bärüb otin yärib berişni käsb qılgän mäççâyilärning häsrätläri bilän häm bundäy kündä kimning işi bär, deysiz?!(543)

Çärminâr güzäri etägidägi yäkkä-yälgız, päçäqqınä külbä tāmını qalın qâr başgäni üçün äppâq girdäbdä çirpiräk bolib, şu girdäb tübigä çökib ketäyätgängä oxşardı.(544) Bu külbäning içi zax, qârängi.(545) Külbä ortäsidadä pästāk sändäl qaqqaygän, quyidä yäpäsqı oçâq, bittä möndi çeläk, bittä teşik tağârä bär edi.(546) Tördä bir cüft qurâq körpä, undän berirâqdä xıviçdän töqılgän kättäkän, çuqu sävät.(547) Ätäsining eski

Sy:185

çapånigä örängän ikki yäşär Dilşâd şu sävât içidä çayqalib turardi.(548) Dilşâd dârçä âldidä yây bolib otirgän ânäsidän köz üzmäs, göyâ ânäsining sözlärigä qulâq sâlârdi.(549)

- Otäng hämmâl edi, bâzârdä qâq belidän ärabä bâsib ketgän.(550) Sän muni bilmäysän, aqling âlmäydi, bälâm.(551)

Gödäkning ânäsi Münävvärbibi dârçädän tökiläyâtgän xıräginä yârügädä erining boz köylägidän bäläbâp köyläkçä tikärdi, u çoqıb, baqräyib qâlgän közlärini qolidägi işgä qadâb, bürişib-bücmäyib otirär, oğılçäsigä gâyât ciddiy âhängdä söz qâtärdi.(552) Dilşâd häsrätdä ötgän çällärdek hârgın vä mä'yüsginä bâqar, ânäsi tãmängä çözilgän qolläri sâvuqdän kökärrib, yüzi singäri qânsız vä kâräxt bolib qâlgän edi.(553) Hâli uning tili häm çıqmägän.(554) Ätigi ikki sözniginä bilär, ânäsini “nänä” deb çaqırär vä âvqat tiläb hâlsizginä “mämä” deb qoyärdi.(555)

Gödäkning âtäsi -Mäcid hämmâl çindänäm qâq belidän ärävä bâsib, tösätdän ölib qâlgän edi.(556) Münävvärbibi ortä boyli, qâtmäginä, ingiçkä moylâvli erini köz âçib çimildiqdä körgän.(557) Heç qaçân unutmäydi: eri töy keçäsi uning qollärini mähkäm qısgän, qızib ketgän yüzigä, közlärigä bâsgän edi.(558) Qollärini köz yâşläri yüvâr ekän, kelinning qulâqlärigä şu sözlär qorgâşındäy quyülgändi: (559)

- Münävvär!(560) Men qandäy xursändmân, biläsänmi, ä?(561) Qandäy xursändmân-ä!(562) Qâzi bâbâgä esimni tänigändän beri qılgän mehnätlärim eväzigä säni tâpdim, Munävvär!..(563) Endi ikkâv birgä xızmätdä bolämiz, ikkâvgä qandäy yaxşı bolädi, biläsänmi,ä?(564)

Yoq!(565) Ulärgä heçäm yaxşı bolmädi.(566) Bir yildän keyin Kämäliddin qâzi –xocäyinläri “rişvä”, yä'ni “pärä” âlişdä äyblänib, kättä Buxârâ tümänidän kiçik Vâbkent tümänigä qâzi qilib yubârildi.(567) U ketär cäfâsigä Mäcidni häydädi.(568) Vâc üçün: “Bir yili qolingdä “Buxârâi şärif” degän nâşär'iy gâzet körgänmân”, dedi.(569) Mäcid häqını tälâb qıldı.(570) “Sän muttähäm, paxtä zävudgä bârib turäsän, u yer töpâlânçılär cäyi ekänini bilmäymänmi?(571) Älläkäy häydäy, deb yürgändim, endi mävrüdä keldi.(572) Özi säni käsringgä Buxârädän ketyäpmän!...” deb sökdü qâzi.(573) Mäcid

Sy:186

undän bir çaqa häm âlâlmädi.(574) Sän bâşqâ cäydän nân tâpârsän, oğlim,-dedi qâzi âyim Mäcidgä eridän nârâzi-yü, bungä esä gâmxor âdämdek.(575) -Munävvär xızmätimdä yüräbersin, män uni häydämäymän.(576)

- Neçä yillik haqımnı yütib ketdi-ya!(577) Qâzi bolmäy ol!.. -deyä gâzâbidän boğilib qâlâverdi Mâcid.(578)

U bir neçä kun öydä yürgäç, âqibât, hämmällikkä kirişdi.(579) Bâylär, puldârlär bâzârdän xarid qılğan nârsälärni ulärning üylärigä täşib berärdi.(580) Bir cümä küni bâzârning tös-töpâlânini çiqargän mäst ât qoşıqlıq ârävä uning ümrini kesdi.(581)

Münâvvâbibi qolidä gödägi bilän qâldi.(582) Xuddi şundä qahâtçilik degän qârâ künlär başlandı...(583)

- Sän bilmäysän, bälâm, -deb sözidä dâvâm etdi Munâvvâbibi, qolidägi işni qurib qâlgän köksigä bâsib, gâpirâdigän gâplärini oylâb âlgäç.(584) -Âciz âdâm: “Keçä küçim köp edi”, desä kâmbağal âdâm: “Keçä belim ânçä bâquvvât edi”, desä bugün şäytân hâm, râhmân hâm işânmäydi...(585) Endi, bälâm, hâlimiz xarâb.(586) Qolimdä mädâr yoqki, çörilik qilib kir-pir yuvsâmu çây-çaqa tâpsâm!(587) Başimizdä âtäng yoqki, eşikdän bir pârçä nân âlib kirsä!(588) İçimdä gâp köp, sän bilmäysän bälâm...(589)

- Nänä!...Mämä!... –şivirlädi Dilşâd qolçälärini qımirlätib.(590)

- Münâvvârbibi köz qırı bilän ungä qarâb âldi-dä, hörsinib qoydi.(591) Bir âz sukut saqlägäç, yänä gâpgä tuşdi: (592)

- Qarâ, âsmân teşildi, bälâm.(593) Sändälni yâqışgä otin yoq.(594) Bâzârdä bir eşäk otin, oh-hu, qançâ pul!(595) Mâyli, sâvuqdâyâm otirä berämiz, lekin aç otirib bolmäydi-dä, bälâm.(596) Mân-kü, bähârnâvi, çidâb turibmân, sän gödâkkä qıyın -dä!(597) Özing biläsän, âldingi küni süprädägi unniyâm yälâdik.(598) Keçä, xayriyât nâvvây bittä kuygän nân berdi.(599) Endi bugün, xudâ bilädi, nimä qılâmiz, bälâm...(600) Qoni-qoşnigä çıqsä, ignâniyâm qarzgä bermäydi.(601)

Öz gâpidän Münâvvârbibining özi mungayib qâldi.(602) Tikâyâtgän köyläkçäsini yâniğä qoydi-dä, sâvuqdä uvişib, qaltirâyâtgän qollarini bir-birigä âhistä işqadi, çöpdây pâncälärini kiriştirib, âğzigä

Sy:187

âlib bârdi-dä, küh-küh läb isitâ başladı...(603) Song, başını sâl kötârib, yaxlâgän âynädän köçägä qarâdi: âppâq qâr.(604) Köz qamâşâdi.(605) Qâr bôrälägâni-bôrälägän.(606) Şâmâl aç bôridây uvillâydi, külbâ üskünäläri qısirlâb turâdi, qulâq sâlgän säyin, hâligi aç bôri uni ikki cağı ârâsigä âlib, ötmäs tişlâri bilän gâciyâtgandây bolib tuyülâdi.(607)

-Nänä!... Mämä!...- endi ingrândi Dilşâd.(608)- Bir pârçäginä qâtgän nân bolsä, ikkiğä bölüb ivitib yerdik,- dedi Münâvvârbibi Dilşâdgä.(609) U bälâsigä köz qırını taşlâgânçä

qaldi; gödak tebränär, sävät suvdägi qayıqçädäy çäyqalär, ip bilän tängülän çäpän gödakning yelkäsüdän sirğalib, beligä tüşgän edi.(610)

- Açsänki, qımirläysän, bäläm.(611) Özim häm açqab ketdim,-deb ästä ornidän turdi Münävvärbibi.(612) -Yänä nävväygä bariş, älbättä uyät.(613) Mäyli, bir cäydän säl ümidim bär...(614) Qäzi äyimning üylärigä bärämän!(615) Mädarim qurib, sän bilän ävärä bolib, äncädän beri u yergä bärmägändim.(616) Bugün bäsäm bärä qäläy.(617) U kişidä, oh-ho, ätängning qançä haqı qälgän, män qançä yıl çörilik qılğänmän.(618) Nän soräsäm-kü, bermäydilär, şâyäd şunçä mehnätlärimiz eväzigä bir käppä un bersälär.(619) U kişidän soräsäk, uyät häm bolmäydi, bäläm, öz haqımizni soräymiz...(620) Köçädän törttä xas terib, darräv qazänni äsämiz-dä, bäläm.(621) Mäyli, män ketdim, faqat sän köp qımirlämä.(622) Sävät ağıdärlisä, yämän bolädi, bäläm.(623)

Münävvärbibi bäläni qaytädän çäpängä yaxşilab öradı, päräncisini başigä täşläb, zil-zämbil kävuşini äyägigä ildi.(624) Eşik gıcirlab açilib, tärsillab yapıldı.(625)

Münävvärbibi tizzäsığäçä qargä bätib güzärbäşigä –tepälikkä intildi.(626) Xıräginä yarişgän nävväyxänäning äldidän nimä üçündür qadämını sekinlätib, deräzägä qarab-qarab ötdi.(627) Keyin yänä ädimini tezlättdi.(628) Qäzi äyimning müyülišdägi ästänäsığä kelib toxtädi.(629) Därväzä hälqasidän tutib, taqıllätmäqçi bolgän edi, därväzäning özi açilib ketdi.(630) Münävvärbibi özini dädillikkä älib, hävligä toğrı kirib bardi vä röpärädägi yaruğ xänägä yetib, eşikni taqıllättdi.(631)

Sy:188

İçkärädän qäzi äyimning täniş, töngüllägän äväzi eşitildi: (632)

- Ki -ir...(633)

- Münävvärbibi eşikdän kirib, päygäqdä toxtädi.(634) Mäcälsiz qolläri bilän päräncisini kötarib, yüzini açdı.(635) Aç közlärigä birinçi çälingän närsä, tākçädä toqqız qilib tähläb qoyılğän nän boldı.(636) Nändän közini zörğä üzib, qäzi äyimgä yaxşırāq köriñiş üçün ilcäydi.(637) Qäzi äyim äyägini sändälgä suqıb, oninçi çirāq äldidä bükilib otirär, beş-älti yaşlärdägi mällä qızälāq uning başını bāqardı.(638)

- Hä-ä... bu sänmi? -başını kötarib qarädi qäzi äyim.(639) Uning şışinqırägän yüzi näxuş tümtäyib, kättä, qarä közläri tünd vä incıq tikildi.(640)- Hävlidä erkäk yoq deb, hämmäsi säpillab kiräverädi!(641)

Qäzi äyim yänä başını egdi, Münävvärbibi e'tibärsiz qälüb, päygäkdä äncä fursät behäl qaqqaygäç, özini tağan dädillikkä äldi:(642)

Qäzi äyim bu gäl başını häm kötärmäy, töngüllädi: (644)

- Qâzi bâbâng Vâbkântdäy kiçkinä tumändä qâzi.(645) Buxârâi şarifdä qâzikälân emâski, ğallâni qâplâb yıġsâ!(646) Bu üydä un nimä qılâdi, nân nimä qılâdi!...(647) Xudâdân sorâ, hämmämizġâyâm xudâ bersin!...(648)

Münävvärbibi bir baş bâqayâtġân qızälâqqa, bir tâkçädäġi nängä qarâb, uzâq serrâydi.(649) Âxırġi ümidi hâm püçġä çıqqanini bilġân Münävvärbibining mädâri quridi, âyâqlâri tāmâm böşâşib, bâşı äylänä başlädi.(650) Köngli âzib ketdi.(651) Birâq ungä qâzi âyim âdämmisân deb ârtiq e'tibâr hâm bermädi.(652)

Ändäk fursâtdän keyin Münävvärbibi tizzâsigäçä qârġa bâtib, ġüzâr etäġigä qarâb kelârdi.(653) U öng qolining uçini pärânci çetidân çıqargân, päncälâri bilân bir nimänä ölcä tâpgân ânâ burgutdäy, siqıb âlgân edi.(654) Dir-dir qaltirâb bârârkân, xayâlân bâlâsigä ġâp mä'qullârdi: (655)

- Qâzi âyim bir burdä nân bermädilâr, bâlâm.(656) U kişigä, oh-ho, qançâ mehnâtlârimiz singġân.(657) Qolimni isitây deb bâhâni qılıb, nâvvâyxânägä kirdim, Sy:189

bâlâm.(658) Nâvvây tândirni yâqmâġân ekân, otin qımmât, bugün âlâlmâdim, deydi.(659) Çıqmâqçı bolib âstânädä tursâm, özi çâyqâġâzġä mänâ, bir kâppâ un örâb berdi.(660) Ol, isinişġä kirġâning yâlgân, bâläng aç, bilâmân, deydi.(661) Beçârâning dârdini beçârâ bilârkân, bâlâm.(662)

Änâ şâmâl belânçâġidä behâl tebrârib, qâr keçib bârâr, tâbârâ tizzälâri qattıqrâq qaltirâr, köngli dâm säyin köprâq âzib, bâşı köprâq äylânâr edi.(663) Nâzâridä, üç-tört qadâmlık ġüzâr köçâsi şu tâbdä uzâyib qâlgândäy, âyâġı esâ âldingä emäs, ârqagä târtâyâtġândäy tuyülârdi.(664)

Mâşâqqat bilân âldingä bâsäverdi.(665) Âqıbât, quyuq qârângılık baġridä ġüzâr etäġidäġi yâkkâ-yâlgız, päçâqqınâ külbâning qaqqayġân qârâ kölkâsi hâm körinib qâldi.(666) Birâq... äcâbâ!(667) Külbâning kölkâsi köringânidä, Münävvärbibi özining neçündür yoldä ketmäyâtġânini, bâlki qâr üstidä bemâlâl otirġânini sezdi.(668) Birân nimägä qâqıldimi, zörâvân şâmâl yiqıtib qoydimi, yâ açlık, sâvuqdân bütünlây kâraxt bolib, çökiş qâldimi, buni bilmäs edi.(669) Yüzini izġirin beâyâv çimçilârdi.(670) U qâr üstidä otirġânçâ, pärâncigä tuzukrâq örânây deb, bâşini çängällâdi.(671) Çängällâdi-yü, nâġâh...(672) Bâşidä pärâncisi yoqligini päyqadi.(673) Bundân hâm dâhşâtlirâġı -bâyâġi

Uning boş qollâri hävâdä oynâb, közlâri âläng- cäläng boldi vä özidân beş-âlti qadâm nâridä şâmâl äylântirib oynâyâtġân çâyqâġâzni kördi.(675)

.....

Münävvärbibi qâr üstigä täşläñib, qâğâzgä intildi, qoli yâtmädi.(676) Cän tälväsäsüdä nârirâqqa sürildi vä qâğâzgä şaxt bilän çängäl urdi.(677) Ämmâ u çängälläğän qâğâz... bom-boş edi.(678)

Änäsi çıqıb ketgäç, Dilşâd qattıqrâq ingrändi: (679)

- Nänä!...(680) Mämä!...(681)

Üydä heç kim yoq.(682) Ungä birân köz qarämädi, ungä birân söz äytilmädi.
(683) Dilşâd sävätdä qattıqrâq tebränib, uni qayıqçädäy qattıqrâq çäyqatâ başlädi.(684)

Uygä qârâñgılık bâstirib kirdi.(685) Qârâñgılık,

Sy:190

uvilläyâtğän şämäl tâvuşi, heç zâğ yoqlığı Dilşâdning gödäk yürägigä vähm vä qorquv sâldi.(686)

- Nänä!.. -yänädä qattıqrâq ingrändi u vä ikkinçi söz örnidä bu gäl tağın birinçisini täkrärlädi: (687) -Nän-ä!.. (688)

Uning «näñä»si hädegändä körinmädi.(689) Vähm vä qorquv bâstirib keläverdi.(690) Bu bälädän qandäy qilib qutulışni bilmäy, qıçqırâ başlädi.(691) Öz tâvuşidän özi bättär qorqıb ketdi.(692) Qayergädir berkingisi keldi.(693) Berkinäy deb sävât teväräklärigä başçäsini söykädi vä kättäkân sävâtning bir burçigä bıqınıb âldi.(694) Yoq, keläyâtğän bälädän qutulâlmädi gödäk.(695) Ornidän turib, sävätdän tuşğisi, qârâñgılıqdän, şämäl tâvuşi vä yäkkälıqdän qayergädir qâçğisi keldi.(696) Titrâb-qaqşâb, qolçäläri bilän sävâtgä yâpişib turmâqçı edi, allaqaçân müzlâb qâlgän qolçäläri ârtiq qımirlämädi...(697)

Münävvärbibi qâr üstidä bemälâl otirib, uzâq timirskiländi.(698) U qârdän etägini toldirär vä yänä tokib täşlär edi.(699) Bârâ-bârâ nimä üçün şundäy qılayotğänigä özi häm tüşünâlmäy qâldi.(700) Kiprikläri tâş âsilgändäy väzmin bolib ketdi.(701) Bu ârädä allaqaysi ikki xânädändän ikki xorâzning bäsma-bäs qıçqırgäni qulâqqa çälindi.(702) Qâr tinib, âsmân açıldı.(703) Bäländ bir tãmdä äy körindi.(704)

Münävvärbibigä yerni qâplâb yâtğän äppâq qârning hämmäsi un bolib tuyüläverdi.(705) Faqat etägigä qaysi cäydän sâlib âlişni bilmäyâtğän kişidäy, gâh u yângä, gâh bu yângä telbälärçä päncä urgäni-urgän edi.(706) Axıyri: (707) «Bâr-e!(708) Şunça nârsä etäkkä sığarmidi!» degän xayâl keçdi könglidän: väzmin kiprikläri bir-birigä elimläñä başlädi.(709) U qârdä ötirgänçä, başını quyi sâldi.(710) Heç nârsäni

oylämäy, bir lähzä tin älgisi keldi.(711) Xayäl esä ungä ârâm bermädi.(712) Nâxuş uliyâtgän şämäl qâzi âyimning âvâzigä äylänib, qulâqläridä guvilläy başlädi: (713) «Bu üydä un nimä qilädi, nân nimä qilädi?!»(714) Bu guvilläşgä çäp berib: (715) «Dünyädä un şunçä köp ekän, nimägä mendän bir bürdä nänni äyädi, ä?!» deb oylädi u.(716) Qattıq äläm qıldı: (717) «Birâv unni qâplâb yığıb, birâvning bir kâpşä ungä zârligi nimäsi?(718) Unning mänä şundäy ortädä sâçilib yâtgäni yaxşı!(719) Kelinglär, âlinglär!(720) Qâzi âyim,

Sy:191

mârhämät, siz häm âling, közingiz toysin.(721) Birâvdä bâr, birâvdä yoq, degän gâp bekâr!»(722)

Şu däm nâvvâyning âvâzi qulâğıgä urilgändäy boldi: (723) «Ol, isinişgä kirgäning yâlgân, bäläng aç, bilämän!»(724) Bu âvâz ânäning qulâqläridä täkrârlänäverdi.(725) Közläri cıqqa yâşgä toldi.(726) «Şunçä un meniki bolsä, men nimä qilärdim?» degän gâp xayâlidän näri ketmädi.(727) Özi häm özigä nâvvâydek mehribân, säxıy âdämgä oxşâb körindi vä közdä yâşi bilän cilmäydi.(728) Sâvigän tāmirläridä tuyqus ilıq bir his âqdi.(729) «Şundäy!(730) Bäs!(731) Dünyädä mengä başqa nârsäning kerägi yoq!(732) Mänä, un ortädä sâçilib yâtıbdı.(733) Kelinglär, âlinglär!» deb piçirlädi u.(734) Tāmiridä âqqan ilıq his ungä âliy bir täskin vä ârâm baxş etdi.(735) Şu hisning rāhāt hālāvāti bağıridä köngli tinçib, ağır başını qārgā qoygisi, bir lähzä māmnun hāldä mizğigisi keldi.(736)

U başını qārgā qoydi vä cilmäyib uyqugä ketdi...(737)

Ertäsi küni kökdä quyâş yāndı.(738)

Güzär mäscidining dāmlä-imāmıgä muāvini -mäscid mütävällisi mullä Äbdurāhim söz qātđi: (739)

- Mäcid hämmāldi zäifäsi birlä sağırı qazā qılıbdur...(740)

- Min rāhmätul bis sävāb! -deyā pādmaq sâqālını silädi dāmlä-imām.(741)

Keyin, bitköz, uzun başāräsi burışib, qoşib qoydi: (742) -Külbädä ne bâr, qāğāzgä âling.(743) Törttä âdām tāpib, özingiz cänāzä oqırsız, mändä böläk işlär bâr.(744)

Mullä Äbdurāhim dāmlä-imāmning äytgänini qıldı.(745) Änä-bäläni bir yergä qoyib kelgänläridän keyin, u çötir yüzigä sālābät berib, qaltäginä sâqālını silädidä, qısqaginä Qur’ân oqıdı.(746) «Şu ikki bändäning häm u dünyäläri âbād bolsın!» deb uzun duâ qıldı.(747)

Mutävällidän quyidä otirgän üç-tört kambağal qol kötärib, yüzlärigä fätihä tärtilädi.(748)

ÄDDIY VÄQEA(749)

Buğdäyräng, läbläri älçädek qıp-qızıl cuvanning ismi -Läyli.(750)

Sy:192

Läyli suygän kişisigä çıqqan, lekin bu xänädändä häm qaynänä-kelin məcärsä bär. (751)

Mäbädä Läyli: (752)

- Häliyäm ertäräq ergä tegdim, yigirmä yaş nimä, yänä beş yıl yürgänim mä'qul edi, - desä, qaynänä müştini yergä urib: (753)

- Häy, kelincän, häy!(754) Biz on tört yaşdä ergä tekkänmiz, döppi bilän urgändä yıqılmäsä rävvä, degän gäplär bär.(755) Bizni hisäbgä älsä, toyning özüdäyq qariqız edingiz, kelincän! -deydi.(756)

Qaynänä kün boyi hävlidä yüvirsib yürädi, kelini işdän kelgünçä gäp yığıb qoyädi, kelini kelgäç, beşik-tervädäy bir u - bir bu yängä qıyşäyädi, song yänä xuddi beşiktervädäy, başını bir siltäb, gäpgä tüşädi.(757) U kelinim özümgä oxşäsä, deydi.(758) Kelini ungä oxşämäydi.(759)

Qaynänä ümridä äyägigä käliş-mähsidän başqa närsäni ilmägän.(760) Kelini esä pəşnəsi bir qariç etikçädän pəşnəsi bir qariç tüfligäçä kiyädi.(761) Qaynänä başını açmägän - başidän äldin päränci, keyin römäl sirä tüşmägän.(762) Kelin esä başı açıq yürädi.(763) Bittä saçining özügä yüz xıl arä!(764) Qaynänä, xätin kişi üy qarävuli, deb bilädi.(765) Kelin esä, äzändän şamgäçä işdä.(766) Üygä kelgäç, yänä erini südräb tāmāşägä ketgäni därd üstigä çipqän!(767) Qaynänä ümridä erkäk kişining yüzigä tik qaräb gäpirmägän.(768) Kelin esä gäpirgäni yetmägändäy, ulärgä qoşilib külädiyäm!(769) Mänä, məcärä üçün ikki ortädä qançä ziddiyät!(770)

Bu ziddiyätlärgä, nihâyät, bir kuni kämpirning, oğlim bälä tirnägigä zär, degän gäpi qoşildi.(771) Kämpir bir u - bir bu yängä qıyşäyädi, başını siltäb, kelgän-ketgängä «tirnäq»dän gäpirädi.(772)

Qaynänäning heç gäpigä pärvā qılmägän Läyli şungä kelgändä bezävtälänib qaldı.(773) U äynä äldidä cimginä otirär, saçidä äq tälä körinsä, şart yulärdi.(774) Kämpir xänägä kirib äftini burıştirgänini körsä, bättär figäni aşar, äynä äldidän säpçib turib, köçägä yugurärdi. (775)

Bir küni bälä säbäb boldimi, Lâyli älläqayerdän qâp-kâräginä muşukça tâpib keldi.(776) Bütün e'tibârini öşängä berdi: yedirib-içirädi, yüvib-täräydi, därdlärinä äytädi, başığa qalpâqça kiydirib qâtib-qâtib kölädi!(777)

Kämpir muşuk zâtini äsli yâmân körär, hättâ qor-

Sy:193

-qardi.(778) Muşukça körindimi, u xomräyär. başını siltäb ällänimälärni göldirärdi. (779) Bä'zän keçäläri erkätây muşuk kämpirning koynigä kirär, u ornidän säpçib turib, hävlini başığa kötärdädi.(780) Oğıl şorlik ikki årädä särsân -nä änäsigä, nä xätinigä bir nimä deyä älärdi.(781)

Bu nâqulây sävdâ köpgä çözülmädi.(782) Bir kuni muşukça özidän-özi yoqâlib qâldi.(783)

Lâyli yänä äynä äldidä cimginä otirädigän, saçidägi âq täläni yulädigän boldi.(784) Kämpir yänä özini erkin sezib, bälädän bemäläl gäpirädigän boldi.(785) Lâyli muşukçäni qaytib tâpmädi, ornigä qafäsdä mäynä älib keldi.(786) U endi mäynägä yemiş berär, qafäsgä qoyilgän käftdäy äynäçäning pänäsidä turib, untä gäp örgätärdi.(787) Mäynä eşik gıyqıllab açılsä: «Kim u?» deb soräşgä, här küni ertäläb: «Ässälâm!» deyişgä örgändi.(788) Kämpir muşukçäni körib aççıq qılgän bolsä, başdä «ädäbli» mäynädän xursänd bolib yürdi, lekin tägin mäcärä çıqdi.(789)

Qaynänä hävliä ivirsib yürärkän, göldiräb, kelinidän nälidi vä özini häm äzginä yergä urgisi kelib:(790)

- Men-kü, miyäsi açığän kämpir, lekin u... -dedi.(791)

Mäynä qulâq sälâyätgän ekän, gäp örgänibdi.(792) Qaynänä qafäsgä qızıqsınib qarägän edi, mäynä bölib-bölib:(793)

- Miyäsi açığän kämpir, -dedi.(794)

Qaynänäning rängi uçdi, közläri becâ boldi.(795)

Uning köngli mäynädän häm sävidi; väqtini tâpib, birävgä berib yubardı.(796)

Lâylining äynä äldidä cimginä ötirişi bu gäl köpgä çözildi.(797) Axıyri u qaynänäsi kütgändäy, yänä bir bäläni älib kelmädi, bälki «Bälälär üyi»dän üç- tört yaşlärdägi bir bäläni älib keldi.(798) Endi u bäläni erkälär, köçägä qoğırçaqdäy yäsätib çıqarärdi.(799) Hävli yüzi qâlib, oğılçäsini dävrväzä äldidägi kälän daraxtlär säyäsüdä, kattäkän täğärädä çömiltirib otirärdi.(800) Bulär kämpirgä sirä yäqmäsdi.(801) Yänä mäcärä çıqdi. (802)

- Birävning bäläsi başqa birävgä väfâ qılgänini heçäm körmädim, -derdi endi kämpir.(803)

- Öz bäläng väfâ qılmäydi-yu!..(804)

Bälâ özidän-özi yoqalmädi, qaynänâ uni birâvgä berib yubârlmädi. (805)

Sy:194

İKKI KÄMPİR(806)

Mängläyidä eski yâki yängi dünyâ muhri bolgän âdâmlärgä, özbek tuprâgıdägi birântä şähär Buxârâçälik bây bolmäsä keräk. (807)

Mähröy bibi degän kämpirni bilärdim.(808) Uning Mâhirâ bibi degän singlisi bolib, bu ayâlni Sämärkänddä yäşäydi.(809) Vä qaçândir Buxârâgä, älbättä, köçib kelädi, deyişärdi. (810)

Mähröy bibi «mullâ» kämpir edi.(811) U özidek xudâcöy kämpirlärgä qoşilib yürär, bütün küni märâsim vä toy -mä'rakälärdä ötärdi.(812) Egnigä üç-törttä köyläkni üstmä-üst kiyib, başigä ikkitä römâlni üstmä-üst taşläb âlgän edi.(813) Köyläk vä römâllärigä, xudâ bilsin, ämir Ähädxân yâki ämir Häydär zämânidän qâlgän kümüş tängälärni taqqan äftidän, yältir-yültir bolib yürişni yaxşı körärdi.(814) Ägär bir yergä bârgänidä, ästigä üç emäs, ikki qavät körpäçä sâlišsä, oşändäy kişilärdän häftä boyi, bâ'zân äy boyi şikâyät qilib yürärdi.(815) Äksinçä, kimdir «izzät-ikrâmni» ornigä qoysä, ungä yil boyi maqtâv yâgdiriş ädäti häm yoq emäsdi.(816)

Bu kämpir toq vä tökin xäyât näticäsidadä tältäyib ketmägän. (817) U öz ümidä üç färzänd körib, uçâvini häm tuprâqqa tâpşirgän.(818) İkki erni körgän biri uning üyini bâylikkä toldirsä, keyingisi uning bâr-budini sâvurib ketgän.(819) Endi ğaribänâ icärä külbäsi, yäkkähâl turmuşi bâr edi.(820) Men uning üyini körgänmân.(821) Eski bir şâlçä, beş-ältitä eski körpäçä, läbi uçgän piyälä bilän tümşuğı uçgän çaynäk vä birginä kättäkân qadimiy sändikdän böläk nârsäsi yoq.(822) Faqat qaçândir bâyü bädävlät bolgäni üçün, çämäsi, u ätdän tüşsä hämki, özini ätdä yürgändäy tutişni istärdi.(823) Bundäy hâlät uning bücmäyib ketgän, ämmâ suluv vä kibâr yüzidä, rängsiz, ämmâ dâimâ nârizâ vä tünd közläridä häm äydin äks etärdi.(824) U birâvdän şikâyät qilâyätgän yâki birâvni maqtâyätgän päytdä, ğäpgä sühbätdeşni unçälik qulâq tutmäsä, yüz-közläri älläneçuk özgärib ketärdi.(825)

- Män dâruv devârgä ğäpirâyätgänim yoq! -derdi u aççıq zärdä bilän.(826) -Ĝäpnü eşitging kelmäsä, aççıq äytgin...(827)

U özidek «mollâ» kämpirlärning deyärli hämmäsini «besävâd» yâki «e'tiqâdi kâm», yâki «közi toq emäs», deb yâmânlär, bu dâvrädä özining hämmädän âr-

Sy:195

-tıq ekäni, heç kim bungä e'tibâr bermâyätgänidän kuyib ketâyätgängä oxşär edi.(828)

Kämpir şähärdä «âynullâi fäsân» deb nâm çiqargän birginä xâtinni mäkdärdi, xäläs.(829) Bu xâtin şâhi vä baxmäl kiyär, toxtâvsiz päpiräs çekärdi.(830) U toylärdä yaşlär toplängän xänägä baş suqar, piçirläb: «Sâvuq çâydan mängäyäm bir piyalä beringlär, näinsâflär!» -derdi vä limmä-lim piyaläni tägigäçä sipqârärdi.(831)

Mähröy bibigä âymullâning özigä nâmunâsib bu fe'lidän gâp açışsâ, u yüzini ögürüb, teskâri otirib âlärdi.(832) Âdätdä, özini yâ eşitmägängä sâlär, yâki mingilläb:
- Män buni heç körgänim yoq! -derdi.(833)

Bu kämpirni âymullâgä ipsiz bağlâgän sâbâblär ehtimâl, köpdür.(834) Här qalây, bungä ciddiy bir sâbâb häm bâr: kämpir şu âymullâning üyigä köçib bâriş vä uning bağridä istiqâmât qılışgä köpdän buyân ârzumänd edi!..(835)

Künlär şundây ötärdi...(836)

Bir mähäl, xuddi kütilgänidek, Mähröy bibining singlisi Sämärqanddän Buxârâgä keldi-qâldi.(837)

Mâhirä bibi Buxârâgä köçib kelgäç, Mähröy bibidä galâti özgäriş roy berdi.(838) U xudâcöy kämpirlär bilän mä'rakä-märâsimlärgä barmây qoydi.(839) Bundän häm qızıgı, u fäsân âymullâni heç qayerdä maqtamäs, kimdir âymullâning fe'lidän âgız açsâ, yüzini ögürüb ötürmädi.(840) Äksinçä, gâpni tän âlgändây tek turär, songidä mingilläb:
(841)

- Här kimni gunâhi özigä! -derdi.(842)

U endi singlisi qayergä bârsä, oşâ yerdä hâziru nâzir bolışni âdät qıldı.(843) Buning üstigä, dâvrädä âtdän tüşgänini tän âlgändây, mömin-mülâyim otirär, heç kimgä zärdä bilän gâpirmäs edi.(844) Singlisini özidän yuqârırâq oringä öqtqızär, faqat negädür bu işni u nâfrätli qulning xocâsigä muâmilâsi singäri zâruurâtdän qılâyâtgängä oxşardı.(845) Uning könglidä yaşirin bir müddäâsi bârdek tuyulär, bu -undägi bütün özgärişdä nâmâyân edi...(846)

Mâhirä bibi âzgın, cikkäk, burni kökärüb qâlgän kämpir bolib, közläri kiçkinä vä sâl çaçqâyib turärdi.(847) Egnidägi yaxşı baxmâldän tikilgän kâmzul, başidägi şâhi römâl, äyniqsâ, ikki qâqşâl qolining körsätkiç barmâqläridägi bir qatâr tillä uzuk uning «beli sinmägän» bädävlät xâtin ekänligidän

Sy:196

däräk berärdi.(848) U, yaşı etmişlärgä bârgänigä kârämây, köksini kötärüb, sipâ qadâm bäsär, âgzidä uçtä tillä tişi bolib, külgändä tişläri körsätär vä qah-qahlâb külärdi.(849) Bu qari xâtinning sipâ yürüşi, yaş qızlärdek xurräm kulä âlişidä toq vä öz häyâtidän mämnun bolgän zädägnärlärgä xâs nimädür bâr edi.(850) U sämärqandlik zärgär bilän

ümr körüb, zərgər dünyädən ötgäç, özining ikki qızı bilän ârâni açïq qılğän, âpäsi singäri tâq qâlgän xâtin edi.(851)

Mâhirä bibi Buxârâgä kelişi bilänâq kättä pulgä içki-täşqarili bir hâvli sâtib âldi vä ikkitä yük mâşinäsida uning äşqâl-däşqâllärini yängi hâvlisigä keltirişdi.(852) Men bu hâvlini hêm, uning bu hâvlidägi turmuşini hêm körmägän.(853) Kättäkân dârvâzädän kiçikkinä hâvligä kirilär, bundä bir otinxânä vä bir üy bolib, ikkâvi ortäsida içkäri hâvlining eşiği bolärdi.(854) İçkäri hâvlidä hêm ikkitä üy bâr.(855) Kämpir bu hâvli toridägi toqqız bälärli xânädä turädi.(856) Xânä devârläridä hêm, yerdä hêm çoğdäy gilämlär körinädi, sändiğü sändiqçälär sân-sänâqsız...(857)

Opasining özigä bundäy suykälib yürüşi Mâhirä bibigä xuş yâqmädi.(858) U dâvrälärdä âpäsi bâr-yoqligigä e'tibâr bermägändek yâki bu özigä bäribirdek ötirärdi.(859) Äpäsi söz qâtsä yâki bir nimäni soräsä, yärim -yârti cävâb berär, gâhâ cävâb hêm bermäy, başqalär bilän sözläşib otiräverärdi.(860) Bundäy päytlärdä, Mâhrüy bibining boyni qısilär, başi egilär, közläridä hâzin bir hâlät körinärdi.(861) U äftidän özini zor bilän cilâvläb, tilini tişläb otirgängä oxşardı.(862) Birâq singlisigä süykälib yürüşini bäribir qoymäsdi.(863)

- Mängä bu kişi nimä üçün munçä qârâvul bolib qâldilär?! -derdi Mâhirä bibi ädämlärgä, âpäsi bolmägän päytlärdä; song öz sorâğıgä özi cävâb berärdi: (864) - Bilämän, bu kişidä mänikigä köçib keliş niyätini bâr...(865) Kaşki, fe'li durust ayâl bolsälär...(866)

Mâhröy bibi qandäy muddäâsi bäriligidän äğız açmäs, birâq dünyädä singlisidän böläk heç kimi yoqdek, uning izini tutgäni-tutgän edi.(867)

Şu taxlitdä bähâr, yâz vä köz ötib, qış kunläri kelib qâldi.(868)

Mâhirä bibi ädätdägidäy, qaysidir qarindâş üyigä bärğän edi, izidän Mâhröy bibi hêm keldi.(869)

Ulär sändälgä äyâq suqıb otirişdi.(870)

Sy:197

- Därrâv sâvuq tüşdi...(871) Män häli sändäli açmädim, -dedi âpä gâp âräsida.(872)

Keyin singlisidän sorädi: (873)- Üyingizgä sändäli âldiyizmi?!(874)

- Hm... -deb qoydi Mâhirä bibi, âpäsi bilän gäpläşişgä xuşi kelmäsdän.(875)

Mâhröy bibi boynini qısdı, başini egdi, lekin äftidän, bu sâfär tilini tişläb turâlmädi.(876)

- Män dâruv devârgä gäpiräyätgänim yoq! -dedi u, aççıq zärdä bilän.(877)

- Män sizgä dâruv devâr boldimmi, xudâyâ tävbä! -dedi Mâhirä bibi häm birdän moşuqday hurpäyib.(878)

- Siz yâhudây hâvlidä yäkkä tursâyiz häm, mändän hävlimgä köz tikkän, deb qorqasiz! -dedi Mâhröy bibi.(879)

Mâhirä bibi häm böş kelmädi:(880)

- İbi, gâp hävligämi?(881) Kâşki, sizni fe'liyiz dürüst bolsä...(882)

Mâhröy bibi şaxt bilän qozgälib etäk qâqdi-yu, dâvrädän çıqib ketdi...(883)

Kämpir endi singlisigä ârtiq suykälib yürmädi.(884) Birâq endi xudâcöy kâmpirlärgä häm qaytib qoşılmädi.(885)

U ğaribänä icärä külbädän eşikkä käm çıqadigän bolib qâldi.(886) Hâvli egäsi bolmış bir qoli yoq sâbiq äskär vä uning boyi kältä, burni puçuq xâtinçäsi kâmpirning issıq-sâvuğıdän xabâr âlib turışardı...(887) Bir märtä kâmpir üydän yoqaldı vä sâbiq äskär uni bekätdägi temir izlär yâqasidän yetäkläb keldi.(888) Bir märtä hâvuz boyidä çonqayib otirgänini kördi u vä yänä üygä özi yetäklädi.(889)

Mâhruy bibining es-huşi câyidä, lekin nimägädür pərişân körinär vä bu bilän sävdâyigä oxşardı...(890)

Mâhirä bibi esä hâmân öz hävlisidä yâlgız yaşardı.(891) Äslidä, unçälik yâlgız häm emäs...(892) Uning Bärâq degän semiz muşugi bâr.(893) Bärâq erinçâq, oğri, aç-köz...(894) Ämmâ älbättä, uning yaxşı xıslätläri bundän käm emäs: ävvälâ tili yoq, buning üstigä, ädämlär singäri orin-beorin mehru âqıbatni tälâb qilib otirmäydi!(895)

Sy:198

MÄRCÂN(896)

İkki tävâqali gucum dârvâzäning bir tävaqasi vâzmin ğıcirläb açıldı, dârvâzädän içkäriğä rängi uçğan ätläs köyläkli, paxmâqsâç qızçäni äldigä sâlib, qârâ kiygän kâmpir kirib keldi; ulär töppätöğri hâvli törigä yinälişdi.(897)

Hâvli toridägi xânädä üç kişi otirärdi.(898)

- Äpä, ämmäm keldi! -dedi deräzä qarşisidä çok tüşib xamir qârâyâtgän Mälâhät.(899) U endiginä yigirmädän ötgänigä qarämây, üy-câyli ayâl bolib, bu yerdän ikki-üç tām nâridägi hâvlidä istıqâmät qılardı.(900) Uning äpäsi-Bähri esä qışlâqdän äncä yirâqdägi kättä şähärgä bundän ikki yıl burun oqıymän deb ketgän, oşâ yâqdä Ävâz degän yigitgä tekkän edi.(901) Er-xâtin ârä-çirä qışlâqqa kelib, ikki-üç kün mehman bolışär, bundäy päytlärdä Mälâhät âtä-änä xânädänidä uymäläşib qılardı. uning.(902) Bu yerdä faqat qızlärning âtäsi -Qayüm äkä ikki oğli bilän yaşär, xânädän bekäsi bolgän ayâl dünyädän ötib, älläqaçanlär xâki turâbgä äylänğan edi.(903)

Därvazä açilgän, Mälähät «ämmä» kelgänidän xəbär bergän çäqdä, Bähri bilän Ävaz deräzağa teskəri otirişardı.(904) Ulär yärim ögirilib, hävli tāmāngä kārāşdı.(905)

Xävli dä köringän kämpirning yüzi burışıq, xārgin edi, közləri xırä hättāki yārām āciz bolgāni üçün işānçsız, bir āz päypäslänib qadām tāşlırdı.(906) Kämpir yaqın bir qışlāqdä turār, āftidän, özi üçün yālgız xayāl bolgän kättä şähärdän ciyāni eri bilän kelgānini kimdändir eşitgän, ulärni köräy deb, bu tāmāngä yol ālgän edi.(907) Paxmāqsāç qızçä xuddi kämpirni özi başlāb keläyātgändäy, bälälärgä xās bolmāgän sipālik bilän ildām bāsār, ämmä qızçäning közləri bälälärgä xās içki bir quvāncdän pārlärdi.(908) U, çämäsi, büvisi bilän uzāq sāfärgä çıqqanıdän behäd baxtiyār edi.(909)

- Keling, ämmä, keling...(910)

- Ässälāmu äläykum...(911)

Üygä kirgän kämpirning vucudidä kezäyātgän titrāq uning āvāzidä āydin āks etärdi. (912)U xānā törigä ötdi, qızçä häm otirgäç, qol açib, yüzigä fātihä tārtdi.(913)

Sy:199

- Bährixān, bināyimisän?!(914) Siz, pāççā, bināyimi?!(915) Sän tuzukkinä yüribsänmi, Mälähät?!(916)

- Şükr... şükr...(917)

Mälähät tāgārä üstigä suprāni yāpdi, xamirli qollärini hävālätib tutgānçä, üydän çıqdi.(918) U bir nāfäs dän keyin dāsturxān kōtārib kirdi, bir piyalādän çay içişdi.(919) Gāp gāpgä kām qāvuşār, Bähri nimä üçündür kämpirgä sāvūqrāq muāmälä qılardı:(920)

- Āling, ämmä, açdirsiz...(921) Pāyi-piyädä şunçä yul bāsıbsız-dä, āvārä bolib...(922)

Uning gāpidä «sengä közimiz uçib turgānmidi?!» degän mē'nā bār edi.(923) Kämpir öz nāvbatidä bu nāxuş muāmälāni sezmäs yāki sezmāgāngä ālardı:(924)

- Sāni köräy dedim-dä, bāçām...(925) Sāğındim, endi şu ortāgä māşin yoq, lekin...(926)

Çāydän keyin Mälähät tändirgä ot yāqqani çıqıb ketdi.(927) Kämpir qızçägä, sen endi otir, deb qoydi-dä kolini yergä tirāgānçä, kälāvlänib ornidän turdi, tāhārät ālmāqçı ekānini āytib, Bähridän bir ābdāstā suv berişini sorādi.(928) U bilän Bähri häm izmā-iz tāşqariğa çıqışdı.(929)

Qızçä başını xıyāl egib otirār, közi āstidän Ävāzgä hädik vā qızıqsiniş bilän rāzm sālardı.(930)

- Āting nimä? -deb sorādi Ävāz.(931)

- Şälā...(932)

- Şāhlā, degin...(933) Ä, mālādess!(934)

- Buni qaräng, Ävöz äqa, quduq äldidän tãpdim,- dedi eşiqdä köringän Bähri.(935) Uning qolidä nimädir yiltirädi.(936) U erigä yaqm kelib otirgänçä, öz tãpildiğini nãmâyış etdi.(937) -Märcän...(938) Änämnik bolsä keräk... -dedi u, nãgäh ävazi päsäydi, häzinläşdi.(939) -Biläsizmi, änämdä äñçä bezäk bär edi.(940) U kişi ölgändä bizlär kiçkinä edik, ätäm bepärvä ädäm, mänä şu kãmpir hämmäsini süpürüb ketgän.(941) Şuning üçün ämmäm bã'zän közimgä bälä bolib körinädi...(942)

Bähri qolidä maxqam sıqıb turgän märcän Ävözgä göyâki ipgä ötkäzilgän tãşländiq şışä pärçäläridek tuyüldi.(943) Bu märcänni u «yäräqsiz, heç bir qımmäti yoq», deb bähäläşi, xätinigä tãşländiq nãrsäni kötärib yürmäslükni äytişi mümkün edi.(944) Biräq bu märcän Bähriägä änasini eslätgäni üçün häm indäyälmedi.(945) U häli kãmpirgä Bähri nimä üçün nãxuş muãmälä qılğanini tüşünmägän edi, häzir ämmä bilän ciyän ortäsidadägi münäsäbätning uzâq tãrxı bãrligini his etdi.(946) Ävöz kãmpir haqıdä, yaxşı iş qılmägän

Sy:200

ekän, deb oylädi, biräq ungä Bährining kãmpirgä nisbätän ädävät saqlab yürgäni häm unçä yãqmädi.(947) U, ävvälä, saxävätli qalb egäsi edi: insän ikir-çikirlärdän yüksäk turışı keräk, deb bilärdi.(948) İkinçidän, u keksälärni bälä sänär, ulärni keçiriş keräk, deb hisäblärdi; ulärgä uzâq häyät yulidä ötgän günähläri üçün tä'nakär qaräşni äqlämädi.(949) Ävözning diqqatini yänä äcib bir hâl cälb etdi: u Şählägä qarädi-dä, qızçäning kättä ädämlärdek ciddiy qıyãfägä kirib, özi bilän Bähriägä rãzm sãläyãtgänini kördi.(950) Ävöz, tört-beş yãşlãrdägi qızçäning aqli hämmä nãrsägä yetädi, oyläş ärtiççä sãddälik ekänini bilsä-dä, qızçä qarşisidä günähkãrãnä bãş eggisi keldi.(951) Nãräsidadägi özlãriägä qãndãş-cãndãş bolgän ädämlärni yãmãn deb bilişmägäni ma'qull!(952) Bu -insän his etişi mümkün bolgän baxtsizlikter içidä birinçisidir!(953)

- Mãyli, - çukur tin äldi Bähri, -men Mälähätgä qaräşy...(954)

Bähri üydän çıqıb ketdi; taxminän on-on beş daqıqa ötgäç, ikkitä issıq nãn kötärib kirdi.(955) Uning kättä, közläri tund, özi ändäk pärişän körinärdi.(956)

- Fe'lim kursin, -dedi u, -hämmä nãrsäni här yãqqa tãşläb ketäverämän.(957) Bilmädim, märcänni qayergädir qoydim, endi tãpãlmäyãpmän...(958) -U nãnni burdälädi, bir pärçä nãnni säqıçdäy uzâq çäynädidä, ähistä piçirlädi: -ämmäm äşxãnãdä otiribdi.(959) Mälähät tãndirdän nãn üzişi bilän devãrdägi dãsturxãnni älib, törttäsini özi üçün öräb qoydi.(960) Nãrsä kötärib ketişgä yãmãn örgängän...(961)- U cim bolib qãldi, songrä orniden turdi:(962) -İssıq... dim ...(963) Siz bir äz dãm älä qãling.(964) Keçqurun Mälähätning üyigä bãrãmiz, bãrmäsäk xafä bolädi...(965)

Äväzgä Bährining däm âliş haqıdägi gäpi xuş yâqdi; qızçägä, sen häm däm âlä qâl, boptimi, deb qoyib, körpâçägä çözildi.(966)

U nâgähâniy şâvqındän bexâs uyğânib ketdi.(967)

- Muttähäm!..(968) Oğri!..(969)

- Män bekâr deb âlibmân, bâçâm, mäyli, âl...(970)

Ävâz ornidän säpçib turdi: şâşilib eşikkä çiqdi.(971) Eşik âgzidä Şählä közlâri baqrâygâniçä qâtib turâr, Mälâhât üy bilän dârvâzä ârâlıgıdä, çâp qoldä câylâşgân âşxânä eşigigä bârvâstâ gâvdâsini süyâb turâr; yâş kelinçâk yegnidägi qanârdây köyläk

Sy:201

bilänmi, löppi yüzi, çirâyli közlâridägi ğamgin âsâyıştâlik bilänmi, kättä yâşdägi qışlâq ayâllâri eslâtârdi.(972) Bâhri undän cussädä kiçkinä, uning âldidä nâzik hämdä yâş körinâr, âpâdän körä singilgä oxşârdi.(973) Bâhri süpâ etâgidä turgâniçä, ingiçkâ yelkâlâri titrâr, közlâri intiqâm hissi bilän yânârdi.(974) Kâmpir esâ süpâ lâbidä çonqayib otirâr, sinıq tâvuşdä mingırlârdi:(975)

- Män bekâr deb âlibmân, bâçâm, mäyli, âl...(976)

Äväzgä Bâhri titrâb-qaşâb ötgân vâqeâni gâpirib berdi.(977) Âşxânägä kiribdi-yü, häli kâmpir özi üçün nân tügib qoygân дәsturxângä qarâbdi: beixtiyâr дәsturxâning bir uçı tügik ekâniğä közi tuşibdi.(978) Açib körsä, özi tâpgân märcânni kâmpir âlib köygân ekân.(979)

- Bopti, bäs qilinglâr, uyät bolâdi!..(980)

Ävâz bundän ârtiq heç nârsä deydâlmâdi.(981) U gâp faqat eski märcân üstidä emâsliğini bilârdi.(982) Märcân Bâhriğä bezâk singâri xızmat qılâdigân dâracädä körimli vâ nâdir bolmâgâni kâbi, kâmpirning häm mülkiğä äylänâdigân dâracädä qımmätli mâtâh emäs edi.(983) U märcânğa ânâsidän yâdgâr deb qarağan Bâhrini yaxşı köringân, qayerdâdir yâtârkân, qızıqsınib öziniki qılğân kâmpirni qârälâşi häm mähâl edi.(984) Mâcârâ Äväzning bir âğız gâpi bilän bitâdimi, yuqmi, häli bilinmâgân şu fursâtdä nâgähân dârvâzä açildi; hâvliğa yâzlik âq kâstyüm kiygân, sâmân şlyâpâli âriq-âzgın kişi kirib keldi.(985) Bu -Qayüm äkâ edi.(986)

Söpâ lâbidä çonqayib otirgân kâmpir, Qayüm äkâ köringânidä, âdâmning közi bâvâr qılmâydigân yengil hâräkât bilän ornidän turdi, şundây ğayrât bilän ungä tāmân âşıqdi:(987)

- Uqa, Bâhrini qaräng, mäni oğri deydi , ukâ!..(988)

Qayüm äkä kämgäp, älämzädä, cähli tez ädäm edi;birävni qärä deb bilsä, bäs, keskin häräkät qılışı muämmä emäs faqat qulâğı ağır bolib, gäpni dârhâl ilib älälmäsdi.(989) Hâzir ägär u mâcârâni eşitib-bilsä, Bährini nâhâq haqârät kilişi yâki nâhâq cüzälâşi mümkinligi körinib turädi.(990) Ävâz Qayüm äkäning täbiätini tüşüngäni sâbâbli, kämpir bilän izmä-iz Qayüm äkägä yaqımlaşdı.(991)
- Ärzimägän gäp...(992) Mänä buni deb, faqat äzginä...(993)

Sy:202

Qayüm äkä Ävâzgä, uning qolidägi märcângä közläri cähldän kirtäyib qarädi.(994) Xayriyät!(995) U cählini märcângä urdi -märcänni kuyâvi kölidän yülqıb, şiddätli bir häräkät bilän tām äşä dälä tāmân ulâqtirdi.(996) Songrä indämây dârvâzä pincidägi üyçägä kirib ketdi...(997)

Äqşâm qondi...(998)

Hämmäning näfäsi içigä tüşgän, cäncäl bäsilgän edi.(999) Birâq bu hävlidägi här bir tirik cân qalbidä uning yâlgız öziniki bolgän hissiyâtlär endi yäşirin, äslidä, äldingidän küçlirâq çayqalardı.(1000) Bähri äşxânä eşigi äldidä kursigä tağârä köyib, äsäbiy kir yüvärdi.(1001) Keçki täämğä ünnägän Mälähät äşxânägä kirib çıqar, köngli gâş edi.(1002) Kämpir ikki-üç sâätdän beri süpâ läbidä çönqayib otirär, uning yüzi şu qadär burişib qâlgän ediki, göyâ qandäydir içki cismâniy äğriqdän qattıq äzâb çekäyâtgän bemärgä oxşardı.(1003) Endi kämpirning pincigä kelib otirgän Şählaning yüz-közidä hävligä u kirib kelgän çâqdä köringän baxtiyârlilikdän äsâr qâlmägändi.(1004) Qızçäning yüz-közidä zerikiş, hättâki keksälärgä xäs güssä, hâlginlik äks etär, hävlidä näri-beri yürüb, tinmäy päpiräs çekäyâtgän Ävâzgä esä bu här närsädän häm köprâk äläm qılardı.(1005)

Ävâz hävli yüzidä näri -beri yürüb, bugün ötgän mâcârädä « kim haq nâhâq? » degen muämmä üstidä baş qâtirärdi.(1006) U ğarib qıyâfägä kirgän kämpirni yâmân körüb qâlgän, kämpirni äqlämäs edi.(1007) Bähri!..(1008) Älämdän hämân titrâb-qaqşâyâtgän Bährini esä keskin qarälär, içidä hättâki kâyib qoyışni istärdi.(1009) «İnsân ävvälâ öz mävrividä kötärilgän, fâydäsi tegädigän mâcârägä täräfdâr! -oylärđi Ävâz.(1010) -Keyin, närsä täläşiş Bähriğä münäsib emäsdi!(1011) Bulärdän taşqari, Bähri şuni bilişi keräk ediki, baqirib-çaqirib äytiş mümkin bolgän gäpni müläyim tärzdä bildiriş häm mümkin!»(1012)

Oqşâm qondi...(1013)

- Opä, yüring endi...(1014) Pâççä, yüring... -dedi Mälähät.(1015) -Ämmä, yüring, äzginä otirib keläsiz...(1016)

- Yoq, bəçəm, mən bərməymən...(1017)

Bu yerdən ikki-üç tām nāridāgi hāvli supāsida, söri āstidā āpā- singil, kuyāvlār -
 Ävāz bilān Bāqicān uzāq otirişdi.(1018)

- İkkitā vinā bār, ānçādān buyān yātibdi, - cilmāydi Bāqicān.(1019) -Şundān bir āz
 içäylik, isrāf

Sy:203

bolmāsin...(1020) -U taqır qırılğan, yalāng başini tebrātār, hāzilkāşlik qilib, kāyfiyātsiz
 dāvvrāni qızitmāqçı bolārdi.(1021) -Dāsturxāngā qarānglār, hādeb birbirigā tikilişdān
 fāydā yoq...(1022)

- Kāmpir hār kelgānidā üyni süpürib ketādimi, deymān...(1023) Senām, Mālāhāt, xuddi
 ātāmdāy bepārvā...(1024)

Bāhrining köngli sirā yārimāsdi.(1025) U bu kün mājārādān qāniqmāgān
 körinār, kāmpirni yer bilān yāksān qılgisi bār-u, bungā erişālmāgānidān ālämi içidā
 çökib yātārdi.(1026)

- Ötgān işgā sālāvāt degān gāp bār, -deb tongıllādi Ävāz sābr kāsāsi tolib.(1027) -Yetār
 endi...(1028)

- Birāv uyni süpürib ketāversā māyli ekān-dā! -ungā ters cāvāb qaytārdi Bāhri.(1029)

- Buüuy Qayüm ākāniki!(1030) Siz bu ādāmning qızı bolsāngiz, kāmpir āpāsi...(1031)

- Ogrini āqlāş kerāk, deng...(1032)

- Qari kişining qariligini hürmāt qılış kerāk!(1033) Keyin bu bemāvrid, befāydā bir
 mājārā.(1034) Siz bu mājārā bilān nimāgā hām erişārdingiz, ātāngizdān kältāk yeysiz,
 xālās...(1035)

- Men kältākdān qorqmāymān.(1036) Qarimi, yāşmi, müttāhāmlik qılsā, yüzigā
 äytāmān.(1037) Sizdāy yaxşi bilān hām, yāmān bilān hām kelişib ketāverişgā tābim
 yoq...(1038)

Ävāz bācāsi bilān bir āz içgāndi.(1039) Bu bāhs āqıbātidā kāyfi tarqalmāgāni,
 bālki bāşi āylānāyātgānini his etdi: ornidān dāst qozgaldi, Bāqicānning hāy-hāy
 degānigā hām qarāmāy, dārvāzāgā yōnāldi, köçāgā çıqıb ketdi...(1040)

U köçādā sānqır, neçündir yüz-közidā gūssā, hārgınlık āks etgān paxmāqsāç
 qızālāq xayālidān ketmāy ezilār, ölmās haqıqatni his etārdi: āndāk kezingāç, bāri bir
 ölmās qaytādi, keyin uxlāmādi, bu künge täässürātlār ertāgā eskirādi.(1041) Dūnyādā
 bāsilmāydidān iz, yūvilmāydidān dāğ yoq...(1042) Birāq āilā qurgān ikki cān yāgānā
 hissiyāt, yāgānā fikr egāsi bolib, uzundān -uzāq hāyāt yolni qandāy bāsişār
 ekān?!(1043)

Bähri bilän kämpir ortäsidadä nizâ çıqqandek, bu kün kütilmägändä er-xâtin âräsidadä häm küçli ziddiyät tuğlgändi...(1044) Yoq, âilädä ikki hissiyât, ikki fikr bilän yaşâb bolmäydi!(1045) Bunday âilä buzilişi yâki kimningdir qoli bäländ kelişi şart...(1046) Ägär

Sy:204

Bähri haq bolsä, Ävâz baş egişgä râzi edi.(1047) Lekin, ägär u haq bolsä, Bähri buni his etib, xâtâsini tân âlârmikän?!(1048)

Hâzirçä -qârângı qıslâq köçäsidadä, xumâr käyfiyâtdä bu çigäl sävällärgä cävâb tâpiş, här qalây âsân emäs edi.(1049)

MUHÄBBÄT(1050)

Bu vâqeä ânçä yıllär muqaddäm rây bergän edi.(1051)

Kättä auditâriyâ deb atalgän xânädä bâzm bârâr, institüt tälâbälâri raqsgä tüşişardi.(1052) Auditâriyâ eşiğidä turgän bir qızni raqsgä täklif qıldim.(1053)

Biz dâvrädä gir äylänä başladik.(1054) Qızning ikki yüzi löppi, közlâri kättä, nâzânin, özi körinişdän sâddä, mulâyim -xulläs, çirâyli edi.(1055) Uning täklifimgä râzilik bildirib, raqsgä tüşgäni mengä xuş yâkdi.(1056)

- Keçiräsiz...(1057) Ätingizni äytmäysizmi? -dedim ungä beâzâr, ändäk erkälâgän âhängdä.(1058)

- Otim Kârimä,- dedi qız.(1059)

- Meniki Sâbir...(1060) Siz Tâşkentlik bolsängiz keräk-ä?(1061)

- Yoq, biz Mârgılândän kelgänmiz.(1062)

- Kümüşning yurtidän deng?(1063)

- Xuddi şundây!..(1064)

Sohbätimiz bolindi.(1065)

Bâzm tügâb, xânädä toplängänlär birin-sirin târçalâ başlaşdi.(1066)

Köçägä çıqıb avtâbüsgä otirdim.(1067) Bekätgä yetib kelgäç, avtobusning âldingi eşiğidän tüşgän bir töp qız içidä yänä häligi qızni körib qâldim.(1068) U qızil pâl'tâ kiygän, başigä häm qızil römâl örâgän edi.(1069)

- Kârimä-ä!..(1070)

Keç qârângısidadä qızning közlâri yârqrârđi.(1071)

Men qızni gâpgä sâlib, sühbätini dâvâm ettirmâqçı edim...(1072) Bolmädi.(1073) Cür'ât qılâlmâdim.(1074) Endi şunçâki yaxşı qâling, dedim.(1075) Qız esâ mengä nisbätän öktâmlik qıldı.(1076)

- Bizniki on birinçi xânâ, kirib turing, -dedi u dostânâ, sâmimiy âhängdä.(1077)

Sy:205

Bir aqşam yataqxanada, karavatimda kitab yaqib otirardim.(1078) Xanada ucta karavat, ucta galadan, stal va ucta kursi bar edi.(1079) Devargä aynä asilgan, kattakan dunya xaritasi, turli- tumän rasmlar mixlangän, bulär arasida jurnaldän qirib alingan ikki gözäl, isvakär ayälning rasmi közga yaqqäl täslänib turardi.(1080)

Şam quyäşi xänäni sehrlı yağdugä toldirgan, mening konglimgä häm kitabdän sehrlı hissiyätler quyülardi.(1081) Cimlik!..(1082) Ähyän-ähyändä köçä tamändän mäşinälär şavkini qulâqqa çälinär, ähyän-ähyäendä yöläkdän kimningdir toqillab yürüb ötgäni eşitilär edi.(1083)

Bexäs cimlik buzildi.(1084) Naq qoşni xanädän qız bäläning qax-qax urib külgäni eşitildi.(1085)

Ayäl kişining qah-qah urib kulişi mendä daim yaman täassurat uygätädi.(1086) Bundäy ayäl özining dünyada sirli va sehrlı bir xılat ekänligini unutib qoygändäy tuyülädi.(1087) Kitâbni yapib, devargä mixlangän ikki ayäl rämigä tund karadim.(1088)

Qah-qaha tindi.(1089) Ämmä däm ötmäsdän, bir yigit bilän bir qızning çüçmäl gäpläri eşitilä başlädi.(1090) Bu battär mening gäşimgä tegdi.(1091) Xuddi şu äsnada birdän qızning tavuşi mengä neçündür täniş tuyüldi.(1092) Köz äldimgä lüp etib Kärimä keldi; bu qız oşämi, yoqmi, biliş istägidän tinçimni yoqätib, ornimdän beixtiyär turib ketdim.(1093) Näzarimda, buni hazırâq äniqlämäsäm, yürägim tärs yärilädigändäy edi.(1094)

Köçägä çıqdim.(1095) Kärimä mengä kimu men ungä kimligimni oylab häm otirmäy, toğri qızlar yataqxanasigä yol äldim.(1096) Ğirä-şirä qarängilik tüşgän; qızlar yataqxanasida faqat äyrim deräzälär xiräginä yarişib turardi.(1097) İçkärigä kirib, eşikler mängläyidägi raqamlärgä birmä -bir köz täşläy başlädim.(1098) Mänä, nihäyät, on birinçi xänä.(1099)

Eşikni ähistä taqillätim.(1100)

Eşik kiya açildi.(1101) Ostänada äzgın, boyçän, äftidän, xastähäl bir qız turardi.(1102)

- Ässälâm äläykum, -dedim ungä.(1103) -Keçiräsiz, Kärimä barmi?(1104)

Qız arqagä yarim ogirildi.(1105)

- Kärimä, seni soräyaptılar, -dedi u.(1106) Song mengä yüzländi.(1107) -Kiring...(1108)

Sy:206

Eşik kengraq açilib, Kärimäning üydä, deräzä äldigä kursi qoyib otirgänini kördim.(1109) Uning bu yerdä -öz üydä ekänligidän könglim täskin tãpib, bilmäymän, negädir sevingändek boldim.(1110) Äyni çağdä, uni tekşirgänim külgili, bir äz äyänçli tuyülib, xıçälät häm çekä başlädim.(1111)

Yoq, meni Kärimä xıçälätdän çıqardi.(1112) U qandäydir käyfiyätsizmi, gamginmi otirgän ekän, xänägä kirişim bilän közläri xurräm pãrläb, ornidän yengil qozgaldi:(1113)

- E, keling, yaxşimisiz?(1114)

Kärimä deräzä äldigä men üçün häm kursi qoydi.(1115) Ozgın, böyçän qız yãpäsqı çaynãkni kötãrib tãşqarigä çıqıb ketdi.(1116) U bir äzdän song yänä xänägä kirib, bizgä murãcãät qıldı:(1117)

- Qani, çaygä kelinglär...(1118)

Stãl tãmãngä ötib, çay içä başlädik.(1119)

- Bugün yürägim bir äz sãnçdi, şungä pãrişãn otiruvdim...(1120) Kelgäningiz yaxşı boldi, -dedi Kärimä xıyãl ötgäç.(1121)

- Kärimä özi dävãlänişi keräk, yürägi yãmãn.(1122) Bu birinçi märtä emäs, -deb kãyindi äzgın qız.(1123)

- Bir äz köçä äylãnsãngiz, bãlki ötib ketär, -dedim Kärimägä.(1124) -Tãşqaridä hävã yaxşı...(1125) Özi, men sizlãrni kinãgä bãrãsizlãrmi, deb kirgãn edim...(1126)

Mening tãklifim Kärimägä xoş kelgãndäy boldi:(1127)

- Kinãgä bãrãmizmi, Munãvvãr?(1128)

- Yoq, bugün bãrmãymiz, -dedi Kärimäning dugãnãsi.(1129) -Bugün sen üydä dãm älgãning mã'qul.(1130) Buning üstigä, mening häm işlãrim köp.(1131)

- Bãrã qãläylik, -deb sorãndim, ornimdãn turib.(1132)

-Yoq, bugün bãrmãymiz, dedi Münãvvãr.(1133)

Qaytib kürsigä otirişni özingä yep körmãdim.(1134) Yigirmä ältinçi xänädä istiçãmät qılışimni äytib, qızlãrdãn biznikigä häm kirib turişlãrini sorãdim-dä, ulãr, bilãn xayrlãşdim.(1135)

Nãzãrimdä, qızlãr yãtãqxãnãsigä oşãndä bir kirmãsãm, Kärimãni häyãt selidä unutib yubãrişim heç gãp emãsdi.(1136) Yãtãqxãnãgä bir kirdimu Kärimägä endi könglim bütünläy bãglãnib, uning birinçi uçrãşuvdãyãq yürägimdãn çay älgãnini, özim esã bundãn bexa-

bär yürgänimni his etdim.(1137) Mening qızlar bilän döstləşib, uçaşuvlarga çiqqan, ularga işqibazlik körsätgän päytlärim köp bolgän edi.(1138) Ämmä kimgädir köngil qoyışim, kimnidir çinäkäm yaxşı körib qalışim mümkinligi oşa küngä qadar xayalimgä kelmägän edi.(1139)

Mengä kutilmägändä şundäy baxt näsib etdi...(1140) Bexäsdän häyəcängä tuşadigän bolib qaldim.(1141) Kärimä...(1142) Kärimä...(1143) Men üçün älämdä bundän böläk söz häm, sadä häm yoq.(1144) Göyaki müdräb yürgänimdä, közlärim kattä açilib, päyimdä kökərgän zämin, başimdä yulduzli äsmän bärliğini änglägəngä oxşaymən...(1145) Ey, xudä, Kärimä mendän häm baxtiyarräq bolmağı üçün nimälär bolärkin?!(1146)

Kärimäni negä yaxşı körib qalgänimni bilmäsdim.(1147) Mengä faqat bir närsä äyän edi -endi uni şunçäki unutib yubärläymän.(1148)

Qızlar yätäqxänäsigä başqa bir aqşam yanä kirib, qızlarıni kinägä täklif qıldim.(1149) Qızlar bu säfär täklifimni räd etişmädi.(1150)

Biz yaqın kinäteätrgä bärrib, Väyniç äsəri äsäsidä äncä yıllar burun surätgä älingän «Sönä» fil'mini tamäşä qıldik.(1151) Bu fil'mni äldin häm körgänimgä qarämäy, nihäyätä häyəcänländim.(1152) Uygä qaytäyätgänimizdä Kärimägä şu säbäbdän könglimgä kelgän gäplärni äytä başlädim:(1153)

- Men özim şundäy märd ädämlärni yaxşı körämän.(1154) Bälälikdän yaxşı körgän kährämänlärim bär.(1155) Cän Väl'cän, mänä şu Ärtur, Kärçägin...(1156) «Yaş gvärdiyä», «Mätänätli kişilər» singäri kitäblärni üç-tört märtäläb qaytä oqıgänmän.(1157)

- Men häm mätänätli, märd ädämlärgä hürmät bilän qaräymän, -dedi Kärimä.(1158) - Päyşänbä degän cäyni bilsängiz keräk.(1159) Oşa yerdä mening bir tağam bär, Kämäl tağa deymiz.(1160) Bu kişi ikkitä kattä uruşdä qatnäşgän.(1161) Qahrämän, säläbätli, küçli, çiräyli ädäm...(1162) Şu tağamni ätämdän häm köprüq yaxşı körämän...(1163)

«Sunä» fil'mini tamäşä qılgänimizdän keyin, bä'zän kinäteätrgä bärädigän boldik.(1164) Munävvar başdä ikkimizgä qoşilib yürdi.(1165) Song, nāquläylik sezdimi, här qalay, ästä-sekin özini tärtä başlädi.(1166)

Sy:208

Kärimäning Täşkəntdä Hälimä äpä degän xäläsi häm turär ekän.(1167) Kärimä köpinçä xäläsidän gäpirib, uni äqköngil, sämimiy ayäl, deb maqtär, bizni älbättä

taniştirib qoyişini äytärdi.(1168) Nihâyät, qışning qârli, bulutli, äyâz bir künidä Hälimä âpä bilän u xızmat qılädigän muässäsä hävlisidä körışdik.(1169)

Hälimä âpä -yâşı taxminän qırq beşlärgä bârgän, mıqtiginä, közläri qâp-qârä, mälâhätli ayâl edi.(1170) Kârimä ikkisi xuddi âpä-singildek oxşäs, faqat qızning yüz - közidä köringän âsâyiştälik undä yoq edi.(1171) U yüzi, äynıqsä közläridän nimä üçündür xıçälät çekäyâtgän, negädir uyäläyâtgän ädämgä oxşärdi.(1172) Şu hâlät tüfäyli, Kârimäning äldidä uning körki endi sönib bâräyâtgäni äniq sezilärdi.(1173)

Hälimä âpä mendän yâtsirämädi.(1174) İkkimizdän häm birdek mehribân köydä hâl -ähvâl sorädi.(1175)

- Bugün hävâ cüdäyäm sâvuq.(1176) Mäyli, bâringlär, köçädä yürüb şämälläb qâlmänglär, -dedi u, özining yaqın kişiläri ävâyläb kâyigän ädäm ähängidä.(1177) - Lekin üygä bir kelinglär, xopmi?(1178) Gäpläşib otirämiz.(1179)

Biz ketmäqçi bolib turgänimizdä, yelkäsigä päl'tä täşlägän bärvästä bir kişi binä müyülišidä päydä boldi.(1180)

- Qudrät Fâzilâviç... -deb piçirlädi Hälimä âpä.(1181)

Bärvästä kişi bizgä yaqınläşib, Kârimägä, mengä körışgäni qolini çözdü.(1182)

- Qudrät Fâzilâviç... -dedi Hälimä âpä, bu sâfär uni mengä täniştirgän ähängdä.(1183)

-Oqışlär yaxşı ketyäptimi? -deb sorädi mendän yängi tänişim.(1184) U Kârimägä yüzländi.(1185) -Sen yaxşı yüribsänmi?..(1186)

Äftidän, u müässäsä rähbäri yâki rähbärläridän biri edi.(1187) Ungä Hälimä âpäning ärtiqçä mulâzämäti mengä unçä xuş kelmädi, uning Kârimäni sensiräb gäpirişidän könglimgä ändäk gäş tüşgändäy boldi.(1188)

- Mäyli, bâringlär, bugün hävâ cüdäyäm sâvuq...(1189) -Deyä äldingi gäpini täkrärlädi Hälimä âpä.(1190)

Biz müässäsä binäsüdän uzâqlaşdik.(1191)

- Xäläm tillä xâtin...(1192) Faqat baxtsiz! -dedi Kârimä.(1193)

- Nimägä undäy deyäpsiz?(1194)

Sy:209

Xälämning eri Lutfulläyev degän ämädsiz, ümridä ne ämäl, nä şührät tâpgän bir ädäm.(1195) Buning üstigä, endi äncä yildän buyân käsäl, töşäkdän turmäydi.(1196) Därdigä dävvä yoq, zıqnä, ämälläb käsälxânägä yâttıziş bilän, erining küni qaysärlük qilib, käsälxânädän üygä qaytiş bilän ötyäpti.(1197)

Kârimäning gäplärini eşitib, Hälimä âpägä häm, Lutfulläyevgä häm açindim.(1198) Lütfulläyevning songgi näfäsdä käsälxânädän üygä intilişini täsävvür

qilib, ezildim.(1199) Bu-insanning öz xánädänigä bir ümr köngil baǵlägänidän kelib çıqqan hálät, deb tüşündüm...(1200)

Oşä yili qalin qâr tuşib, ikki äy mábäynidä erdän ketmädi.(1201)

Men Kärimä bilän deyärli här küni uçaşärdim.(1202) Biz endi faqat kinäǵä barmäsdik.(1203) İkkimiz qolmäqol üşläşib qârli köçälärdä kezär, şähärdäǵi qahväxänälärgä kirär, qış bolgänigä qarämäy, baǵlärdä säyr etär edik.(1204) Men Kärimäning qollarini tutib barmäqlärini siypälär, ulärni birmä-bir läblärimgä bäsärdim.(1205) Kärimä birginä yürägimdän cäy älgän emäs, bütün qänu cänimgä singigän, mening öz vucudimgä äylängän edi.(1206) Ungä, äcäbä, işqdän böläk, häväs bilän häm qarärdim.(1207) U mälähätli bir qız bolgäni ustigä, insän tärzidä häm bälädek säddä, begubär, közläri, köngli yäruǵ, çiräyli edi.(1208)

Kärimä bilän ikkimizning keläcägimizni, baxtni ümid qılär, äksinçä, baxtsiz bolışimiz mümkin, deb qorqardim.(1209) Qorqışimgä säbäb -oşä, Kärimäning bälädek säddä, begubär, çiräyli ekänligi edi.(1210) Kärimä kinä körişni, köçä keziş, mägäzin äylänişni, sühbätni yäqtirär, tääccübki, uni älämdä hämmä närsä qızıqtirärdi.(1211) U köçädä ketäyätib, bā`zän birdänigä, qaysidir üy şiftigä äsilgän qandilgä häväsänd tikilärdi.(1212) Yäki bolmäsä, köçädä, bexäs toxtäb, quruq därext şäxläridä sävuqdan junjikib otirgän quşçälärni tāmāşä qılär, ädämlärning egnigä e`tibär berib, ulärning yüz tuzilişigä räzm sälärdi.(1213) Kärimäning hämmä närsägä bundäy qızıqışı mengä yäqmäsdi...(1214)

Yoq, bu häli heç gäp emäsdi.(1215) Kärimä qayerdädir özi bir körgän kişini yängidän uçratib qälsä xaligi kişidän äldin säläm berär, undän: «Yaxşi yürüb-

Sy:210

sizmi?» deb hāl- ähväl sorärdi.(1216) Bu häm yetmägändek, yänä: «Biznikigä kelib turing», deyişdän häm özini toxtatalmäsdi.(1217) Qızning begänälärgä bundäy münäsäbätidä qandäydir çärläviç ähäng bārgä oxşär, beixtiyär bundän xayälüm qaçardı.(1218) Men bulärning bārisi erkin bir qızning erkinligi ekänligini bilsäm-dä, ikkimiz baǵlänib qaldikmi, demäk, bugün bolmäsä ertägä fe`l -ätvärlärimiz toǵrisidä gäpläşib älişimiz keräkligini his etärdim.(1219) Häyätä ikki ädäm birläşib, keyinçalik bir-birigä ikkitä çinni buyümdäk urilişidän yāmāni bārmil!(1220) Bā`zän ikkimiz häm uzäqläşgim kelärdi...(1221) Lekin, e`tiräs häm, qorquv häm, uzäqläşiş istägi häm meni Kärimägä kündän -kün yänädä yaqınlāştirär, ikkimiz heç qaçän äcrälmäydiğändä oxşärdik.(1222)

Ämmå baxtiyâr damlârimiz dâvâm etâyâtgân mânâ şu qış künlâridâ bir qatlä ârâmidân qârâ muşuk ötdi.(1223)

İnstitütdâ Yoldâşev degân yaşginâ dâmlâmiz bolâr edi.(1224) U sâmimiy, âlicânâb münâsâbâtgâ mâyillik körsâtâr, özini kättâ -kiçikkâ teng tutib, köpinçâ cilmâyib yürârdi.(1225) Men uni hürmât qılâr, qadrlârdim, faqat bu emäs, hättâki, birâv: «Yâxşi âdâm qandây bolışı keräk?» deydigân bolsâ, dâmlâmizni körsâtişgâ täyyâr edim.(1226)

Ötgân köz paxta yığım-terimigâ çıqqanimizdâ Yoldâşevni ilk dâf'â yaqındân tänidim.(1227) Men uni bilmäs ekân mân.(1228) Tälâbâlâr meni hisâbçi qilib täyinläşdi -yü, dälädâ hâm, qonâlgadâ hâm yânimdâ yürgân Yoldâşevning ikki xıslâti dârhâl közimgâ çâlinâ qâldi: dâmlâ qızlâr toğrisidâ köp gâpirâr, yaşginâ qızlârgâ suqlänib, tâšnâlik bilân tikilâr, şuning üçünginâ paxtagâ kelgângâ oxşârdi.(1229) Men dâmlâning bu xıslâtidân köz yümdim.(1230) Ämmå uning ikkinçi xıslâtidân köz yumişim qıyin boldi -Yoldâşev künârâ tälâbâlâr hisâbidân âşhurluk qılışni istâr, mengâ nuqul şu toğridâ şâmâ qılârdi.(1231) Dâmlâ bilân ikkimiz ikki xıl âdâm ekânligimizni his etib, hisâbçilikni tez fursâtdâ başqa birâvgâ tâpşirdim.(1232) Şundân keyin, umumân, ârtiqçâ jilmâyib yürädigân âdâmlârni yâmân körib qâldim.(1233)

Qış küni kättâ äuditâriya eşiği âldidâ qoqqısdân Yoldâşevning Kârimâ bilân gâplâşib turgâniğâ közim tüşdi.(1234) Dâmlâ Kârimâning körişigâ uzâtilgân qolini mâhkâm qısib, uni ikkinçi kâfti bilân

Sy:211

siypâlâr, âğzi qulâğıdâ, başini likillätib, nimälârnidir uqtirârdi.(1235)

Meni râşkmi, âlämmi örtâdi.(1236) Ulârnig yânidân ötib, köçägâ âsäbiy yönâldim.(1237) Eşikkâ etgânimdâ bâyânsiz xörsiniş böğzimgâ tiqlib, töxtâdim.(1238)

Kârimâ yânimdâ päydâ boldi.(1239)

- Şu dâmlâ bilân bunçâlik ezmälänib gâplâşış şart ekânmi?! -dedim âlämli âhängdâ.(1240) Song, keskin otirilib, avtobus bekâti tāmân ketdim.(1241) Bekâtgâ yetib, izimgâ şunçâki qarâdim: Kârimâ yoq edi.(1242) Özimçâ: «Tâmâm! Hâmmâçi tâmâm!» degân xayâlgâ bârdim.(1243)

Bir häftâ körişmâdik.(1244)

Hâr küni Kârimâni körgim kelib, qıynâlib yürdim.(1245) Qızlâr yâtaqxânâsi âtrâfidâ fâramuş äylänib, Kârimâlâr turädigân xânâning päytlârim çirâq yângân derâzâsigâ mâhzun tikilgân päytlârim köp boldi.(1246) Ämmå, ikkinçi yâkdân, biz bâri bir baxtli bolâlmâyimiz, deb oylâb, Kârimâ bilân yüzläşışdân qâçdim.(1247)

Häftäning songgi küni bütün häyätim dövämüdä ilk bärä şu kädär ezildimki!..(1248) Mengä hämmä närsä mäläl kelär, könglim gäş, zerikkänimdän faqat xänäädä näri-beri yürgänim-yürgän edi.(1249)

Eşik taraqlab açıldı.(1250) Ostänädä hämxänälärim -Käbir bilän Äli turışardı.(1251) Ulärning käyfiyätini kutärinki, bir-birlärini quçaqlab alışğan edi.(1252) Xänägä kirib, bir -birläridän äcrälişdi.(1253) Käbir institut drämä toğarigägä qatnışar, ädätdä, ärtistänä häräkätlär qılışğa mäyil edi.(1254) U göyâki äbräzğä kirgändäy xänä örtäsüdä köksini kötärib bir lähzä qätidi, keyin täntänävär nämäyışdä koynidän yeb-içädigän ällämbälälär çıqarib, stäl üstigä qoydi.(1255)

- İşlär cäyidämi? -deb sorädi mendän Äli.(1256) Közläri märçän, yüzi qıp-qızıl, uyätçän bu yigit birävdän hâl-ähvâl sorägänidä häm, göyâki nimänidir iltimäs qılayätgän ädämdek, mülâyim piçirlärdi.(1257)

Men ungä işlärim yämän emäsligini äytib, Käbirgä yüzländim:(1258)

- Nimä boldi, Käbir?..(1259) Tinçlikmi?(1260)

Käbir boyni, yelkälärini ändäk qısib, käftläri bir-birigä işqalädi.(1261) Küldi.(1262)

- E ortâq, buni körmäysizmä!! -dedi u Äligä işärä qılıb.(1263) -Bu bälä üylänib qoyibdi...(1264)

Mengä bu häzil bolib körindi.(1265) Şungä qarämäy ulärdän: « Qaçân? » deb sorädim.(1266)

Sy:212

Yäzdä üyigä bärrib, uylänib qaytgän ekin! -dedi Käbir.(1267) -Orädän älti äyçä vaqt ötibdi-yu, häzirgä qadär bizgä indämäy yürgänini körmäysizmi!(1268)

Äli yelkälärini qısdı.(1269) Keyin, äytilgän gäpning özigä daxli yoqdek bir çekkägä qaräb, xayâlgä çömdi.(1270)

- Şu gäp rästmi, Äli? -deb sorädim undän.(1271)

- Üygä bärşäm, toy bolib qaldı... -deb piçirlädi Äli hämän özigä laxli yoq gäpni eşitgän ädäm ähängidä.(1272)

Älining üylänib kelgäni kelgäni toğrisidä yärim yil dövämüdä indämäy yürgäni külgili edi.(1273)

- Bu dünyädä özi biz häm qaçandır xätin älämizmi yâki yoqmi! -dedi Käbir häzilçäşlik qılıb.(1274) Toyni nişänläş keräk.(1275) Biz bu bäläni quymäyimiz...(1276)

Stäl äträfidä otirib , özimizçä toyni «nişänlädik».(1277) Song yigitlär qaytib köçägä çiqib ketişdi.(1278)

Men xánädä näri-beri yürüb, källämgä telbä bir oy keldi:«Kärimägä ärüz qılıb, unğä üylänmäsäm, başqa kimdir üylänädi».(1279) Bu gäp meni şu qadär häyəcängä sâldiki, yürägim nâtinç urib, vücüdümni titrâq tutdi.(1280) Kursigä otirdim.(1281) Köksimni stâlgä tiräb, vücüdimdägi titrâqni zor-bäzor bäsä başlädim.(1282) Könglimdägi âqlâşgä tüşdim...(1283) Qız bälä yigitlär bilän yaxşı muämälä qılmäsin, degän gäp kimdän çıqdi?(1284) İnsân häyätä hämmä nârsägä qızıqsınib qarämäsä, nimä üçün äybläb bolär ekänmi?! (1285) Kärimä sâddä, begubâr, çirâyli!(1286) Kärimä begünâh!(1287) İkkimizdän kimdir yâmân bolsä, menmân!(1288)

Sâvigän tāmirlärimgä qaytädän häyät oti quyülib, yänidän baxt nâfäsini tuygändek boldim.(1289) Ornimdän dädil qozğalib, qızlär yâtâqxânäsigä bårdim.(1290)

Kärimä xánädä yâlgız stâl âldidä käyfiyâtsiz ötirär, räng-röyigä qarägändä, songgi künlär sâlâmätligining hām mätzäsi bolmägängä oxşär edi.(1291) U mengä qardän kişisining nâcöyä qılmişlärüdän könglidä öksigän-öpkalängän âdämdek, mexribân vâ gamgin qarädi.(1292) Qarädiyü yüzini çetgä bürdi.(1293)

Men özimni äybdâr sezgänimdän, qandäy gäp başlaşimni bilälmäy qâldim, oylänib turib, axıyri gäpni Münävvärdän başlädim:(1294)

- Münävvär birân yâqqa ketdimi deymän?(1295) Yâlgız otiribsiz...(1296)

Sy:213

- Münävvär qızlarining üyigä ketdi, -dedi Kärimä.(1297) -Bugün biz qızlärning üyigä tuğılgän küni ekän...(1298)

- Siz barmädinizmi?(1299)

- Yoq...(1300) Men sizni kütib otiribmân...(1301)

Kärimäning sâddädil ıqrâri bağrimgä ot yâqıb, yürägimni eritib yubardı.(1302) Uning häftä dävämüdä meni şu âlfäzdä kutgänini täsävvür qılıb, tä'sirlänib ketgänimdän, közlärimgä yâş keldi.(1303) Kärimägä yaqınlâşib, uning yelkälärini küçdim, saçlärüdän öpdim.(1304) Song uni bağrimgä bäsdim.(1305) Yüz-közlärini, yänä saçlärini öpâ başlädim.(1306)

Kärimä hām meni bağrıgä bäsdi.(1307) Keyin, nâğâh özigä kelgändek yulqındı, deräzä âldigä bärüb, tâşqarigä hāmân tikilgäniçä, iltimâs âhängidä mentä mürâcâät qıldı:(1308)

- Kinägä bäräylik.(1309) Mäylimini?(1310)

Kärimä oşä küni közimgä şunçälär yaxşı körindikiki, buni mänä endi uzâq yillärdän song hām söz bilän ifädäläb berâymäymän.(1311) Mengä oşä küni näsib etgän

baxt qaytib heç qaçan nəsib etmədi və yaş ötgəni səyin köprəq işanç bilən äytämänki, bundäy baxt endi heç nəsib etməydi!..(1312)

Käbir jismāniy tärbiyā bilən muntāzām şugullänär, här küni tängdä yelkäsiggä saçıq tāşlāb, köçädä yügürüşni ādät qılğän edi.(1313)

U köçädän kelib:(1314)

- Sābir, sizni eşikdä kütişyāpti, ortāq... -dedi.(1315)

Yātāqxänä eşigiggä çıqsām, Kārimā turibdi.(1316) U qandäydir pārişān edi.(1317)

- Kārimā-ä?!(1318)

Uning läbläri älläneçuk qıyşäyib, közlärigä yaş toldi:(1319)

- Hāzir kelib ketişdi, pāççām qazā qılıbdilər...(1320)

- E, beçärä, -dedim beixtiyār.(1321)

Bu äslidä kütilğan , ämmā şu fursätdä küilmägän gāp edi.(1322)

- Men oşā yāqqa ketyāpmän, -dedi Kārimā.(1323) -Sizgä ädresni qāldirämän, tüşgä yaqın bir bārsängämiz, yāmān bolmasdi.(1324)

Kārimā ketdi.(1325) Men Hālimā āpäning ön kunçä burun Lütfulläyevni ämällāb yänä käsälxānägä yātqızgä-

Sy:214

-nini eşitgän edim.(1326) Lütfulläyevning axıyri üyidä emäs, bāri bir käsälxānädä köz yümğanini oylāb, könglimdä älläneçuk älām uyğāndi.(1327)

Tüşgä yaqın Tāşkentdägi kättä, köp qavätli imārätlär qad kötärgän yāngi mävzelärdän biriggä bārib, Hālimā āpäning uyini tāpdim.(1328) Dünyädä yāmān körgänim -mātām.(1329) Eşikdä ādāmlär toplängän, üydän yığı-sığı eşitilär edi.(1330)

Mārāsım mendä äcābvātur bir täässürāt qāldirdi.(1331)

Üydän märhumning tābutini çıkarāb, açıq māşinägä quyişdi.(1332) Keyin, negādir közläri yāşgä tolgän Hālimā āpäning qoligä güldästä tutqazib, uni māşināning āldiggä keltirişdi. (1333) Bāşyaläng qandäydir öspirin yelkäsiggä āsilgän fātāāppärätini çıqıllätib, uni māşinā āldidä sürättä tüşirdi.(1334)

Māşinälär qabristānga yetib kelgändä, men türli mārāsımlärdä qatnāşib, ümrimdä körmägän yänä bir hālät roy berdi.(1335)

Qabristān dārvāzäsining çāp qanātidä ensizginä äyvān, ikki eşik bār edi.(1336) Eşiklärdän biri läng açilib, üç-tört kişi tābutni içkärigä ālib kirdi.(1337) Nimä boläyātğanini bilmägän köydä men hām içkäri kirdim.(1338) Pāygäkdä çuqur tāşnāv,

tāšnāvning etāgidā sâpâl közâçälär, tördä esâ kättäkân tünükä tarnāvni eslätädigän besönaqay bir büyim turärdi.(1339) Märhumni şu büyümning üstigä âlişdi.(1340) Başını qârä lättä bilän tanğigän bir qariyâ çâyşâbni kötärdi.(1341) Etsiz süyâkdän ibârät zâhil jäsädni körib, esim çıqıb ketdi... (1342) Âdätdä, üy-câyining täyini yoq yâki çıqıb bemälällik bolmâgän märhumlärni qabristângä keltirib yuvişârkân Lütfulläyevgä nimä üçün bundäy qısmätni rävâ körişgänigä tüşünâlmädim.(1343) Bu âdäm xastälikdän taşqari dünyädä cüdä köp iztirâb çekkändek bolib tuyüldi mengä...(1344) Mârâsimgä, äsäsän, ikki kişi -Kämâl tâğa bilän Qudrät Fâzilâviç başlıçilik qılışdi.(1345) Kämâl tâğa, Kârimä äytgändek, sâlâbätli emäs, cüssäsi ortä bir kişi ekän.(1346) Ämmâ Kârimäning uni küçli, çirâyli âdäm degäni toğri çıqdi.(1347) Tâğaning keksäligigä qarämây yüzidä birântâyäm äcin yoq, közläri tınıq edi.(1348) Yüz-közidä içki bir insâniy küçdän tuğılğan, kişini beixtiyâr mäftun etüvçi câzibä äks etärdi.(1349) Kämâl tâğa qarşisidä Qudrät Fâzilâviç säyâ singäri südrälib yürgändäy tuyülärdi.(1350) Men ulärni bärävär küzätib, özimçä, Kâri-

Sy:215

-mäning ânä ävlâdi äsli mälâhätli kişilär şekilli, Qudrät Fâzilâviç bulärning ânä ävlâdidän emäs, başqa tāmândän birântä qarindâş bolsä keräk, degän xayâlgä bårdim.(1351)

Lütfulläyev xânädänidä дәsturxân yazilib, mārāsimdā iştirāk etgānlār, nihāyāt, qatār körpāçälārgä tizilib otirişdi.(1352) Men endi Hālimā āpānin közätib, unin hālätini qandāy baxālāşimni bilālmädim.(1353) Üydä xızmättä tayyār ayāllār bārligigä qaramāy. (1354) Hālimā āpāning özi hām gāz plitāsi āldidä xuddi mehmānn kutgān bekādek xızmāt qılār, uning hāliginā yāşkā tolgān közläri endi pārlärdi.(1355) U xānädä engil qadām tāşlār, āvqatni buzib qoyişdän hāyiqıbrāq turgān āşpāzni eslätirdi...(1356)

Men bā'zān Kārimā bilän bir qatlā ārāmizdän qār muşuk ötgāni-yü, ikkimiz hām iztirâb çekkānimizni eslār, qaytib bundäy vāqeā roy bermāsligini istärdim.(1357) Özimçä, Kārimāning fe'l-ätvārigä e'tirāz körsātişni bās qılğan edim.(1358) Kārimā hām, oşāndän keyin, mening yüz-közimgä yānädä açilib qaräydidigän boldi.(1359) İkkimizning könglimiz yānädä yaqınlāşib, munāsābätimizdä zārrāçä gubār qālmädi.(1360)

Lekin Kārimā Hālimā āpā vā Kāmāl tâğa toğrisidä gāpirgānidä, xayālimni türli-tümän sävällārr çulğardi...(1361) Lütfulläyev xastälik künläridä nimä üçün üyigä intildi-yü, Hālimā āpā songgi nāfäsdä nimä sābābdän uni särgārdān qıldı?(1362) Qudrät

Fâzilâviç degani, müässäsädä âbröli âdâm yâki Hâlimä âpägä qarindâş bolsä, negä Lütfulläyevgä aqalli bir âz gamxurlik körsätmädi? (1363) Nähâtki, bu bärädä Hâlimä âpägä uning hâm gâpi ötmägän?(1364) Ämmâ päyšänbâlik Kämâl tâga mengä hâm yâqqan, ilk körişüvdäyâq yürägimdä ungä nisbätän ehtirâm uygângän edi.(1365)

Bir küni Kârimäning xânäsigä kirsäm, huzuridä tâga otiribdi.(1366) Kârimä tâgani mengä yängidän täniştirib, birgä oqıymız, dedi.(1367) Suxbätläşib otirdik.(1368) Xuddi şu sühbät päyti Kârimä Hâlimä âpädän sözlâb, tâgadän singlisining üyigä bârgän-bârmägänini sorâdi.(1369) Kämâl tâga neçündür bu sävâlني bir âz nâxuşlik bilän qabul qıldı.(1370) Bârişgä mäyli yoqligini bildirdi.(1371)

Men, Kämâl tâganing Hâlimä âpägä nisbätän bun-

Sy:216

-däy münäsäbätigä hâm Lütfulläyev säbâb emäsmikän, deb oylâdim.(1372)

Kökläm keldi.(1373)

Bir küni Kârimä mengä bu âqşâm xälâsining üyigä kirib çıqmâqçı ekänligini mä'lum qilib, negädir ikkilängän köydä, birgä bârişimiz hâm mümkin, dedi.(1374) Kârimädän âcrâlgım kelmädi.(1375) Uning ikkilängän köydä gâpirgäni hâm bâşqadä tä'sir etib, meni birgä bârişgä undägändek boldi.(1376)

Hâlimä âpäning on yaşlârdigi bir qızçäsi bâr ekän, eşikni oşâ açdı.(1377) İçkärigä kirdik.(1378)

Xânä ortasidägi uzun stâl üstidä dâsturxân bezätulgän, äcâb, tördä , ätlâsni eslätädigän güldâr xalät kiygän Qudrât Fâzilâviç sipâ otirârdi.(1379)

Âşxânä eşigidä Hâlimä âpä körindi.(1380) U saçlârini bâşigä türmäklâb, âq şâyi kiygän, yaqındä mâtâm tutgän ayâl emäs, gözâl kelinçäk edi.(1381)

Men özimni yoqâtib qoydim.(1382)

Qudrât Fâzilâviç bizni dâsturxângä qıstây başlâdi.(1383) Hâlimä âpä esä müz üstidä täygänib ketişdän qorqqan âdämdek, xânädä ehtiyâtkâr, besäs qadâm bâsib, stâlني yänädä bezâş tärâddüdigä tüşdi.(1384)

Bir hâvuç ignä üstidä otirgändäy boldim.(1385) Men Hâlimä âpäning qızini âldin körmägän edim.(1386) U nâzik, ânäsigä kâm oxşâr edi.(1387) Qızçä eşiklârni keskin açib- yâpgänçä, xânädän-xânägä yürâr, bizgä oqrâyib qarârdi.(1388) U bâşigä gürzi tüşib gâräng bolib qâlgänü endi özigä kelâlmâyâtgändek täässürât qâldirârdi.(1389)

Bu yerdän tezraq ketgim keldi.(1390) Kärinä, äksigä älib, Qudrät Fäziläviç bilän sohbätgä kirişdi.(1391) U, ädämğä yäsämä yüräk quyiş toğrisidä gazetädä yangi insän yüräğining fäälüyätü haqıdä bilgänlärinü suriştirä başladı.(1392)

Ornimdän qozğalıb, keç bolğäni, ketişimiz keräkligini äytdim.(1393) Kärinä mening xâhişimgä istär-istimäs boysundi.(1394)

Köçädä ketüyätib, hürpäyib turgän daraxtlär säyäsüdä toxtadik.(1395)

- Kärinä, cänginäm, bir-ikki närsäni soräsäm mäylimi?(1396)

- Soräng, -dedi Kärinä.(1397)

- Hälimä äpä bu ädäm köpdän buyän uçraşib yürädimi?(1398)

Sy:217

- Üç-tört yildän buyän...(1399) Nimä edi?(1400)

- Siz bulär tuğrisidä negä mengä indämädigiz?(1401)

- Mävridi kelsä, äytärdim...(1402)

- Bulär dähşätli ädämlär ekän-kü!(1403)

- Dünyädä birävni qaräläş äsän.(1404) Lekin här bir ädäm häyätü bilän yaqınraqdän tänişsä, här kimni öziçä äqläş häm mümkün...(1405)

Kärinä fikrimğä qoşilib, bundän başqa gäplärni gäpirib qoyä qälsä bolmäsmidi!(1406) Men uning şundäy qılışını qançälär istärdim!..(1407) Yoq, Kärinä bundäy qılalmädi.(1408) Başım äylänib, közlärim öngidä Lütfulläyev, Hälimä äpä, Qudrät Fäziläviç, Kärinä, keyin negädir dämlä Yoldaşev çärx urä başladı.(1409) Keyin, men özim häm şu çärxpäläkkä tüşib, ulärgä qarışib ketgändek boldim.(1410)

Kärinä mening pincimgä kirgän; kuyib-pişib nimälärnidir gäpirib bärärdi.(1411) Yoq, endi uning gäpläri qulägimgä kirmäs, nimälär deyäyätgänigä tüşünmäs edim.(1412) Här dämdä uning birginä gäpi qulägimgä çälinär, bu gäp mening äsäblärimni bättär qaqsätärdi:(1413)

- Xäläm tillä xätin...(1414) Faqat, baxti yoq! -derdi Kärinä.(1415) -Här kimni öziçä äqläş häm mümkün...(1416)

Biz oşä kökläm äqşämi bir-birimizdän bätämäm äcräldik.(1417) Men Kärinä bilän körüşşädän qaçib yürdim.(1418) U meni soräqläb kelmädi...(1419) Keyin oqışlär tügäb, Buxärägä qaytdim.(1420) Kärinä Märgülängä ketdimi yäki Täşkentning özidä qäldimi -bilmäymän...(1421) Uni köpinçä esläymän.(1422) İkki ortädägi muhəbbätüni ärdäqläş, äsräş ornigä xayrläşgänim toğri bolğänmikin, yoqmikin, deb öyläymän.(1423)

Yürəgim ezilib ketədi.(1424) Ämmå könglimdəgi sāvālgå hāmån bəri bir cāvåb yoq!...(1425)

Kärimäni köpdän beri körmägänligim üçünmi, u toğridəgi täsävürim hām bir åz xıräləşdi.(1426) Dünyådå yaxşı-yāmån, hāmmå nārså unutilādi, deyişādi.(1427) Men bungå unçå qoşilmādim.(1428) Hāmmå nārså unutilādigån bolså, insångå nimå qālādi?(1429)

Sy:218

ÄHMÄD ÄKÄNING QIZLÄRİ(1430)

Ävväldän äytişim keräk: undäy vāqeå bizdå köp uçräydi.(1431) Şu vācdän, kimdir oqıgānmån, eşitgānmån, deyişi mümkin.(1432) Ämmå undäylärgå e'tibår bermägån mä'qul...(1433)

Qısqasi, Ähmäd aka bir päytlär yigitmisån, yigit edi.(1434) Oşändå u Ähmäd äkå hām emäs, faqat Ähmäd edi, toğrirāğı -Ähmäd pālvån!...(1435)

Kimdir toy qılādimi, mārāsimmı -därhål Ähmäd pālvānnı suriştirärdi.(1436) Gåp şundäki, ikki çaqırım nāridän dāşqāzānnı kötārib kelādigån baquvvätråq ådåmgå xalāyıqning közi uçib turādi.(1437) İş faqat qāzāndå bolså mäyli edi.(1438) Toy, mārāsım degānning özigå yārəşå dāhmāzäläri bår.(1439) Biråvlär köngligå ålmāsın- ku, lekin, mäsälån, bizning hāzirgi baxtli zāmānämizdå otin yārişgå hām nā küçi, nā uquvi bolgån yigitlärimiz ånçå -munçå tåpilādi.(1440) Demäk, kimni hāmmå izlāşgå tüşādi - Ähmäd pālvānnı.(1441) Buning üstigå, Ähmäd pālvānning xızmətidå minnät yoq.(1442) Uning toğri, hālål ådām ekānligini äytmäysizmi!(1443) Birginå misål: qaysidir bir toydå qıltırıqqınå kuyāv tıqmāçåqdek kelinni ärävädän kötārib tüşişgå qıynālib qālādi.(1444) Ähmäd pālvån ävväl bir åz qarāb turādi, keyin sābri çidāmāydi, bārib kelinni dāst kötārgānçå, içkärigå kiritib koyādi.(1445) Lekin, heç nārså bolmāgāndek, toyxānådå yānå yumuşını dāvām ettirāvergāni bāis, birån-bir kişi bu vāqeāni köngligå mālål ålmāydi.(1446)

Gåpni sāl çözib yubārdim.(1447) Qısqasi, Ähmäd äkå bir päytlär şunāqa yigit edi.(1448) U, xızmətdän taşqari, toylär, bāyrāmlärdå kürəşgå hām tüşärdi.(1449) Yelkəsi heç qaçån yer körmägån edi.(1450) Biråq özini kāmätär tutår, uning hāmmå işidå, hāli äytgānimizdek, toğrilik, hālällik äks etärdi.(1451) Qılmişi ezgülikdän ibārät edi: kimningdir lāygå bātğån māşināsini yelkəsi bilån turtib cildirib yubārādimi -e, yoldå yātğån kättå bir tåşni çetgå sürib tåşläydimi -e...(1452)

Mening gäpimdän, bu pälvân, bütün ümri köçä-köydä ötädigän, qılädigän işining täyini yoq, bekârçi bir tongız bolgändir-dä, deb oylämäng.(1453) Ähmäd äkä ösmirligidän paxtä zävâdidä işlägän.(1454) Hâzir häm...(1455)

Mäyli, çalgımay, bir başdän...(1456)

Ähmäd äkä oşâ -pälvân sıfätidä tänilib yürgän

Sy:219

yigitlik päytidä, qârâçädän kelgän, körimsizginä bir qız uning üyi äldidän här küni ikki märtä ertäläb hämdä keçqurun ötib turädigän bolib qâldi.(1457) U qızni beixtiyâr küzätä başlädi: âyâq âlişi yâmân emäs, yüriş -turişi, özini tutişi binâyi.(1458) Ähmäd pälvân soräb-suriştirib äniqlädi: ismi Zührä, tikuvçilik fäbrikäsidadä işlär ekän.(1459)

Bir küni däbdurustdän qızning yolini töydi:(1460)

- Üzr.(1461) Siz bilän ikki âgız gäpläşmäqçi edim, -dedi u.(1462) -Uzâqdän kelsäm, sizni äñçädän buyân köz ästimgä älgänmän.(1463) Yaqındän kelädigän bolsäm, sizgä üylänmäqçimän.(1464)

- Siz?(1465) Bilmädim... -qızärib, näfäsini içgä yutgänidän, zorga piçirlädi Zührä.(1466) Song ävâzi titrâb ketdi:(1467) -Men çirâyli bolmasäm...(1468)

- Mengä yâqdingiz, demäk, çirâyli ekänsiz -dä! -dedi Ähmäd pälvân.(1469) -Qäläversä, men sizning hüsningizgä nân bätirib yermidim!(1470) Hüsn toydä keräk, aql kündä...(1471) Xoş, nimä qıldik?(1472)

- Üydägilär...(1473) -Bir âgız söz äytüdi Zührä vä yügürgäniçä ketib qâldi.(1474)

Ähmäd pälvân ertäsi küni sävçi yubârdi.(1475) Keyin, äyrimlärdä uzâq oylänib-ëzmälänib yürmäy, häş-päş degünçä, Zührägä üyländi qoydi.(1476)

Baxtli häyät keçirä başläşdi.(1477) Ulärning bütün ümri lähzämä-lähzä baxtgä tolğın; özläri ârzu qılğänläridän häm ikki hissä köprâq baxtiyâr bolışlari heç gäp emäs edi, ämmâ...(1478)

Ämmâ xänädän häyätidä külfät, näxuşlik deyişgä til barmäydi-kü, qızıq bir hâl roy berä başlädi.(1479)

Zührä beş yil içidä Ähmäd pälvängä üçtä qız tuğıb berdi.(1480)

Birinçi gäldän oğıl kütgän Ähmäd pälvân artıq tişni tişgä bäsib turälmäsligini his etdi.(1481)

Üylängändän keyin sensiräşgä ötgän edi, xätinigä u bundäy bämä'ni gäp qıldı:(1482)

- Här bir işning evi bär...(1483) Endi qızni toxtät, xätin.(1484) Bir üygä üçtä qız yetib ärtädi.(1485) Yänä köpätiräversäng, xafäläşib qälämiz...(1486)

Ähmäd pälvan änä şundäy ciddi «âgâh» läntirgänigä qarämäy, keyingi beş yildä Zührä yänä üçtä qız tuğdı.(1487)

Här qızı tuğılğanidä Ähmäd pälvanıñ qançä umidi bərbär bolğanini-yü, qançälär iztiräbgä tüş-

Sy:220

-gänini özingiz ängläyveräsiz!(1488) U, xätini tuğışığa yaqın qalgändä, här gäl tiz çökkänçä yälvärärdi:(1489)

- Şu säfär oğıl tuğsäng, sentä cänimni berämän, xätincän.(1490) Tuğruqxänädän qolidä kötärib kelmäğän nâmärd!(1491) Unäqa qıläversäng, äxiri yämän bolädi...(1492)

Zührä, eri äldidä äybdär kişidek, sekin yütinib qoyärdi.(1493)

-Xop, älbättä, qaräylik-çi, -deb beazâr piçirlärdi.(1494) Lekin negädir yänä qız tuğaverärdi.(1495)

Ähmäd pälvan xätinini körsätmäğän doxtir, präfessâr qalmädi.(1496) Biräq doxtirlär, ähvälni bilibmi, bilmäymi, pärvâ qılmäng, keyin hämmäsi yaxşı bolädi, deb ilcäyişärdi.(1497) Keyin esä...(1498)

Ältinçi qız tuğılğaç, Ähmäd pälvanıñ säbr käsäsi toldi.(1499)

Uning özigä oxşagän äncä- munçä yâr -birädärläri bär edi.(1500) Bulär ungä kelgüsidä ornini bäsädigän äzämät bir oğıl keräkligini yaxşı bilişärdi.(1501) Oğaynilär toplänib turädigän dävrälärdä här xıl gäp çıqa başlädi.(1502)

- Sen bunçä ezilävermä, -deb häzilläşdi bir küni Fäzil degän dosti Ähmäd pälvangä.(1503) -Men sengä äytsäm, äslidä, qız bälädän yaxşisi yoq.(1504) Üydä dästyâr.(1505) Häyätning güli.(1506) Ümring uzâq bolsin-kü, ämmâ, mäsalän, ölgänigä häm qız bälädän äbrov köprüq kelädi.(1507) Qızläring hävlidä bundäy, ätäcän, deb bir ävâz sâlişsä, bütün Buxârâ eşitib, titräb ketädi...(1508)

Hälim degän dösti esä açiq gäp qıldı:(1509)

- Eski zämänlärdä qız tuğavergän xätinni eri häydägän päytlär häm bolğan, men eşitgänmän.(1510) Sen xätiningni häydämäysän, älbättä.(1511) Lekin başqa birän yolini qıdirsä...(1512)

Toğrisini aytaverädigän bolsaq, Ähmäd pälvan säbr käsäsi tolgän künlärdä bir gäl xätinidän äcräliş xayäligä häm bärđi.(1513) U royiräst buni ämälğä aşiriş päyigä boldi...(1514) Şähär märkəzidägi kütüpxänägä başi äylänib kirgän edi, qaräsä çiräyli bir cuvän otiribdi.(1515) Undän- bundän gäpläşişdi.(1516) Eri ölgän, bevä ekän.(1517) Ersiz qalgänidän buyän färzänd körmäğänidän dâğdä yürgän ekän!(1518) Ähmäd pälvan oşä küni uni kinägä älib bärđi.(1519) Keyin, yänä bir uçräşişdi.(1520)

Sy:221

Ähmäd pälvan bu gäl cuvanni üyigäçä küzättdi.(1521) Üygä kiräversä häm bolardı, cuvanning suyuqâyâqligidän emäs, yoq, münäsäbätning özi şungä bärrib qalgän edi; ämmä Ähmäd pälvan bu yoldän qaytdi.(1522) Bungä cön närsä säbäb boldi: köçä müyülišidä gürüngläşib turgänlärinä u, cuvanning şämällägändek säl boğıq tāvuşdä gäpirişi özigä yâqmäsliğini his etdi.(1523) Bundän häm bättäri, kitâb oqıgänmi, eşitgänmi: «Üstingizgä taxtä qoyib, mäşinä yürütsä, kötarä äläsizmi?» qabilidägi bäçkänä sävälläri qandäydir gäşigä tegdi.(1524) Şundän song, kütübxänädän ikki çaqırım näridän ötädigän boldi...(1525)

Ähmäd pälvan qançalik iztirâb çekib äsäbiyläşmäsin, xätinini yaxşı körär, xätini häm özini yaxşı körüşini bilär edi.(1526) Äyrim tünlär ikkävleri häm uyquları qaçib, uzâq-uzâq gäpläşşärdi.(1527)

- Men yolingdän çıqqanimdä, qorqqanmiding, xätin? -deb sorärdi Ähmäd pälvan, birinçi yüzläşgän päytlärini esläb.(1528)

- Yoq, men sizni tänirdim, -deb piçirlärdi Zührä.(1529) -Ärqamdän yürgäningizdä, uyälgänimdän qâqılib, yıqılib ketmäy, deb qorqardim.(1530) Undän taşqari, siz mengä heç qaçän üylänmäysiz, deb qorqıb yürärdim...(1531) Gäpläşgän küningiz, şu rästmikän, deb keçäsi boyi kiprik qâqqanim yoq.(1532)

- Sen meni äldin häm körgän ekänsän-dä?(1533)

- İkki -üç körgänmän.(1534) Toydämi, birävlärning üyidä...(1535) -U açik köngillik bilän qoşib qoyardı:(1536) -Sizni yâqtırgän qızlar köp edi.(1537) Men häyrän qalgänmän...(1538)

Ähmäd pälvan hämmädän häm Zühräning äqıläligi, ziyräkligini qadrlärdi.(1539) Bir küni ulärning üyidä galäti vâqeä roy bergän edi:(1540) Ähmäd pälvan tört-beştä äğaynilärini üygä çaqırib, dästurxân yâzgändi.(1541) Täamdän keyin, u çây kötarib kirgän Zührägä yüzlänib:(1542)

- Äldin tärvuzni älib kel.(1543) Tämdä tärvuz bär, -degän edi.(1544)

Hävli bürçägidä tämgä tirkäb quyılğan xänäki, ädmiginä närvän bolib, deräzädän körinib turärdi.(1545)

- Hä, älbättä... häzir, -dedi sekin Zührä.(1546)

U närvändän tämgä kötarilib, qolidä kättäkän tärvuz bilän säl qıynälibräq tüşdi.(1547)

Ämmä Ähmäd pälvan tärvuzni dumälätib kördi-yu, xätinigä burışib qarädi:(1548)

- Başqasini keltir!(1549)

Sy:222

- Hâzir... -piçirlâdi Zührâ.(1550) U târvuz bilân tâmgâ tirmâşib çıqıb, tirmâşib qaytib tüşgândek boldi.(1551)

Ähmâd pâlvân târvuzni kâftlâri bilân sıqıb, eşitib kôrdi:(1552)

- Bu târvuzing hâm mengâ yâqmâdi, xâtin.(1553) Yaxşirâq qara!..(1554)

- Xop bolâdi...- dedi Zührâ vâ yânâ nârvân tâmângâ qarâb ketdi.(1555)

- Änä bu bâşqa gâp!- dedi Ähmâd pâlvân xâtini bu gâl târvuz kôtârib kelgâç.(1556)

Zührâ xânâdân çıqıb ketgânidân song, vâqeâni küzâtib turgân dâvrâdâgi yigitlâr Ähmâd pâlvângâ öyçân tikilişdi.(1557)

- Lekin xâtindân yâlçigânsân-dâ, cörâ, -dedi eski âgaynilâridân Hâlim ungâ.(1558) - Bizning xâtinlâr bir mârâtâdân keyin, yâqmâsâ, özingiz âlib keling, deydi.(1559) Üç mârta tâmgâ çıqartirsâng hâm mıq etmäydi-e!(1560) Bundây qâşini çimirib, qâvâğini hâm sâlmâydi, âfti-ângâri birdây...(1561)

Ähmâd pâlvân bâşqalârning hâm häyrâtâmuz gâplâri cim eşitib, bexâsdân tizzâsigâ şâppâtilâb urgânçâ, râhâtlârib küldi:(1562)

- Sirni âçâversâmmikân, yuqmi? -dedi song.(1563)

- Qanaqa sir? -deb häyrân bolişdi yigitlâr.(1564)

- Senlârning âytgânlâring hâmmâsi toğri.(1565) Xâtın gâp qaytârişgâ örgânmâgân, hürmât, âdâbni saqlâydi, -dedi Ähmâd pâlvân.(1566) -Lekin hâzir bu yerdâ undân hâm mühimrâq bir nârsâ bâr, sezmâdinglâr...(1567) Hâmmâ bälâ şundâki, tâmdâ târvuzning özi bittâ edi!(1568) -Zührâ, erim dostlâri ârâsidâ xıçâlât çekib, ösâl bolmâsin, deb birginâ târvuzni tâmgâ kôtârib çıqıb, kôtârib tüşâvergândi...(1569)

Ähmâd pâlvân ânâyi emâs, tüşünârdi: bizning bugüngi häyâtimizdâ mehrü âqibât köpirib-tâşib, ba'zân âçib-âynib yâtgâniğâ qarâmây, bunâqa xâtinni qayerdân tâpâsân!(1570) Bir âmâd kelgândân keyin, yüz burış nânkörlikkâ oxşâydi...(1571)

U hâr gâl kız tuğılğâniğâ ming boğilsâ-dâ, qızçâlâri hâm öziçâ yaxşı kôrârdi.(1572) İşdân qaytgânidâ, ulâr bârâvâr yelkâlâriğâ tirmâşişgânidâ, bütün çârçâğı târqaq ketârdi(1573) Qızçâlâri biri-biridân çirâyli.(1574) Ähmâd pâlvânning nâzâridâ, ulârning hâr biri bir âlâm sevinç edi.(1575) Xuddi güldek tâptâb, tâşlâb ketişi mümkinligini şunçâki tâsâvvür qılsâ bäs,

Sy:223

cigâri ezilib, közlâridâ beixtiyâr yâş gıltillâb qâlârdi...(1576)

Ämmâ Ähmäd pälvängä bittägänä ogıl keräk edi!(1577) Bu istäk vücüd-vücüdidän cây älgän edi.(1578)

Zührä esä keyingi tört yildä yänä ikkitä qız tuğdı.(1579)

Äxırgı qız tuğılğanidä, Ähmäd pälvân xâtini bu işlärgä äybdâr emäsligini bilsä hämki, ungä:(1580)

- E, sen özi qız üçün yärälgän ekänsän, xâtin, meni xänäväyrân qılding! -deb zährini tökkänçä, bir häftä aççıqlängän köydä köksini zax yergä berib yâtdi.(1581)

Zührä Ähmäd pälvänni xänäväyrân qılmägän taqdirdä häm, endi uning bärçä umidläri bərbäd bolgäni muqarrâr edi.(1582) U öz ümrini tikkän maqsädgä erişälmäy çärçägän, endi nimä kilişini bilmäs edi...(1583)

İnsân bundäy päytdä tağdäy çökädi.(1584) Ähmäd pälvân häm kündän-küngä çökä başlädi...(1585)

U hämân toy-häşämlärgä bärıb xızmat qılär, küräş häm tüşäverär edi.(1586) Lekin undä äldingidek häfsälä häm, käyfiyät häm yoq edi.(1587) Toylärdä kelin qanäqa, kuyäv qanäqa -ungä bəri bir; köçädä kimdir äräväsigä qoşilib läygä bätib yätäversin, köpinçä qarägisi kelmäs edi.(1588) Küräşdä bä'zän yıqilib häm qäläverär, sinıq cilmäyib, çetgä ötib turäverärdi.(1589)

U endi Äxmäd äkägä äylängän edi!(1590)

Bunisi mäyli.(1591) Bir xänädändä on kişidän toqqıztäsi ayäl zätidän bolsä, sekin-ästä ulärning fe'lu ätvärini yuqtirmäslik, ulärgä oxşab ketmäslük düşvâr ekän.(1592) Ähmäd äkä biräv bilän gäpläşib otirib, bexäsdän: sizni qarängü yäki ölib keting-e, deb yubärgänini özi päyqab qälüb, xıcalät çekärdi.(1593) U xätinigä qazântävâq mäsäläsidadä küyünib mäslähät berär, cähli çıqqanıdä, qızläri bäsäräng qursin, deb kâyirdi...(1594) Üyi tolä qız, deb yäruv dostläri uning üyidän birin-sirin äyâq tärtsigän edi...(1595)

Ähmäd äkäning qızläri häm ösib-ülgäyib qalışdı.(1596) Kättäsini toy-tämäşä bilän üzätib häm yubardı.(1597)

Ähmäd äkä köprâq vaqtini zävâddä ötkäzär, öldirsä -iş öldirsin, deb qattıq işlär, şu bilän öz-özini ävutär edi.(1598)

Paxta tázälänäyätgän tsexgä bir küni uning yaşlıkdän qadrđan dosti Fäzil negädir hävlıqıb kirib keldi.(1599)

- İdarädän kelyäpmän...(1600) Suyünçini çöz! -dedi u tsex şävqınını bäsış üçün baqırıb.(1601)

Sy:224

- Negä?(1602) Qanäqa süyünçi? -deb sorädi Ähmäd äkä pärişänläni.(1603)
- Kättä qızıng Mälähätmidi?(1604)
- Mälähät...(1605)
- Yängäm hâzir telefân qılıbdilər...(1606) Közi yarıbdi.(1607) Egizäk.(1608) İkkitä beş kilädän...(1609) Oğıl!...(1610)

Ähmäd äkä bir lähzä qâtib qâldi.(1611) Keyin, qolidägi säätini şart yeçib, Fâzilgä uzätädi:(1612)

- Mänä, cörä!(1613) Qâlgänigä qarzdârmän...(1614)

U tsexdän çıqa sâlib, üyigä qaräb oqdäy uçdi.(1615)

Hâvlidä toqnâş kelgän Zühräni däbdürüstän qolläridä kötärib, bağrigä âldi:(1616)

- Men seni bilmägän ekänmän, xâtin.(1617) Öläy ägär, bilmägän ekänmän!(1618) Sen bir hâlqa keyinni mölcälläb iş qılğan ekänsän...(1619) Şunäqa qızlärim bâr, demäysänmi?!(1620)

U endi yänä Ähmäd pâlvan edi.(1621)

ŞÄHÄRLİK KELİNÇÄK(1622)

Bähärdä on säkkizgä kirgän Nuriyä xänä burçägidä çonqayib otirärdi.(1623) U qızıgän çildirmä tâvuşi, qandäydir tâşqın suränni eşitär, ämmâ közläri heç närsäni körmäs edi.(1624) Başigä kättä römäl täşlängän, köz âldini çimildıq tösgän, uyqu xumâridän kiprikläri häm väzminläşgän edi.(1625)

- Qani, turinglär.(1626) Tez bolinglär!...(1627)

Nuriyäni här tãmändän ayällär qurşäb âlişdi.(1628) U tuş köräyätgändek bir hâlätä, qârä kästyüm kiyib, başigä çustdöşi qondirgän qandäydir yigitgä közi tüşdi.(1629) Yigitning qaşläri qalin, çimirıq, nigâhi tünd edi.(1630) U ilk qaräşdä dimâğdâr, ançä bädcâhl kişigä oxşardı.(1631)

Bir mähäl Nuriyä özining ärävädä ketäyätgäni, ärävä äy nurläridän älläneçük xayâliy tüsgä kirgän kenglik bağridä beşikdek çäyqalib bäräyätgänini sezdi, ât pişqırığı, yänidägi ayâldärning şivir-şivir tâvuşini eşitdi:(1632)

- Tâbelçi ekänmi?(1633)

- Hä, âbröli âdäm bulär...(1634)

Beixtiyâr başini qaysidir ayälning yelkäsigä qoygändek boldi, közläri ilindi...(1635)

Nimädür täräqläb, ayällär şiviri ävcgä minä başlädi.(1636) Nuriyä közini açib, ärävä önqır-çönqırdä

Sy:225

hämân beşikdäy tebränib ildäm bäsäyätgänini päyqadi.(1637) Lekin şu pällä endi kün âqarib, tâng âtäyätgänini kördi.(1638) Uzâqdän xorâzlärning qıçqırâyätgäni, itlärning nâtinç vâvulläşâyätgäni eşitildi:(1639)

- Xayriyat, keldik...(1640)

Ätrâfdä quyâş täftidän rängi öçgän paxsä devârlär, qoş tävaqali vâzmin dârvâzälär közgä çälinä başlädi.(1641) Ärävä toxtädi.(1642) Bäländ âstänäli bir dârvâzä âldidägi yälänglıqdä ot gürillär, çällär, yigitlär, xâtin-xaläc, bäsüäläng-âyâqyäläng bäläkäylär ğuc bolib turişär edi.(1643) Nuriyâ ğülxan yânidä çüstdöppili keçägi qâşlari çimiriq yigitgä yänä yüzmä-yüz keldi.(1644) Yigit uni ärävädän däst kötärib, âlâv tevâregidä äyläntirdi.(1645)

U yänä xänä bürçägidä çonqaydi.(1646) Yänä qızığan çildirmä tâvuşı, qandäydir tâşhin suränni eşitär; heç nârsäni körmäs edi.(1647) Nuriyâ şu küni bäläligi, âtä-änä xänädäni, dugänäläri, şähär bilän xayrläşâyätgänini his etdi.(1648) Bälälıqdä ânäsi dünyädän ötib, öğäy ânä qolidä târbiyâ tâpgäni yâdigä tüşib, örtändi.(1649) Negädır âtäsi yänigä iş bilän kelib, bir ğäl cilmäyib qaräğän, yüz-közi yâruğ hünärmänd yigitni häm eslädi.(1650) Şähär bilän birğä. häyâtidägi bütün äziz xâtirälär bilän häm xayrläşâyätgändek tuyuldi.(1651)

- «Bäri bir şähärgä ketämän! -deb oylädi Nuriyâ.(1652) -Qoyışsä -yaxşı; qoyışmäsä qaçib ketämän!»(1653)

Oşändä uruş tutäğän, häyât şikästlängän qanâplärini âhistä-âhistä silkib, pârvâzlänâyätgän yillär edi.(1654)

Nuriyâ eri Qâdircändän häm, uning âtäsi Müslim bâbâ, ânäsi Äqılä bibidän häm -âilä baxti hämmäğä birdek näsib etmäğän äğır dävrdä, ilk künlärdän mehr, faqat mehribänlik kördi vä bundäy baxtni qadrlaş keräkligini his etdi.(1655) Toy keçäsıdägi nâxuşlik endi tez unutilä başlädi.(1656)

U cüssäsi kiçik -qoğırçâqdekkınä edi.(1657) Buğdâyäräng, mälâhätli yüzi, kättä, çaqnâq közläri ükgä körk bağışlär, nâzıkkınä qolläri uning umumän nâzıklıgıdän dälälät berärdi.(1658) Nuriyâ turmuşğä çıqquniçä şähärdägi bir ärteldä işläğän, üydä häm dästyar edi.(1659) Ämmâ bäri bir «şähärlık» edi.(1660) Süyägi äğır mehnätdä qätgän qışlâq qızlärığä oxşämäsdi.(1661) Nuriyâ

Sy:226

kelinçäk bolib tüşgän hävli häm qoş dävrvâzâli, bulärdän biri köçätä qaratilgän, ikkinçisi bağ tãmangä açilär edi.(1662) Ostânädän başlangän soqmâq bağ ärälâb ötär, bağning näriyâgi -bepâyân dälâ, keng paxtazâr edi.(1663) Hävliädän oşâ paxtazârgäçä här qadämdä insân qollärigä intıq kättä-kiçik yumuşlär saçilib yätär, kişini eng şimärişgä çârlärdi.(1664) Kelinçäk üydä sigir säğış, qatıq üvitişdän dälâ işlärigäçä hämmäsini örgänişi keräk...(1665) Nuriyâ öziğä begänä qışlâq häyätigä singib ketişi yâki şähärgä tezrâq qaytişi şart, başqa yol yoq...(1666)

Saxâvâtli, tökin küz künläri keldi.(1667)

Nuriyâ kün-bäkün rözgâr yumuşläri Äqilâ bibidän örgänär, ästâ-sekin ot yulib keliş häm, sigir säğış, qâzân-tâvâq täşvişi häm uning zimmäsigä tüşgän edi.(1668) Lekin qaynänäsi häm bekâr ötürmädi.(1669) Täğdek çöng kâmpir hävliädä väzmin ädimlär, köpinçä üydän ämbâr-xânägä, äyvândän bağqa tãmân yälängâyâq täpilläb ötib yürär, gâh hävli yüzidägi qari tut säyäsidadä, gâh tãm başidä körinär edi.(1670) Äqilâ bibi bir yerdä äram äläyätgänidä häm közläri bilän yumuş qıdırärdi.(1671)

- Kelinpâşşâ, siz otirâqâling, -derdi u Nuriyägä.(1672) -Bizni qışlâq işläri sizgä äğır.(1673) Män özim qılâverämän...(1674)

Müslim bâbâning häm xânädändä öz yumuşläri bâr edi.(1675) Çâl ikki qolini ärqasidadä tügün qilib, bağdä üymäläşär, bağ vä pälizdägi işläri yâlgız bęcärib ketäverärdi.(1676) Uning quyuyq, hürpâygän qâşläri ästidän közläri müläyim bağqar, u häm Nuriyägä dälädä bergisi kelärdi.(1677)

- Änä qızım, özingni köp çärlätmä yänä, -derdi qariyâ.(1678) -İş tãmâm bolmäydi, änä qızım...(1679)

Küz kelgäç, xânädändän bir kişi paxta yığım terimigä çıqışı lâzım bolib qâldi.(1680) Äqilâ bibi här qandäy yumuş bäräsidadä «özim» degänidek, dälägä häm dârhâl ätländi.(1681)

Ämmâ Nuriyâ qaynänäsini toxtätädi:(1682)

- Yoq, men bärä qâlâmän... -dedi üyälib.(1683)

U paxta mehnäti naqadär zähmätli ekänini bilmäsdi.(1684)

Qançâlik terlâb-pişib häräkät qılğäni bilän,

Sy:227

başqa qız-cüvânlär yüz-ikki yüz kilädän tergän päytdä, on beş-yigirmä kilâ paxtani xırmangä kötärib çıqar, özining qışlâq işidä uquvsizligidän ädämlär äldidä xıçâlät çekärdi.(1685)

Bir küni Nuriyâ şu toğridä erigä sekin şikâyat qıldı.(1686) Ämmâ...(1687)
 Qâdircân beâzâr külimsiräb, Äqlä bibining gâpini täkrärlädi, xâlâs:(1688)
 - Üydä otiräqâlsängizmikän?..(1689) Bizni qışlâq işlari sizgä âğır...(1690)

Yoq, Nuriyâ Qâdircângä örgänib, uni yâqtirä başlägänigä qarämây, bu gâpdän könglidä bir âz âğrindi.(1691) Ungä açinib-küyünib qarâşgänidä, u dâim, mening birâvdän kâmlık câyim bârmi, deb üylär, buni isbât qılgısı kelärdi.(1692) Paxta mäsäläsidadä hâm şundây boldi.(1693) Nuriyâ terişning yolläri, sirlärini, başqalärni küzätgänçä, bilib âlişgä urinä başlädi vä nihâyät: küzning songgi künlärigä bârib, tengdâşlärindän kâm termäydigän bolib qâldi...(1694)

Yillär birin-sirin ötä başlädi...(1695)

Nuriyâ päxtä terimidä iş körsätib, nâmi gâzetägä tüşdi...(1696)

Nuriyâ pillä yetiştirişdä nâm çıqarib, pul mükâfâti hämdä bir köyläklük ätläs bilän taqdirländi...(1697)

Nuriyâ fârzänd kördi...(1698)

Keç küz âqşâmläridän biridä Müslim bâbâ bâğdän üygä hârgın kirib kelib, oringä çözildi-yu, püf deb dünyädän qoz yumdi...(1699)

Oşâ yıl çälning mä'râkâ-mârâsimlari bilän ötdi.(1700)

Keyingi yıl bâhârdä...(1701) Özining şähârlük ekânini heç qaçân unutmägän, bâri bir şähärgä ketämän, erim bilän köçib ketämiz, degän gâp turmuş qurışgänidän buyân birân päyt xayâlini tärk etmägän Nuriyâ şu haqdä Qâdircângä söz açdı.(1702)

- Änâm bilän gâpläşib köräylik, -dedi Qâdircân öyçän.(1703)

Äqlä bibi hâvli yüzidägi soridä başını quyi sâlib ötirärdi.(1704)

- Mâyli, -dedi u oğlı bilän kelinigä, -faqat män barmäymän...(1705)

- Biz sizni qandây yâlgız qâldirämiz?!(1706) -Qaynâ-

Sy:228

nâni yolgä sâlmâqçı boldi Nuriyâ.(1707) -Dädäm bilän kelişgänmiz, hämmämiz birgä ketämiz...(1708)

- Yoq, -dedi kâmpir yänä.(1709) -Män barmäymän...(1710) Sizlär bemälâl...(1711) Endi mäni câyim bâbâning yânidä, män u kişini qandây qılib, kingä qâldirib ketämän...(1712)

Şu küngäçä tişini tişgä bâsib säbr qılgän Nuriyâ tağın bir âz çidäşi kerâkligini his etdi.(1713) Bâлки kâmpir insâfgä kelär...(1714) Hâzir esä uni köndiriş qıyın, yâlgız taşlab ketiş -bundän hâm qıyınraq.(1715)

Orädän yänä yillär ötdi...(1716)

Nuriyâ şähärni qomsägänidä ikki-üç küngä bärrib kelär, öz-özigä täskin berärdi...(1717)

Bir yili yâzdä u oğılçäsi Bährâmni yetäklib şähärgä bärrib...(1718)

Âqşâm päyti uning bäläligi keçgän xänädändä, дәsturxân tevärägidä otirişärdi.(1719)

- Änəcän, -dedi kütilmägändä Nüzär ätä qızıgä, -uruğlärdän yaqındä qutidäyginä bir hävli bizgä tegdi...(1720) Cäy bär, ägär kelmäqçi bolsäng...(1721) Qalay, keläveräsänmi endi?(1722)

Nuriyâ bu gäpgä hädegändä cävâb qaytarmädi.(1723) Xıylä cimlikdän song:(1724)

- Bilmäsäm... -dedi öyçänlik bilän.(1725)

- Endi kämpirniyäm berib qoydinglä.(1726) Bu yâğı özläringgä bağlıq...(1727)

Nuriyâ yürägidä bir ot läv etib yängani -yu, negädär dähräl sönä başlägänini his etdi.(1728) U oğlini şähärgä älib kelib xursänd qılmäqçi edi, häzir Bährämğä tikilib, bungä erişälmägänini sezdi.(1729) Keyin, uning köz öngidän mitti-mitti tügünçälär, çoğdäy güllär bilän bezängän änar tüpläri, eri häväsmänd bolib bāqqa kötärrib kelgän äsäläri qutiläri, çeksiz dala, äppäq xırmân, Müslim bābā bilän Äqlä bibi songsiz birmäbir ötgändek boldi.(1730) Nuriyâ bu narsälärning bärri özining häyätini ekänligini oylädi.(1731)

- Hä, änəcän, indämäy qälding?..(1732) -Nüzär ätä ungä külimsiräb bāqardi.(1733)

- Şähär yaxşiku -ya, dedi yänä Nuriyâ.(1734) -Özimçä bir ümr kelämän, deb yürdim, dädä.(1735) Lekin endi qara-

Sy:229

-sam, şähärdä tuğılib, qışlāqdä ädäm bolibmän...(1736) Qışlākdän bu yāqqa qandäy kelämän?!(1737)

Nüzär ätä sükütgä çömdi.(1738)

Nuriyâ oğlini yetäkläb ertäsi küni qışlāqqa -öz üyigä cönädi.(1739)

SEHRGÄR(1740)

Väqt ällämähälgä bārgän, ämmä u kärävätdä yānbāşläb, kitāb mutālaa qılmāqdä edi.(1741) Bexäs telefän ciringlädi.(1742)

- Ällä.(1743) Eşitämän...(1744)

- Keçiräsiz, men kim bilän gäpläşäyämän?(1745)

- Siz men bilän gäpläşyäpmiz.(1746)
- Yoq, häzilläşmäng.(1747) Bu qayer özi, demäqçi edim.(1748)
- Sizgä qayer keräk edi?(1749)
- Käsälxänä.(1750)
- Yoq, bu yer mehmänxänä.(1751)
- Keçiräsiz...(1752)

U dästäkni cayıgä qoyıb, qaytä mutâlaaga kirişdi.(1753) Ämmâ köp ötmäy, yänä telefän ciringlädi.(1754)

- Ällä, käsälxänämi?!(1755)
- Yoq.(1756) Men...(1757)
- Keçiräsiz, sizni yänä bezâvtä qıldim.(1758) Bir sâätdän beri käsälxänägä telefän qılâlmäyäpmän.(1759)
- Heçqısı yoq...(1760) Nimä boldi özi?(1761)
- Öyimning tâbläri qâçib qâldi.(1762)
- «Tez yârdäm» keräkmidi?(1763)
- Yoq, tâğam vraç.(1764) Dâim toğri tüşärdi.(1765) Bugün äksigä...(1766)
- Mâyli.(1767) Urinävering-çi, bälki tüşär.(1768)

U dästäkni ildi.(1769) Ämmâ qolidägi kitâb vâqeälärini endiginä köz âldigä keltirä başlägänidä, xayâli bölindi.(1770)

- Tâğa...(1771)
- Yoq, tâğangiz emäs, yänä menmän.(1772)
- E, xudâyim-e!(1773) Sizniyäm bezâr qıldim.(1774)
- Siz özi qaysi raqamni teryapsiz?!(1775)
- Äxırı âltmiş üç.(1776)
- Meniki âltmiş beş.(1777)
- E, cin ursin bu telefänni.(1778)
- Keçiräsiz, sâät neçä boldi?(1779) Mening sâätim yürmäyâpti.(1780)
- Sâät ikki yärim...(1781) Keç...(1782)

Sy:230

- Äyingizning ähvälläri âğirmi?(1783)
- Äğir!..(1784)
- Heçqısı yoq.(1785) Ötib ketädi.(1786) Urinävering.(1787) Meni bezâvtä qılışdän çöçimäsligingiz mümkün.(1788) Men bäre bir uxlämäymän...(1789)
- Râhmät...(1790)

- Yoq, men sizgä rüstini äytyäpman.(1791) Xıçälät çekmäng.(1792) Sizdän faqat bir iltimäs.(1793) Vraç äyingizni körib, tinçigäningizdän keyin, mengä äytib qoying...(1794)
- Sizgä buning nimä kerägi bär?(1795)
- Men endi uxlägim kelgänidä häm äyingizni oylab, uxläyalmäymän.(1796)
- Negä?!(1797) Siz bizni bilmäysiz-kü.(1798) Begänä ädäm...(1799)
- Buning ähämiyäti yoq.(1800)
- Qızıq ekänsiz.(1801) Dünyädä käsäl köp.(1802) Nätinç ädäm köp.(1803) Siz hämmäsini oylab uxlämäsängiz, bilmädim...(1804) Men sizni kim deb soräymän?!(1805)
- Meni, Mehmän äkä yäki ortaq Mehmän, desängiz boläverädi.(1806) Umumän, men xänädä bir özimmän.(1807)
- Yaxşı.(1808)
- U kitâbni mutälää qılışda dövâm etdi.(1809) Bir saatça vâqt âsâyiştâlik bilän ötdi.(1810) Nihâyät, telefân yänä tungi sukunätini buzdı.(1811)
- Keçiräsiz, Mehmän äkä.(1812) Sizmi?..(1813)
- Men.(1814)
- Uxläb qâlmädinizmi?!(1815)
- Yoq.(1816)
- Mänä, bu säfâr toğri sizgä qonğırâq qılyäpman...(1817) Tâgam başqa bir vrâç bilän keldilär.(1818) Ukâl qılışdi.(1819) Oyım beçârä äncä engil târttilär.(1820) Uxläyäptilär...(1821)
- Siz üçün xursändmän.(1822)
- Biläsizmi, iltimäsingizgä qarämäy, qaytib sizning ârâmingizni buzmäsdim.(1823) Lekin sizgä minnätärçilik bildirişim keräk edi...(1824)
- Negä?(1825)
- Biläsizmi, menimçä, här bir ädämdä äzmi, köpmi özigä yäräşä xudbinlik bolädi.(1826) Dünyädä köpçilik äsäsän ävvälâ öz färâgatini oylävdi...(1827) Qısqası, men ädäşib, bu keçä faqat sizni bezävtä qılğänim yoq.(1828) Telefändä sizdän taşqari yänä ikki ädämgä toqnaşdim.(1829) Bulärdän bittäsi ävväligä meni cerkidi, keyin äğzigä kelgänini äytişdän özini toxtatılmädi.(1830) İkkinçisi mening ävâzimni eşitib-eşitmäy, äğzi-

- ning tånåbi qåçib, men bilån birån yerdä körüşüş päyigä tüşdi.(1831) Siz bolsä, undäy kişilärgä oxşamaysiz.(1832) Sizning başqalärni tüşünişingiz meni häyrån qåldirdi.(1833) Sizdäqa ådämni men kām körgänmån.(1834)
- Bundäy ådämlär köp.(1835) İşåning...(1836)
- Bolişi mümkin.(1837) Kim bilsin, bålki, men kām uçratgåndirmån.(1838) Här qalay, sizgä şuni aytmåqçi edim.(1839) Buning ustigä, qandäydır...(1840)
- Ällå.(1841) Negä cim bolib qåldingüz?!(1842)
- Toğrisi, siz bilån bir åz gäpläşgim keldi...(1843)
- Nimäni?(1844)
- Öz dårdim...(1845) Lekin, birinçi nävbätdä, sizdån äyrim närsälärni soramåqçimån.(1846)
- Märhämät...(1847)
- Siz, åftidån, bizning şährimizdån emæssiz.(1848) Qayerliksiz?(1849)
- Tåşkentdån...(1850)
- Kåmändiråvkägä keldingizmi?(1851)
- Hä.(1852)
- Siz dåim şunåqa, tüni boyi miccä qåqmäysizmi?(1853)
- Yoq, bā'zån.(1854)
- Kündüzi uxläysizmi?(1855)
- Yoq, kündüzi iş...(1856)
- Bu özingizgä cåbr emåsmi?(1857) Negä uxlämäysiz?(1858)
- Sizgä nimä desäm ekån?(1859) Äyrim päytlär keçqurun ikki såät, ertåläb bir såät uxlåsäm kifåyå.(1860)
- Xafa bolmång.(1861) Bu åhvåldä uzåqqa bårış qıyın.(1862)
- Gåpingiz toğri.(1863) Lekin, ilåc qançå.(1864) Kündüzi köp ådämlär bilån uçraşmån.(1865) Sühbåtlåşmån.(1866) Keyin, bā'zån qattıq häyåcånlangånimdån keçäläri yaxşı uxläyålmåymån.(1867)
- Xop, uxlämåsdån nimä qılasiz, ortåq Mehmån?(1868)
- Oqıyapmån...(1869)
- Nimäni?(1870)
- Äyniyini...(1871)
- Sådriddin Äyniyinimi?(1872)
- Hä.(1873)
- Zerikårli emåsmi?(1874)

- Yoq.(1875)
- Mengä bir päytlär zerikärli tuyulgan edi...(1876)
- Bu tärbiyägä bağlıq.(1877) Ādām ciddi kitāblärni oqışğa özini özi tärbiyäläydi.(1878) Qoyib bersä, birävlärgä Dāstāevskiy häm zerikärli bolib tuyulädi.(1879)
- Sy:232
- Kim u, Dāstāevskiy?(1880) Men bilmäymän.(1881)
- Cüdä kättä yāzuvçı.(1882)
- Men kām oqıgänmän.(1883) Kāmbinätdä işläymän.(1884) Köp kitāb oqışğa vaqt yoq.(1885) Mäktäbdä oqıb turärdim.(1886) Lekin endi bitirgänimgä häm beş yil boldi...(1887)
- Üzr, men sizgä qattıq gäpirmädimmi?(1888)
- Yoq...(1889) Qattıq gäpirsängiz häm mäyli.(1890) Ādāmgä bā'zän aççıq dārilär häm keräk.(1891)
- Men oqıyātğan kitāb bizning tarixımız.(1892) Yaxşı yāzilgän.(1893)
- Siz tarıxgä qızıqasızmi?(1894)
- Açıgını äytsäm, här xıl fänlärgä.(1895) Āz-āzdän...(1896) Men bāyädän beri bir närsäni uyläyärmän.(1897) Men-kü, uxläymän, lekin, siz-çı?!(1898) Ertägä işgä bārmäysızmi?(1899)
- Örgänib keggänmiz...(1900) Bir päytlär häyāt közimizgä āynädek yältiräb körinärdi.(1901) Āstä-sekin turmuşning bütün mäşaqatläri, küfätlärigä örgänib qāldik.(1902)
- Siz mengä nimänidir äytmāqçı edingiz.(1903)
- Hä, esimdän çıqqani yoq...(1904) Siz meni uyāt qılmäysızmi?(1905)
- Yoq, uyāt qılmäymän.(1906) Men, umumän, siz haqdä yāmān oygä bārmäymän.(1907)
- Negä?(1908) Siz meni qayāqdän biläsiz.(1909)
- Mäsälän, gäpläringizdän, tāvuşingizdän...(1910)
- Tāvuşim?(1911) Bu gäl toğri gäpirmädingiz.(1912) Mening tāvuşim äncä yāqımsız.(1913) Dağal.(1914) Özim bilämän...(1915)
- Ävvälä, sizning tāvuşingiz dağal emäs.(1916) Buning üstigä, tāvuşning şiräli, şirin bolgänidän andak dağalraq bolgäni yaxşı.(1917) Bu köngli toğrilik nişānəsi.(1918)
- Siz mening äfti-ängärim qanāqaligini häm biläsızmi?(1919)
- Taxminän.(1920) Siz xuşqāmat, nihāyättdä kelişgän...(1921)

- Ädäşdingiz.(1922) Mening boyim ortä.(1923) Bunisi mäyli.(1924) Burnim yüzimgä nisbätän kattä.(1925) Özim häm qâpqârä, häbäşlärgä oxşaymän.(1926)
- Men ädäşgänim yoq.(1927) Ävvälä, siz bir äz kämtärlük qilyäpsiz.(1928) Bundän taşqari, hüsn ruhgä bağlıq.(1929) İnsän özini bärädän körä xuşqämät, çirâyli deb bilişi, şu çirâygä münäsib işlär qılışi keräk.(1930) Änä şundä uning hüsnü açilib bäräverädi...(1931) Men sizni şundäy insän qıyäfäsüdä köz äldimgä keltirdim.(1932)

Sy:233

- Demäk, men xunuk emäsmänmi?(1933)
- Yoq.(1934) Ällä!..(1935) Siz negä indämäyäpsiz?(1936)
- Keçiräsiz.(1937) Äynägä qaradim.(1938)
- Nimä, yığlayapsizmi?(1939)
- Özim.(1940) Keçiräsiz...(1941)
- Nahätki, äynä mening gäpimni täsdiqlämäyätgän bolsä?(1942)
- Bilmädim.(1943) Unçälik xunuk emäsmän şekilli.(1944)
- Cüdä çälgıb ketdik.(1945) Siz mengä nimäni äytmäqçi edingiz?(1946)
- Endi u gäpni äytmäsam häm bolädi.(1947) Lekin, mäyli, äytämän.(1948) Men bir yigitni yäqtirärdim.(1949) On yil birgä oqıdık.(1950) Münäsäbätimiz yaxşı edi.(1951) Ärämidän heç qaçän qära müşük ötmägändi.(1952) Mäktäbni bitirädigän yilimiz paxtagä çıqdık.(1953) Şähärlük oquvçi ekänimizgä qaramay, paxtani birinçi köräyätgänimiz yoq.(1954) Lekin oşä yili şäräit nihäyätä äğır boldi.(1955) Bärögän kälxäzimizdä bizni häfsäläsiz qarşilab, bäläläru qızlär bärçämizni yäğäçdän tiklängän kattä bäräkkä cäyläştirişdi.(1956) Yärdämçilärgä mölcällängän, uzun sorilärdän biridä qızlär, biridä yigitlär yätädigän şunäqä bäräklär häliyäm äyrim kälxäz, sävxäzlärdä bär, körgän bolsangiz keräk.(1957) Qısqasi, eşik-deräzä yoq, hämmäyäq qärängi, zax.(1958) Bulärning bəri yetmägändek, sıçqän, kälämüşlär äyäq ästidä yügürüb yürişibdi...(1959) Xulläs, bir küni ertäläb yämğır yäğdi.(1960) Tüşdän keyin esä, yätäqxänämizgä qälxäz räisi kelib, bizdän dälägä çıqışimizni sorädi.(1961) Bälälär yätäqxänä eşigidä toplänişgänidä, men toğri räisning yänigä bärdim.(1962) «Räis ätä, häzir qanäqasigä paxta teriş mümkin?!» dedim.(1963) «Yer häli qurimägän, bilämän, bəri bir äzginä teräsizlär», dedi räis.(1964) «Yer qurimägän emäs, tizzägäçä läy, -dedim ungä.(1965) - Sizgä plän keräk.(1966) Mäyli.(1967) Terämiz...(1968) Men sizdän başqa närsäni sorämäqçimän...»(1969) -«Sorä, qızim, märhämät!» dedi räis.(1970) «Sizning kälxäzingiz bəymi, kämbəğalmi?!»(1971) -«Bizning kälxäzimiz bəy, milliäner!» dedi räis mağrurlänib.(1972) «Kälxäzgä hər yili yärdämçilär kelişädimi?!»(1973) -«Här

yili.(1974) Rähmät sizlärägä!»(1975) -«Xop, bugüangi yámğır-kü, täbiätning işi, yärdämçilärögä äzginä şarait yaratib bersängiz bolmäydimi?!(1976) Mänä şu bäräkdä özingiz yätärmidingiz?»(1977) Räis birdän qızarib-bozardi, keyin:(1978) «Toğri gäpirding, qızim.(1979) Bizdän äyb ötgän!» dedi...(1980) Men öşändä bälälük qılıb, keskinraq gäpirdim, älbättä.(1981) Lekin, räis, här qalay, diyänätli kişi ekän, mendän incimädi.(1982) Yaşı

Sy:234

qari muällimlärimiz häm mengä indäşgäni yoq.(1983) Faqat bir kişi...(1984) Sübhän - men yäqtirgän yigit, paxtädä xocälik işläri boynigä älgän edi.(1985) U här äqşam idäragä kirib-çıqar, räis bilän körüşib turärdi.(1986) Sübhän oşändä oçaqbäşidä, qazän yüvayätgän äşpäz yänidä çönqayib otirgän edi.(1987) Men räis bilän sözläşyätib, unga e'tibär bermägän ekänmän, kütilmägändä äyâq ästidän çıqqandek boldi.(1988) «Sen kättälär bilän gäp täläsmä, tüşüdingmi?!(1989) Sen paxtani ter!» dedi u mengä.(1990) Men, bu Sübhänning özimi, başqami, deb ängräyib qaldim.(1991) İkkimizning münäsäbatimizni bilgän oquvçılar häm bu hälätdän ängräyib qalışgän edi.(1992) Ulärni körüb bättär saräsimaländim.(1993) Nihâyät, Subhângä indämäy qol siltädim-dä, näri ketdim.(1994) Keçqurun Sübhän, ärädän heç qandäy väqea ötmägändek, yänimgä keldi.(1995) Men älämgä çömib ötirgänimdän, yüzimni teskäri ögirdim.(1996) U bolsä meni tüşünüş ornigä, täcänglänib: «Nämunça kekkäyäsän, sendek bedävâ qurib qalgäni yoq», dedi...(1997) Men oşä küngä qadär turmuşning şäfqatsizligini, kişilärning bemäläl näcöyä işläri qılışı mümkinligini bilmädim.(1998) Äyniqsä, yaqın ädäming, yäningdä turib, däbdürüstän, qabihlik qilyä alışigä işänmädim.(1999) Turmuşdän häm, ädämlärdän häm könglim sävidi.(2000) Bundän täşqari, oşä kungä qadär qandäyliğim toğrisidä oylämägän edim.(2001) Endi äfti-ängärimdän uyälädigän, imkän bariçä közgä täşlänmäslikkä urinädigän boldim...(2002)

- Haqiqatni äytgän kişi bä'zän xunuk körinädi.(2003) Nähätqi, siz buni bilmägänsiz?(2004)

- Yoq.(2005) Oşä kündän buyän yürägimdä väzmin bir täşni kötärib yürgän edim.(2006) Siz bilän gäpläşsäm, därdim yengilläşädigändek tuyıldı.(2007) Sizdän sävällärimgä cävâb äläyätib, ädäşmägänimni his etdim.(2008) Könglim bir äz yarışdi.(2009)

- Dünyädä haqiqat üçün köpinçä cäbr çekişgä toğri kelädi.(2010) Lekin, ilâc qançä.(2011) Çumçuqdän qorqqan तरी ekmäydi.(2012) Umumän, kimdir qabihlik qılğändä, heç qaçän ungä äççiqmä-äççiq turmuşdän, ädämlärdän yüz ogirmäslik keräk.(2013)

- Men sizni tüşündim...(2014) Keçiräsiz...(2015) Siz endi däm âling.(2016) Men häm.(2017) Lekin, undän âldin...(2018) Bizning şährimizdä häli köp boläsizmi?(2019) Sizdän şuni soramâqçı edim.(2020)

- Yoq.(2021) Ertädän keyip cönäymän.(2022)

Sy:235

- Men ertägä keçqurun sizgä yanä qungırâq qılsäm mäylimi?(2023)

- Älbättä.(2024)

- Rähmät...(2025)

U ertäsi küni mehmanxânägä änçä keç -sâät tüngi on ikkilärgä yaqın qaytdi.(2026) Qız hâzırgaçä qongırâq qılsä qılgändir, endi kütişning hâcäti yoq, deb oylädi.(2027) Kärävâtgä çözilib, andak hârdıq çıqargän boldi.(2028) Keyin, ornidän turib, şaşmäsän yol täräddüdini körä başlädi.(2029)

Xuddi keçägidek telefân bexâs ciringlädi.(2030)

- Ällâ, Mehmân äkä?..(2031)

- Men...(2032)

- Ässälâmu aläykum...(2033)

- Vääläyküm ässälâm.(2034) Siz mengä âldinrâq qongırâq qılgäningiz yoqmi?(2035)

- Yoq.(2036) Keçqurun bä'zän uxläymän, degäningiz üçün hâzırgaçä sizni bezâvtä qılışdän qorqdim.(2037)

- Men bugün köçädä bir âz tutilib qâldim.(2038) Äyingiz durustmilär?(2039)

- Äyim yaxşı.(2040) Sizdän bir nârsäni soräsäm xafä bolmäysizmi?(2041)

- Nimäni?(2042)

- Köçädä negä tutilib qâldingiz?!(2043)

- İş bilän.(2044)

- Sizning işingiz şunäqa köpmi?(2045)

- Köp.(2046) Lekin dâim bundäy bolävermäydi.(2047)

- Demäk, siz bugün çarçagänsiz.(2048) Men däm âlişingizgä xaläl berdim.(2049)

- Siz mengä xaläl bermäysiz.(2050)

- Ägär bilish mümkin bolsä, sizning işingiz qanaqa özi?!(2051)

- Mening işim här xıl âdämlär bilän körüşib, gäpläşiş.(2052)

- Qızıq ekän.(2053) Bundän maqsad nimä?(2054)

- Sizgä nimä desäm ekän?(2055) Men bu yıl qırqqa kiryapmän.(2056) Äldinläri beğam, âsâyıştä edim.(2057) Ämmâ songgi pâytlär, ümrimdän köp yıllärni elgä sâvurgänimni

päyqab, cüdä nâtinçlänilib qâldim.(2058) Buning üstigä yüräгимгä qandäydir mung örmäläb kiräyâtgändek boldi.(2059) Men ädämlär bilän körışib, şu mungni häydäşim keräk.(2060)

Sy:237

- Men dünyädä bunaqa iş bärliğini heç eşitmägän edim.(2061) Biläsizmi, men bugün siz toğringizdä äncä oylädim.(2062) Sizni, bizdek ädämlär üçün tüngi päsban bolsängiz keräk, degän xayälgä bärdim.(2063)

- Yoq, unçälik emäs.(2064)

- Keyin, özimçä sizni sehrgär deb oylädim.(2065)

- Negä sehrgär?(2066)

- Ävvälä, äyim här gäl käsällänib, häftäläb, on künläb yätib qälärdilär.(2067) Bu gäl bir keçädä orinläridän turdilär.(2068) Ertäläb qarasäm, rängi royläri cäyidä.(2069) Keçqurun işdän kelsäm, ätdek bolib, äşxänädä bemäläl küymänib yürübdilär.(2070) Bunäqasi heç qaçän bolmägän edi.(2071) Bundän taşqari, men özim häm...(2072) Kün boyi qandäydir suyünib, yayrüb yürdim.(2073) Dügänälärim häyrän qalışib, mengä hättäki, sengä bir bälä bolgän, äfting häm, özing häm başqaça, deyişdi...(2074) Mening ismim Zührä.(2075) Ällä...(2076) Nimä üçün indämäyapsiz?(2077) Negä ismimni äytgänimgä tüşünmäyapsizmi?(2078)

- Yoq.(2079)

- Men heç bolmägändä sizning ismingizni bilişim keräk-kü.(2080) Sizning ismingiz Mehmän emäsdir, här qalay?(2081)

- Yoq.(2082) Mehmän emäs.(2083) Lekin, men häzir buni ähämiyätsiz deb oyläymän.(2084) Siz üçün men şunçäqi ädäm.(2085) Mäyli, Päsban deng.(2086) Sehrgär desängiz häm mäyli.(2087) İxtiyär özingizdä.(2088) Kärim, Ähmäd, Yoldaş deyişingiz mümkin.(2089)

- Bopti.(2090) İsmingizni äytmäsängiz, äytmäng.(2091) Lekin, käsbingizni häm anıq äytmädingiz.(2092) Nähätki, käsbingizning häm ismi bolmäsä?(2093)

- Negä?(2094) Güzetä-cürnällärgä här xıl räst-yälgän yäzib turämän.(2095) Äldinlär köprüq yälgän yäzärdim.(2096) Ästäsekin köprüq räst yäzişgä örgändim...(2097) Cürnälis, deyişädimi...(2098)

- Kitäbläringiz häm bärdir!(2099)

- Bär...(2100)

- Demäk, yâzuvcı ekânsiz.(2101) Men sizning hârhâldâ şunâqa bir kişi ekâningizni könglimdâ sezgân edim.(2102) Lekin bu haqdâ oylâşgâ qorqdim.(2103) Çünki, keyin telefân qılışgâ bâtinmäsdim.(2104) Yâzuvcılâr qandâydir ilâhiy âdâm.(2105)
 - Unçâlik emäs.(2106) Yâzuvcılâr hâm hâr xıl âdâmlâr...(2107)
 - Bilmädim.(2108) Bolişi mümkin...(2109) Lekin, siz bâri bir ideâl âdâmgâ oxşâysiz.(2110)
 - Mening hâm bâşqalârdân fârqım yoq.(2111) Qusur-
- Sy:237
- lârim şu qadâr köpki, gâpiriş emäs, esläşgâ uyalâmân.(2112) Men özi ötgân bütün hâyâtimdâgi günâhlârdân iztirâb çekib, ulârni yuviş üçünginâ nimälârdir yâzişgâ urinsâm kerâk.(2113)
 - Siz endi mengâ bâri bir ismingizni äytâsiz.(2114) Men sizning kitâblâringizni tâpib oqıymân.(2115)
 - Mening kitâblârim dürüst bolsâ, siz ulârni şundây oqıyverâsiz.(2116) Äğâr ulâr ârzimäsâ, oqışning kerâgi yoq.(2117)
 - Sizni minglâb kişilâr bilişâdi.(2118) Nâhâtki, mening bungâ haqqım bolmäsâ?!(2119)
 - Men bâşqalârgâ hâm özimni hädeb tâniştirâvermäymân.(2120)
 - Men istäsâm, sizni anıqlâşım âsân, âlbättâ.(2121) Mehmânxânâ!..(2122) Telefâningiz bâr.(2123) Lekin, men buni özimgâ ep körmäymân.(2124) Bu qandâydir xıyânâtgâ oxşâydi.(2125) Men esâm, sizgâ xıyânât qılıgım kelmâydi.(2126)
 - Râhmât!..(2127)
 - Siz meni nâtoğri tüşünmäng.(2128) Sâmimiy gâp.(2129) Men sizni bir körsâydim.(2130) Qandâyligingizni...(2131) Men sizgâ oxşâb âdâmni tâvuşi, gâplâridân tâsävvür qilâlmäymân.(2132) Aqalli uzâqdân bir körgim kelâdi...(2133) Siz ertälâb cönâysizmi?(2134)
 - Ertälâb...(2135)
 - Ertägâ yakşânbâ...(2136)
 - Bâri bir, buning hâcâti yoq.(2137)
 - Bilâsizmi, biz üydâ Fâtimâ- Zührâ edik.(2138) Fâtimâ bâlâligidâyâq nâbud boldi.(2139) Keyin, dâdâm dünyâdân ötdilâr.(2140) Äyim bilân ikkimiz qâldik.(2141) Buning üstigâ, mening hâyâtimdâ keçâ sizgâ äytgân köngilsizlik roy berdi...(2142) Kişi bâ'zân yaxşi sözgâ zâriqarkân.(2143) Birân âdâm bilân bundây sühbâtlâşişgâ.(2144) Men endi sizning hâr qalay kimligingizni bilgänimdân song, şunçâ vaqtingizni bekârgâ

alganim üçün ming kərrə üzr soraymən.(2145) Yaxşı-yəmən hər xıl gəplərim üçün.(2146)

- Heçqısı yoq...(2147) Men keçə, ävväldän sizgä bir äz qıyın ekänini his etgändek boldim.(2148) Keyin, özimçä, sizning bütün häyätiniz hali äldindä, siz cüdä baxtli boläsiz, deb oylädim.(2149)

- Rästänmi?!(2150) Ägär men çindän baxtli bolsäm, sizgä buni xəbär qılışım keräk edi.(2151)

- Yoq.(2152) Men sizdän xəbär kütsäm, baxtingizgä unçälik işänmägängä oxşab qälämän.(2153) Men esä, bungä qattıq işänämän...(2154)

- Men endi sizni quvånçlı pâytlärdä xam, äğır

Sy:238

künlärdä häm esläymän.(2155) Men sizni heç qaçån unutmäymän, Mehmän äkä!..(2156)

Ertäsi küni gäläti bir vāqea roy berdi.(2157)

U ketäyätib, mehmänxänä eşigidän çıqqanıdä, röpärädägi xıyábändä qäräçädän kelgän, ämmä istäräsi ıssıq, közləri älläneçuk pārlägän bir qızning äylänib yürgänini kördi.(2158) Qız daraxtlär pänäsidadä şunçäki säyr etäyätgängä oxşar, biräv mehmänxänä eşigidä pâyda bolgänidä, hürkibginä qarär, song, yoq, bu emäs, degändek yüzini çetgä bürär edi.(2159) Qız ungä häm uzâqdän hürkib köz taşladı vä yoq, bu emäs, deb oylädi şekilli, yüzini ähistä çetgä bürdi.(2160)

U häm özini qızgä e'tibâr bermägändek tutdı vä mäsınägä otirib, aerápärt tāmān cönädi...(2161)

3.2. Aman Muhtar'ın “Ayallär Mämläkäti ve Sältänäti” Adlı Eserindeki Hikâyelerin Türkiye Türkçesine Aktarılması

Sy:165

ZARİFE(1)

Her şey basit bir karşılaşma ile başladı.(2)

O otelden çıktı, doğru durağa yürüdü.(3) Duraktaki insanların çokluğunu, otobüslerin peş peşe gelip geçtiğini gördü, otobüslerden birine oturup dikkatini çeken, gözlerini ateş gibi yakan herhangi bir yerde inmeye karar verdi.(4) Bir otobüs gelip durdu.(5) O, otobüse bindi ve oturdu; sokakları, sokakta gezen insanları izlemeye

başladı.(6) Aradan çok geçmeden, arabaların toplandığı bir meydanda, önünde “otobüs durağı” yazan binayı gördü.(7)

Kendini bildi bileli Buhara’da bir tanecik otobüs durağı vardı, şehrin köşesinde olduğunu hatırladı, Taşkent’te de böyle olmalı, diye düşündü.(8) “Bu yerde ne yapacağım? (9) Ben en çok merkezi görmeliyim.” diye düşündü kendince.(10) O, “merkez” dediğinde Alişir Nevai tiyatro yerindeki meydanı düşünürdü...(11) Sonraki durakta otobüsten inip, yolun karşısına geçti.(12) “41” numaralı otobüse bindi.(13) Camın yanında oturan kadının yanında bir tane yer boştu.(14) O gelip oturdu ve bu otobüsün Nevai tiyatrosuna gidip gitmediğini öğrenmek için kadına laf attı.(15)

Pencere kenarında oturan kadın oğlana baktı ve ona Rusça ne dediğini sordu.(16) Saçları, kaşları gözü kapkara bu kadın ilk bakışta elbette Özbek diye düşünülebilirdi.(17) Fakat onun buğday rengi yüzünde, çukur gözlerinde Özbek olmadığını gösteren ifadeler de vardı, bunlar ilk bakışta anlaşılmazdı.(18) Genç şimdi Rusça kendi sorusunu tekrarladı.(19)

- Tiyatronun önüne gitmiyor galiba.(20) Ama oraya yakın bir yerde duracağı belli, dedi kadın.(21) Ben şehri o kadar bilmiyorum.(22)

- Ben de öyle.(23) Buhara’dan ilk kez geli-

Sy:166

-yorum, dedi genç.(24) Siz de başka yerden mi geldiniz?(25)

- Evet, başka yerden.(26)

Kadın yüzünü pencereye çevirip, sokağa düşünceli bakıp kaldı.(27)

- Ben sizi Özbek sandım.(28)

Genç, bu iki aradaki sözü toplamak için söyledi, kadın hiçbir şey söylemese, genç fazla söz söylemezdi, o yüzden konuşma bitmişti.(29) Ama iş değişti.(30)

Kadın yüzünü çocuğa çevirdi.(31) Onun ince dudaklarında sakın, neşeli tebessüm belirdi, ateşli olmasıyla beraber ürkek, hayali gözleri masumca parladı.(32)

- Özbek’e benziyor muyum?(33) -Kendisi için değerli bir söz söylemiş gibi yavaşça fısıldadı o.(34)

- Benziyorsunuz...(35) Genç, kadına uzun uzun baktı ve ekledi.(36) -Fakat daha çok Kafkas kadınlarına benziyorsunuz.(37) Bence Kafkas’tansınız.(38) Doğru mu?(39)

- Kabardin- Balkar(Kabardey Balkarya) Cumhuriyeti’ni bilirsiniz.(40) Oradan.(41)

- Biliyorum.(42) Kaysın Kuliyev’in vatani.(43)

- Evet, o bizim şairimiz, dedi kadın.(44) -Geldik.(45)

Onlar otobüsten indi.(46) Trafığın daha az olacağı büyük sokağa geçti, son durakta durdu, ön tarafta İnkılap Bulvarı'nın ağaçları göze ilişiyordu.(47)

- Tamam, işte sizin o tarafa yürümeniz lazım, dedi kadın.(48)

Gence şimdi başlaması gereken tuhaf bir sohbet, başlamadan bitecek gibi geldi.(49)

- Siz bu tarafa mı gidiyorsunuz?(50) -Bulvara doğru göz gezdirerek umutsuzca sordu o.(51)

Gencin düşüncesine göre kadın şimdi "evet" dese de kendi "hayır" diyip, kadından uzaklaşması gerekliydi.(52) Yok, kadın onun sorusuna başka cevap verdi: (53)

- Ben havalimanına gidiyorum.(54) Otobüs şuraya gelecek.(55)

- Siz bugün gidiyor musunuz?(56)

Kadın daha üç dört gün Taşkent'te olacağını söyledi.(57) Bugün sadece kendi uçağının uçuş saatini öğrenmek istemiş.(58)

Genç doğuştan nazik, mütevazıydı; çoğunlukla utangaç yaşadığı için de, kim bilir eğer

Sy:167

konuşsa, onu gönderesi gelmezdi.(59) O, şimdi tesadüfen karşılaştığı kadınla çok samimi oldu.(60) Kadının şu anda uzaklara gitmediğine sevindi.(61) Onu bundan daha çok kadının rahatça konuşması, vedalaşmaya acele etmemesi sevindirdi.(62) Biraz önce kendisinin kadın ile vedalaşıp yine yalnız kalacağını ruhsuz- amaçsız sokakları gezeceğini düşünmüştü.(63) Şimdi ise o kadından ayrılmak istemiyordu, aslında, kadın da bu durumdan memnundu.(64)

- Ben de sizinle gelsem mi?(65)

- Siz işinizden geri kalıp ne yapacaksınız? (66). İşleriniz vardır...(67)

Kadın cesaretsizce reddetti.(68) Genç bugün, aslında işinin olmadığını söyledi.(69)

Ortadan yabancılik perdesi kalktı.(70)

Onlar birlikte havalimanına gidip yine havalimanı tarafındaki İnkılap Bulvarı yakınındaki caddeye dönüp geldiler.(71)Bu arada biraz daha konuşmuş oldular.(72)

Genç: "Ben sokakta karşılaştığım bir kadına laf atıp tanışmam.(73) Benim hakkımda yanlış düşünmeyin!" diye rica etti.(74) Kadın buna cevap olarak: "Niye yanlış şeyler düşüneyim", dedi.(75) Genç, isminin Hafız olduğunu söyledi.(76) Kadın, isminin Zarife olduğunu söyledi.(77) Genç, Rusça konuştuğundan sonra, dostlar gibi senli benli

konuşmayı teklif etti.(78) Kadın kabul etti, ama uzun süre “sen” ile “sizi” karıştırarak konuştu.(79)

Onlar şimdi İnkılap Bulvarı’ndaki rengarenk boyanmış boş banklardan birine oturdular.(80) Birbirlerini daha iyi tanımıyorlardı.(81) Biri diğèrinin kim olduğunu, nasıl insan olduğunu merak eder, sohbetin devamında bunlar aydınlanırdı.(82)

- Sen kendin hakkında hiç konuşmuyorsun, dedi gence Zarife.(83) -Biraz kendinden bahset.(84)

- Benim kendimi anlatmam zor.(85) Hayatımda böyle değerli olaylar da yok.(86)

Zarife onu rahat bırakmadı: (87)

- Biraz anlat!(88)

Hafız kendisi hakkında konuşmayı pek sevmiyordu.(89) Bunun sebebi olarak o, insanlar geçmiş yıllardan sadece güzel hatıralarını saklamalılar diyebilir, hayata adım attığı günleri acı ile hatırlardı.(90)

O, Zarife’ye kendisi hakkında çaresizce hikâye anlatmaya başladı: (91)

Sy:168

- Kendi doğduğum ev, kendi dünyaya geldiğim yerden başka bir şey görmedim, çok sıkılarak büyüdüm...(92) Savaş yılları...(93) Babam durakta hamal olarak çalışarak gece gündüz kendini işe verip sakat kalmıştı.(94) Annem ev işleri ile ömrünü geçirmiş bir kadın.(95) Çocukluğumu ne zaman hatırlasam, annemin dikiş makinesinin önünde oturduğu gözümün önüne geliveriyor.(96) Kendimi kısacık pamuk kaftana sarılmış, çıplak ayakları lastik ayakkabı içinde pancar gibi kızaran çocuk kılığında hatırlarım.(97) Çoğu zaman kendimce düşünüyorum: (98) “Niçin mektebe Kerim denen çocuk her gün yeni elbise ile geliyordu da ben hiç olmazsa yılda bir kez yeni üst baş giyemiyordum?(99) Ne için Ahmet denen çocuğun gün aşırı sinema izleme imkânı vardı da, benim altı ayda bir kez sinema izlememe her zaman imkân olmazdı?(100) Niçin?”(101) Hepsi bir taraftan, çok uzaktaki savaş yüzünden üstümüze gelmiş, diğèr taraftan, babamın hâli de annemin evde kapanıp oturmasına sebep olmuştu...(102) İşte, aradan yıllar geçti.(103) Bundan iki ay önce üniversiteyi bitirdim, şehir okullarından birinde edebiyat dersi veriyorum.(104) Saygım yerinde.(105) Ev işlerinde eksik yok hesabı, hayat zorluklarından o kadar çok uzağım.(106) Kısacası, memnunum.(107) Ama kalbimde çocukluktan kalan bir keder yatıyor, kendime göre şimdiki hayatımın bu kederi temizlemeye gitmesi lazım...(108)

Hafız derin bir iç çekti, sessiz kaldı.(109)

- Ben kendim de seni edebiyatçı olmalı diye düşünmüştüm, - oradaki sessizliği bozdu Zarife.(110)

- Neden böyle düşündün?(111)

- Sözlerine bakıp, kendimce şöyle hayal kurdum.(112)

- Sen de edebiyat dersi veriyor musun?(113)

- Hayır.(114) Ben fabrikada mühendis olarak çalışıyorum.(115) Fakat edebiyatı çok seviyorum...(116) Sen Taşkent'e iş dolayısı ile geldin mi?(117)

- Evet, el yatkınlığını arttırmaya...(118) Fakat geldiğim için mutluyum.(119) Ben biraz şiirler yazıyorum, şimdi, imkanlardan faydalanıp, yayın evleri ile tanışıyorum.(120)

Zarife hafıza, ne zaman, hangi sebeple şiir yazmaya başladığını sordu. (121) Hafız, böyle soruları sevmiyordu.(122) Cevap vermekte çoğunlukla zorlanıyor, zorlandığı için de konuşmaya utanıyordu.(123)

Sy:169

- Yaşım yirmi beşe gelmiş, hiçbir zaman bunun hakkında yazıp konuşmadım,-dedi o.(124) -Altıncı sınıfta okuyordum, şiir yazasım geldi.(125) Bu isteğin nereden, hangi sebepten doğduğunu hatırlamıyorum.(126) Beni bazen birden heyecan basıyor da, nedendir yazasım geliyor.(127) O anda da olabilir ki, yazmama dünyada bizi heyecana salan durumlar sebep olmuştur...(128) Sınıfımızda bana benzeyen şiir yazmak isteyenler çoktu.(129) İlk kez işte bu sınıf arkadaşlarım ile öğrenciliğimde yazmaya başladım...(130)

Hafız, Mirza denen dostu ile dersten sonra boş sınıfta oturup, “Çalışkan” adlı şiiri yazdıklarını hatırladı.(131) Bu şiir “Çalışkan olmak için tekrarlamak çok önemli!” diye başladılar.(132) Onu devlet öncüleri gazetesi “Lenin Kıvılcımı”na gönderip, gazetede basılmasını, kendilerini birilerinin göğe çıkarıp övmesini bekledi.(133) Yok, çok geçmeden yayın evinden bir varak mektup geldi.(134) Onda şiirin kötü yazıldığı söyleniyordu.(135) “E, ortak, ikimiz bir şiir yazmayalım mı!” dedi Hafız’a Kasım denen başka sınıf arkadaşı.(136) Onlar Abu Ali İbn-i Sina adındaki merkez kütüphanesine girip, kütüphanenin okuma salonunda öğlenden akşama kadar kalemi kıpırdattılar.(137) Vatan konulu bir şiir yazmaya karar verdiler.(138) Çok çabaladılar, hiçbir söz çıkmadı.(139) Sonunda, yorulup evlerine hüzünlü döndüler, başka çalışma arkadaşlığı yapamadılar.(140)

Hafız şimdi sınıf arkadaşlarından hepsinin kendi yollarını bulup gittiğini, edebiyat yolunu yalnız ona bıraktıklarını düşündü.(141) O, hâlâ kalemi kıpırdatır, fakat çok yıllar geçmesine rağmen, değerli hiçbir şey elde edememişti.(142) Ama Hafız

binlerce sanata hevesli kişiler arasından sadece kimlerin bu yola girebileceğini bilir, ona gün be gün kendi yolunu belirleyecek gibi hissederdi.(143) O, edebiyatı hayatı olarak gören insanlara bir cesaret, açığa ekmek, susuzluğa su, güçsüze güç, ruhsuz olana can diye düşünürdü.(144) Hayata küsmüş olan, buna benzer yazılan şikayetçi satırları beğenmezdi.(145) Onun savaşı, şiddetli, keskin şiirler yazması gelirdi.(146)

- Sen kendi isteğine elbette ulaşacaksın, dedi Zarife.(147) -Ben sana inanıyorum.(148)

Hafız kendisinin önemsiz “Buharalı genç kalem” olduğunu derinden hissedip, kadının sözünün gö-

Sy:170

-nül almak için söylendiğini hayal etti.(149) O, bundan sonra kadının yüzünde gözünde uzaktan uzağa, bu zor hikâyeden sıkıldığının belirtilerini anlarım diye de düşündü.(150) Hayır, kadının buğday rengi yüzü, çukur, hayali gözlerinde ikiyüzlülük görünmüyordu.(151) Hafız, bundan sonra hiç kimseye şahsi hayatı hakkında bu kadar açık konuşmadığını, kendi hikâyesini hiç kimsenin bu kadın gibi samimiyet ile dinlemediğini aklından geçirip daha yeni tanışmış iki kişi arasında bu kadar ruhî yakınlık olmasına biraz şaşırı.(152) O, minnettar bir şekilde kadının ellerini tutup iyice sıktı.(153)

- Dillerimiz yakın, sen bazı Türki sözleri bilmelisin, dedi o.(154) -Gel, en iyisi, ben sana bir iki şiir okuyayım.(155)

Zarife bu teklifi memnuniyetle kabul etti.(156)

Hafız şiir okumaya başladı: (157)

Kuşlar türkü,

Gökyüzü türkü.(158)

Bir mutlu,

Bir kederli

Ana yer türkü.(159)

Ağaçlar türkü.(160)

Denizlerde ışıklar türkü.(161)

Dinler insan.(162) Acı çeker insan.(163)

Kendi türküsünü söylemeyi ister.(164)

Kelime bulunmaz.(165)

Kelime bulunsa acele edip,

Bulunmuyordu söylemeye imkân.(166)

Ben türküyü seven insanım.(167)

Şair olmak şart değil asla.(168)

Kalsa yeter her bir insandan

İnsani bir türkü-hatıra.(169)

Hafız aklına gelen şiirlerinden birkaçını okuyup, şiirlerin anlamını, amacını kısaca anlattı.(170) O genelde şiiri ihtiras ile hatta bazen sinirli okurdu.(171) Şiir okuduğunda onun zayıf, kansız yüzü aniden buruşur, kederli, uykulu gözlerinde ilahi bir ateş yanardı.(172) Böyle durumlarda o; perişan, tabiatın çekingeni kişisinden; güzel, gururlu, şiddetli bir insana dönüşür, kendindeki bu dış görünüş değişikliğinin meydana geldiğini kendi de biliyordu.(173)

Sy:171

Zarife gencin elini iki avcu arasına alıp, teşekkür eder gibi sıkıca sıktı, bırakmadı.(174) Şiir ve hayal girdabına düşen Hafız o anda kadının nefesini içinde tutup, sıcak baktığını hissetti.(175) Kadın, elini sıkı tuttuğu için gözlerini dikmesinden etkilenip, dalgınca gülümsedi.(176) Sanki o esnada o kendine yaşıt- yirmi beş yaşlarındaki kadının masum, mülayim yüzü, aydınlık gözlerinde her nasılsa genci hayrete düşüren bir dünya güzelliği hissetti.(177)

- Bakma!, dedi aniden Zarife sihirli bir azarlama ahenginde.(178)

Hafız cüzdanından sigara çıkarıp tüttürdü; bu arada kalan sohbet bitene kadar, kalbinde acayip bir sıkıntı hissetti.(179) Yine kadına baktı.(180) Zarife bu kez onu rahat bırakmadı, ince dudaklarında nazik tebessümle, ansızın başını arkaya çevirdi ve gençten gözlerini gizledi.(181) Kadın gayri ihtiyari gence Kafkas dilberi Belen'i hatırlattı.(182) Bununla birlikte, o hayal âleminden dünyaya dönmüş gibi oldu -kadının vücudundan soğuk ürperti geçtiğini, omuzlarının ister istemez titrediğini hissetti.(183)

Aralık ayından önceydi.(184) Yer kuru, ama gökyüzü bulutlu, hava nemli.(185) Zarife hafifçe olan siyah yağmurluk giymiş, başına da bahar gülü baş örtü örtmüştü.(186) Fakat ayaklarında siyah çizme.(187)

Hafız, kadın ile bu kadar zaman birlikte gezip onun ince giyindiğini fark etmemişti.(188) Kendisinin fark etmemesine üzüldü.(189) İnce giyinen kadının yanında kalın giyindiği için kendisini suçlu hissetti.(190)

-Niye bu halde yola çıktın?(191) Ya, bu halde sen hasta olursun.(192)

Zarife avuçları arasında duran gencin elini sıkıca tuttu.(193)

- Kabanımı yanımda getirmemişim...(194) Çok güzel kabanım vardı, alıp gelmedim.(195)

Onların tam karşısında “dostluk” kahvehanesi diye yazı parlıyordu.(196)

- Gel, yemek yeriz, bahaneyle ısırırız...(197) Tamam mı? -dedi Hafız.(198)

Kadın itiraz etmedi. (199)

Onlar kahvehaneye girip, sol taraftaki salona geçtiler.(200) Hafız beyaz gömlek üstüne siyah ceket giymiş, fular takmış.(201) Oldukça gösterişsiz palto, çukur şapkaıyla köy öğretmenlerini andıran bu genç, şimdiki görünüşü ile herhalde şehirli aydına ben-

Sy:172

-ziyordu.(202) Zarife siyah gömleğin üstüne beyaz kazak giymiş, onun kalın, kapkara, avuç kadar uzun saçları üzerinde üst üste iki tane başörtü sarılmış, birkaç saç teli kulağının arkasından bembeyaz boynuna düşmüştü.(203) Şimdi onun rengi hâlâ açık, kendi hâlâ genç, güzeldi...(204)

Onlar yemeklerini yedikten sonra, Sanat sarayına film izlemeye gittiler, film bittikten sonra, Hafız Zarife’yi uğurladı.(205) Onun, gündüz şehrin kenarı diye düşündüğü yerden otobüs çok uzağa gitmişti: ona Buhara ile Taşkent’i kıyaslaması komik geldi.(206)

Zarife çok katlı binada yaşayan bir arkadaşının evine gelmişti, ışık yanan yüzlerce pencereden iki tanesini gösterdi.(207) Onlar bina altına kurulan herhangi bir dükkanın yanında durup, vedalaştılar.(208)

- Yarın işin çok mu? -diye sordu Hafız ona.(209)

- Evet, öyle böyle işlerim var...(210) Ne oldu ki?(211)

- Sokaklarda çok dolaşma demek istedim.(212) Böyle gezersen hasta olursun.(213)

- Yarın kaban bakacağım.(214) Yanımda fazla param var, denk gelirse alırım.(215)

Gencin kalbini kıran bir taş, düşmüş gibi oldu.(216) Hafız kadına, kaban bulup vermek için elinden bir şey gelmediğini biliyordu.(217) Kadının kendisinin de bir yerden bulup almasının imkânı yok, satın almak için ise, bu zamanda belki de durumu el vermezdi, diye düşünüyordu.(218)

- Sen?(219) Senin de yarın işin çok mu? -diye sordu Zarife.(220)

- Ne oldu ki?(221)

- Seni bugün akşama kadar işinden ettim mi, diye gönlüm biraz rahatsız.(222)

- Bugün işim yoktu.(223) Yarından itibaren sadece akşamları müsaitim, istersen Sanat Sarayı önünde buluşabiliriz.(224)

- Ne zaman?(225)

- Saat altı gibi.(226)

- Hayır, tekrar görüşmememiz daha iyi.(227) Kendin bilirsin, fakat yarın Sanat Sarayı'na gelme.(228) Ben de gelmeyeceğim...(229)

- Neden böyle diyorsun?(230)

Zarife bu soruya hemen cevap vermedi.(231) Onun

Sy:173

kaşığı gözü düşüp, salınıp, mülayim gözlerinde hasret, küsmüş gibi bir ifade belirdi.(232)

O gence bakarak, ama kendi kendine konuşur gibi bir ses ile sessizce bir şeyler söyledi: (233)

- Ben sana alışmaktan korkuyorum. (234)

O, böyle dedi ya, vedalaşır gibi başını sallayıp, gençten uzaklaştı.(235) Ve hayal bitmeden, yüksek bina duvarı sayesinde kayboldu.(236)

Oda arkadaşları otele Hafız'dan daha önce gelmişti.(237) Abdulkerim adlı Andicanlı genç pencere kenarındaki yatakta başına havluyu sarıp tavana gözlerini dikmiş yatıyordu.(238) O, Hafız'a sanki biri baskın yapıp girecekmiş gibi, incinmiş insan gibi, aptal bir adam gibi baktı da, hemen yüzünü asıp, morarmışa benzeyen yüzünü yine yatağa çevirdi.(239) Gece tanıştığı kız ile bugün araları bozulmuş mu kim bilir, keyfi yerinde değildi.(240)

Hafız'ın da hemşerisi olan, Buharalı Rahman ise ayakkabılarını birbirine değdirip, odada ileri geri yürür, bilakis, onun keyfi yerinde, küçücük simsiyah gözleri, mercan gibi ışıldıyordu.(241)

- Ya, dostum, sormayın, bugün işler çok mükemmel oldu.(242)

O, arka duvarın dibinde duran yatağının bir tarafına geçip, kağıda sarılmış bir şeyleri ortaya koydu.(243) Hafız'a tek tek göstermeye başladı.(244) Bu genç genelde, "Ya, dostum, sormayın", diye söze başlar, şahsen, onun garip bir karakteri vardı.(245) O, mağazadan kendine lazım olan her çeşit kıyafeti alır, bu eşyayı almak gerekli mi gereksiz mi, bunu düşünmezdi.(246) Hafız Rahman'ın mağazadan eşya alışını Buhara'da da görmüştü.(247) Bir gün üç dört arkadaş mağazaya girmiş ve birisi " Fırça geliyor ama" dediğinde Rahman hemen kasaya gidip parasını ödemişti.(248) O, bugün yine Buhara'nın kendisinde de mağazalarda sıralanmış olan ev eşyalarından birçoğunu otele getirmişti.(249)

Rahman eşyaları odanın ortasından yerine kaldırdı.(250) Sonra, ayakkabılarını bir birine sürtüp, odada yine ileri geri yürümeye başladı: (251)

- İşler mükemmel oldu, dostum.(252) Kısacası, bu eşyaları aldım.(253)

Sy:174

- İyi olmuş.(254) İyi ki almışsın, diye onun gönlünü aldı Hafız.(255)

- Bu kadar dolaşmadan bir yere otursan olmaz mı? diye onu azarladı Abdulkерim.(256)

Ondan sonra oda arkadaşları arasında laf söz kesildi.(257)

Hafız yerine girip, yorganına sarıldı, hayale daldı.(258) Zarife'yi İnkılap parkındaki sandalyede soğuktan üşütmüş, o iyi anlamadığı dilde baya şiir okuduğunu hatırlayıp, yaptığından rahatsız oldu.(259) Gencin hayalinde masum Zarife'nin sesi cımlar gibi oldu.(260)

- Ben sana alışmaktan korkuyorum...(261)

“O bana alışmaktan değil, yalnızlıktan korkar!” -diye düşündü Hafız kendince.(262) -Yalnızlıktan korkmasam, ben onunla tanışmazdım.(263) Belki, o da yalnızlıktan korkmasa, bu konuşmaya engel olurdu.(264) Genellikle, biz yalnızlıktan kaçarak yaşıyoruz.(265) Bu yüzden, yabancı insanlar birleşiyor, insan aile kurup kendisini bazı şeylerle meşgul etmeye çalışıyor.(266) Büyükler boşuna söylememiş: (267)

- Yalnızlık kötüdür, yalnızlık bitsin!(268)

Hafızın aklına bundan sonra: “Zarife evlenmemiş biri olmalı!” diye düşünce geldi. (269) Sanki o an, dışarıdan bulanık- tatlı aydınlığın düştüğü odada, onun gözlerine simsiyah saçlarını omuzlarına sallamış, kelebek gibi ipek gömlekle başka bir kadın birdenbire görününce gözünün önünde eski bir manzara canlandı...(270)

İki tane büyük, bir tane küçük sandalye, koltuk, kitap rafı, dolap gibi eşyalar sıralanan daracık odada ileri geri gezip saçlarını tararken atlas gömlekle kadın evin iç kapısının önünde durdu.(271)

- Bugün hiç halim yok, dedi o.(272) Sonra, birden omuzlarını silkip, yüzünü kapıdan çevirip bütün duvarı kaplayan cam ve balkon tarafına çevirdi.(273) -Siz şimdiden nereye gidiyorsunuz?(274) İş saat sekizdeydi ya...(275)

Hafız cam kenarındaki kitaplığın üzerinde dağılmış olan kalem, tükenmez kalem, iğne, çeşitli ip, düğmelere bakarak bir şeyler gözlüyordu.(276)

- Saat yedide kapıdan çıktım ne yani, yedi buçukta çıktım ne, Dilber! -diye söylendi o.(277) -Erkenden işe gidesim geldi, o kadar.(278)

- Hafız bey, sizde insaf var mı? -diye keskin bir sesle laf soktu kadın.(279) -Sabah evden çıkıp, gece

Sy:175

karanlığında geliyorsunuz, hiçbir şeyi düşünmüyorsunuz...(280) Sadece kendinizi düşünüyorsunuz aslında!(281)

- Benimle şimdi acil bir işiniz yok ki!(282)

- Tamam, gidin, dedi Dilber izin vermiş gibi bir sesle.(283) Ama bu ses tonunda kuvvetli bir öfke vardı.(284)

Hafız hiçbir şey demeden kapıya doğru yürüdü.(285) O, köşeye geçerken, Dilber hemen onu üzüntüyle gözlerdi.(286)

- Şimdi ne zaman gelecekler?(287)

- Göreceğiz, işe göre.(288)

- Ben ölsem de sizin için bir şey değişmeyecek, biliyorum...(289)

- Baş- la- dı!(290)

- Başladıysa bitirmek gerekiyor!(291)

Hafız hiçbir şey demeden, ama sinirli şekilde kapıdan çıktı.(292) Bir ara dikilip kapalı kapıya dönerek baktı.(293) Sonra, elini silkip, büyük adımlar atarak girişten uzaklaştı...(294)

Hafız erken uyanır, kendisi çay demleyip içer, karısı ona yaklaşmadıkça o da karısının çevresine asla yaklaşmazdı.(295) Hafız'ın iç darlığı, bir yerde ezik duramaması ile Dilber'in umursamazlığı çarpışır, her seferinde beklenmedik bir kavga çıkardı.(296)

Hafız bir süre kendisinin masum isteğini kırıp, Dilber'in gönlü almak ve özellikle, bugünkü tartışmayı düzeltmek için eve tekrar dönme hayalini de kurdu.(297) Ama gönlü razı olmayınca ikileme düştü, belli bir karar verene kadar bir tane sigara içmek için cebini yokladı.(298) Beyaz yüzüne kırmızı çizgiler çekilmiş, altına siyah harflerde "Stoliçniye" yazan sigara paketini eline aldı.(299) Fakat cebini yine yoklayıp ateşi bulamadı ve az önceki kitaplıkta ateşi bulamadığını hatırladı.(300) Bu da evde her şeyin dağınık kaldığını, Dilber'in derli toplu olmadığını hatırlattı.(301)

Hafız eve dönmekten vazgeçip sigarasını yakmak için birisinden ateş alabileceğini düşündü ve paketi açtı.(302) Paket boştu.(303) "Demek, yenisini almak lazım!" diye düşündü o, paketi yere atarken.(304) O zaman: "İçmeyi bırakacağım, nerden buldum bu belayı?" diye gezerken, ikileme düştüğünü hatırladı: yıllardır adamı uyuşturup zarar vermekten başka bir şey bilmeyen beladan kurtulamayan, içinden ne kadar çok tütün geçirdiğini tiksinerken düşündü.(305)

Sy:176

Hafız evlerinin çevresindeki caddenin kenarına gitti.(306) Sıkıntılı halde köşedeki önü cam olan marketten sigara ve ateş aldı.(307) Sonra bir tane sigarayı sinirli bir şekilde yakarken dumanı içine derin bir nefesle çekti.(308) Sanki o dumanın kaburgalarının arasından yavaşça geçmesi, başının öyle dönmesi, vücuduna nedendir keyfe karışan bir hissin çöktüğünü hissetti.(309) “Eyvah!” diye düşündü kendince ve sonra iki parmağı arasında sıkışmış olan sigarayı bir köşeye sinirle attı ve cebini arayıp, sigara paketini tekrar aldı.(310) Bunu da o an, deminki gibi köşeye atmak istedi, ama...(311)E, gücü yetmedi.(312) Paketi yine cebine koyup otobüs durağına doğru yol aldı...(313)

“Doğu” misafirhanesindeki yatağa uzanıp dışarıdan düşen yarı aydınlık ışıktaki uzak bir manzarayı izleyen Hafız’ın gönlü sebepsizce sıkıldı.(314) Onun gözlerinde canlanan manzara bir günlük değildi.(315) O, hayat arabasını kendisi ile birlikte Dilber’in uzun zamandan beri iki tarafa çekip gezdiklerini iyi bilir, bunda kimin ya da neyin suçlu olduğunu anlamakta zorluk çekmişti.(316) Sadece evden, hayatla ilgili hayallerden kaçarak yaşar, ilişki böyle giderse, iki tarafa çekilen arabanın günün birinde parçalanacağını hissederek eziliyordu.(317) Fakat oldukça çabalayıp hayatını değiştirmeye çalışır, güzel günlerin olacağına inanarak gurbetin, kötülüğün ömrünün kısa olduğunu umardı.(318)

Hafız, “Doğu” misafirhanesindeki yatağa uzanıp, bu akşam da gönlüne teskin aradı: onun aklı yine Zarife’ye gitti.(319)

Ertesi gün akşama kadar kar yağdı.(320) Hafız Zarife’nin etek trençkotla Sanat Sarayı’nın kapısında titrediğini hayal etti, o güne geri döndüğünde kalbi rahatsız bir şekilde atmaya başladı.(321)

O, tramvaydan inip Sanat Sarayı’na doğru yürümeye başladı, uzaktan yine, sanki dünkü gibi etek, trençkotla sarılmış olan tanıdık birisini gördü.(322) Kendisiyle buluşmaya gelmesinden memnun oldu ama kadının soğukta üşümüş olduğunu gördükten sonra bu havada böyle gezdiğini düşündü ve üzüldü.(323) O, kadına yaklaşıp ezik bir sesle laf attı:(324)

Sy:177

- Kaban almadın mı?(325)
- Bulamadım, dedi kadın.(326)
- Nasıl, Taşkent gibi bir şehirde bir tane kaban yoksa...(327)

- Bir tanesi bile omzuma denk gelse, kendime yakışsa alırdım.(328) Öylesini bulamadım.(329)

Hafız'a kadın kendi havasından kendi acı çekiyormuş gibi geldi, morali bozuldu.(330)

- Bu havada nasıl olursa olsun, hepsi bir değil mi?(331)

- Hepsi bir değil...(332) Hiçbir zaman hepsi bir değil...(333)

Hafız kadının sözünün mantıklı olduğunu hissetti.(334) Kadından sanki kendisi gibi kıyafet seçmemesini istedi.(335) O, dükkanları yine bir kez dolaşıp bakalım, diye fikrini söyledi, fakat kadın oralı olmadı.(336)

- Bu taraftakileri kendim gördüm.(337)

Hafız boynundaki atkısını çıkarıp kadından en azından onu boynuna takmasını istedi.(338)

- Gerek yok.(339)

- Al.(340) Rica ediyorum.(341)

- Daha sinirli söylemezsen alırım...(342)

Hafız kadına sinirlenmeye hakkı olmadığını, bunun gibi bir muamelenin kabalık olduğunu hissetti.(343) Kadının soğukta üşüdüğünü düşündüğü için sinirlerinin bozulduğunu anladı.(344) Dün akşam: “Yarın Sanat sarayına gitme, ben de gitmeyeceğim.” diyen kadının niye bugün yine buluşmaya geldiğini düşünüp, kadınla bu buluşmanın ne gereği olduğunu anlayamadı.(345) O, kadın hakkında hiçbir şey bilmediğini, bu yüzden kadının kalbinde nasıl sözlerin yattığını anlayamayacağını sezdi.(346)

Karanlık çökmüş, sokak ışıkları yanıyordu, yere düşen bembeyaz kar tanesinde de gözü kamaştırıcı küçük ışıklar yanıp söner gibi oluyordu.(347)

Hafız yakında ortadaki birer sıcak atıştırma bulup yemeyi teklif etti.(348)

- Sokakta hiç yemek yiyişim gelmiyor.(349) Kendim yemek yapmak istiyorum.(350)

Yemek yapıp senin önüne koymak istiyorum...(351)- Zarife bunları dedi ama kendisi kafasını eğip adama boyun büktü.(352) Bir süre sonra o yer altından Hafız'a masumca bakarak yavaşça fısıldadı.(353) -Teşekkürler!(354)

- Ne için teşekkür ediyorsun?(355)

Zarife şımarık, küsmüş bir şekilde cevap verdi:(356)

- Kendin için...(357)

Onlar akşamki gibi dükkanın önünde vedalaşmak için durdular.(358)

Zarife'nin karlı gece ayazından kızarmış yüzünde; çukur, hayalî gözlerinde gizli ve sihirli bir durum belirdi.(359)

- Biliyor musun, gece evde kendimce bazı şeyleri düşündüm, -dedi o.(360) Yıllar geçip, büyük yazar olduğunda bizim taraflara gelirsin.(361) İnsanlar seninle tanışmaya gelir, senden imza isterler.(362) Ben de gelirim, o zamana kadar, elbette yüzüm değişir, yaşlı kadınlar gibi uzun elbise giyerim, kafama büyük bir eşarp bağlarım.(363) Sen beni tanımazsın, ismimi sorup kitabı imzalayıp verirsin.(364) Ben bir köşeye çekilip ta ki sen gidene kadar seni izlerim.(365)

- Olmayacak şeyleri söyleme!(366)

- Sen, bundan sonra hiçbir zaman seninle görüşmeyeceğiz, diye düşünüyor musun? diye fısıldadı Zarife.(367) -Bence, vakti geldiğinde, yine tesadüfen görüşürüz belki de.(368) - Aynı topraklarda yaşıyoruz ya!(369) Farklı iki ülkede yaşasak ayrı bir şeydi.(370) -O düşündü ve kendi kendine konuşur gibi yine fısıldadı:(371) -Biliyor musun, benim hayatımda acayip bir olay olmuştu.(372) Bu yüzden, Taşkent'e geldiğimde keyfim iyi değildi.(373) Sen keyfimi yerine yetirdin.(374)

- Nasıl bir olay olmuştu?(375)

- Hayır...(376) Söylemeyeceğim...(377) Biliyor musun, akşam ilk kez, otobüsten indiğimizde sen içtiğin sigaranın kalıntılarını atmak istedin.(378) Sokakta kağıt parçaları, sigara çöpleri vardı ama sen on beş, yirmi adım ilerideki çöp kutusunu bulup oraya attın.(379) Herkes yere atıyor, deyip ayakaltına atmayışın beni çok sevindirdi.(380) Bence, herkes böyle durumlarda biraz dikkatli olsa, hayat daha güzel olurdu, diye düşündüm.(381)

- Bunları neden söylüyorsun?(382)

- O an hayattan, insanlardan gönlüm soğudu.(383) İki gün içerisinde tamamen değiştim.(384) Şimdi insanlara inanıyorum, dünyada keyifle yaşamak istiyorum.(385)

- İki gün içinde, aksine, sen çok zorlandın ya!(386) Hava soğudu, üstüne bu kar, yağmur...(387)

Sy:179

- Kar, yağmur da laf mı?(388) Ben zorlanmadım!- dedi Zarife.(389) -Bir şarkı vardı, bana gülmezsen şimdi sana aklımda kalan sözleri söyleyeyim.(390)

O, çekingen, utangaç bir zevk ile çocuklar gibi çocuk dilinde kendi bildiği şarkı sözlerini söylemeye başladı:(391)

Kardan ve yağmurdan

Şikâyet etme sen boşuna.(392)

Kardan ve yağmurdan

Daha güzel ne var?(393)

Gece, gündüze

Baksana masum.(394)

Gündüzden, geceden

Daha güzel ne var!(395)

Zarife, şimdi Hafız'a mutlu bir şekilde baktı, onun korkak, hayali gözlerinde; parlak, genellikle, bu akşam ve özellikle, şuanda onun varlığından şair gibi bir ruh parlıyordu.(396) Kadın evine girmeye acele etmedi.(397) Soğuğun iliklerinden, kemiklerinden geçtiği görünse de buna önem vermiyormuş gibiydi.(398)

Zarife'nin keyfi şarkıya karışmış, Hafıza da bulaştı.(399) Hafız'ın gözüne Zarife sonunda güzel göründü.(400) Kadını soğuktan şahsen kendine malum olan karanlık eski hatıralardan koruyup kollaması duygu dalgaları aktıkça şımartmak istiyordu.(401) O kadının omuzlarını yavaşça tuttu.(402) Kadın gözlerini adamdan kaçırıp başını adamın göğsüne yasladı.(403)

Adam heyecandan gerildi.(404)

- Kırlangıcım.(405)

O, kadının omuzlarını sıvazladı saçlarını okşadığı parmakları kadının soğuktan donan yüzü, dudaklarında gezdi.(406)

Zarife kendisini adamın bağrına basmış sanki kendini ona tamamen bırakmıştı.(407) Bu durumu gören adam aklını kaybetti, kadını sıkı sarıp, yüzünü gözünü öpmeye başladı.(408)

Zarife kuvvetlice sıyrılıp kendini adamın bağrından ayırdı.(409)

- Gerek yok, senin bana bu şekilde davranmanı istemiyorum.(410)

Hafız cebinden sigara çıkarıp yaktı.(411)

Sy:180

O, kadının şimdi insan evladının yaşadığı dört duvar içinde kaderlerin gizlenmesinden bahsetmesi, hayatı hakkında taşıp dökülüp konuşmasını bekledi.(412)

Hayır, Zarife artık konuşmadı.(413) Bundan sonra, o kırıldığını da derhal aklından çıkarmış gibi oldu.(414)

- Bugün çok içiyorsun, -diye hatırlattı o, sevgi ile.(415) İçmenin sana zararlı olduğunu bilmiyor musun?(416)

- Bırakacağım, diyorum.(417) Yakında bırakmam lazım.(418)
- Bırakman da şüpheli; ama az çekseydin...(419)
- Bırakacağım!(420)
- Ben yanında olmayacağım ki, bilmiyorum...(421)
- Onlar sessizliğe daldı.(422)
- Kendin hakkında biraz bahsetsene...- dedi sonunda yine Zarife.(423) -Senin hakkında bir şeyler bilmek istiyorum.(424)
- Kendin konuş.(425) Ben her şeyi anlattım.(426)
- Benim hayatımı sen bilmesen de ziyarı yok.(427) Ama benim seni iyi bilmem lazım.(428)
- Neden böyle diyorsun?(429)
- Kendim, böyle...(430)
- Ben hepsini anlattım.(431) Kendin anlat...(432)
- O zaman ikimize de bildiğimiz yeter, - dedi Zarife.(433) -Biz bir çeşit keyiflendik, tanıştık, dost olduk.(434) Bize birbirimizden başka hiçbir şey lazım değil, fazlasını bilsek ne yapacaktık!(435)

Hafız kadının fikrini onayladı.(436)

Ama araya sessizlik çökerken, onun gönlünü -kadın ile amaçsız gezmenin, kadına olan belirsiz ilişkisinden, kendisinin hayata belirsiz bakmasından dolayı uzun zamandan beri hayatında düzen olmayışından, bundan sonra da hayatının düzene girmesi de imkânsız olduğundan hoşnutsuzluk hissi oluşmaya başladı.(437)

- Kendi kendime bazen üzülüyorum,- dedi o.(438) -Aklım bana çoğu şeyi öğretiyor ama hislerim her zaman aklıma boyun eğmiyor.(439) İradem güçsüz, hayat için savaşmak gerektiğini düşünüyorum da, savaşmak elimden gelmeyeceği benziyor...(440) Aslında görüyorsun, kötü bir insanım.(441)
- Sen oldukça iyi bir insansın, -dedi Zarife.(442) -Ben hiç kimseyle hemen tanışıp böyle arkadaşlık kurmuyorum.(443)

Sy:181

- Gerçeği söylesem, oldukça gözüme güzel göründün, beni affet...(444)

Zarife'nin mülayim gözlerinde hasretli, güvenmiş gibi bir ifade belirdi.(445)

- Sen zaten beni sevmiyorsun değil mi?- diye sordu o.(446)

Hafız gönlüdekileri söyledi:(447)

- Bilmem...(448) Öyledir herhalde.(449)
- Tamam...(450) Ama bunu bana söyleme!(451)

Zarife şimdi soğuk olduğunu, eve girmek istediğini söyledi.(452) O, atkıyı boynundan çıkarmaya başladı.(453)

- Sende kalsın, yarın yine sokağa çıkman gerekiyor ya...(454)

Zarife itiraz etmedi, ama:(455)

- Eğer benimle yarın görüşeceksen, akşam saat yedi gibi buraya gel, o zaman atkıyı da alırsın.(456) Ben yarından sonra gidiyorum, -dedi.(457)

O, adamın göğsüne başını koydu.(458)

Hafız onun omuzlarını sıktı, saçlarını okşadı...(459) Ama adam bu kez heyecanlanmadı.(460)

Ertesi akşam gökyüzü kararmaya başladığında kar üstüne yağmur yağmaya başladı.(461)

Hafız, dükkânın yanında Zarife'yi bekledi.(462) Fakat nedense oralarda Zarife'nin bakışı görünmedi.(463)

Saat yediyi on beş dakika geçti.(464) Sonra yirmi dakika.(465) Yirmi beş... otuz...(466)

Yağmur yağıyordu, binalardaki ışıklar zar zor görünüyor, etrafta hüküm süren sükunetin bağrında yağmur yine kendi şarkısını söylediğinden mi, gecenin şimdi başladığına bakmadan vaktin geç olduğu anlaşılıyordu.(467)

Dükkanın camekanını ışığın yanmadığı, havanın kararmaya başladığı zamanlarda, oradan geçen insanlara sığınak görevi görürdü.(468) Ama sundurmanın iki kenarındaki oluktan şakır şakır su akıyordu.(469) Bunun ise sundurmanın altında uzun süre kalan birinin sinirini bozmaması mümkün değildi.(470)

Hafız'ın aklına, ben neden onu bekliyorum, diye bir soru geldi.(471) Hafız'a göre, artık buluşup görüşmenin hiç bir anlamı yok, kendisi bugün aslında kadından atkıyı almak için buraya gelmiş gibiydi.(472) Atkısını almadan gidebilir-

Sy:182

-di.(473) Ama kadın önünde niçin borçlu insan durumuna düştüğünü hisseder, bu durumu açıklamadığı için de kadını asabi bekliyordu.(474)

Zarife karşıda birdenbire belirdi.(475)

O, yakası oldukça geniş, açık kırmızı renkteki uzun paltoya sarılmıştı.(476) Kalitesiz kumaştan sert bir şekilde dikilen kaban ne Zarife'nin bedenine uymuş ne ona yakışmış.(477)

Eli açık kadın kalbi nelere kadir değil!(478) Yarın Taşkent'ten yola çıkacak olan kadın, hiç olmazsa bu akşam Hafız'ın siniri bozulmasın, diye bu paltoyu aldığı apaçık görünüyordu.(479) Hafız bundan etkilendi.(480)

Zarife yüzünden şimdi bunu düşünmezdi; onun parlak gözlerinde korkuyla karışık bir mutluluk belirirdi.(481) O, kendini adamın bağrına sıkıca bastı.(482)

- Beni affet, seni çok beklettim...(483)

O, şehrin başka yerine gittiğini, bunun üstüne, otobüsü çok beklemek zorunda kaldığını söyledi.(484) Sonra adamın göğsünden başını kaldırdı, boynundaki atkıyı alıp, sevinçle kendisi adamın boynuna taktı.(485)

- Seni görünce çok mutlu oldum!-dedi o.(486)-Yoksa ben hiç utanmadan seni sorup otele gelir miydim?(487)

Zarife yarın kendi memleketine gideceğini hatırladı.(488) Onlar sabah İnkılap parkı yakınındaki uzun sokakta görüşmeye karar verdiler.(489)

Ben şimdi eve gideyim.(490) Eşyalarımı toplamam lazım, dedi Zarife.(491) - Bana bir iki güzel kelime söyle.(492)

- Güzelliğim...(493) Kırılancım!(494)

- Başkalarına da bu sözü söylüyor musun?(495) Yalandan olsa da "hayır" de...(496)

- Sana söylediğimi hiç kimseye söylemedim.(497)

- Teşekkürler...(498) Senin için ben büyük ihtimalle geçiciyimdir, ama benim için sen bir tanesin!(499)

Kadın, onun elini avuçları arasına alıp okşadı ve parmaklarını dudaklarına basmaya başladı.(500) -Parmaklarını ben kendimle götürsem mi!(501) Parmaklarını bana vermeyecek misin, ben senin parmakların olmadan ne yapacağım?(502)

Hafız üç gün sonunda aklına gelmeyen sıradan bir gerçeği ansızın hissetti:(503) Zarife onu sevmiş...(504) Dünyada hiçbir kadın, hatta Dilber

Sy:183

de, hiçbir zaman ona Zarife gibi davranmamıştı.(505) Geçen yıllarda, birileri bu adamın yaktığı ateşte ısınmış, fakat hiç kimse ateş yakıp adamı ısınmaya davet etmemişti.(506) O şimdi kendine yaslanan, sığınan, ateşli gözleriyle mutluluk ve özlem, şefkat ve dargınlık karışan kadın tarafından mutluluktan ne yapacağını şaşırılmıştı.(507)

- Sen beni sevdin mi? - dedi o nefesi içine kaçarak.(508) -Neden böyle oldu?(509) Beni, tuhaf...(510)

Zarife aniden başını adamın göğsünden kaldırdı.(511) Tıpkı adamın kalbine girip alacakmış gibi, sertçe bastırdı.(512)

- Ben seni sevmiyorum, dedi yavaşça.(513) -Ben seni o kadar sevmiyorum ki!(514)

Zarife başını adamın göğsünden aldı.(515) Ama adama dönüp bakmadı.(516) Kesin döndü, kar üstünde birbirinden uzak uzak izler bırakarak bina sayesinde gizlendi...(517)

Hafız da gitmek istedi, yağmur sağanağının arasına girdi.(518) Fakat o hemen gidemedi.(519) Zarife'nin ilk akşam, büyük binanın ışıklarının yandığı yüzlerce pencereden son kattaki ikisini gösterdiği aklına geldi de, o pencerelere baktı.(520) Kendisinin işte şu pencereler arkasında oturan kadın için aziz, kıymetli olduğunu düşündü.(521) Biraz gururlandı.(522) Kalbi bundan önce hiçbir zaman hissedilmeyen mutluluktan çalkalanıp, gayri ihtiyari gözleri yaşardı...(523)

Aradan yıllar geçti.(524)

Onlar birbirlerinin adreslerini aldıklarına bakmadan, mektuplaşmadılar.(525) Zarife, adamın hayatına gölge etmek istemiyor demek ki.(526) Adam kendince kadının huzurunu boşuna çalmak istemedi.(527)

Hafız, masal gibi Buhara'nın kucağında hayatın akışına kapıldı.(528) O günden güne Zarife'den de, gizemli buluşma izlenimlerinden de uzaklaşmaya başladı.(529) Şimdi ailede gönlü kararın, hayat gurbetlerinden ruhunun ezildiği zamanlarda Zarife'yi hatırlar, dünyada kendini seven bir kadın olduğunu düşünüp kalbi yanardı.(530)

Sy:184

Aradan yıllar geçti.(531)

Hafız, bu zamana kadar şiir yazdı.(532)

O, kış günlerinde hayal kurarak yağmurlar, karlar kucağında, sokaklarda uzun uzun dolaşıp yürümeyi seviyordu.(533)

SOĞUK(534)

Bin dokuz yüz on yedi yılının sert soğuğu dünyaya aşırı yoksulluk ile beraber geldi.(535) Soğuk, sert rüzgar; acı dili ile yeri göğü yalar gibi insanların sofrasını, ev işlerini, hayatını ve yüreğini şefkatsizce savurup geçti.(536)

Kış ortasında bir hafta ara ara yağmur yağdı.(537) Sonra, pazar günü sabah seherinden akşama kadar gariban leylekler göçtü. (538)

Kar yağdığı gün Buhara sokaklarında avare avare insanlar perde gibi dolaştılar.(539) Bazı insanlar yarım torba kuruyemişe, iki parça küspeye yetişkin çocukları ayırmaya başladılar.(540) Her zaman suyu havada da olsa birinin kapısını çalıp ekmek istemekten utanmayan dilenciler bu gün kadere son verdiler, bunlardan

gizlenip oturunca, müthiş ölümün gözüne gözlerini diktiler.(541) Sınır dağlardan Buhara'ya ekmek; iş ve baht aramaya gelen Tacik çingeneleri -başına sarık saran çuldan kaftanlı oburlar, her yer her yerde bir yığın olarak oturabildikleri kadar, razı olup oturuyorlardı.(542) Fakat sokaklarda dua okuyan dilencilerin dertleriyle de, evlere gidip odun kesmeyi meslek edinen oburların hasretleriyle de böyle günde kimin işi olur dersiniz?(543)

Çorminor eteğindeki tek, yıkık kulübenin damını kalın kar bastığı için bembeyaz girdapta çırpı gibi olup bu girdap altında çöküp gitmişe benziyordu.(544) Bu kulübenin içi rutubetli, karanlık.(545) Kulübenin ortasında soba kurulmuş, altında yassı ocak, bir tane kova, bir tane delik leğen vardı.(546) Filede bir çift kuru yorgan, onun önünde de başköşede asılı olan kocaman, çukur sepet.(547) Babasının eski

Sy:185

kaftanına sarınan iki yaşlarında Dilşat bu sepetin içinde sallanıyordu.(548) Dilşad küçük pencerenin önünde yay gibi oturan annesinden gözlerini ayırmazdı, güya annesinin sözlerini dinlerdi.(549)

- Baban hamaldı, pazarda tam belinden araba geçti.(550) Sen bunu bilmiyorsun, aklın ermiyordu, yavrum.(551)

Çocuğun annesi Münevverbibi, küçük pencereden dökülen solukça ışıktaki kocasının eski gömleğinden bebek gömleceği dikerdi, o oturup anlamsızca bakan gözlerini elindeki işe dikip, kıvrılarak oturur, oğulcuğuna gayet ciddi bir tonla laf atardı.(552) Dilşat ömrü hasretle geçmiş yaşlılar gibi ve umutsuzca bakar, annesine doğru uzanan kolları soğuktan morarmış, yüzü gibi kansız ve şok olmuştu.(553) Daha o konuşamıyordu.(554) Topu topu iki sözcük biliyor, annesini “nana” diye çağırır ve yemek isterken halsizce “mama” derdi.(555)

Çocuğun babası -Hamal Macit'in gerçekten tam belinden araba geçmiş, birdenbire ölüp gitmişti.(556) Münevverbibi orta boylu, zayıfça, ince bıyıklı kocasını gözünü açınca gerdekte görmüş.(557) Hiçbir zaman unutmuyordu: kocası düğün gecesinin onun ellerini sıkıca sıkmış, kızaran yüzüne, gözlerine basmıştı.(558) Ellerini gözyaşları yıkamış, gelinin kulaklarına şu sözleri kurşun gibi saplamıştı:(559)

- Münevver!(560) Ben ne kadar mutluyum, biliyor musun?(561) Ne kadar mutluyum!(562) Kadı dedeye kendimi bildiğimden beri ettiğim hizmetlerin karşılığında

seni buldum, Münevver!(563) Şimdi ikimiz bir hizmet ederiz, ikimiz ne kadar güzel olduk, biliyor musun?(564)

Hayır!(565) Onlara hiç de bile iyi olmadı.(566) Bir yıldan sonra Kemaliddin kadı -haram işleri “rüşvet” yani “para” almaktan suçlanarak büyük Buhara tarafından küçük Vabkent tarafına kadı olarak gönderildi.(567) O ketar cefasına Macit’i sürdü.(568) Bahane için: “Bir yılı elinde “Buhara-i Şerif” denen gazeteyi görmüştüm.”, dedi.(569) Macit hakkını istedi.(570) “Sen dolandırıcı, pamuk fabrikasına gidip duruyorsun, o yerin yaramazların yeri olduğunu bilmiyor muyum?(571) Bir haydi, diye yürüyordum, şimdi zamanı geldi.(572) Kendi hesaplarına Buhara’dan gidiyorum!” dedi kadı.(573) Macit

Sy:186

ondan bir kuruş da alamadı.(574) “Sen başka yerden ekmek bulursun, oğlum.”,-dedi kadı annem Macit’e kocasından razı olmayan, buna ise özenli insan gibi.(575) - Münevver hizmetimde olursun, ben onu kovmuyorum.(576)

- Kaç yıllık müdürü her şeyden mahrum etti ya!(577) Kadı olmuyor o, diye üzüntüsünden boğuldu Macit.(578)

O, birkaç gün evde oturdu, sonunda hamallığa girişti.(579) Zenginlerin pazardan satın aldıkları şeyleri onların evlerine taşıyordu.(580) Bir cuma günü pazarın kargaşasını çıkaran sarhoş at arabası onun ömrünü bitirdi.(581)

Münevver bibi elinde çocuğu ile kaldı.(582) İşte o zaman yoksulluk denen günler başladı...(583)

- Sen bilmiyorsun, yavrum, -diyerek sözüne devam etti Münevverbibi elindeki işi kuruyup kalan göğsüne bastırıp, söylediği sözleri düşünerek.(584) -Aciz insan: “Dün gücüm çoktu.” der, fakir insan: “ Dün belim ne kadar kuvvetsizdi.” dese bugün şeytan da, Allah da inanmıyordu...(585) Şimdi, yavrum, halimiz harap.(586) Elimde güç yok ki cariyelik yapıp çamaşır bulaşık yıkasam yiyecek içecek bulsam!(587) Başımızda baban yok ki, kapıdan bir parça ekmek alıp girse!(588) İçimde söz çok, sen bilmiyorsun yavrum...(589)

-Nana! Mama! -diye fısıldadı Dilşat ellerini kımıldatıp.(590)

Münevverbibi göz ucu ile ona bakarak iç çekti.(591) Biraz sessiz olup yine söze başladı:(592)

- Bak, gökyüzü delindi çocuğum.(593) Ocağı yakmaya odun yok.(594) Pazarda bir eşek odun, oh-ho, ne kadar para!(595) Tamam, soğukta oturabiliriz, fakat aç oturamayız

çocuğum.(596) Ben sabrederim, senin gibi bebeğe zor!(597) Kendin biliyorsun, önceki gün son kalan unumuzu da yedik.(598) Dün, çok şükür fırıncı bir tane yanmış ekmek verdi.(599) Artık bugün, Allah biliyor, ne yapacağız çocuğum...(600) Konu komşuya gitse, iğneyi bile borç vermiyorlar.(601)

Kendi sözünden Münevverbibi'nin kendi de üzüldü.(602) Diktiği gömleciği yanına koydu da, soğuktan titreyen, kaldırdığı ellerini birbirine yavaşça sürttü, çöp gibi pençelerini kenetleyip, ağzına

Sy:187

koydu ve “ hoh hoh” layarak ısıtmaya başladı...(603) Sonra, başını biraz kaldırıp, buz tutan camdan sokağa baktı: bembeyaz kar.(604) Göz kamaşıyordu.(605) Kar yağdıkça yağıyor, rüzgar aç kurt gibi uğulduyordu.(606) Kulübenin tesisatını kütürdetiyordu, dinledikçe, oldukça aç kurt onu iki çenesi arasına alıp kör dişleri ile gıcırdatıyormuş gibi duyuluyordu.(607)

- Nana!.. Mama!..- Şimdi inledi Dilşat.(608)

- Bir parçacık kuru ekmek olsa ikiye bölüp ıslatır yedik,- dedi Münevverbibi Dilşat'a.(609) O, çocuğuna göz ucuyla göz attı; çocuk sallanır, sepet sudaki kayık gibi çalkalanır, ip ile örülen kaftan çocuğun omuzlarından kaymış, beline düşmüştü.(610)

- Açsın ki, kıpırdıyorsun yavrum.(611) Ben de acıktım, - dedi yavaşça yerinden kalktı Münevverbibi.(612) Yine fırıncıya gitmek elbette ayıp.(613) Tamam, bir yerden biraz ümidim var.(614) Kadı annemin evlerine gideyim!(615) Kuvvetim kalmadı, seninle meşgul olduğumdan ne zamandan beri oraya gidemedim.(616) Bugün gitsem giderim.(617) O kişide, oh-ho, babanın ne kadar hakkı kalmış, ben kaç yıl cariyelik yapmışım.(618) Ekmek isteyince vermezlerse, bari bu kadar emeklerimiz karşılığında bir kap un verseler.(619) Ondan istesek ayıp da olmaz, çocuğum, kendi hakkımızı istiyoruz...(620) Sokaktan dört tane çer çöp toplayıp hemen kazanı kaynatırız da yavrum.(621) Tamam, ben gittim ama sen çok kıpırdama.(622) Sepet devrilirse kötü olur çocuğum.(623)

Münevverbibi çocuğu yenide kaftana iyice sardı, örtüsünü başına takıp ayakkabısını ayağına giydi.(624) Kapı gıcirtıyla açılıp tak diye kapandı.(625)

Münevverbibi dizinin üstüne kadar kara batıp kendi başına yokuşu çıkmaya başladı.(626) Ekmek fırınının önünden geçerken nedense adımını yavaşlatıp, pencereye baka baka geçti.(627) Sonra yine adımını hızlandırdı.(628) Kadı annenin eşiğine gelip durdu.(629) Dış kapının halkasından tutup tıklatmak istedi, büyük kapı kendisi

açıldı.(630) Münevverbibi cesaretini toplayıp avluya doğru girdi ve karşıdaki aydınlık odaya gidip kapıyı çaldı.(631)

Sy:188

İçeriden kadı annenin tanıdık titreyen sesi duyuldu:(632)

- Gi-ir...(633)

Münevverbibi kapıdan girip ortada durdu.(634) Nazik elleriyle örtüsünü kaldırıp yüzünü açtı.(635) Aç gözlerine görünen ilk şey tahtada dokuz ekmeğin dizili olduğuydu.(636) Ekmekten gözünü zor ayırıp kadı anneye sevimli görünmek için gülümsedi.(637) Kadı anne ayağını sandalyeye koymuş, onuncu lamba önünde bükülüp oturuyor, beş altı yaşlarındaki kumral kızcağız ona bakıyordu.(638)

- Ha, bu sen misin? -diye başını kaldırıp baktı kadı anne.(639) Onun şişmiş yüzü hoş olmayan yüzü biraz sallanıp büyük, kara gözleri mızımızca dikildi.(640) -Bahçede erkek yok diye hepsi rahatla girdiler.(641)

Kadı anne tekrar başını eğdi, Münevverbibi itibarsız, ortada fırsat bulup halsizce dikelmış, kendini yine cesaretlendirip:(642)

- Bir kap un istemek için geldim, oksa bir parça ekmek de olur, çocuğum aç, verin...(643)

Kadı anne bu kez başını da kaldırmadı mırıldandı:(644)

Kadı baban Babkent gibi küçücük yerde kadı.(645) Aziz Buhara'da kadı değil ki, tahılı telafi edip yığmış olsa!(646) Bu evde un ne arasın, ekmek ne arasın!(647) Allahtan iste, hepimize Allah versin!(648)

Münevverbibi bir bakıcı kızcağıza, bir raftaki ekmeğe bakıp uzaklara daldı.(649) Son ümidinin boşa çıktığını anlayan Münevverbibi'nin gücü kalmadı, ayakları tamamen gevşedi, başı dönmeye başladı.(650) Kalbi kırıldı.(651) Fakat ona kadı anne "insan mısın" deyip fazla itibar da etmedi.(652)

Azıcık fırsattan sonra Münevverbibi dizine kadar kara batıp boş eteğine bakarak geldi.(653) O sağ elinin ucunu feracesinin dışından çıkarmış, elleri ile bir şeyi ganimet bulmuş ana kartal gibi sıkıp almıştı.(654) Tir tir titreyerek giderken hayalen çocuğuna ne söyleyecekti peki:(655)

- Kadı anne bir parça ekmek vermedi yavrum.(656) Ona, oh ho ,ne kadar emeğimiz geçti.(657) Elimi ısıtayım diye bahane edip fırına girdim,

Sy:189

yavrum.(658) Fırıncı tandırı yakmamış, odun pahalı, bugün alamadım, diyordu.(659) Çıkmak istediğimde, eşikteyken, saman kağıdına işte, bir kap un sardı.(660) Al, ısınmaya girdiğin yalan, çocuğun aç, biliyorum, diyordu.(661) Çaresizin derdini çaresiz bilirmiş yavrum.(662)

Anne, rüzgar salıncağında halsiz sallanarak karı geçiyor, gittikçe dizleri daha çok titriyor, kalbi de daha çok zayıflıyor, başı daha çok dönüyordu.(663) Ona göre, üç dört adımlık boş sokak şu anda uzamış gibi, ayağı ise önüne değil, arkaya çekiyormuş gibi görünüyordu.(664)

Zorla yere bastı.(665) Sonunda, koyu karanlık yolun bağrında boş eteğindeki yapayalnız, yıkık kulübenin dikelen kara gölgesi de görüldü.(666) Fakat acaba!(667) Kulübenin gölgesi görüldüğünde, Münevverbibi kendisinin neden yolda gidemediğini, belki karın üstünde rahatça oturduğunu hissetti.(668) Bir an neye takıldı, zorba rüzgar mı yıktı, ya da açlık mı, soğuktan tamamen şok olmuş, çöküp kaldı mı bunu bilmiyordu.(669) Yüzünü, tipi şefkatsizce çimdikliyordu.(670) O, karın üstünde oturana kadar feraceye sıkıca sarındım diyerek başını elledi.(671) Elledi ya, birden bire...(672) Başında örtüsünün olmadığını fark etti.(673) Buna da dehşetlendi, deminki bir avuç ganimetini kaybetmişti ana kartal!(674)

Onun boş kolları havada oynarken gözleri ateş gibi oldu ve kendinden beş altı adım ötede rüzgarın döndürerek oynattığı saman kağıdını gördü.(675)

Münevverbibi kendini karın üstüne atıp, kağıdın peşine atıldı, eli erişmedi.(676) Can havliyle ileriye doğru uzandı ve kağıda azimle el attı.(677) Ama o eline aldığı kağıt bomboştı.(678)

Annesi çıkıp gidince Dilşat çok inledi:(679)

- Anne!(680) Mama!(681)

Evde kimse yok.(682) Ona biran bakamadı, ona biran söz söylemedi.(683) Dilşat sepette sallanıp onu kayık gibi çok fazla sallamaya başladı.(684)

Eve karanlık bastı.(685) Karanlık,

Sy:190

uğuldayan rüzgar sesi, hiç kimsenin olmayışı Dilşat'ın çocuk kalbine vehim ve korku saldı.(686)

- Anne!(687) Yine daha çok inledi o ve farklı bir söz yerine bu kez yine birincisini tekrarlardı: Anne!(688)

Onun “anne”si görünmedi.(689) Vehim ve korku bastırıldı.(690) Bu beladan nasıl kurtulacağını bilmeyerek haykırmaya başladı.(691) Kendi sesinden kendisi daha çok korktu.(692) Bir yere kapanmak istedi.(693) Kapanayım diye sepetin etrafına başını dayadı ve kocaman sepetin bir kenarına tutunup zorla ayağa kalktı.(694) Hayır, gelecek olan beladan kurtulamadı bebek.(695) Yerinden kalkıp sepetten düşünce karanlıktan rüzgar sesi ve yalnızlıktan bir yere kaçmak istedi.(696) Titreyen, üşüyen elleriyle sepete yapışmış duruyordu, vaktiyle buz gibi olan kolları artık kıpırdamadı...(697)

Münevverbibi karın üstünde telaşsızca oturmuş.(698) O kardan eteğini dolduruyor ve tekrar döküp atıyordu.(699) Gittikçe ne için böyle yaptığını kendi de anlamıyordu.(700) Kirpikleri taş asılmış gibi ağırlaşmıştı.(701) Bu arada bir iki evden iki horozun bas bas haykırışı kulağına geldi.(702) Kar dindi, gökyüzü açıldı.(703) Yüksek bir damda ay görüldü.(704)

Münevverbibi’ye yeri kaplayan bembeyaz karın hepsi un gibi görünüyordu.(705) Sadece eteğine nereden koyacağını bilmeyen biri gibi kah o yana kah bu yana deliler gibi pençe vurdukça vuruyordu.(706) Nihayet:(707) “Hadi ya!(708) Bu kadar şey eteğe sığar mıydı!” diye hayal geçti gönlünden: ağırbaşlı kirpikleri birbirine yapışmaya başladı.(709) O karda oturunca başını aşağıya bıraktı.(710) Hiçbir şeyi düşünmeden bir an dinlenmek istedi.(711) Hayal ise ona huzur vermedi.(712) Tatsız uluyan rüzgar kadı annenin sesine dönüşüp kulaklarında uğuldamaya başladı:(713) “Bu evde un ne arasın, ekmek ne arasın!”(714) Bu uğuldamaya cevap verip:(715) “Dünyada un bu kadar çokmuş, neden benden bir parça ekmeği esirgedin, ya?” diye düşündü o.(716) Çok üzüldü:(717) “Birinin unu çuvala doldurması, birisinin bir kap una ihtiyacı olması niye?(718) Unun işte böyle ortada saçılması güzel!(719) Gelin, alın!(720) Kadı anne, Sy:191

buyurun, siz de alın, gözünüz doysun.(721) Birinde var, birinde yok denen söz boşuna!”(722)

O an fırıncının sesi kulağına gelir gibi oldu.(723) “Al, ısınmaya girdiğin yalan, çocuğun aç, biliyorum!”(724) Bu ses annenin kulaklarında tekrarlandı(725). Gözleri hemen yaşardı.(726) “Şu kadar un benim olsa ben ne yapardım?” diye söz hayalinden öteye gitmedi.(727) Kendi de kendine fırıncı gibi şefkatli, eli açık insana benzer görüldü ve gözyaşıyla gülümsedi.(728) Soğuk damarlarından ılık bir his aktı.(729) “Böyle!(730) Yeter!(731) Dünyada bana başka bir şey lazım değil!(732) İşte, un ortaya saçılmış.(733) Gelin, alın!” diye fısıldadı o.(734) Damarında akan ılık his ona yüce bir

teselli ve huzur bağışladı.(735) Bu hissini keyfi, huzuru içinde kalbi sakinledi, ağır başını kara koyası, bir saniye memnun halde uyuyası geldi.(736)

O, başını kara koydu ve gülümseyerek uykuya daldı...(737)

Ertesi gün gökyüzünde güneş doğdu.(738)

Caminin imamına yardımcı, mescit sorumlusu Molla Abdurrahim söyledi:(739)

- Hamal Macit'in acizi ile yetimi vefat etmiştir...(740)

- Bin rahmet ve sabır!- diyerek uzun tüylü sakalını sıvazladı imam.(741)

Sonra, bit gözlü, uzun yüzünü buruşturup ekledi:(742) -Kulübede ne var, kağıda alın.(743) Dört kişi bulup kendiniz cenaze namazı okursunuz, bende başka işler var.(744)

Molla Abdurrahim imamın dediğini yaptı.(745) Anne çocuğu bir yere bırakıp geldikten sonra; o, yüzüne salavat getirip, kısaca sakalını sıvazladı, biraz Kur'an okudu.(746) "Bu iki kulun da o dünyaları rahat olsun!" diye uzun dua etti.(747)

Mütevelliden aşağıda oturan üç dört fakir el açıp yüzlerine Fatıha okudu.(748)

SIRADAN OLAY(749)

Buğday tenli, dudakları kiraz gibi kıpkırmızı olan genç kadının adı Leyli.(750)

Sy:192

Leyli sevdiği insana varmış, fakat bu ailede de kaynana gelin kavgası var.(751)

Eğer Leyli:(752)

- Çok erken evlendim, yirmi yaş ne, daha beş yıl evlenmesem iyiydi, deyince kaynana yumruğunu yere vurup:(753)

- Ey, gelinim, ey!(754) Biz on dört yaşında evlendik, şapka ile vurduğunda yıkılmazsa iyi, derlerdi.(755) Bizi hesaba katarsan, düğünde yaşlı kız gibiydin, gelinim, dedi.(756)

Kaynana gün boyu bahçede ufak tefek işlerle uğraşır, gelini işten gelinceye kadar lafları biriktirir, gelin gelince beşik gibi bir o yana bir bu yana eğilirdi, sonra yine tıpkı beşik salları gibi, başını bir silkeleyip söze başlardı.(757) O, gelinim bana benzese derdi.(758) Gelini ona benzemiyordu.(759)

Kaynana ömründe ayağına lastik ayakkabıdan başka bir şey giymemiş.(760) Gelini ise topuğu bir karış çizme, topuğu bir karış ayakkabı giyerdi.(761) Kaynana başını açmazmış, başından önce peçe, sonra başörtüsü hiç düşmezmiş.(762) Gelin ise başı açık gezermiş.(763) Bir tel saçında yüz çeşit süs!(764) Kaynana, kadın evin bekçisidir, diye biliyordu.(765) Gelin ise, sabah ezanından akşama kadar işte.(766) Eve gelince yine kocasını sürükleyip eğlenceye gitmesi dert üstüne çıban!(767) Kaynana

hayatı boyunca erkeğin yüzüne dik bakarak konuşmamış.(768) Gelini ise konuştuğu yetmezmiş gibi onlara katılıp gülüyor!(769) İşte, kavga için ikisinin arasında ne kadar zıtlık var!(770)

Bu zıtlıklara nihayet bir gün yaşlı kadının, oğlum çocuk tırnağına hasret, diye laf söylemesi eklendi.(771) Yaşlı kadın bir o yana bir bu yana yamuluyor, başını sallayıp gelen geçene “tırnak”tan bahsediyordu.(772)

Kaynananın hiçbir sözüne kulak asmayan Leyli buna gelince rahatsız oldu.(773) O, aynanın karşısına sessizce oturur, saçında ak tel görünce kesin koparırdı.(774) Yaşlı kadın odaya girip yüzünü buruşturduğunu görürse daha da figanı artar, aynanın karşısından sıçrayarak sokağa çıkardı.(775)

Bir gün çocuk sebebiyle Leyli bir yerden kapkara kedi yavrusu bulup geldi.(776) Bütün ilgisini ona verdi: yedirip içirdi, yıkayıp taradı, dertlerini anlattı, başına şapka giydirip katıla katıla güldü!(777)

Yaşlı kadın kedi cinsini asla sevmiyordu, hatta kor-

Sy:193

-kardı.(778) Kedi görününce o surat asar, başını sallayıp bir şeyler atardı.(779) Bazı geceler şımarık kedi kadının koynuna girer, o yerinden sıçrayarak kalkıp bahçeyi ayağa kaldırırdı.(780) Zavallı oğlu, iki arada kalır ne annesine ne karısına bir şey diyebilirdi.(781)

Bu huzursuz pazarlık çok uzamadı.(782) Bir gün kedicik kendi kendine kayboldu.(783)

Leyli yine ayna önünde sessizce oturur, saçındaki akları yolar oldu.(784) Kaynanası yine kendini özgür hissedip çocuktan serbestçe söz etmeye başladı.(785)

Leyli kediyi dönüp bulmadı, onun yerine kafeste sığırcık kuşu alıp geldi.(786) O şimdi kuşa yem verir, kafese koyulan aya gibi küçük camın kenarında durup, ona söz öğretirdi.(787) Kuş kapı gıcırdayıp açılınca “Kim o?” diye sormaya, her gün sabah “Merhaba!” demeyi öğrendi.(788) Kaynana kediyi görünce sinirlenmiş olsa da, başta “uslu” kuştan memnundu fakat yine kavga çıktı.(789)

Kaynana bahçede ufak tefek işlerle uğraşırken gelininden şikayet etti ve kendini de yere vurası gelerek:(790)

- Ben ki, akli kıt yaşlı kadınıma ama o... -dedi.(791)

Kuş dinlemiş, sözü öğrenmişti.(792) Kaynana kafese tuhafça bakıyordu, kuş kesik kesik:(793)

- Akli kıt yaşlı kadın, dedi.(794)

Kaynananın rengi gitti, dertlendi.(795) Onun kalbi kuştan da soğudu, vaktini bulunca birine verip gönderdi.(796)

Leyli'nin aynanın önünde sessizce oturuşu bu kez çok sürdü.(797) Sonra o, kaynanasının beklediği gibi yine bir belayı alıp gelmedi, muhtemelen “çocuk yurdu”ndan üç dört yaşlarındaki bir çocuğu alıp geldi.(798) Şimdi o çocuğu şımartır, sokağa kukla gibi giydirip çıkarırdı.(799) Bahçede, oğlunu kapının önündeki kalın ağaçların gölgesinde, büyük leğende yıkayıp otururdu.(800) Bunlar yaşlı kadının hiç hoşuna gitmezdi.(801) Yine kavga çıktı:(802)

- Bir başkasının çocuğunun, başka birine vefa ettiğini hiç görmedim, dedi şimdi kaynana.(803)

- Kendi çocuğun vefa etmiyor ki!(804)

Çocuk kendi kendisine kaybolmadı, kaynana onu birine verip gönderemedi.(805)

Sy:194

İKİ KOCA KARI(806)

Alnında eski ya da yenidünya yazısı olan insanlar için, Özbek toprağındaki birkaç şehir Buhara gibi zengin olmamalı.(807)

Mohroy nine denen koca karyı tanıyordum.(808) Onun Mahire nine denen kardeşi var, bu kadın Semerkant'ta yaşıyordu.(809) Ve ne zamandır Buhara'ya, herhalde, göçüp gelecek derlerdi.(810)

Mohroy nine “molla” kadındı.(811) O, kendisi gibi yaşlı kadınlara katılırdı, onun bütün günü tören ve düğünlerde geçerdi.(812) Omzuna üç dört tane gömleği üst üste giyip başına iki tane eşarbi üst üste atmıştı.(813) Gömlek ve eşarplarına, Allah bilir, emir Ahadhan ya da emir Haydar zamanından kalan gümüş takıları takmış; anlaşılan, parıl parıl gezmeyi severdi.(814) Eğer bir yere gittiğinde altına üç değil, iki kat yorgan serilse o kişilerden hafta boyu bazen ay boyu şikâyet ederdi.(815) Aksine, biri “izzet ikramı” yerinde yaparsa ona yıl boyu övgü yağdırma âdeti de yok değildi.(816)

Bu kadın tok ve bol hayatı neticesinde şıarmamış.(817) O, ömründe üç çocuk sahibi olmuş, üçünü de toprağa vermiş.(818) İki kocaya varmış, biri onun evini zenginlikle doldurmuş, sonraki onun varlığını savurmuş.(819) Şimdi fakirane kiralık gecekondusu, yalnız bir hayatı var.(820) Ben onun evini görmüştüm.(821) Eski bir kilim, beş altı tane eski yorgan, dudağı kopmuş fincan ile hunisi kopmuş çaydanlık ve bir tane büyük eski sandıktan başka eşyası yok.(822) Fakat ne zamandır zengin, varlıklı olduğu için, tahmini, o attan düşse de kendini atta geziyormuş gibi tutulmayı

isterdi.(823) Böyle durumda onun kırışmış ama güzel ve kibar yüzünde, renksiz ama daima rızasız ve gece gözlerinde de ışık yansır.(824) O, birisinden şikâyet edeceği ya da birisini öveceği zamanda, lafı muhatabı o kadar dinlemese, yüzünü gözünü anlaşılana değiştirirdi.(825)

- Ben duvara konuşmuyorum! -derdi o sinirle.(826) -Lafı dinleyesin yoksa açıkça söyle...(827)

O, kendisi gibi “molla” koca karıların hemen hemen hepsini “okuma yazma bilmeyen” ya da “inancı az” ya da “gözü tok değil” diye kötüler, bu grupta kendinin herkesten faz-

Sy:195

-la olduğunu, hiç kimsenin buna itibar etmediğinden için için yanmışa benziyordu.(828)

Kadın şehirde “fasonun imamı” diye nam salan bir kadını överdi sadece.(829) Bu kadın büyük ve sert kumaş giyer, durmadan sigara içerdi.(830) O, düğünlerde gençlerin toplandığı odaya başını sokup fısıldayarak: “Soğuk çaydan bana da bir fincan verin insafsızlar!”-derdi ve yudum yudum fincanın dibini delerdi.(831)

Mohroy bibiye imamın kendine yakışmayan bu huyundan söz edilse, o yüzünü çevirip ters otururdu.(832) Genelde, kendini ya duymamış gibi yapar ya da fısıldayarak: - Ben bunu hiç görmedim!- derdi.(833)

Bu kadını imama ipsiz bağlayan sebepler sanki çoktur.(834) Herhalde, buna ciddi bir sebep de var: kadın bu imamın evine taşınmayı ve onun yanında ikamet etmeyi uzun zamandan beri arzu ediyordu!(835)

Günler böyle geçiyordu...(836)

Bir vakit, tıpkı kurtulmuş gibi, Mohroy bibinin kız kardeşi Semerkant’tan Buhara’ya gelip kaldı.(837)

Mohira bibi Buhara’ya göçünce, Mohroy bibide ilginç davranışlar ortaya çıktı.(838) O, dindar kadınlar ile tören ve merasimlere gitmedi.(839) Bundan da ilginç, o fason imamı hiçbir yerde övmez, biri imamın huyundan bahsetse yüzünü çevirip oturmazdı.(840) Aksine, sözü onaylar gibi sessiz durur sonunda fısıldayarak:(841)

- Herkesin günahı kendine, derdi.(842)

O, şimdi kardeşi nereye gitse oraya hazır ve nazır olmayı alışkanlık edindi.(843) Bunun üstüne, grupta attan düştüğünü onaylar gibi mümin mülayim oturur, hiç kimseye sinirle konuşmazdı.(844) Kız kardeşini kendinden daha yukarı yere oturtur fakat nedense bu işi o nefretli kulun hocasına davrandığı gibi zordan yapmışa benzerdi.(845) Onun kalbinde gizli bir arzu var gibi gelirdi, bu -ondaki bütün değişim âşıkardı.(846)

Mahire bibi zayıf, burnu morarmış koca karı olmuş, gözleri küçücük ve yorgun dururdu.(847) Omzundaki iyi kumaştan dikilen ceket, başındaki büyük eşarp, özellikle iki zayıf elinin işaret parmaklarındaki bir sıra altın yüzük onun “beli bükülmemiş” varlıklı kadın olduğundan

Sy:196

haber verirdi.(848) O, yaşının yetmişe vardığına bakmadan göğsünü kabartarak güzel adım atar, ağzında üç tane altın dişi var, güldüğünde dişlerini gösterir ve kahkahayla gülerdi.(849) Bu yaşlı kadının güzel yürüyüşü genç kızlar gibi şen gülüşünde tok ve kendi hayatından memnun olan asilzadelere has bir şeyler vardı.(850) O, Semerkantlı kuyumcu ile hayatını geçirmiş, kuyumcu dünyadan göçünce kendisinin iki kızı ile arası açılmış, ablası gibi tek kalmış bir kadındı.(851)

Mahire nine Buhara’ya gelmesiyle çok paraya içli dışlı bir avlu aldı ve iki tane kamyonda onun eşyaları yeni avlusuna geldi.(852) Ben bu evi de onun bu evdeki hayatını da görmedim.(853) Büyük kapıdan küçük bahçeye girilir, burada bir kömürlük ve bir ev olup ikisinin ortasında iç bahçenin kapısı bulunurdu.(854) İç bahçede de iki tane ev var.(855) Yaşlı kadın avlunun başköşesindeki odada yaşardı.(856) Odanın duvarlarında da yerde de alev gibi kilim görünürdü, sandık ve kutular sayısızdı...(857)

Ablasının kendisine bu kadar güvenerek gezmesi Mahire ninenin hoşuna gitmedi.(858) O, topluluklarda ablasının varlığına yokluğuna itibar etmezmiş gibi veya bunun kendisi için fark etmediğini belli ederdi.(859) Ablası konuşsa veya bir şey sorsa yarım yamalak cevap verir, bazen cevap da vermez, başkaları ile sohbet ederdi.(860) Böyle zamanlarda Mohriy ninenin boynu bükülür, başı eğilir, gözlerinde hazin bir hal görünürdü.(861) O, anlaşılan kendini zorla dizginleyerek dilini tutmuşa benziyordu.(862) Fakat kardeşine sürtünüp gezmekten vazgeçmezdi.(863)

- Beni bu ne için bu kadar takip ediyor? -derdi Mahire nine insanlara, ablası olmadığı zamanlarda; sonra kendi sorusuna kendi cevap verirdi:(864) -Biliyorum, bunun bana taşınma niyeti var...(865) Keşke, iyi huylu kadın olsalar...(866)

Mohriy nine nasıl bir niyeti olduğundan bahsetmez fakat dünyada kız kardeşinden başka kimsesi yok gibi, onun izini takip ettikçe ederdi.(867)

Bu şekilde ilkbahar, yaz ve sonbahar geçmiş kış günleri gelmişti.(868)

Mahire nine her zamanki gibi nasılsa akrabasının evine gitmişti, peşinden Mohriy nine de geldi.(869)

Onlar sobaya ayaklarını uzatıp oturdular.(870)

Sy:197

- Soğuklar başladı...(871) Ben daha sobayı açmadım, dedi abla laf arasında.(872) Sonra kız kardeşine sordu:(873) Evinize soba aldınız mı?(874)

- Hım, -dedi Mahire nine, ablasıyla konuşmaktan hoşlanmadan.(875)

Mohroy nine boynunu büktü, başını eğdi fakat galiba bu kez dilini tutamadı.(876)

- Ben duvara konuşmuyorum!- dedi o nefret dolu öfkeyle.(877)

- Ben size duvar oldum mu, Allah tövbe! -dedi Mahire nine de birden kedi gibi kabarak.(878)

- Siz, koca avluda tek başına yaşadığı halde benim avluma göz dikmiş, diye korkuyorsunuz. -dedi Mohroy nine.(879)

Mahire nine de altta kalmadı:(880)

- A, söz evime mi?(881) Keşke sizin davranışlarınız iyi olsa...(882)

Mohriy nine azimle yerinden kalkıp eteğini silkeleyerek topluluktan çıkıp gitti.(883)

Yaşlı kadın bundan sonra kız kardeşine takılıp gezmedi.(884) Fakat artık dindar kadınlara da katılmadı.(885)

O, fakirane kiralık gecekondu kapıya az çıkacak oldu.(886) Bahçenin sahibi olan bir eli olmayan eski asker ve onun kısa boylu, basık burunlu karısı, yaşlı kadından halini hatırını sorarlardı...(887) Bir kez yaşlı kadın evden kayboldu ve eski asker duraktaki izlerden yakalayıp koluna girip getirmişti.(888) Bir kez havuz kenarında eğilerek oturduğunu gördü o ve yine eve kendi götürdü.(889)

Mohriy ninenin aklı, bilinci yerine fakat nedense perişan görünür ve böyle deliye benzerdi...(890)

Mahire nine ise hala kendi evinde yalnız yaşardı.(891) Aslında, o kadar yalnız da değil...(892) Onun Tüylü adlı şişman kedisi var.(893) Tüylü uyuşuk, hırsız, aç gözlü...(894) Ama tabii ki dili yok, üstelik insanlar gibi yerli yersiz şefkat istemiyordu.(895)

Sy:198

MERCAN(896)

Çift taraflı ana kapının bir tarafı yavaşça gıcırdayarak açıldı; kapıdan içeri rengi solmuş kumaş gömlekli, uzun saçlı, kızını önüne almış, siyah giymiş yaşlı kadın girdi; onlar dosdoğru bahçe tarafına yöneldiler.(897)

Bahçe tarafındaki odada üç kişi oturuyordu.(898)

- Abla, halam geld! -dedi pencere karşısında çökerek hamur yoğuran Melahat.(899) O şimdi yirmi yaşını geçtiğine bakmadan evli barklı kadın olmuş, buradan iki üç ev çatı ilerideki avluda ikamet ediyordu.(900) Onun ablası -Behri ise köyden biraz uzaktaki büyük şehre bundan iki üç yıl önce okuyacağım diye gitmiş, o tarafta Avaz denen bir çocukla evlenmişti.(901) Karı koca ara sıra köye gelip iki üç gün misafir olur, böyle zamanlarda Melahat ana baba evinde kalırdı.(902) Onun baba evinde hizmet etmesi boşuna değildi; burada sadece kızların babası -Kayum ağabey iki oğlu ile yaşar, evin hanımı vefat etmiş, vaktiyle hakka dönmüştü.(903)

Kapı açılınca Melahat “hala” geldiğinden haber verdiği anda, Behri ile Avaz pencereye ters oturuyorlardı(904). Onlar dönerek bahçeye doğru baktılar.(905)

Bahçedeki yaşlı kadının yüzü buruşuk, bitkindi; gözleri sönük, hatta yarı zavallı olduğu için inançsız, biraz yavaş adım atardı.(906) Yaşlı kadın, yakın bir köyde yaşar, galiba, kendi için tek hayali olan büyük şehirden yeğenin kocası ile geldiğini birinden duymuş, onları göreyim diye bu tarafa gelmişti.(907) Pamuk saçlı kız sanki yaşlı kadını kendi başına geliyormuş gibi, çocuklara has olmayan güzellikle çabuk yürür ama kızın gözleri çocuklara özgü içten bir sevinçten parlıyordu.(908) O, tahminen, büyükannesiyle uzun yolculuk yapmaktan çok mutluydu.(909)

- Gelin hala, gelin...(910)

- Selamün aleyküm...(911)

Eve giren kadının vücudunda gezen ürperti onun sesine yansdı.(912) O, oda tarafına geçti, küçük kız da geçip oturunca elini açıp yüzüne Fatiha okudu.(913)

Sy:199

- Behrihon, iyi misin?(914) Siz, enişte, nasılsınız?(915) Sen iyi misin, Melahat?(916)

- Şükür, şükür...(917)

Melahat leğenin üzerini sofraya ile kapattı, hamurlu ellerini tutarak evden çıktı.(918) O birazdan sofraya ile girdi bir kase ile çay içti.(919) Az konuşuyorlardı, Behri nedense yaşlı kadına soğuk davranıyordu:(920)

- Alın, çok acıkmışsınızdır...(921) Yaya yürüyerek çok yol geçerek yorulmuşsunuzdur...(922)

Onun sözlerine “Bir sen eksiktin!” gibi bir anlam vardı.(923) Yaşlı kadın ise bu hoş olmayan davranışı anlamazdı ya da anlamazdan gelirdi:(924)

- Seni de göreyim dedim çocuğum...(925) Özledim, fakat bu aralar araba da yok...(926)

Çaydan sonra Melahat tandırda ateş yakmak için çıktı.(927) Yaşlı kadın sen artık otur dedi ve elini yere direyerek, yerinden kalktı, abdest almak istediğini söyleyerek, Behri'den su istedi.(928) Onun ile birlikte Behri de dışarıya çıktı.(929)

Kızcağız başını eğip oturmuş, göz altından, Avaz'a sessizce ve ilgi ile kulak verirdi. (930)

- Adın ne? diye sordu Avaz.(931)

- Şalo...(932)

- Şahlo, de...(933) A, aferin!(934)

Buna bakın, Avaz abi, kuyunun altından buldum,- dedi kapı oturan Behri.(935) Onun elinde bir şeyler parlayarak görüldü.(936) O eşine yakın oturunca, kendi takısını fark etti.(937)- Mercan...(938) Annemin sanırım...- dedi o, sesi kısıldı, şakalaştı.(939) - Biliyor musunuz, annemde öyle takı var idi.(940) O, öldüğünde biz küçük tük, babam ihmalkâr biriydi, işte bu yaşlı kadın hepsini toplayıp götürmüş.(941) Bu yüzden de halam bazen gözüme bela olarak da görünür.(942)

Behri'nin elindeki sıkı tuttuğu mercan Avaz'a güya ipe dizilmiş atılmış şişe parçaları gibi görüldü.(943) Bu mercana o, "faydasız, hiçbir kıymeti yok" diye paha biçerek eşine, atılmış eşyaları toplamamasını söyleyebilirdi.(944) Fakat bu mercan Behri'ye annesini hatırlattığı için de üzülmedi.(945) O, az önce yaşlı kadına neden hoş olmayan davranışlarda bulunduğunu anlayamamıştı, şimdi hala yeğen arasındaki münasebetin uzun geçmişi olduğunu hissetti.(946) Avaz yaşlı kadın hakkında, iyi şeyler yapmamış,

Sy:200

diye düşündü, fakat Behri'nin yaşlı kadına karşı kin beslemesinden de hoşlanmadı.(947) O, önceden cömert bir kalbe sahip idi: İnsan şüphelerden uzak durması gerektiğini biliyordu.(948) İkincisi de, o yaşlıları çocuk gibi görür, onları affetmemiz lazım, diye düşünürdü; onların uzun ömründe işlediği günahları için bilgi açısından bakmamızı onaylamazdı.(949) Avaz'ın yine garip bir durum dikkatini çekti: o Şahlo'ya baktı, kızcağızın büyük yaşlı kadınlar gibi giyinmesi kendi ile Behri'ye büyük görünmek istediğini anladı.(950) Avaz, 4-5 yaşlarındaki kızın akli her şeye yeter, diye düşünerek yeterince sade olduğunu bilse de, kızcağız karşısındaki günahlarına baş eğmek istedi.(951) Evsizler kendine can arkadaş olan adamları kötülememesi doğrudu.(952) Bu- insan hisleri arasında mutsuzluklardan birincisidir!(953)

- Tamam, -derin nefes aldı Behri, -ben Melahat'ı bekleyeyim...(954)

Behri evden çıktı, tahminen on- on beş dakika sonra 2 tane sıcak ekmek getirdi.(955) Onun büyük kahverengi gözleri daha da koyu idi, kendisi de perişan bir halde idi.(956)

Kara bahtım,- dedi o, her şeyi bırakıp gideceğim.(957) Bilmiyorum, mercanı nereye bıraktım, bulamıyorum...(958) -O ekmeği böldü, bir parçasını sakız gibi uzun zaman çiğnedi de, usulca fısıldadı: -halam mutfakta oturuyor.(959) Melahat tandırdan ekmeği alarak sofrayı alıp, dört tanesini kendisi için bıraktı.(960) Eşya almaya çok alışmış...(961) -O sessiz oldu, sonra yerinden kalktı:(962) -Sıcak, çok...(963) Siz biraz dinlenin.(964) Akşamüstü Melahat'ın evine gideceğiz, gitmezsek küser...(965)

Behri'nin dinleniyor olması Avaz'ın hoşuna gitti; kızcağıza sen de dinle, tamam mı, diye mindere oturdu. (966)

O aniden bir sesle uyandı.(967)

- Yalancı!(968) Hırsız!(969)

- Ben sahipsiz diye aldım, çocuğum, tamam al.(970)

Avaz sıçrayarak yerinden kalktı, acele ile kapıdan çıktı.(971) Kapı önünde Şahlo bakarak duruyor, Melahat ev ile giriş kapısı aralığında, sol tarafta yerleşen mutfak kapısına kahrolası bedenini direyerek duruyordu; genç gelin omzundaki çuval gibi elbisesi

Sy:201

ile mi, dolgun yüzü, güzel gözlerindeki mutsuzluk ile mi, büyük yaşlı köy kadınlarını hatırlatıyordu.(972) Behri ona göre daha küçük onun yanında daha da genç görünüyordu, abla ve kardeş gibiydiler.(973) Behri'nin incecik omuzları titreyerek, gözleri intikam alma hissi ile parlıyordu.(974) Yaşlı kadın ise bir kenarda oturur sessizce mırıldanırdı:(975)

- Ben sahipsiz diye almışım, çocuğum, tamam al...(976)

Avaz'a Behri sinirlendiği olayı anlattı.(977) Mutfağa girmiş ya, yaşlı kadın kendisi için ekmek ayırmış: tesadüfen sofranın bir ucunun düğümlendiğini görmüş.(978) Bakınca kendi bulduğu mercanı yaşlı kadın almış.(979)

- Tamam, bitirin artık ayıp!(980)

Avaz bundan sonra hiç bir şey diyemedi.(981) Aslında konunun o eski mercan olmadığını biliyordu.(982) Mercan Behri için süs gibi kullanılan derecede güzel ve nadir olmadığı gibi, yaşlı kadının da mülkünü geçecek kadar da pahalı eşya değildi.(983) O mercan annesinden kalmış miras gibi bakan Behri'yi suçlayamazdı, aynı bunun gibi mercan gözüne iyi görünen, bir yerlerden alan ve sahiplenilen yaşlı

kadını da suçlayamıyordu.(984) Avaz'ın bir lafı ile bitecek mi, yok mu, daha bilinmeyen şu anda ansızın kapı açıldı; avluya yazlık beyaz ceket giymiş, şapkalı, zayıf biri girdi.(985) Bu Kayum abi idi.(986)

Bir kenarda oturan yaşlı kadın, Kayum abiyi görünce, inanılmayacak bir şekilde hemen yerinden kalktı, ona doğru yürüdü:(987)

- Kardeşim, bak Behrihan'a bana hırsız diyor, kardeşim!(988)

Kayum abi az sözlü, her taraflı, sinirli biri idi; eğer birini sevmezse, ani hareketler yapabilirdi, fakat kulağı ağırdı, sözler hemen anlayamıyordu.(989) Şimdi eğer o macerayı anlarsa, Behri'nin haksız hareketleri ya da haksız cezalandıracağı belliydi.(990) Avaz Kayum abinin huylarını bildiği için de, Behri'nin elindeki mercanı aldı, yaşlı kadın ile birlikte Kayum abiye yaklaştılar.(991)

- Küçük mesele...(992) İşte bunu diye, ama biraz...(993)

Sy:202

Kayum abi Avaz'a, onun elindeki mercana gözaltından bir baktı.(994) Hayret!(995) O sinirini mercandan çıkardı- mercanı damadının elinden alarak, şiddetli bir hareket ile çatıya doğru attı.(996) Sonra da durmadan kapı kenarındaki odaya girdi...(997)

Akşam oldu...(998)

Herkesin nefesi kesilmiş, tartışma bitmişti.(999) Fakat bu avludaki herkes kalbindeki onun yalnız kendisine ait olan hislerinizi artık saklayın aslında, öncekinden daha kötü olabilirdi.(1000) Behri mutfaktaki masaya leğen koyarak, sinirli bir şekilde çamaşır yıkıyordu.(1001) Akşam yemeğini hazırlayan Melahat mutfığa giriyordu, kötüydü.(1002) Yaşlı kadın ise iki-üç saattir bir kenarda oturuyor, onun yüzü o kadar buruş-buruş idi ki, güya hasta biri gibiydi.(1003) Şimdi yaşlı kadının yanına gelip oturan Şahlo'nun yüzünde avluya ilk başta girişteki mutluluğundan eser kalmamıştı.(1004) Kızın yüzü can sıkıcı, hatta yaşlılığa has bir mutsuzluk, yorgunluk vardı, avluda oraya-buraya yürüyerek, durmadan sigara tabakası içen Avaz ise bunlardan da çok kötüydü.(1005)

Avaz avluda oraya-buraya yürüyerek, bugün olan kavgada "Kim haklı, kim haksız?" diye düşünüyordu.(1006) O fakir kıyafet giymiş olan yaşlı kadını sevmemiş, yaşlı kadına hak vermiyordu.(1007) Behri!(1008) Sinirden titreyen Behri'yi ise ani suçlamalar içinde olsa bile affetmesini isterdi.(1009) "İnsan önce kendi faydası içindir, diye düşünürdü Avaz.(1010) Az önceki eşya kavgası Behri'ye yakışmıyordu.(1011)

Bunlar dışında da, Behri şunu bilmesi gerek idi ki, bağıırıp-çağırarak söylenenleri usulca da anlatabilirdi!”(1012)

Akşam oldu...(1013)

- Abla hadi gelin artık...(1014) Amca gelin... dedi Melahat.(1015) Teyze gelin, biraz oturursunuz...(1016)

- Hayır, çocuğum, ben gelmeyeceğim...(1017)

Buradan 2-3 ev ilerdeki avlu ortasında, çatı altında abla-kardeş, damatlar -Avaz ile Bokicon uzun süre oturdular.(1018)

- İki tane şarap var, uzun zamandır duruyor,- güldü Bokicon.(1019) -Bundan biraz içelim israf

Sy:203

olmasın...(1020) O kazıtılan kel kafasını oynatarak keyifsiz milleti şenlendirmek isterdi.(1021) -Sofraya bir bakın biri-birimize sinirlenmenin bir faydası yok.(1022)

- Yaşlı kadın her defa geldiğinde evdeki eşyaları götürüyor.(1023) Sen de aynı babam gibi tutumsuzsun Melahat...(1024)

Behrihan'ın gönlü hoş değildi.(1025) O bu çatışmadan ders çıkarmamış gibi görünür, yaşlı kadını yerle yeksan edesi olduğu için bunu yapamadığından kederi içinde kalırdı.(1026)

- Geçen işe salavat getirin, denen söz var, -diye karardı sınırdan Avaz, sabrı taşı.(1027)

-Yeter artık...(1028)

- Birileri evi toplayıp götürürse tamam da!- ona ters cevap verdi Behri.(1029)

- Bu ev Kayum abinin evi!(1030) Siz bu adamın kızı iseniz yaşlı kadın da ablası...(1031)

- Hırsızın tarafını tutmalıyız desene...(1032)

- İhtiyar insanın yaşlılığına saygı duymamız lazım!(1033) Sonra da bu bir kaçınmasız, faydasız bir çatışma.(1034) Sen bu çatışma ile ne kazanacaksın, baban tarafından azarlanacaksın, bu kadar...(1035)

- Ben azarlanmaktan korkmuyorum.(1036) Yaşlı mı, genç mi yalan söylerse, yüzüne söylerim.(1037) Siz gibi çok bilenler de, kötü ile de anlaşmaya takatim yok...(1038)

Avaz bacanağı ile biraz içmişti.(1039) Bu tartışmadan dolayı morali bozulduğunu ve başını döndüğünü fark etti: yerinden kalktı, Bokicon'ın hey-hey demesine de bakmadan, kapıya doğru yöneldi, sokağa çıktı...(1040)

O sokakta nedense, yüzünde mutsuzluk, yorgunluk pamuk yüzlü kızcağız aklından gitmedi, gerçekten de hissetti: biraz gezince, zaten geri eve dönecek,

uyuyacak, bu günkü izlenimi yarın eskiyecektir.(1041) Dünyada basılmamış yol, dağ yok...(1042) Fakat aile kuran iki can yegâne hissiyat, yegane fikir sahibi olarak, kendinden uzakta hayat yolunu nasıl bulacaklar?(1043)

Behri ile yaşlı kadın arasında ihtilaf çıkmış gibi, bu gün kurtulamadıysa karı-koca arasında da zıtlıklar oluşmuştu...(1044) Hayır, ailede iki hissiyat, iki fikir ile yaşanmaz!(1045) Böyle aile dağılması ya da birinin eli yukarda olması şart...(1046)

Eğer

Sy:204

Behri haklı ise, Avaz baş eğmeye razı idi.(1047) Lakin eğer o haklıysa, Behri bunu hissederek hatasını anlayacak mı?(1048)

Şimdilik karanlık köy sokağında morali bozuk iken bu kadar sorulara cevap bulmak o kadar da kolay değildi.(1049)

AŞK(1050)

Bu olay uzun yıllar boyunca anlatılan bir olaydır.(1051)

Büyük konferans salonu denen odada bayram olur, enstitü öğrencileri dans ederdi.(1052) Konferans salonunun kapısında duran kız dansa davet ettim.(1053)

Biz ortada dönmeye başladık.(1054) Kızın iki yanağı da dolgun, gözler büyük, nazlı, görüntüsüne göre daha sade, mülayim neyse güzeldi.(1055) Onun teklifimi reddetmeden dansa gelmesi hoşuma gitti.(1056)

- Affedersiniz...(1057) İsminizi öğrenebilir miyim? -ona zararsız ve gülümseme ile dedim.(1058)

- İsmim Karima, dedi kız.(1059)

- Benim ismim Sabir...(1060) Siz Taşkentlisiniz sanırım?(1061)

- Hayır, biz Margilandan geldik.(1062)

- Gümüşün vatanından mı?(1063)

- Aynen öyle!(1064)

Sohbetimiz bölündü.(1065)

Bayram bitti, sınıfta toplananlar bir-bir dağılmaya başladılar.(1066)

Sokağa çıkarak otobüse bindim.(1067) İstasyona gidince, otobüsün ön kapısından inen bir grup kızın içinde yine o az önceki kızı gördüm.(1068) O kırmızı kaban giymiş, başına da kırmızı eşarp bağlamıştı.(1069)

- Karima-a!(1070)

Karanlık gecede kızın gözleri parlıyordu.(1071) Ben kızla konuşarak sohbetimizi devam ettirmek istedim...(1072) Olmadı.(1073) Yapamadım.(1074) Artık hoşçakalın dedim.(1075) Kız ise bana göre daha atılgan idi.(1076)

- Bizim on birinci oda, gelirsiniz,-dedi o dostluk ve samimi bir sesle.(1077)

Sy:205

Bir akşam yurttta, yatağında kitap okuyordum.(1078) Odada üç tane yatak, üç gardırop, masa ve üç tane sandalye vardı.(1079) Duvara ayna asılmış büyük dünya haritası, bir sürü resimler çivi ile asılmış, bunların arasında dergiden kesilmiş iki güzel işçi kadının açık resmi göze çarpardı.(1080)

Akşam güneşi odayı sihirli bir ortama bürüdü, benim gönlümü de kitaptan sihirli hisler ile doldururdu.(1081) Sessizlik!(1082) Ara sıra sokaktan araba sesleri kulağa geliyordu, ara-sıra da yoldan birilerinin tıkırdayarak geçtiği duyuluyordu. (1083)

Çekilemeyen sessizlik bozuldu.(1084) Aslında komşu odadan kız çocuğunun kahkahaları bürünerek güldüğü duyuldu.(1085)

Bir kadının kahkahalara bürünerek gülmesi bende her zaman kötü izlenim uyandırır.(1086) Böyle kadın kendinin dünyada gizemli ve sihirli bir şey olduğunu unuttuğunu hissettiriyor.(1087) Kitabı kapatıp, duvara asılan iki kadın resmine derin derin baktım.(1088)

Kahkahalar bitti.(1089) Fakat hemen sonra, bir yiğitle bir kızın konuşmaları duyulmaya başladı.(1090) Bu kötülük benim sinirimi bozdu.(1091) Aynı bu esnada birden kızın sesi bana nedense tanıdık geldi.(1092) Gözlerimin önüne hemen Karima geldi; bu kızın o olup olmadığını anlamak için yerimden aniden kalktım.(1093) Bana göre, bunu hemen öğrenmezsem kalbim patlayacak gibiydi.(1094)

Sokağa çıktım.(1095) Karima benim için kim, ben Karima için kimim diye düşünmeden, kızların yurduna doğru yürümeye başladım.(1096) İyice karanlık olmuştu; ama kızların yurdunda ışıklar vardı.(1097) İçeri girerek bir-bir kapı numaralarına bakmaya başladım.(1098) İşte nihayetinde on birinci oda.(1099)

Kapıyı yavaşça tıklattım.(1100)

Kapı açıldı.(1101) Kapının önüne yorgun, zayıf, hasta gibi görünen bir kız çıktı.(1102)

- Selamün aleyküm, dedim ona.(1103) -Affedersiniz, Karima burada mı?(1104)

Kız arkasına baktı.(1105)

- Karima, seni çağırıyorlar, dedi o.(1106) Sonra bana baktı.(1107) -İçeri girin...(1108)

Sy:206

Kapı açıldı, Karima'nın evde kapının arkasına sandalye koyarak oturduğunu gördüm.(1109) Onun burada -Kendi evinde olduğunu görünce kalbim rahatladı, bilmiyorum nedendir çok sevindim.(1110) Aynı anda da ondan şüphelendiğim için biraz utanç duymaya başladım.(1111)

Yok, Karima beni bu durumdan çıkardı.(1112) Onun keyfi yok, mutsuz oturuyormuş, odaya girmemle gözleri parladı, yerinden kalktı:(1113)

- E, gelin, iyi misin?(1114)

Karima kapının yanına benim için de bir sandalye aldı.(1115) Yorgun, zayıf olan kız çaydanlığı alarak dışarı çıktı.(1116) O birazdan yine de odaya geldi, bize bakarak:(1117)

- Hadi çay içelim...(1118)

Masaya geçerek çay içmeye başladık.(1119)

Bugün kalbim biraz ağrıdı, o yüzden de kötüydüm...(1120) Gelmeniz iyi oldu, - dedi Karima.(1121)

- Karima'nın kendisinin iyileşmesi lazım, kalp hastası.(1122) Bu ilk kez değil,- diye üzülerek anlattı zayıf kız.(1123)

- Biraz dışarıda gezerseniz belki geçer, dedim Karima'ya.(1124) -Dışarıda hava güzel...(1125) Aslında ben sizi sinemaya götürmek için gelmişim...(1126)

Benim teklifim Karima'nın hoşuna gitmiş gibi oldu:(1127)

- Sinemaya gidelim mi Münevver?(1128)

- Hayır, bugün gitmeyelim dedi arkadaşı.(1129) -Bugün senin evde dinlenmen lazım.(1130) Ayrıca benim de işim çok.(1131)

- Biz gidelim dedim, yerimden kalkıp.(1132)

- Hayır, bugün gitmiyoruz, -dedi Münevver.(1133)

Geri dönerek sandalyeye oturmayı kendime yakıştırmadım.(1134) Yirmi altıncı odada olduğumu söyledim ve kızlarla vedalaşarak bize de gelmelerini söyledim.(1135)

Aslında, kızların yurduna o zaman girmeseydim, Karima'yı hayat akışında unutmam hiç zor olmazdı.(1136) Odaya bir girdim ve Karima'ya artık gönlüm bütünüyle bağlandı, onun ilk buluşmamızdan beri kalbimde yer aldığından, kendimin de haber-

Sy:207

-siz olduğunu hissettim.(1137) Benim kızlarla dost olup görüşmelere çıkmış olmam, onlara yelpazelik yaptığım zamanlar çoktu.(1138) Ama birilerine gönül vermem, birilerine gerçekten âşık olabileceğim o güne kadar aklıma bile gelmemiştir.(1139)

Bana beklemediğim an böyle bir mutluluk nasip oldu...(1140) Kabul edilemez heyecan yapan birine dönüştüm.(1141) Karima...(1142) Karima...(1143) Benim için âlemde bundan iyi söz ve seda yok idi.(1144) Güya yürüdüğümde, gözlerim büyük açılarak, altta yer başımda yıldızlı gökyüzü olduğunu anladım...(1145) Ey, Allah, Karima'nın benden de mutlu olması için ne yapabilirim?(1146)

Karima'yı neden sevdiğimi bilmiyordum.(1147) Fakat şunu biliyordum ki ben artık onu unutamazdım.(1148)

Kızların yurduna başka bir akşam yine giderek onları sinemaya çağırdım.(1149) Kızlar bu sefer teklifimi reddetmediler.(1150)

Biz en yakın olan sinemaya giderek savaş yılları döneminini anlatan “Suna” filmini izledik.(1151) Bu filmi önceden de izlediğime bakmadan, tekrar izledim.(1152) Eve dönerken Karima'ya bu sebepten dolayı gönlümden gelen sözleri söylemeye başladım:(1153)

- Ben kendim böyle mert insanları seviyorum.(1154) Küçüklükten beri sevdiğim kahramanlar var.(1155) Jan Valjan, işte bu Artur, Korçağın...(1156) “Genç gardiyanlar”, “Canlı kişiler”in yanı sıra kitapları üç dört defa tekrarlayarak okudum.(1157)

- Ben canlı, mert insanlara saygı duyarım, -dedi Karima.(1158) -“Perşembe” denen yeri biliyor musunuz?(1159) Orada benim bir dayım var, Kemal dayı diyoruz.(1160) Bu adam iki büyük savaşa katılmış.(1161) Kahraman, heybetli, güçlü, yakışıklı adam...(1162) Bu dayımı babamdan da çok seviyorum...(1163)

“Suna” filminden sonra sinemaya çok gider olduk.(1164) Münevver başta ikimizle birlikte yürüdü.(1165) Sonra nedense yavaş-yavaş kendini geri çekmeye başladı.(1166)

Sy:208

Karima'nın Taşkent'te Halima abla denen bir halası da var imiş.(1167) Karima çoğunlukla halasından bahsederdi; onu, açık gönüllü, samimi kadın, diye, bizi de bir gün tanıştıracığını söylerdi.(1168) Nihayetinde, kışın karlı, bulutlu, soğuk bir gününde Halima abla ile onun çalıştığı yerde buluştuk.(1169)

Halima abla- yaşı tahminen kırk beş olan, kısa boylu, gözleri kahverengi, güzel bir kadındı.(1170) Karima ikisi aynı abla-kardeş gibi, fakat kızın gözlerindeki asillik onda yoktu.(1171) Onun yüzü, özellikle de gözlerinde nedense şaşkınlık, utangaçlık vardı.(1172) Bu durumdan dolayı, Karima'nın yanında onun korkusu artık kaybolduğu görünüyordu.(1173)

Halima abla beni yabancı gibi görmedi.(1174) İkimizden de aynı şekilde hal hatır sordu.(1175)

- Bugün hava çok soğuk.(1176) Tamam, gidin artık sokakta üşümeyin, dedi, kendine yakın olanları koruyan biri ses tonuyla.(1177) Ama eve de gelin tamam mı?(1178) Konuşuruz.(1179)

Biz binadan çıkarken, omuzlarına kaban atmış kahrolası biri girişe kata geldi.(1180)

- Kudrat Foziloviç, diye fısıldadı Halima abla.(1181)

Kahrolası adam bize yaklaşarak, Karima'ya, bana elini uzattı.(1182)

- Kudrat Foziloviç ...- dedi Halima abla, bu sefer benimle tanıştırmak için.(1183)

- Dersler iyi gidiyor mu? -diye sordu bana yeni tanıdığım kişi.(1184) O Karima'ya döndü.(1185) -Sen nasılsın?(1186)

Dışardan o bir kurum rehberi ya da rehberlerinden biri gibi görünüyordu.(1187) Halima ablanın ona olan mülayimliği hoşuma gitmedi, onun Karima ile sen diye konuşması gönlüme bir şeyler düşürdü.(1188)

- Tamam, gidin, bugün hava daha da soğuk...- diye lafını tekrarladı Halima abla.(1189)

Biz ofis binasından uzaklaştık.(1190)

Halam değerli bir kadın...(1191) Fakat bahtı yok! -dedi Karima.(1192)

- Neden böyle söylüyorsunuz?(1193)

Sy:209

- Halamın eşi Lutfullayev denen şanssız, hayatında ne amel, ne şöhret bulmuş bir adam.(1194) Bunun üzerine de kaç yıldır hasta, yataktan kalkamıyor.(1195) Derdinin dermanı yok, sinirli biri...(1196) Halamın günü eşini hastaneye getirmek ile eşinin tedavisi ve evine dönüşle geçiyor.(1197)

Karima'nın laflarını duyunca, Halima ablaya da, Lutfullayev'e de acıdım.(1198) Lutfullayev'in son günlerini hastaneden eve gidişiyile geçiriyor olduğunu düşünerek kötü oldum.(1199) Bu insanın kendi hayatına bir ömür gönül bağladığından çıkan durum diye düşündüm...(1200)

O yılı kalın kar yağdı ve iki ay boyunca erimedi.(1201)

Ben, Karima ile hergün buluşuyordum.(1202) Artık sinemaya gitmiyorduk.(1203) İkimiz buluşarak karlı sokaklarda gezer, kafelere gider, kış olduğuna bakmadan, bağlara seyre giderdik.(1204) Ben Karima'nın ellerini tutarak parmaklarına dokunarak, bir bir dudaklarıma yaklaştırırdım.(1205) Karima sadece kalbimde yer almış değil, bütün kanıma sinmiş, vücuduma dolanmıştı.(1206) Ona aşkla bakardım.(1207) O, mülayim bir kız olması dışında çocuk gibi de temiz, gözleri, gönlü temiz, güzeldi.(1208)

Karima ile ikimiz geleceğimizi, mutluluğu ümit ederdik, tersine mutsuz olacağız diye korkardık.(1209) Korkumun sebebi de Karima'nın işte o çocuk gibi temizliği, güzelliği idi.(1210) Karima film izlemeyi, sokakta gezmey, dükkanları dolaşmayı, sohbet etmeyi, bu dünyada herşeye ilgi duyan biriydi.(1211) O sokakta giderken bazen birden bire durur, birilerinin kapısına tutulan perdeye, bir ev tavanına asılan şekere hevesle bakardı.(1212) Ya da sokakta birden durarak kurumuş ağacın dallarında soğuktan üşüyen kuşlara bakar, insanların ona bakması hoşuna gitmezdi.(1213) Karima'nın böyle her şeye ilgi duyması da benim hoşuma gitmezdi.(1214)

Yok, bu halleri hiç söz konusu değildi.(1215) Karima bir yerlerde önceden gördüğü kişiyi ikinci defa görürse, o insana önce selam verir, ona: “İyi mi-
Sy:210

-siniz?” diye hal-hatır sorardı.(1216) Bu da yetmiyormuş gibi bize gelin diye davet etmekten de çekinmezdi.(1217) Kızın tanımadığı kişilerle bu kadar münasebet kurması beni benden alıyordu.(1218) Ben bunların hepsi özgür bir kızın seçimi olduğunu bilsem de, ikimiz birlikteyse, demek bugün olmasa da yarın geleceğimiz hakkında konuşmamız gerektiğini hissediyordum.(1219) İki kişi hayatını birleştirdikten sonra, birbirine iki porselen madde gibi vurulup ikisinin de hayatının kırılması kadar kötü bir şey var mıdır?(1220) Bazen ikimiz de mutsuz olunca Karim'dan kaçmak, ondan uzaklaşmak isterdim...(1221) Fakat itiraz da, korku da, uzaklaşmak isteği de beni Karima'ya gün geçtikçe yine de yakınlaştırır, ikimiz hiçbir zaman ayrılamayacakmış gibi olurduk.(1222)

Ama mutlu günlerimizin devam ettiği işte bu kış günlerinde aramızdan kara kedi geçti.(1223)

Enstitüde Yoldaşev denen genç bir hocamız var idi.(1224) O, samimi, asil, konuşkan gibi görünür, kendini büyük-küçükle aynı görerek, çoğunlukla gülümserdi.(1225) Ben ona saygı duyar, hürmet ederdim fakat bu değil de, hatta bir: “İyi bir insan nasıl olmalı?” denilseydi, hocamızı göstermeye hazırdım.(1226)

Geçen sonbahar pamuk hasadına çıkınca Yoldaşev'i yakından tanıdım.(1227) Ben onu tanıımıyormuşum.(1228) Öğrenciler beni hesap yapmam için seçtiklerinde, yanımda olan Yoldaşev'in iki özelliğini hemen fark ettim: Bayan hocalar hakkında çok konuşur, genç kızlara açgözlülükle bakar idi, bu yüzden de pamuk toplamaya gelmiş gibiydi.(1229) Ben hocanın bu yaptıklarını görmezden geldim.(1230) Fakat onun ikinci özelliğini görmezden gelmek zor oldu -Yoldaşev yemek parasını öğrencilerin hesabından almak isterdi, beni bunların hepsi düşünceye sokardı.(1231) Hoca ile ikimiz farklı insanlardık, bu yüzden de hesap işini başka birine bıraktım.(1232) Bundan sonra fazla gülümseyen insanları sevmez oldum.(1233)

Kış günlerinin birinde büyük seminer salonu kapısının önünde Yoldaşev ile Karima'nın konuştuğunu gördüm.(1234) Hoca Karima'nın kolunu sıkı tutmuş, onu ikinci eliyle de

Sy:211

okşuyordu, ağzı kulağında kafasını sallayarak bir şeyler anlatıyordu.(1235)

Beni kıskançlık mı, mide bulantısı mı tuttu.(1236) Onların yanından geçerek sokağa sinirlenerek çıktım.(1237) Kapıya yaklaşınca tarif edilemeyen bir his kapladı, durdum.(1238)

Karima yanıma geldi.(1239)

- Şu hoca ile bu kadar nazlanarak konuşmak şart mıydı?- dedim sinirli bir sesle.(1240) Sonra geçerek otobüs durağına doğru gittim.(1241) İstasyona gidince arkama baktım Karima yoktu.(1242) Kendime: "Bitti! Hepsi bitti!" diye düşündüm.(1243)

Bir hafta görüşmedik.(1244)

Her gün Karima'nı özliyordum, zorlandım.(1245) Kızların yurduunun etrafında dönerek, Karima'nın kaldığı odanın ışığı yandı mı diye baktığım günler oluyordu.(1246) Ama diğer taraftan, biz zaten mutlu olamazdık, diye düşünür ve Karima ile konuşmaktan kaçınırdım.(1247)

Haftanın son günleri hayatım da ilk defa o kadar sıkıldım ki!(1248) Bana her şey boş gelir, gönlüm gamlı, can sıkıntısından odada oraya buraya yürürdüm.(1249)

Kapı pat diye açıldı.(1250) Karşımda oda arkadaşlarım Kabir ile Ali duruyordu.(1251) Onların keyfi yerinde birbirlerine sarılmışlar.(1252) Odaya girerek, birbirleriyle dalga geçiyorlardı.(1253) Kabir enstitünün dram kursuna gidiyordu, aslında oyuncu gibiydi.(1254) O güya oyun oynuyormuş gibi odanın ortasında kalbinden tutarak bir şiir okudu, sonra ciddiyetle koynundan yiyecekler çıkararak masanın üzerine koydu.(1255)

- İşler yerinde mi?- diye Ali bana sordu.(1256) Gözleri mercan, yüzü kırmızı, utangaç bu yiğit birilerinden hal hatır sorarken de, sanki bir şeyler rica edecekmiş gibi, mülayim seslenirdi.(1257)

Ben ona işlerimin kötü olmadığını söyleyerek, Kabir'e döndüm:(1258)

- Ne oldu Kabir?(1259) İyi misin?(1260)

Kabir boynunu kısıp, omuzlarını birbirine çekti.(1261), güldü.(1262)

- E, arkadaş bunu görmüyor musun? dedi o Ali'ye işaret ederek.(1263) -Bu çocuk evlenmiş...(1264)

Bana bu şakaymış gibi geldi.(1265) Buna bakmadan onlara: "Ne zaman?" diye sordum.(1266)

Sy:212

- Yazın evine gidince evlenip dönmüş!- dedi Kabir.(1267) -Aradan altı ay geçmiş, şimdiye kadar bize söylememiş!(1268)

Ali omuzlarını sıktı.(1269) Sonra, söylenenleri kendine değilmiş gibi bir kenarda hayal kurmaya devam etti.(1270)

- Bu doğru mu Ali? diye sordum.(1271)

- Eve gidince evlendirdiler...- diye seslendi Ali hemen kendine hiç konuşulmuyormuş gibi.(1272)

Ali'nin evliliğini yarım yıl boyunca sessizce söylememesi komikti.(1273)

- Bu dünyada biz ne zaman evleneceğiz ya da yok mu!- dedi Kabir şaka ile.(1274) Evliliği kutlamamız gerekir.(1275) Biz bu çocuğu bırakamayız...(1276)

Masa etrafında oturarak, kendimize göre düğünü kutladık.(1277) Sonra ise çocuklar dışarı çıktılar.(1278)

Ben odada oraya buraya yürürken aklıma delice fikir geldi: "Karima'ya teklif edip evlenmezsem başka biri evlenecek."(1279) Bu beni heyecanlandırdı, kalbim hızlı çarpmaya başladı, vücudumu titreme aldı.(1280) Sandalyeye oturdum.(1281) Göğsümü masaya koyarak vücudumun titremesini zor durdurdum.(1282) Gönlümdeki endişeler artık gitmeye başladı, Karima'yı haklı görmeye başladım...(1283) Kız çocuğu yiğitlerle iletişim kurmasın, sözü kimden çıktı?(1284) İnsan hayatta her şeyle ilgilenmezse neden yaşıyor?(1285) Karima sade, temiz, güzel!(1286) Karima günahsız!(1287) İkimizden biri kötüyse o da benim!(1288)

Soğumuş damarlarım, yeniden hayat ateşi ile ateşlendi, yeniden baht nefesini almaya başladım.(1289) Yerimden kalkarak kızların yurduna gittim.(1290)

Karima yalnız odada masa başında mutsuz oturuyor, yüzüne bakınca, son günlerde sağlığının da olmadığı belliydi.(1291) O, bana samimi olduğu birine bakıyormuş gibi, sevgiyle ve mutsuz baktı.(1292) Baktı ve yüzünü çevirdi.(1293)

Ben kendimi suçladığım için sözümü nasıl başlayacağımı bilemedim, sonra söze Münevver'den başladım:(1294)

Sy:213

- Münevver bir yerlere mi gitti?(1295) Tek başına oturuyorsun...(1296)

Münevver kızların evine gitti -dedi Karima.(1297) -Bu gün bir kızın doğum günüymüş...(1298)

- Siz gitmediniz mi?(1299)

- Hayır...(1300) Ben seni bekliyorum...(1301)

Karima'nın sade dilliliği bağrımı yaktı, kalbimi eritti.(1302) Onun bir hafta boyunca beni bu halde beklediğini düşünerek, gözlerim yaşardı.(1303) Karima'ya yaklaşarak, onun omuzlarını, saçlarından öptüm.(1304) Sonra onu bağrıma bastım(1305) Yüzünü gözünü, yine saçlarını öptüm.(1306)

Karima da beni bağrına bastı.(1307) Sonra, kendine gelince, kapını önüne gittiğinde dışarı bakarken bana:(1308)

Sinemaya gidelim.(1309) Tamam mı?(1310)

Karima o gün gözüme öyle güzel göründü ki, bunu ben uzun yıllar sonra da söz ile ifade edemem.(1311) Bana o günü nasip eden baht sonra hiçbir zaman nasip olmadı ve yaşım geçtikçe de inanıyorum ki böyle baht hiçbir zaman nasip olmayacak!(1312)

Kabir spor yapıyordu, her gün sabah omuzlarına havlu atarak, sokakta koşmaya alışmıştı.(1313)

Dışardan gelerek:(1314)

- Sabir, seni kapıda bekliyor arkadaş, dedi.(1315) Kapı önüne çıkınca Karima duruyordu.(1316) O perişan haldeydi.(1317)

- Karima-a?(1318)

Onun dudakları titriyor, gözleri yaşla doluydu:(1319)

- Şimdi haber geldi, eniştem ölmüş...(1320)

- E, yazık, dedim.(1321)

Bu aslında bitmiş, ama şu an için bitmemiş bir konuşma idi.(1322)

- Ben oraya gidiyorum, -dedi Karima.(1323) -Sana adresi bırakıyorum, öğlene doğru gelersen iyi olur.(1324)

Karima gitti.(1325) Ben Halima ablanın on gün önce Lutfullayev'i yine hastaneye getirdi-

Sy:214

-ğini duymuştum.(1326) Lutfullayev'in evinde değil de hastanede dünyaya gözlerini kapatacağımı biliyordum.(1327)

Öğlene yakın Taşkent'deki büyük çok katlı binaların olduğu yeni mahellenin birinde Halima ablanın evini buldum.(1328) Dünyada sevmediğim şey- matem.(1329) Kapıda insanlar toplanmış, evden ise ağlama sesleri duyulurdu.(1330)

Merasim bende inanılmaz bir gösterim kaldırdı.(1331)

Evden merhumun tabutunu çıkarıp, üstü açık arabaya koydular.(1332) Sonra, nedense gözleri yaşlı Halima ablanın eline çiçek demeti vererek, onu arabanın önüne getirdiler.(1333) Kel olan biri omuzlarından asılmış fotoğraf makinesiyle, onun araba önünde fotoğrafını çekti.(1334)

Arabalar mezarlığa gelince, ben çok merasimlere katıldım ve yine hayatımda görmediğim bir şeye denk geldim.(1335)

Mezarlığın sol tarafında ensiz iki kapılı bir oda vardı.(1336) Kapılardan biri açılarak üç dört kişi tabutu içeri aldılar.(1337) Ne olduğunu anlamadığım halde ben de içeri girdim.(1338) İçeride derin leğen, leğenin yanında seramik kaplar, en sonda da büyük teneke oluğa benzeyen anlayamadığım bir şey var idi.(1339) Merhumu onun üstüne aldılar.(1340) Kafasına siyah kumaş ile kapattılar.(1341) Etsiz kemikten oluşan cesedi görünce aklım gitti.(1342) Normalde, evsizler, kimsesizler kabristanda yıkanırken Lutfullayev'e neden böyle yaptılar anlayamadım.(1343) Bu adam hastalıktan zorluk çekmiş gibi geldi bana.(1344) Merasime, aslında iki kişi, Kemal dayı ile Kudrat Foziloviç başkanlık yaptı.(1345) Kemal dayı Karima'nın anlattığı gibi heybetli değil, cüssesi orta biriymiş.(1346) Ama Karimanın onu güçlü, iyi diye anlatması doğruymuş.(1347) Dayının ihtiyarlığına bakmadan yüzünde bir tane kırışıklık yok, gözleri canlıydı.(1348) Yüz ve gözlerinde içten bir insani güçten doğmuş, gayri ihtiyari rahatsız edicibir görüntüsü vardı.(1349) -Kemal dayının karşısında Kudret Faziloviç'i gölge gibi süründüğünü sezilirdi.(1350) Ben onlara birlikte bakınca kendi kendime, Karima-

Sy:215

-nın akrabalarıymış gibi ama aslında Kudret Foziloviç onların uzak bir akrabasıdır belki diye düşündüm.(1351)

Lütfullah'ın evinde sofraya kuruldu ve merasime gelenler, nihayetinde sıralanan minderlere oturdular.(1352) Ben şimdi Halima ablaya bakarak, onun halinin nasıl değerlendireceğimi bilemedim.(1353) Evde işleri yapacak kadınların olduğuna bakmadan.(1354) Halima ablanın kendisi de ocağın başında sanki misafir bekleyen biri gibi iş yapıyor, onun az önce yaşlı gözleri artık parlıyordu.(1355) O odada sakin yürüyor, yemek yapıyordu...(1356)

Ben bazen Karima ile aramızdan bir büyük kara kedinin geçtiğini, ikimizin de zorluk çektiğimizi aklıma getirince bir daha böyle bir şeyin yaşanmamasını isterdim.(1357) Kendi kendime, Karima'nın akrabalarına değer vermeyi bırakmıştım.(1358) Karima da bundan sonra benim yüzüme daha iyi bakmaya başladı.(1359) İkimizin gönlümüz yine de yakınlaşıp, aramızda hiç kötülük kalmadı.(1360)

Ama Karima, Halima abla ve Kemal dayı hakkında konuşunca kafamı karıştıran bir sürü sorular oluyordu...(1361) Lutfullayev hasta zamanlarında neden evinden uzakta kaldı, Halima abla onu neden son nefesinde süründürdü?(1362) Kudrat Faziloviç dediği, kurumda saygıdeğer adam ya da Halima abla ile akraba olsaydı, neden Lutfullayev'e en azından biraz üzülüğünü göstermedi?(1363) Yoksa bu hakkında Halima ablaya da mı sözü geçmemiş?(1364) Ama Kemal dayı benim de hoşuma gitti, ilk görüşte kalbimde ona karşı saygı oluştu.(1365)

Bir gün Karima'nın odasına girdiğimde odasında dayı oturuyordu.(1366) Karima dayısını benle yeniden tanıştıtararak, birlikte okuyoruz, dedi.(1367) Sohbet ettik.(1368) Aynı o sohbet anında dayısından kız kardeşinin evine gidip gitmediğini sordu.(1369) Kemal dayı bu soruyu biraz iyi kabul etmedi.(1370) Gitmek istemediğini söyledi.(1371)

Ben Kemal dayının Halima ablaya karşı böyle

Sy:216

münasebetine de Lutfullayev sebep olmamış mıdır diye düşündüm.(1372)

Bahar geldi.(1373)

Bir gün Karima bana bu akşam halasının evine gideceğini söyleyerek, ikileme içerisindeymiş gibi birlikte de gidebiliriz dedi.(1374) Karima'dan ayrılmak istemedim.(1375) Onun ikileme içerisinde olması da farklı etkileyerek, beni birlikte gitmeye itti.(1376)

Halima ablanın on yaşlarında bir kızı varmış, kapıyı işte o açtı.(1377) İçeri girdik.(1378)

Oda ortasındaki uzun masa üzerinde sofraya açılmış, güzel ipeğe benzer çiçekli bir ceket giyen Kudrat Foziloviç oturuyordu.(1379)

Mutfak kapısının önünde Halima abla görüldü.(1380) O, saçlarını toplamış, beyaz elbise giymiş, yakında matem tutmuş kadın gibi değil, güzel bir gelindi.(1381)

Ben kendimi uyandırdım.(1382)

Kudrat Foziloviç bizi sofraya davet etti.(1383) Halima abla ise buz üstünde kaymaktan korkan biri gibi, odada dikkatli, sessiz adımlarla, masayı hala süslemekle uğraşıyordu.(1384)

Bir avuç iğne üzerinde oturuyormuş gibi oldum.(1385) Ben Halima ablanın kızını önceden görmemiştim.(1386) O, nazik, ince, annesine de benziyordu.(1387) Kızcağz kapıları sesli açıp kapatarak odadan odaya geçer, bize bakıyordu.(1388) O, başına bomba düşünce sağır kalmış şimdi kendine gelememiş gibi izlenim yaratırdı.(1389)

Buradan hemen gitmek istedim.(1390) Karima ise aksine Kudrat Foziloviç ile sohbe girdi.(1391) O, adama yapay kalp taktıkları hakkında gazetede yeni makale okuduğunu söyleyerek, Kudrat Foziloviç'ten insan kalbinin faaliyetleri hakkında bildiklerini sormaya başladı.(1392)

Yerimden kalkarak geç olduğunu, gitmemiz gerektiğini söyledim.(1393) Karima benim isteğime ister istemez boyun eğdi.(1394)

Sokakta giderken, eğilmiş ağaçların gölgesinde durduk.(1395)

-Karima, canım, bir iki şey sorabilir miyim?(1396)

-Sor,- dedi Karima.(1397)

-Halima abla bu adam ile ne zamandır görüşüyorlar?(1398)

Sy:217

- Üç dört yıldır...(1399) Ne oldu ki?(1400)

- Sen bunu neden bana söylemedin?(1401)

- Zamanı gelince söyleyecektim(1402)

- Bunlar dehşetli insanlarmış!(1403)

- Dünyada birilerini suçlamak kolay.(1404) Lakin her bir adam hayatı ile yakından ilgilenirse, herkesi kendisi gibi haklı da çıkartabilir...(1405)

Karima fikrime katılarak, bundan başka şeyleri konuşsaydı!(1406) Ben onun böyle yapmasını o kadar isterdim ki!..(1407) Yok, Karima böyle yapamadı.(1408) Başım dönerek gözlerimin önüne Lutfullayev, Halima abla, Kudrat Foziloviç, Karima

sonra nedense hoca Yoldaşev gelmeye başladı.(1409) Sonra ben kendim de bu çarkifeleğe düşerek dönüyormuş gibi oldum.(1410)

Karima benim koluma girmiş; yanıp sönerik bir şeyler anlatıyordu.(1411) Yok, artık onun laflarını kulağım duymaz, ne dediğini anlamaz oldum.(1412) Her an onun bir sözü kulağıma gelir, bu söz sınırlarını tepeme çıkarırdı:(1413)

- Halima altın gibi kadın...(1414) Fakat bahtı yok, derdi Karima.(1415) -Herkes kendin gibi hak vermek mümkün...(1416)

Biz işte o bahar akşamı birbirimizden tamamen ayrıldık.(1417) Ben Karima ile görüşmekten kaçındım.(1418) O da bana soru sormadı...(1419) Sonra okul bitince Buhara'ya geldim.(1420) Karima Margilan'a mı gitti ya da Taşkent'te mi kaldı bilmiyorum...(1421) Onu çoğunlukla özleyorum.(1422) İki arada kalan aşkı koruyup kollamak yerine vedalaşmam doğru mu, değil mi, diye düşünüyorum.(1423) Kalbim sızlıyor.(1424) Ama gönlümdeki sorunun hala cevabı yok!(1425)

Karima'yı çoktandır görmediğim için mi, onun hakkındaki düşüncelerim de biraz azaldı.(1426) Dünyada iyi kötü her şey unutulur, deniliyor.(1427) Ben buna katılmıyorum.(1428) Her şey unutulursa, insana ne kalacak?(1429)

Sy:218

AHMET AĞABEYİN KIZLARI(1430)

Önce söylemeliyim ki, böyle olaylar bizde çoktur.(1431) Bu olayı biri, önceden okudum, duydum diyebilir.(1432) Ama onları dikkate almayacağız.(1433)

Kısaca, Ahmet ağabey bir zamanlar genç mi genç bir insandı.(1434) O zamanlar Ahmet ağabey de değil, sadece Ahmet'ti, daha doğrusu Pehlivan Ahmet'ti!(1435)

Birisi düğün yaptığı zaman, merasim düzenlediği zaman hemen Ahmet ağabeyi sorardı.(1436) Aslında iki adım uzağa taş gibi kazanı götüren güçlü insan Ahmet'te herkesin gözü kalırdı.(1437) İş sadece kazanı götürdüğünde olsa iyiydi.(1438) Düğün, bayram denilen şeyin de kendine göre âdetleri var.(1439) Kimsenin kalbi kırılmasın ama mesela bizim şimdiki mutlu zamanlarımızda odun kırmak için bile ne gücü ne tecrübesi olan oğlanlarımız çoktur.(1440) O zamanlarda herkes öncelikle kimi aramaya başlar, tabiki de Ahmet ağabeyi.(1441) Üstelik Pehlivan Ahmet'in yardımına kimsenin minneti de yok.(1442) Onun doğru, dürüst bir insan olduğunu söylemiyor musunuz?(1443) Bir kez mesela: herhangi bir düğünde çok zayıf bir damat gelini arabadan kaldırıp indirmeye zorlanıyordu.(1444) Pehlivan Ahmet önce biraz bakıyor, sonra sabredemeyip gidip gelini kaldırıp içeriye bırakıyordu.(1445) Sonuçta yine Ahmet

ağabey sanki damada yardım etmemiş gibi düğünde yine kendi işine devam eder, hiç kimse bu olayı kötü anlamazdı. (1446)

Sözü biraz uzattım.(1447) Kısaca Ahmet ağabey bir zamanlar böyle bir yiğitti.(1448) Ahmet ağabey çalışmaktan başka; düğünlerde, bayramlarda güreş tutardı.(1449) Sırtı hiçbir zaman yere gelmemişti(1450) Ama mutevazılığını korur, onun yaptığı bütün işlere söylediğimiz gibi, doğruluk dürüstlük yansırdı.(1451) Doğası iyilikten ibaretti: birisinin çamura batmış arabasına omuz da atar, yolda duran büyük taşı kenara da atardı...(1452)

Benim söyleyeceğim bu Pehlivan Ahmet'in bütün hayatı sokakta, köyde geçmiş; yaptığı işlerin sayısı belli değil, tembel biri olduğunu da düşünmeyin.(1453) Aslında Ahmet ağabey küçükken pamuk fabrikasında çalışmış.(1454) Şimdi de...(1455)

Tamam, abartmadan bir baştan söylenirse...(1456)

Ahmet ağabey öyle bir pehlivan adı ile tanındığı

Sy:219

gençlik zamanında, bir güzel kız Ahmet'in evinin önünden günde iki kere sabah ve akşam sürekli geçiyordu.(1457) O, kızı gayri ihtiyari gözlemeye başladı: yürüyüşü kötü değil, duruşu güzeldi.(1458) Sonra Ahmet, kızı sorup soruşturmaya başlar.(1459) Kızın adının Zühre olduğunu ve terzi fabrikasında çalıştığını öğrendi.(1460)

Bir gün hiçbir şeye bakmadan kızın yolunu kesti:(1460)

- Affedersiniz. (1461) Sizinle bir iki kelime konuşabilir miyiz? -dedi.(1462)

- Konuyu uzatsam sizden uzun zamandır hoşlanıyorum.(1463) Açık söylesem sizinle evlenmek istiyorum.(1464)

- Siz?(1465) Bilmiyorum...- utandığı için nefesini içine çekti ve zorla fısıldadı Zühre.(1466) Sonra sesi titremeye başladı.(1467) -Ben güzel değilim...(1468)

- Ben sizi sevdim, o zaman benim için güzelsiniz de! -dedi Pelivan Ahmet.(1469) - Bıraksalar, ben sizin güzelliğinize ekmek banıp yerim!(1470) Güzellik düğünde lazım, akıl her gün...(1471) Güzел, ne yaptık?(1472)

- Evdekiler...(1473)-Bir ağız dolusu söz söyledi Zühre ve koşarak gitti.(1474)

Pehlivan Ahmet ise ertesi gün Zühre'ye görücü gönderdi.(1475) Sonra başkaları gibi uzatmadan hemen Zühre'yle evlendi.(1476)

Mutlu bir hayat yaşamaya başladılar.(1477) Bunların bütün ömrü an be an mutlulukla dolu, kendileri istediklerinden de iki kat daha fazla mutlu oldukları hiç söz bile değildi, ama...(1478)

Ama ailede kavga falan olmaya başladı diyemiyoruz da ilginç bir şeyler olmaya başladı.(1479)

Zühre beş sene içinde Ahmet ağabeye üç tane kız çocuğu verdi.(1480)

İlk çocuğundan beri oğlan çocuğu bekleyen Pehlivan Ahmet, artık dişini sıkamayacağını hissetti.(1481)

Evlendikten sonra saygısız olmuştu, karısına bunun gibi anlamsız bir söz söyledi:(1482)

- Her şeyin de hayırlısı olsun...(1483) Artık kız doğurmayı durdur hanım.(1484) Bir eve üç tane kız yeter de artar.(1485) Yine çoğaltırsan üzülürüz...(1486)

Pehlivan Ahmet'in dediği sözleri dikkate almadan, sonraki beş sene içinde Zühre yine üç tane kız doğurdu.(1487)

Her bir kızı dünyaya geldiğinde Ahmet ağabeyin oğlan çocuk beklemekten artık acı çek-

Sy:220

-tiğini kendiniz anlıyorsunuz!(1488) Her seferinde çocuğunun bu dünyaya gelmesine çok az zaman kaldığında, karısının önünde diz çöküp yalvarırdı:(1489)

- Bu kez bana oğlan ver, sana canımı vereyim karıcığım.(1490) Doğumhaneden elinde kaldırıp gelmeyen namerttir!(1491) Öyle yaparsan sonuç kötü olacak...(1492)

Zühre eşinin önünde suçlu gibi sesini çıkarmadan yutkunurdu.(1493)

- Tamam, bu sefer de bakalım, diye fısıldıyordu.(1494) Ama nedendir yine kız doğuyor.(1495)

Pehlivan Ahmet'in karısını göstermediği doktor, profesör kalmadı.(1496) Fakat doktorlar, neden olduğunu bilip bilmeden, itibar etmeden sonrası güzel olacak diyip geçiştiriyordu.(1497) Sonra ise...(1498)

Altıncı kızı dünyaya geldiğinde Ahmet'in sabrı taşıtı.(1499)

Onun kendine benzeyen birkaç dostu vardı.(1500) Bunlar ona geldiğinde yere basan delikanlı bir oğlunun olması gerektiğini iyi biliyorlardı.(1501) Arkadaşları bir araya geldiğinde her türlü laf çıkmaya başladı.(1502)

- Sen bu kadar üzülme -diye şaka yaptı Fazıl isimli arkadaşı Ahmet'e.(1503)

- Ben sana söyleyim aslında kız çocuktan iyisi yok.(1504) Evin her zaman temiz.(1505)

Dünyanın çiçeği...(1506) Hayatın uzun olsun ama sen öldüğünde yine kızdan sana çok fayda gelir.(1507) Mesela kızların evlendikten sonra senin evine babacığım diye geldiğinde kızların babasını o kadar çok seviyor olduğunu anlayacaksın.(1508)

Halim isimli arkadaşı ise Ahmet'e açık söz söylüyor:(1509)

- Geçmiş zamanlarda sürekli kız dünyaya getiren kadınları, eşleri evinden kovar diye duymuştum.(1510) Ama sen karını tabiki de evinden kovmuyorsun.(1511) Fakat biri yoluna çıkarsa...(1512)

Gerçeği söylersek, Ahmet'in artık oğlan çocuğunu beklemekten sabrı kalmadığı için karısı ile ayrılmayı düşünüyordu.(1513) O, hemen bu düşündüğünü yapmaya çalışmadı, ama başka kadın eğer bana oğlan çocuk verirse onunla evleneceğim...(1514) Şehir merkezinde dolaşırken başı dönüp kütüphaneye girer, bir baktı güzel bir kız oturuyor.(1515) Sonra onla tanıştılar ve biraz sohbet ettiler.(1516) Evli, eşi ölmüş, bir kadın.(1517) Eşi öldüğünden beri çocuğu olmadığı için doğuda geziyormuş!(1518) Ahmet ise o kadını, o gün film izlemeye sinemaya götürdü.(1519) Sonra bir kere daha buluştular.(1520)

Sy:221

- Ahmet bu kez o kadının evine kadar yanında gider.(1521) Evine misafirlige girse olurdu, kadının iyi bir kadın olmadığı için değil ama bunların konuşmaları, buluşmaları sonuç öyledi ama Ahmet kendine gelip o kadının evine girmiyor.(1522) O kadının iyi bir kadın olmadığını sokakta konuşup dururken anlar.(1523) Bundan da kötü şey, kütüphanede sürekli sorular sorar, her şeyi sorar, öyle yapınca Ahmet'in sinirini bozuyor.(1524) Ondan sonra Ahmet kütüphaneye hiç gelmedi...(1525)

Ahmet ne kadar zorluk çekse de, yine karısını çok seviyordu, karısı da bunu anlıyordu.(1526) Bazı geceler ikisinin de uykuları kaçır, uzun-uzun konuşurlardı.(1527)

- İlk karşılaştığımızda ben sokaktan çıktığımda korkmuşmuydun hanım? -diye sorardı Pehlivan Ahmet ilk karşılaştıkları zamanları hatırlayarak.(1528)

- Hayır, ben sizi tanıyordum. -diye fısıldardı Zühre.(1529)

- Beni takip ettiğiniz zaman utandığımdan sokakta doğru yürüyemeden düşeceğim diye korkuyordum.(1530) Bir de siz benimle hiçbir zaman evlenmezsiniz diye çok korkuyordum...(1531) Konuştuğumuz gün bu doğru mu diye bütün gece gözlerime uyku girmede...(1532)

Ahmet -o zaman sen beni önceden de görmüşsün yani?(1533)

Zühre -İki üç kez görmüştüm.(1534) Akşam mıydı, başka kimselerin evinde...(1535) -O, açık gönüllülükle konuşuyordu.(1536)

- Sizi o kadar çok kız seviyordu.(1537) Ben çok şaşırıyordum.(1538)

Pehlivan Ahmet, Zühre'nin en çok aklını ve terbiyesini seviyordu.(1539) Bir gün onların evinde bir olay oldu:(1540) Ahmet dört beş tane arkadaşını evine davet eder ve onlara sofrayı hazırlar.(1541) Sonra Zühre çay getirirken, Ahmet ona şöyle der:(1542)

- Önce karpuzu getir.(1543) Karpuz çatıdadır -der Ahmet karısına.(1544)

Evinin köşesinde çatıya çıkmak için merdiven var, ama o merdiven evin kapısından dışarıya gözükdü.(1545)

- Ha tamam, şimdi, -dedi yavaştan Zühre. (1546)

Zühre, merdiven sayesinde çatıya çıkar ve karpuzu alıp, aşağı zorlanarak iner.(1547)

Ama Ahmet karpuzla bakınca sinirle bakıp:(1548)

- Başkasını getir!(1549)

Sy:222

- Hemen. -diye fısıldadı Zühre.(1550) O, yine karpuz ile yeniden çatıya çıkar ve iner.(1551)

Ahmet karpuzu eli ile sıktı ve kulağı ile dinledi:(1552)

- Bu getirdiğin karpuzu da beğenmedim.(1553) Git yeniden iyice bak!(1554)

- Tamam. -dedi Zühre ve yine merdiven tarafına gitti.(1555)

- İyi güzel! -dedi Ahmet, karısı bu kez karpuz getirdiğinde. (1556)

Zühre odadan çıktıktan sonra, bu olayı izleyen arkadaşları Ahmet'e bakıp bakıp durdular.(1557)

- Ama senin karın çok iyidir. -dedi eski arkadaşı Halim ona.(1558) -Benim karım bir kez getirdikten sonra, beğenmediysen git kendin getir diyor.(1559) Üç kez çatıya çıkartsan da sesini çıkartmıyor!(1560) Sen ne dersin, sadece tamam diye her işi yapan hiçbir zaman sana sinirlenmez.(1561)

Pehlivan Ahmet diğerlerinin de şaşkın sözlerini sessizce işitti, yavaşça dizine vurarak güldü:(1562)

- Sırrı açıklasam mı acaba? dedi sonra.(1563)

- Hangi sır? -diye merak etti adamlar.(1564)

- Sizin söylediğiniz doğru.(1565) Benim karım hiçbir zaman bana sinirlenmez -dedi Ahmet.(1566) -Ama şu an bu yerde ondan da önemli olan bir şey var, ama siz anlamadınız...(1567) Aslında çatıda bir tane karpuz vardı!(1568) -Zühre, eşim arkadaşları arasında utanmasın diye bir tane karpuzu çatıya üç kere indirip çıkarıyordu.(1569)

Ahmet enayi değil her şeyi anlıyordu: bizim şimdiki hayatımızda iyi insanlar çok olsa bile, benim karım gibi hanımı nereden bulurum!(1570) Şans bir kere geldikten sonra, ona bakmadan gitmek nankörlüğe benziyor...(1571)

Ahmet, her kız çocuğu dünyaya geldiğinde oğlan çocuğunu beklemekten bıksa da yine kız çocuklarını seviyordu.(1572) İştten yorulup evine geldiğinde, kızlarının koşarak gelip babasına sarıldığını görünce, bütün yorgunluğunu unutuyor.(1573) Kızları birbirinden güzel.(1574) Aslında Ahmet için kızlarının her biri bu dünyanın mutluluğudur.(1575) Sanki çiçek gibi toplar, sonra bırakıp gitmeyi düşününce,

Sy:223

gözlerine yaş gelirdi...(1576)

- Ama Ahmet ağabeye bir tane oğlan gerekliydi.(1577) Onun bu isteği içine işlemişti.(1578)

Zühre ise sonraki dört senede yine iki tane kız doğurdu.(1579)

Son kızı dünyaya geldiğinde, Ahmet karısının hiçbir suçu olmadığını anlasa bile, yine karısına şöyle dedi:(1580)

- E, sen bu dünyada kız doğurmak için yaratılmışsın, ben senden bir tane oğlan çocuk beklemiştim! -diye sinirlenerek evine gitti.(1581)

Zühre, kendisinin hiçbir suçu olmadığını iyi biliyordu, artık Ahmet'in bu dünyada bütün arzularına erişemediğini görünce üzülyordu.(1582) Zühre kendi isteğine eremediği için ne yapacağını bilmiyordu.(1583)

İnsan böyle durumda dağ gibi çökerdi.(1584) Ahmet ağabey de gün geçtikçe çökmeye başladı.(1585)

Ahmet, hala düğünlere gidip, herkese yardım eder, güreş de yapardı.(1586) Ama önceki gibi değil, hiç keyfi yoktu.(1587) Düğünlerde gelin nasıl, damat nasıl -onu hiçbir şey ilgilendirmezdi, sokaklarda falan kimseye yardım etmiyordu.(1588) Güreş yaptığında bazen kaybediyordu sonra gülümseyip kenara çekilip duruyordu.(1589)

O, artık Ahmet ağabeye dönüşmüştü!(1590)

- İyi tamam.(1591) Bir ailenin on kişiden dokuz tanesi kadın olsa, tek erkeğin huyuna benzemezdi.(1592) Ahmet bir insan ile konuşmaya oturunca: Nasıl insansın -diye konuştuğunu kendisi anlayınca biraz utanıyordu.(1593) O, karısına kazan-tabak hakkında örnek verir, sinirli olduğunda da çocuklarına bağırır...(1594) Evi kız dolu diye arkadaşları yavaş yavaş Ahmet ile arkadaş olmaktan ayrılıyorlardı.(1595)

Zaman geçti Ahmet ağabeyin kızları artık büyüdü.(1596) En büyük kızı evlendi.(1597)

Ahmet ağabey çoğu zamanını fabrikada geçirir, ölsem-çalışarak ölsem, diye çok çalışıyordu, böyle yapıp zaman geçiriyordu.(1598)

Ahmet'in iş yerine, fabrikaya bir gün onun çocukluk arkadaşı Fazıl geldi.(1599)

- Seni görmeye geldim...(1600) Bana hediye ver!- dedi Fazıl Ahmet'e.(1601)

Sy:224

- Neden?(1602) Ne hediyesi? -diye sordu, düşünerek bakınca.(1603)
 - Senin büyük kızın Melahat mıydı adı?(1604)
 - Evet Melahat...(1605)
 - Yengem şimdi aramış...(1606) Kızının şu an çocuğu olmuş.(1607) İkizler.(1608) İkisi de beş kilodan...(1609) Oğlan çocuk!(1610)

Ahmet ağabey şaşırıldı.(1611) Sonra elindeki saatini verdi Fazıl'a sevindiği için:(1612)

- Buyur dostum!(1613) Hediye için sana yine borçluyum...(1614)

O, fabrikadan çıkınca, hemen evine koştu.(1615)

Avluda karşılaştığı Zühre'ye aniden kollarını kaldırıp sarıldı:(1616)

- Ben seni bilmez miyim hanım...(1617) Öleyim eğer bilmiyorsam.(1618) Sen bir adım sanrasını düşünerek iş yaparsın.(1619) Böyle kızlarım var demiyor musun?(1620).

O, artık yine Pehlivan Ahmetti.(1621)

ŞEHİRLİ GELİN(1622)

İlkbaharda on sekiz yaşına giren Nuriye, odasında morali bozuk oturuyordu.(1623) O, odasında otururken gürültü sesini duyar ama gözleri hiçbir şeyi görmezdi.(1624) Kafasına büyük başörtüsü sarmış, hiçbir şey yapmadan sadece oturur, uyku özlemiyle kirpikleri de ağırlaşmış.(1625)

- Herkes kalksın.(1626) Çabuk olun!(1627)

Nuriye'yi her taraftan kadınlar çembere almıştı.(1628) O sanki rüya görmüş gibiydi, güzel bir kıyafet giymiş oğlana gözü takıldı.(1629) Oğlanın gözleri kaşları, bakışı güzeldi.(1630) Ama oğlan biraz sinirli insana benziyordu.(1631)

Bir zaman Nuriye kendisinin at arabasında gittiğini, at arabasının ay ışıklarından beşik gibi kendisinin çalkalandığını hissetti, at sesini, yanındaki kadınların fısır fısır sesini duydu:(1632)

- Tabelçi miydi?(1633)

- Evet, namuslu insan bunlar...(1634)

Tesadüfen kafasını bir kadının omzuna koydu, uykudan gözleri kapandı...(1635)

Bir şeyler sesi geldi, kadınlar biraz korkmaya başladı.(1636) Nuriye gözlerini açtı ve etrafa

Sy:225

baktı her yer karanlık.(1637) Sonra sabah olmasını bekledi.(1638) Sabah oldu uzaklardan tavuk seslerini duyar, köpek seslerini duyar...(1639)

- İyi, geldik artık...(1640)

Etrafa güneş ışığı yüzünden rengi gitmiş duvarlar, hoş zemin kapılar göze batıyordu.(1641) At arabası durdu.(1642) Yüksek binaların kapı önünde ateş yakmışlar ve ihtiyarlar, bay bayanlar, çıplak ayaklı çocuklar, çok ses yapıyorlardı.(1643) Nuriye ateş önünde çirkin şapkalı, tek kaşlı adam ile yüz yüze geldi.(1644) Adam kollarına aldı ve ateşten geçirdi.(1645)

O yine odasına girdi ve oturdu.(1646) Yine bir şeylerin sesini duyar ama hiçbir şey görmüyordu.(1647) Nuriye o gün, anne-baba ailesini, arkadaşlarını, şehir ile vedalaştığını hissetti.(1648) Çocukluğunda annesini kaybedip, üvey anne elinde büyüdüğünü hatırlayıp, üzüldü.(1649) Babasının yanına bir iş ile gelip, bir kere gülümseyip bakmış, yüzü ve gözü güzel bir erkek arkadaşını hatırlıyor.(1650) Şehirle birlikte, hayatının bütün güzel hatıraları ile sanki vedalaşmış gibiydi.(1651)

“Hep şehre gideceğim diye düşündü Nuriye.(1652) -İzin verirlerse tamam; izin vermezlerse, kaçıp gideceğim!”(1653)

O zamanlar savaş bitmiş, insanların çoğu yaralı, yavaş yavaş kanat açıp uçmaktadır.(1654)

Nuriye'nin eşi Kadir Bey, onun babası Müslüm Baba, annesi Akile Hanım, - Ailede mutluluk herkese kısmet olmamış ağır bir zor hayat olmuş, ilk günden iyilik fakat merhamet gördü ve bunun gibi mutluluğun kıymetini bilmek lazım.(1655) Düğün gecesinde yaşanan kötülük yavaş yavaş unutulmaya başladı.(1656)

Onun küçüklüğü kukla bebeği kadardır.(1657) Esmer, boncuk yüzü, büyük gözleri güzellik bağışlar, incecik elleri onun inceliğinden kendine çekiyor.(1658) Nuriye evlenene kadar şehirde terzide çalışarak evine de yardım ediyordu.(1659) Ama o yine “Şehirli” kızıdı.(1660) Nuriye köy kızlarına hiç benzemiyordu.(1661) Nuriye'nin

Sy:226

gelin olduğu evin bir kapısı sokağa bir kapısı bahçeye bakıyordu.(1662) Kapı önünden başlayan patika bahçeyi geçirdi, bahçenin öbür tarafı pamuk tarlasıydı.(1663) Kapı önünden pamuk tarlasına kadar, insan attığı adımın da elleri büyük ve küçük iş ilişkileri dağınıktır ve insanları şımartmaya yeterdi.(1664) Gelin olduğu evde inek sağmak, yoğurt mayalamak, bahçe ve tarla işlerini hepsini öğrenmesi lazım.(1665) Nuriye kendine yabancı köy hayatına öğrenmesi gerek ya da şehir hayatına çabuk dönmesi lazım, yoksa başka çaresi yok...(1666)

Bereketli sonbahar günleri geldi.(1667)

Nuriye dünden bugüne kadar ev işlerini Akile Hanımdan öğrendi, yavaş yavaş ot yolmayı hem de inek sağmayı, tencere tabak taşınması hepsini onun yapması lazımdı.(1668) Lakin kaynanası boş oturmak istemiyor.(1669) Dağ gibi nine evin içerisinde sakin adımlar en çok evden depoya kadar, balkondan bahçeye kadar çıplak ayakları ile geçer, gah kapı önündeki yaşlı dutun gölgesinde gah bir damın üstünde grünürdü.(1670) Akile hanım tek bir yerde dinlense de gözü ile işleri yaptırır.(1671)

- Gelin hanım, siz de dinlenin.-dedi o Nuriye'ye.(1672)

- Bizim köy işleri size biraz ağır geliyor.(1673) Ben kendim yaparım.(1674)

Müslüm babanın da evde kendine göre işleri vardı.(1675) Yaşlı baba iki elini arkasında tutup, bahçede dolaşıyordu, bahçe ve meyve sebze işlerini tek başına yapardı.(1676) Onun koyu, eğik kaşları altında gözleri kibar bakardı ve Nuriye'ye yardım etmek istiyordu.(1677)

- Canım kızım, kendini çok yorma.-dedi yaşlı baba.(1678) -İş hiçbir zaman bitmez canım kızım...(1679)

Sonbahar geldiği için aileden tek bir kişinin pamuk toplaması için gitmesi lazım oldu.(1680) Akile hanım her işi kendi istediği için hemen tarlaya gitti.(1681)

Ama Nuriye kaynanasını durdurdu.(1682)

- Hayır, ben giderim...-dedi utanarak.(1683)

O pamuğun o kadar zor olduğunu bilmiyordu.(1684) Ne kadar terlediğinin farkında bile olmazdı,

Sy:227

başka kızlar 100-200 kilogram pamuk toplardı ama o on on beş, yirmi kilogram pamuğu tartıya götürüyordu, köy işlerinde beceriksiz olduğu için insanlardan çekiniyordu.(1685)

Bir gün Nuriye kocasına bunlar hakkında şikayet etti.(1686) Ama...(1687)

Kadir Bey yavaşça gülümsedi ve Akile hanımın konuşmasını tekrarladı:(1688)

- Evde kalsaydınız?... (1689) Bizim köy işleri size biraz zor gelir.(1690)

Yok, Nuriye Kadir Bey'e alışarak, ona hoşlandığına bakmadan, bu sözden biraz kalbi kırıldı.(1691) Ona acıdik zamanında, o her zaman insanlardan eksik yerim mi var diye düşünüyordu, insanlardan hiçbir yeri eksik olmadığını herkese ispatlamak isterdi.(1692) Pamuk probleminde de aynı oldu.(1693) Nuriye başka insanlara bakarak yaptığı işi yavaş yavaş toplama yollarını öğrenmeye başladı, onun gibi olan insanlardan eksik toplamaz oldu...(1694)

Yıllar bir bir geçiyordu...(1695)

Nuriye'nin ismi, güzel pamuk topladığı için gazetelerde yayınlandı...(1696)

Nuriye pamuk toplamakta ünlü olup, ona devlet para ve elbise hediye etti...(1697)

Nuriye'nin çocuğu oldu...(1698)

Sonbahar akşamında Müslüm Baba bahçeden eve yorgun geldi, yerine uzandı ve son nefesini verdi, dünyaya göz yumdu...(1699)

O sene babasının duası ile geçti.(1700)

Son sene baharda...(1701) Kendisinin hala şehirli olduğunu unutmayan, nasıl olsa da şehre geri dönüşü hakkında, düğünlerinden sonra da bu zamana kadar hiç aklından çıkmadı, Nuriye onun hakkında Kadir Bey'e konuyu açtı.(1702)

- Annem ile konuşalım,- dedi Kadir Bey düşünerek.(1703)

Akile Hanım balkona bakmış koltuğuna oturarak başını yere bakıp oturuyormuş.(1704)

- Tamam, -dedi o oğlu ile gelinine,- fakat ben gelmiyorum...(1705)

- Biz sizi nasıl tek başına bırakıp gideriz?(1706) Kayna-

Sy:228

-nasını gönderiyordu Nuriye.(1707) -Babam ile konuştuk hepimiz birlikte gideceğiz...(1708)

- Hayır, dedi anne yine.(1709) -Ben gitmiyorum...(1710) Siz rahat olun...(1711) Artık benim yerim babanın yanında, ben o insanı nasıl, kime bırakıp gideceğim...(1712)

Bu zamana kadar dişini sıkıp sabreden Nuriye, yine bir az daha sabretmesi gerektiğini hissetti.(1713) Belki de yaşlı kadın insafa gelir...(1714) Şu an ise onun tamam demesi biraz zor, ama yalnız bırakıp gitmek ondan da zor.(1715)

Aradan seneler geçti...(1716)

Nuriye şehri özlediğinde iki ya da üç gün gider, kendi kendini avuturdu...(1717)

Bir sene yazın o oğlan çocuğu Bahram'ı elinden tutup yürüterek şehre geldi...(1718)

Akşam vakti onun çocukluk evinde bir sofrada oturuyorlardı. (1719)

- Anneciğim, -dedi Nazar baba kızına, -çocuklardan yakın zamanlarda küçücük bir ev bize kaldı.(1720) Yer var eğer gelmek istersen...(1721) Ne yapacaksın, gelecek misin?(1722)

Nuriye bu sözlere hemen cevap vermedi.(1723) Biraz düşünerek:(1724)

- Bilmiyorum...-dedi düşünerek.(1725)

- Artık kaynanan da yok.(1726) Artık her şeyi kendiniz halletmeniz lazım...(1727)

Nuriye kalbinde bir ateşin yandığını ve söndüğünü hissetti.(1728) O oğlan çocuğunu şehre getirip mutlu etmeyi düşünmüştü ama Bahram'a bakınca bunu yapamadığını hissetti.(1729) Sonra onun hayalinden, köy hayatındaki bütün mutlu geçen zamanları, Müslüm baba, Akile hanım bütün ömür gözleri kapanmış köy hayatı her şeyi bir bir hatırladı.(1730) Nuriye bu şeylerin hepsinin kendi hayatında olduğunu anladı.(1731)

- Ha, anneciğim, niye sustun?(1732) -Nazar Baba ona gülümseyerek bakıyordu.(1733)

- Şehir iyidir, -dedi yine Nuriye.(1734) -Kendimce her zaman şehre döneceğim derdim baba...(1735) Ama şimdi bak-

Sy:229

-sam, şehirde doğmuşum köyde insan olmuşum...(1736) Köyden şehre nasıl gelebilirim?(1737)

Nazar Baba sessizliğe daldı.(1738)

Nuriye ertesi gün çocuğunun elinden tutup köye, kendi evine gitti.(1739)

SİHİRBAZ(1740)

Vakit akşam olmak üzere ama o koltukta oturarak kitap okuyordu.(1741) Sonra telefonu çaldı.(1742)

- Alo.(1743) Dinliyorum...(1744)

- Özür dilerim kim ile görüşüyorum?(1745)

- Siz benim ile görüşüyorsunuz.(1746)

- Hayır, şaka yapmayın.(1747) Burası neresi diye soracaktım aslında.(1748)

- Size neresi lazım?(1749)

- Hastane.(1750)

- Hayır, burası otel.(1751)

- Özür dilerim...(1752)

O telefonu yerine koyup, yine kitap okumaya devam etti.(1753) Ama zaman geçmeden yine telefon çaldı.(1754)

- Alo, hastane mi?(1755)

- Hayır.(1756) Ben...(1757)

- Özür dilerim, sizi yine rahatsız ettim.(1758) Bir saattir hastaneye ulaşamıyorum.(1759)

- Önemli değil...(1760) Ne oldu?(1761)

- Annem biraz rahatsız.(1762)

- Size acil mi lazım?(1763)
- Hayır, amcam doktor.(1764) Her zaman doğru düşerdi.(1765) Bu gün yanlış oldu.(1766)
- Tamam.(1768) Tekrar arayın, belki düşer.(1769)
- O yine telefonu yerine koydu.(1770) Ama elindeki kitapta geçen olayları hayal etmeye başladığında yine hayali bozuldu.(1771)
- Amca...(1772)
- Hayır, ben amcan değilim, yine ben.(1773)
- E, Allahım!(1774) Sizi de artık bıktırdım.(1775)
- Siz hangi numarayı yazıyorsunuz?(1776)
- Numaranın sonu altmış üç.(1777)
- Benim numaramın sonu altmış beş.(1778)
- E, cin vursun bu telefonu.(1779)
- Öür dilerim, saat kaç oldu?(1780) Benim saatim bozulmuş.(1781)
- Saat iki buçuk...(1782)

Sy:230

- Anneniz o kadar çok mu rahatsız?(1783)
- Evet!(1784)
- Önemli değil.(1785) Bir şey olmaz.(1786) Yapabilirsiniz.(1787) Beni aramaya devam edebilirsiniz.(1788) Zaten ben uyumuyorum...(1789)
- Teşekkür ederim...(1790)
- Hayır, ben size gerçekten söylüyorum.(1791) Çekinmeyin.(1792) Sizden bir ricam var.(1793) Doktor annenizi muayene ettikten sonra, bana bilgisi verin.(1794)
- Siz neden bilmek istiyorsunuz?(1795)
- Benim uykum gelse bile anneniz nasıl diye düşününce gözlerime uyku gelmiyor.(1796)
- Neden?(1797) Siz bizi tanımıyorsunuz.(1798) Yabancı adam...(1799)
- Bununla alakası yok.(1800)
- Komiksiniz.(1801) Hayatta hasta insan çok.(1802) Rahatsız insan çok.(1803) Siz hepsini düşününce gözlerinize uyku gelmese, bilmiyorum...(1804) Ben sizi kim diye soracağım?(1805)
- Bana Mihman abi ya da arkadaş Mihman diyebilirsiniz.(1806) Zaten ben odada tek başımayım.(1807)
- Tamam.(1808)

O yine kitap okumaya devam etti.(1809) Bir saat sakin geçti.(1810) Ama yine telefon bu sakinliği bozdu.(1811)

- Öbür dilerim Mihman abi.(1812) Siz misiniz?(1813)

- Evet, benim.(1814)

- Daha uyumadınız değil mi?(1815)

- Hayır.(1816)

- Bu kez doğru sizi aradım...(1817) Amcam başka doktor ile geldi.(1818) İğne yaptılar.(1819) Annem biraz iyileşti.(1820) Şimdi uyuyor...(1821)

- Sizin için sevindim.(1822)

- Biliyor musunuz, rica ettiğinize bakmadan, bir daha sizi rahatsız etmezdim.(1823) Ama size çok teşekkür etmem gerekiyordu...(1824)

- Neden?(1825)

- Biliyor musunuz, bence her bir insanın az çok kendine göre bakış açısı oluyor.(1826)

Dünyada çoğu insan önceden kendi rahatlığını düşünüyor...(1827) Lafın kısası, ben

bilmeden, bu gece fakat sizi rahatsız etmedim.(1828) Telefonda sizden başka yine iki

kişi ile karşılaştım.(1829) Bunlardan bir tanesi bana küfretti, sonra ağzına ne gelirse onu

söylemekten kendini tutamadı.(1830) İkincisi ise benim sesimi duyup-duymadan,

benimle bir yerlerde

Sy:231

buluşmak istedi.(1831) Siz, o insanlara benzemiyorsunuz.(1832) Sizin diğerleri gibi

düşünmemeniz beni şaşırttı.(1833) Sizin gibi insan bana hiç denk gelmedi.(1834)

- Aslında bunun gibi insanlar çok.(1835) Gerçekten...(1836)

- Olabilir.(1837) Kim bilir, belki de bana çok az denk gelmiştir.(1838) Ne olsa da ben

söylemek istedim.(1839) Bundan başka da yine...(1840)

- Alo.(1841) Neden sustunuz!(1842)

- Gerçeği söylesem, sizinle biraz sohbet etmek istedim...(1843)

- Neyi?(1844)

- Kendi sıkıntılarım...(1845) Ama önce size bir şeyler sormak istiyorum.(1846)

- Tabi buyrun...(1847)

- Siz galiba, bizim şehirden değilsiniz.(1848) Nerelisiniz?(1849)

- Taşkentliyim.(1850)

- Çalışmaya mı geldiniz?(1851)

- Evet.(1852)

- Siz her zaman, geceleri hiç uyumuyor musunuz?(1853)

- Hayır, arada sırada.(1854)
 - Gündüzleri uyuyor musunuz?(1855)
 - Hayır, gündüzleri çalışıyorum.(1856)
 - Böyle kendinize zarar değil mi?(1857) Niye uyumuyorsunuz?(1858)
 - Size nasıl anlatayım?(1859) Bazı zamanlar gece iki saat sabah bir saat uyusam yeter.(1860)
 - Kusura bakmayın.(1861) Ama böyle yaparsanız uzun ömür yaşamazsınız.(1862)
 - Sizin söylediğiniz doğru.(1863) Ama yapacak bir şey yok.(1864) Gündüzleri çok insanlarla buluşuyorum.(1865) Sohbet ediyorum.(1866) Sonra bazen çok heyecanlı olduğumdan gece gözlerime uyku gelmiyor.(1867)
 - Peki, uyumadan ne yapıyorsunuz o zaman, arkadaş misafir?(1868)
 - Okuyorum.(1869)
 - Neyi?(1870)
 - Ayniyn'i...(1871)
 - Sadriddin Ayniyni mi?(1872)
 - Evet.(1873)
 - Sıkıcı değil mi?(1874)
 - Hayır.(1875)
 - Bana aslında önceden biraz sıkıcı gelmişti...(1876)
 - Bu terbiyeye bağlıdır.(1877) İnsan ciddi kitapları okursa kendi kendine terbiye gösteriyor.(1878) Aslında bazı insanlara Dostoyevski de sıkıcı geliyor.(1879)
- Sy:232
- Kim bu, Dostoyevski?(1880) Ben bilmiyorum.(1881)
 - Ünlü bir yazar.(1882)
 - Ben çok az okudum.(1883) Kombine çalışıyorum.(1884) Çok kitap okumaya zamanım yoktu.(1885) Lisede okuyordum.(1886) Ama artık liseyi bitireli beş sene oldu...(1887)
 - Özür dilerim, ben sizin ile sert konuşmadım.(1888)
 - Hayır...(1889) Benimle sert konuşabilirsiniz.(1890) İnsana bazen açık konuşmalar lazım.(1891)
 - Benim şuan okuduğum kitap tarih.(1892) Güzel yazılmış.(1893)
 - Siz tarihi mi seviyorsunuz?(1894)
 - Gerçeği söylesem, her sene bilimler de.(1895) Yavaş yavaş...(1896) Ben önceden beri bir şeyleri düşünüyorum.(1897) Ben uyurum, ama ya siz?(1898) Yarın işe gitmeyecek misiniz?(1899)

- Ben alışmışım...(1900) Bir zamanlar hayat gözlerimize ayna gibi gözükiyordu.(1901)
- Yavaş yavaş bu dünyanın bütün sıkıntılarına alışmışız.(1902)
- Siz bana bir şeyler söylemek istiyordunuz.(1903)
- Evet, unuttum.(1904) Siz benden çekinmiyor musunuz?(1905)
- Hayır, çekinmiyorum.(1906) Ben aslında sizin hakkınızda kötü düşünmüyorum.(1907)
- Neden?(1908) Siz beni nereden tanıyorsunuz?(1909)
- Mesela, böyle konuştuğunuzdan, sesinizden...(1910)
- Sesim mi?(1911) Bu kez yalan söylediniz.(1912) Benim sesim çok kötü.(1913)
- Kaba.(1914) Kendim de biliyorum...(1915)
- İlk başlarda sizin yüzünüz leke diyelim.(1916) Bundan sonra o yüzün tatlı, güzel olduğuna göre, çirkin olması iyidir.(1917) Bu kalbimin doğrusu için güvencesidir.(1918)
- Siz benim karakterimin nasıl olduğunu bile bilmiyorsunuz!(1919)
- Tahminen.(1920) Siz güzel bir insansınız...(1921)
- Yanıldınız.(1922) Benim boyum orta.(1923) Bu iyi.(1924) Burnum yüzümden de büyük.(1925) Kendim de kapkara bir insanım, Habeşlere benziyorum.(1926)
- Ben yanılmadım.(1927) Siz biraz kendinizi küçümsüyorsunuz.(1928) Bundan başka da her insanın güzelliği vardır.(1929) İnsan kendinin nasıl olduğunu, şu güzelliğe yakışır işler yapması lazım.(1930) Bundan sonra onun yüzüne daha da nurlandı...(1931) Ben sizi böyle insan olduğunuzu hayal ettim.(1932)

Sy:233

- O zaman ben çirkin değilim değil mi?(1933)
- Hayır.(1934) Alo!(1935) Siz niye sustunuz?(1936)
- Özür dilerim.(1937) Aynaya bakmıştım.(1938)
- Niye, ağlıyor musun?(1939)
- Kendim...(1940) Özür dilerim...(1941)
- Allah'ın işine bak ki, ayna benim sözümü tasdiklemezse?(1942)
- Bilmiyorum.(1943) O kadar çirkin değilim galiba.(1944)
- Biz konudan çok fazla saptık, siz bana bir şeyler söyleyecektiniz?(1945)
- Artık o sözü söylememe gerek kalmadı.(1946) Neyse bu kere söyleyeyim.(1947) Ben bir oğlanı seviyordum.(1948) On sene beraber okuduk.(1949) İlişkimiz iyiydi.(1950)
- Aramızdan hiçbir zaman kara kedi geçmedi.(1951) Okulun son yılında pamuğa gittik.(1952) Şehirli öğrenci olmamıza rağmen, pamuğu ilk defa görmüyoruz.(1953)
- Lakin o sene şartları çok ağırdı nedense.(1954) Gittiğimiz köyde bizi güzel karşıladılar,

erkek ve kız çocukları hepimizi büyük çadıra yerleştirdiler.(1955) Yardımcılara ayrılmış olan, uzun sürülerden birisinde kızlar, diğerinde erkek çocukların uyuduğu böyle çadırlar bu zamanda varmış bu köyde.(1956) Köy yerlerinde böyle şeyler vardır, görmüşsünüzdür.(1957) Lafın kısası kapı, ana kapı yok her yer kapkaranlık.(1958) Sanki bunların hepsi uyumuyor, fare ve karıncalar ayakaltında dolaşıyor...(1959) Lafın kısası bir gün sabahtan yağmur yağdı.(1960) Uyandıktan sonra, köyün muhtarı bizim yatakanemize gelip bizden tarlaya çıkmamızı istedi. (1961)Çocuklar yatakanemizin kapısına toplandığı zaman, ben direk muhtarın yanına gittim.(1962) “Muhtar dede şimdi biz nasıl pamuk toplayalım!” dedim.(1963) “Yer daha kurumadı, biliyorum, şimdi toplarsınız.”-dedi muhtar.(1964) “Yer daha kurumamış, dizimize kadar çamur.”, dedim ona.(1965) -Size pamuk lazım.(1966) Tamam.(1967) Toplarız...(1968) Ben size başka bir şey sormak istiyorum.(1969) -Buyur kızım sor, dedi muhtar.(1970) “Sizin köyünüz zengin mi ya da fakir mi?”(1971) -“Bizim köyümüz zengin, milyoner!” dedi gururlanarak muhtar.(1972) “Köye her yıl yardımcılar geliyor mu?”(1973) -“Evet her yıl.(1974) Teşekkür ederim sizlere!”(1975) -“Tamam bugünkü yağmur doğanın işi elemanlara birazcık imkan yaratsanız olmaz mı?(1976) Şu çadırda kendiniz uyur muydunuz?”(1977) Muhtar bir anda kıpkırmızı oldu:(1978) “Doğru söylüyorsun kızım.(1979) Hata bizde!” -dedi...(1980)

Ben o zaman çocukluk yapıp, yanlış konuştum.(1981) Lakin muhtar sabırlı insanmış, benim konuştuklarıma darılmadı.(1982) Yaşı

Sy:234

büyük öğretmenlerimiz de bana bir şey demedi.(1983) Fakat bir kişi...(1984) Sübhan - benim sevdiğim çocuk, pamukta muhasebe işini kendisi üstlendi.(1985) O her akşam idarede muhtar ile görüşürdü.(1986) Sübhan o zaman ocak başında, kazan yıkayan işçinin yanında üzülerek oturuyordu.(1987) Ben muhtar ile konuşurken, ona dikkat etmemişim, beklemediğim anda yanımda dikiliverdi.(1988) “Sen büyükler ile tartışma, anladın mı?(1989) Sen pamuğu topl!” -dedi o bana.(1990) Ben bu Subhan’ın kendisi mi yoksa değil mi diye şaşırdım.(1991) İkimizin ilişkisini bilen öğrenciler bu duruma şaşırdılar.(1992) Onları görünce daha da sarsıldım.(1993) Sonunda, Subhan’a bir şeyler demeden kolumu sallayarak ileri gittim.(1994) Akşamüstü Subhan bir şeyler olmamış gibi yanıma geldi.(1995) Ben küsüp oturduğum için, yüzümü diğer tarafa çevirdim.(1996) O beni anlaması gerekirken: “Sen kendini ne zannediyorsun, senin gibi kızlar çok.” -dedi...(1997) Ben o zamana kadar hayatın acımasız olduğunu, kişilerin rahatça kötü işler yapabildiğini bilmiyordum.(1998) Ayrıca, en yakın insanlar bile sana

kötülük yapabileceğine inanmıyordum.(1999) Hayattan ve insanlardan soğudum.(2000) Bundan başka da o zamana kadar kendim nasıl bir insan olduğumu düşünmemiştim.(2001) Artık kendi yaptıklarından utanarak, insanların gözlerine düşmemek için uğraştım...(2002)

- Gerçeği söyleyen kişi bazen kötü gözüküyor.(2003) Neden, siz bunu bilmiyorsunuz?(2004)

- Yok.(2005) O günden itibari ile yüreğimde bir taşı taşıyormuşum.(2006) Sizinle konuşunca derdim biraz hafiflemiş gibi hissediyorum.(2007) Sizden sorularıma cevap aldığım için aldanmadığımı hissediyorum.(2008) Gönlüm biraz rahatladı.(2009)

- Hayatta gerçekler için çoğunlukla azap çekmek gerekir.(2010) Ama yapacak bir şey yok.(2011) “Serçeden korkan ekin ekmezdi...”(2012) Herhangi biri sana kalabalık yaptı diye hiçbir zaman ona kızıp sinirlenip hayata ve insanlara küsmemek lazım.(2013)

- Ben sizi anladım...(2014) Özür dilerim...(2015) Siz artık dinlenin.(2016) Ben de.(2017) Fakat ondan önce...(2018) Bizim şehrimizde daha çok mu kalacaksınız?(2019) Size bunu sormak isterim.(2020)

- Yok.(2021) Yarından sonra gidiyorum.(2022)

Sy:235

- Ben sizi akşamüstü arasam olur mu?(2023)

- Tabi ki de.(2024)

- Teşekkür ederim.(2025)

O ertesi gün otele çok geç saat gece on ikilere yakın geri döndü.(2026) Kız bu zamana kadar aramış olabilir, artık beklemenin gereği yok, diye düşündü.(2027) Yatağına uzanıp biraz dinlenmiş gibi oldu.(2028) Sonra yerinden kalkıp, hazırlanmaya başladı.(2029)

Aynı dün akşam gibi yine telefon çaldı.(2030)

- Alo, misafir abi?(2031)

- Evet.(2032)

- Selamın aleyküm.(2033)

- Aleyküm selam.(2034) Siz acaba biraz önce beni aramadınız değil mi?(2035)

- Hayır.(2036) Akşam arada sırada uyuyorum, dediğiniz için bu zamana kadar sizi rahatsız etmeye korktum.(2037)

- Ben bu gün biraz dışarıda dolaşırken geç kaldım.(2038) Anneniz nasıl, iyi mi?(2039)

- Annem iyi.(2040) Size bir şey sorduktan ama bana küsmüyorsunuz değil mi?(2041)

- Neyi?(2042)
- Neden sokakta dolaşırken geç kaldınız?(2043)
- Bir iş yüzünden.(2044)
- Sizin işiniz o kadar çok mu?(2045)
- Çok.(2046) Ama her zaman böyle değil.(2047)
- O zaman bugün siz yorulmuşsunuz.(2048) Ben sizi rahatsız ettim.(2049)
- Siz beni rahatsız etmiyorsunuz.(2050)
- Merak ediyorum, siz ne iş yapıyorsunuz?(2051)
- Benim işim herkes ile buluşarak konuşmak.(2052)
- Çok komik, bunda amaç nedir?(2053)
- Size nasıl anlatayım acaba?(2054) Ben bu sene kırk yaşına giriyorum.(2055) Önceden herşey kolaydı.(2056) Ama anladım ki son zamanlar hayatımın çoğu senesini boşuna harcamışım.(2057) Bu yüzden çok üzüldüm.(2058) Bundan başka da huzursuz olacak şeyler kalbime dokunuyor.(2059) Ben insanlarla buluşarak bu kalbimdeki şeyleri kovmalıyım.(2060)

Sy:236

- Ben hayatta böyle iş var diye hiç duymamıştım.(2061) Biliyor musunuz, ben dün sizin hakkınızda çok düşündüm.(2062) Siz bizim gibi insanlar için iyi davranan, saygı gösteren çok iyi bir insansınız diye.(2063)
- Hayır, o kadar değil.(2064)
- Sonra, kendimce sizi şehrli insan diye düşündüm.(2065)
- Neden şehrli?(2066)
- Önceden annem her kere hasta olduğunda, bir hafta, on gün yerinden kalkamıyordu.(2067) Bu kez hasta olduğunda hemen yerinden kalktı.(2068) Sabah baktım, yüzü ve gözleri aynı eskisi gibi.(2069) Akşam işten geldiğimde, annem iyi olmuş ve güzel keyifle mutfakta yemek yapıyor.(2070) Böyle hiçbir zaman olmamıştı.(2071) Bundan başka kendim de...(2072) Bütün gün nedense sevinerek zevkle gezdim.(2073) Arkadaşlarım da şaşırarak, sana ne oluyor bugün çok değişiksin, dediler...(2074) Benim adım Zühre.(2075) Alo...(2076) Niye sustunuz?(2077) Neden adımı söylediğimi anlamadınız mı?(2078)
- Hayır.(2079)
- Ben hiç olmazsa sizin adınızı bilmeliyim.(2080) Sizin adınız Mihman değildir herhâlde?(2081)

- Hayır.(2082) Tabi ki de benim adım misafir değil.(2083) Fakat ben şu an buna gerek yok diye düşünüyorum.(2084) Sizin için ben sadece bir insanım.(2085) Tamam, Bekçi de.(2086) Sihirbaz deseniz de olur.(2087) Seçim sizin.(2088) Kerim, Ahmet, Yoldaş deseniz de olur.(2089)

- Tamam.(2090) Adınızı söylemezseniz söylemeyin.(2091) Lakin mesleğinizi bile söylemediniz.(2092) Yoksa mesleğinizin de mi adı yok?(2093)

- Neden?(2094) Gazete ve dergilere her türlü gerçek yalanları yazıyorum.(2095) Önceden daha çok yalanları yazıyordum.(2096) Yavaş yavaş gerçekleri yazmayı öğrendim...(2097) Gazeteci, diyorlar mıydı?(2098)

- Kitaplarınız da vardır!(2099)

- Var...(2100)

- O zaman yazarınız.(2101) Ben sizin her halde böyle bir kişi olduğunuzu hissetmişim.(2102) Ama bunun hakkında düşünmeye korkmuştum.(2103) Çünkü sonra sizi bir daha arayamazdım.(2104) Yazarlar çok ilahi insanlar.(2105)

- O kadar da değil.(2106) Yazıcılar da çok çeşitli insanlar...(2107)

- Bilmiyorum.(2108) Olabilir...(2109) Ama siz yine değişik bir insansınız.(2110)

- Benim de diğerlerinden farkım yok.(2111) Kusur-

Sy:237

-larım o kadar çok ki söylemek değil, hatırlamaya bile utanıyorum.(2112) Ben aslında bütün hayatımdaki yaptığım hatalardan üzülüp, onları nasıl doğrulamak için, neler yazmalıyım.(2113)

- Siz hiçbir zaman bana adınızı söylemeyeceksiniz.(2114) Ama ben sizin kitaplarınızı bulacağım ve okuyacağım.(2115)

- Eğer benim kitaplarımı beğenirseniz okuyabilirsiniz.(2116) Eğer beğenmezseniz okumanıza gerek yok.(2117)

- Sizi binlerce kişi tanıyor.(2118) Neden benim buna hakkım olmuyor?(2119)

- Ben aslında kimselere kendimi tanıtmam.(2120)

- Ben istersem, sizi herkesten sorup kolayca bulabilirim.(2121) Otel!(2122)Telefon numaranız var.(2123) Ama böyle yaparsam bana yakışmaz.(2124) Böyle sanki hıyanete benziyor.(2125) Kendim için değil, ben size ihanet etmek istemiyorum.(2126)

- Teşekkür ederim!(2127)

- Siz beni yanlış anlamayın.(2128) Gerçek söz.(2129) Ben sizi bir görseydim.(2130) Nasıl insan olduğunuzu...(2131) Ben sizin gibi insanı konuştuğumdan, sesinden nasıl

bir insan olduğunu hissedemiyorum.(2132) Hiç olmazsa uzaktan bir bakmak isterdim...(2133) Siz yarın gidiyor musunuz?(2134)

- Sabahtan...(2135)

- Sabah, Salı...(2136)

- Zaten bunun önemi yok.(2137)

- Biliyor musunuz, biz evde Fatıma ve Zühreydik.(2138) Fatıma küçükken öldü.(2139)

Sonra babamı da kaybettik.(2140) Sonra ailede annem ile ikimiz kaldık.(2141) Bundan

başka da benim hayatımda dün size anlattığım olay oldu...(2142) İnsanın bazen iyi

sözlere ihtiyacı oluyor.(2143) Bir insan ile böyle konuşmaya.(2144) Ben artık sizin kim

olduğunuzu tanıdığımdan sonra, sizi rahatsız edip, uzun zamanınızı aldığım için, çok

özür dilerim.(2145) İyi ve kötü sözlerim için.(2146)

- Önemli değil...(2147) Ben dün, önceden sizin biraz zorluk çektiğinizi hissettim.(2148)

Sonra kendimce, sizin bütün hayatınız önde, siz çok mutlu oluyorsunuz, diye

düşündüm.(2149)

- Gerçekten mi?(2150) Eğer ben gerçekten mutlu olsam, size bunu

söylemeliydim.(2151)

- Hayır.(2152) Ben sizden haber beklemem, mutlu olduğunuza inanmamış gibi

oluyorum.(2153) Ben ise, buna çok inanıyorum...(2154)

- Ben artık sizi mutlu zamanlarda da, mutsuz

Sy:238

zamanlarda da hatırlıyorum.(2155) Ben artık sizi hiçbir zaman unutmam, Mehman

abi!(2156)

Ertesi gün bir olay oldu.(2157)

O giderken otel kapısından çıktığında, karşısındaki parkta, biraz siyah gibi ama

çok güzel, gözleri de parlayan bir kızın dolaşiyor olduğunu gördü.(2158) Kız, parkta

sadece dolaşanlara benziyordu, sonra otel kapısının önünde gördüğümde, dikkatli

bakıyor, sonra yok bu değil der gibi yüzünü çeviriyordu.(2159) Kız ona da uzaktan

dikkatli baktı ve yok, bu değil, diye düşündü galiba, yüzünü yavaştan çevirdi.(2160)

O da kendini sanki kıza bakmıyormuş gibi yaptı ve arabaya bindi, havaalanına

gitti...(2161)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

ä'lâçi: üstün başarılı öğrenci	âdât: adet, alışkanlık
âbâd: mamur	âdâtdâ: genelde
âbdâst: abdest	âdâvât: düşmanlık
Âbdukârim: Abdulkerim(özel isim)	âddiy: sıradan, basit
Âbdurâhim: Abdurrahim(özel isim)	âdim: adım
âbi: abi	âdmi: adi, sade
axır: ya, ki	âdres: adres
âbrâz: sembol	aerâpârt: havaalanı
âbroy: itibar, otorite	âft: yüz, çehre
âcâb: şaşılacak, şaşırtıcı	âgâh bol-: uyanık bulun-
âcâbâ: acaba	âgâr: eğer
âcib: acayip, şaşırtıcı	âğayni: arkadaş, dost
âcin: buruşuk, kırışık	ağdâr-: yık-, devir-
âciz: aciz, zayıf	âğır: ağır, güç
âcrâl-: ayrıl-, boşan-	âğız: ağız
âç: aç	âğrin-: hastalan-
âç-: aç-	âğrıq: ağrı
âççıq: acı	Ähâdxân: Ahadhan(özel isim)
âççıqlân-: sinirlen-, kız-	âhâmiyât: önem
âçık: açık	âhâmiyâtsiz: önemsiz
âçil-: açıl-	âhâng: ahenk, tonlama
âçin-: acı-	âhistâ: yavaş
âçıq: açık	Ähmâd: Ahmet(özel isim)
âçiq-âydin: apaçık, net	âhvâl: durum, hal
âçlik: açlık	âhyân-âhyândâ: bazen, zaman zaman
âç-qızıl: açık kırmızı	âilâ: aile
âdâbiyât: edebiyat	âkâ: ağabey
âdâbiyâtçi: edebiyatçı	âks: yansıma
âdâm: adam	âksinçâ: tersine
âdâş-: yanıl-, yolunu kaybet-	âlâ: rengârenk
âdâş: adaş	âl-: al-

äläm: keder, üzüntü	änä: şu
älâmät: işaret, belirti	änä: anne
äläm: dünya	änâyi: saf
älängä: alev, ateş	änçä: birkaç, çok
älâv: alev, ateş	ändäk: biraz
älâyikum: aleykümselam	Ändicân: Andican(yer adı)
älbättä: tabiki, elbette	änglä-: anla-
älçä: vişne	anıq: kesin, net
âld: ön, ileri	anıqlä-: belirle-
Äli: Ali(özel isim)	âpä: abla
âl-: al-	âppâq: bembeyaz
âlicänâb: alicenap	âq: beyaz
âliftä: şıklık düşkünü	aqalli: hiç olmazsa
âlis: uzak	âqar-: ağar-, beyazla-
âliş-: savaş-, mücadele et-	âq-: ak-
Alişer: Alişer	âqibät: sonuç
âliy: yüce, yüksek	Äqilä: Akile(özel isim)
Ällâ: Allah(özel isim)	âqıl: akıl
älläkäy: her yer	âqımig: akım
ällämähälgä: geç vakit	âqköngil: temiz kalpli
älläneçuk: mefhum	âqşâm: akşam
ällänimälärni: belirsiz	âr: ar, namus
älläqaçân: vaktiyle, bir zaman	ârâ ber-: süsle-
älläqayer: bir yerden	ârä-çirä: ara sıra
älläqaysi: bir, biri	ârä: ara
âl-: al-	äräläş: karışık
älti: altı	ärälğ: aralık, ara
ältmiş: altıncı	ârâm: rahat, huzur
âmäd: şans, uğur	ärävä: araba
ämäl: görev	äröz: dargınlık
âmbâr: ambar	ärdäqlä-: iyi bak-
ämir: emir, han	ârıq-âzğın: zayıf
ämmâ: ama	ârqa: arka
ämmäm: hala	ârtıq: artık, fazla

ártıqçä: fazla, gereksiz	ätläs: kuma, elbise
ärzimäs: önemsiz	ät-: at-
ärzi-: değerli ol-	äträf: etraf, civar
ärzu: arzu, istek	ätvâr: karakter
äsäb: sinir	äuditâriya: konferans salonu
äsäbi: sinirli, asabi	ävârä: zahmet
äsân: kolay	äväylä-: koru-, sakın-
äsär: eser, yapıt	Ävâz: Avaz(özel isim)
äsäsän: esasen	ävâz: ses
äsäs: esas, temel	ävç: hız
äsâyiş: güvenlik	ävqat: yemek
äs-: as-	ävqatlän- yemek yemek
äskär: asker	avtobus: otobüs
äsli: aslı, esasen	ävut-: avut-, teselli et-
äslidä: aslında, gerçekte	ävväl: önce
äsmân: gökyüzü	ävvälâ: evvela, her şeyden önce
äsnâ: an	äxır: son
äsrä: koru-, sakla-	axlat: çöp
ästä: yavaş	ây: ay
ästänä: eşik	âyä-:acı-, esirge-
ästäsekin: yavaşça	âyâğ: ayak
äst: alt	âyâl: kadın
âş: aş	âyänçli: acınacak
âşıq: fazla, çok, aşık	âyâq: ayak
âşir-: yükselt-, artır-	âyâz: ayaz
âşpâz: aşçı	âyb: ayıp, kusur
âşqâl-däşqâl: eşya	âybdâr: suçlu
âşxânä: yemekhane	âyblä-: ayıpla-,kına-, suçla-
ät: ad, isim	âyblän-: suçlan-
ätä: baba	âydin: ışıklı, açık
ätä-änä: anne baba	âyim: anne
ata-: de-, ad ver-	âyir-: ayır-
ätigi: topu topu	äylänä: daire, halka
ätir-: otur-	äylän: dön-, dolaş-

âymullâ: bayan imam	bâhs: bahs
âynâ: ayna, cam	bâlâ: bela, felaket
âyni: aynı	bâlâ: çocuk
âynıqsâ: özellikle	bäländ: yüksek
âyiril-: ayrıl-	bälki: belki
âyrim: bazı	bâl-: ol-
âyt: de-, söyle-	bämâ'ni: akıllıca, zekice
âyvân: eyvan	bänâgâh: sessiz
âz: az	bänd: meşgul, dolu
âzâb: azap, ızdırap	bâq-: bak-
âzâmât: delikanlı	Bâqicân: Bakican
âzân: ezan	baqır-:bağır-
âzginâ: azıcık	baqırîb-çaqır-: bağırıp çağır-
âzğın: zayıf, arık	baqrây-: anlamsız bak-
âz-: az	baquvvât: kuvvetli, güçlü
âziz: aziz, kıymetli	bâr-: ver-
ba'zân: bazen	bâr-: git-
bâbâ: dede	bârâ-bârâ: giderek, gitgide
bâcâr-: becer-, yerine getir-	bârâq: güzel
bâcâ: bacanak	bârâvâr: eşit, denk, birlikte
bâçâ: çocuk	bârbâd: kötü
bâçkânâ: hafif, ciddi	bâr-budini: varını yoğunu
bädân: beden	bârçâ: bütün
bädâvlât: devletli	bâr: var
bâdcâhl: sınırlı, öfkeli	bâri: hep, bütün
bâğ: bağ, bahçe	bâribir: hepsi aynı
bâğlâ-: bağla-	bâr-: git-
bâğlıq: bağlı	bâri: beri
bağır: göğüs, bağır	bârlığ: varlık
bâhâ: kıymet, değer, fiyat	bârmâğ: parmak
bâhânâ: bahane	bârtârâf: bertaraf
bâhâr: ilkbahar	bârvaqt: erken, erkenden
Bâhrâm: Behram	bârvâstâ: cüsseli
Bâhri: Behri	bâr-yoqlig: varı yoğu

bäs: yeter!	befâydä: faydasız
bäs-:bas-	begânä: yabancı
bâsıq: ağırbaşlı	begünâh: günahsız
bäsmä-bäs: bas bas	beğam: gamsız
bâşärä: surat, yüz	beğubâr: berrak, temiz
bâş: kafa, baş	behäd: pek çok, sozsuz
bâşlä-:başla-	behâl: halsiz
bâşpänä: barınak	beıxtiyâr: gayri ihtiyari
bâşqaçä: başka, farklı	bekâr: işsiz, boş
bâşqa: başka	bekârçi: bo, işsiz
bâşyäläng-âyäqyäläng: başı ayağı çıplak	bekät: durak
bätämâm: tamamen	belänçäk: salıncak
bâtin-: cesaret et-	bel: bel
bâtir: genç, yiğit	bemälâl: rahatça, telaşsız
bättär: beter	bemaqsad: gayesiz, amaçsız
baxmäl: kumaş	bemâr: hasta
baxtli: mutlu	bemävrid: vakitsiz
Bähri: Behri(özel isim)	bepärvä: kaygısız, tasasız
baxş etmâq: bağışla-	bepâyân: uşsuz bucaksız, sonsuz
baxt: baht	berirâq: daha uzak
baxtiyâr: mutlu	berk: kapalı
baxtiyârlık: mutluluk	ber-: ver-
bây: zengin	beruh: ruhsuz
bâyä: yakında	besäs: sessiz
bâyân: beyan	besäväd: okuma yazma bilmeyen
bäyräm: bayram	beş: beş
bây: zengin	beşäfqat: şefkatsiz
bâzâr: pazar, çarşı	beş- âlti: beş altı
bâzm: ziyafet, şölen	beşik: beşik
beâyâv: acımasız	bet: yüz, çehre
beâzâr: yavaşça	bevä: dul
becâ: dertli	bexâsdän: aniden
beçärä: çaresiz	bezäk: süs
bedävâ: decasız, şifasız	bezä-: süsle-, beze-

bezâr: bık-, usan-	böläk: bölük, parça
bezâvtä: rahatsız	böl-: böl-
bibi: nine	bölib-bölib: kesik kesik
bil-: bil-	bom-boş: bomboş
bilän: ile	böri: kurt
bildir-: bildir-	böridäy: kurt gibi
binâ: bina	boş: boş
bıqın-: gizlen-	boşâ-: boşalt-
bir: bir	boyınbâğ: şal, kravat, tasma
birâdär: birade, dost	boyın: boyun
birâq: fakat	boysun-: bağlı ol-
birâr: herhangibir	boz: kabut
birâv: birisi	buzil-: bozul-
bir-biridän: birbirinden	bu: bu
birbirigä: birbirine	bucmäy-: büzül-, kırış-
birdäy: aynı	buğdâyräng: buğday rengi
birdek	bük-: bük-
birgä: birlikte	bükil-: bükül-
bir-ikki: bir iki	bu: bu
birinçi: birinci	bulut: bulut
birin-sirin: bir bir	bunaqa: bunun gibi, böyle
birlä: birlikte	bunçä: bu kadar
birläş-: birleş-	bundäy: bunun gibi
birmä-bir	burçäk: köşe, kenar
birtäläb: tek tek	burç: borç, vazife
bit-: bit-, büyü-	bürdä: parça
bitköz: bit gözlü	bur-: döndür-, kıvrır-
bittä: bir tane	bürgüt: kartal
biz: biz	bürişib-bücmäyib: kıvrılarak
boğıl-: boğul-	burişiq: buruşuk
bopla-: başar-	buriştir-: buruştur-
boş: boş	bürkä-: ört-, sarmala-
boy: boy	burun: burun
bol-: ol-	Buxârâ: Buhara(yer ismi)

buyân: bu yana, beri	cönâ:- git-
buyüm: eşya	cörâ: arkadaş, dost
buz-: boz-	cörâcân: dostum
buzil-: bozul-	cüft: çift
bugün: bugün	culdur: yırtık pırtık, eski
bür-: bur-	cumä: cuma
bütün: tam, bütün	cur'ât: cüret
bütünlây: tamamen	curnäl: dergi
cäbr: zulüm	cussä: vücut
cäfâ: cefa	cuvân: kız, genç kadın
cağ: çene	cüdä: büyük
cähl: öfke, sinir	cürnälist: gazeteci
cälä: sağanak	cüssä: gövde
cälb et-: çek-	çâğ: çağ
cänâzä: cenaze	çâl: yaşlı
cäncäl: kavga, tartışma	çalğı-: dağıl-
cânginäm: canım	çälin-: çal-, rastla-
cân: can	çämä: tahmin
cävâb: cevap	çämbäräk: başörtüsü
cävân: dolap	çängäl: pençe
cây: yer	çängällä-:pençele-
câyleş-: yerleş-	çäp: sol
cäzâ: ceza	çâpân: kaftan
câzibä: cazibe	çaq-: kır-
ciddiy: ciddi	çaqır-: çağır-
ciğär: ciğer	çaqnâ-: parla-
cil-: yerinden kımıldat-, kay-	çärçä-: yorul-
cildir-: kaydır-	çärçâq: yorgun
cim: sessiz	çâr: dört
cimlik: sessizlik	Çârminâr: Çorminor(özel isim)
ciringlä- : cırinkla-	çärx: çark
cismâniy: bedenle ilgili	çärxpäläk: çarkıfelek
ciyân: yeğen	çây: çay
cön: basit, sade	çây-çäqa

çâynäk: çaydanlık	çötkä: fırça
çâyqâğâz	çöz-: uzat-
çayqa-:çalkala-	uçrâş-: karşılaş-
çehrä: yüz	çuçmäl: tatsız
çek: sınır	çumçuk: serçe
çek-: iç-	çulğa-: sar-
çeksiz: sonsuz	çumçuq: serçe
çet: kenar, dış	çuqur: çukur
çıq-: çık-	çüst: çirkin
çidä-: katlan-, dayan-	çünki: çünkü
çigäl: dolaşık	däbdürüsdän: aniden
çimçilä-: çimdikle-	dädä: baba
çimildıq: gerdek	dädil: cesur
çimir-: buruş-	dädil: cesur
çinäkäm: asıl, hakiki	däf'ä: kez, defa
çin: doğru, gerçek	dâğ: leke
çindän: gerçekten, sahiden	dağal: kaba
çipqân: çiban	dähşät: dehşet
çıqar-: çıkar-	dâim: daima
çirâq: yağ lambası	dâimâ: daima
çirây: yüz, çehre, güzellik	dälä: kır, tarla
çirâyli: güzel	dälälät: kanıt
çirpiräk: çırpı gibi	däldä: gayret et-
çizıq: çizgi	däm: an
çol: yaşlı erkek	dâmlä: baş
çöçi-: kork-, ürk-	dâmlä-imâm: hoca imam
çök-: çök-, bat-	dâmlä: hoca, öğretmen
çöm-: suya dal-	daqıqa: dakika
çömil-: yıkan-	däräcä: düzey, seviye
çong: geniş	däräht: ağaç
çöntäk: cep	däräk: haber, delil
çöp: çöp	därçä: küçük pencere
çörilik: cariyelik, esirlik	därd: dert
çötir: pütür	därgumân: şüpheli

därhâl: hemen	dönyâ: dünya
därrâv: hemen, aniden	döppei: takke
därs: ders	döst: dost, yakın arkadaş
därvâzâ: büyük kap, ana kapı	döstlik: dostluk
däryâ: deniz	doxtor: doktor
Dâstâyevskiy: Dostoyevski(özel isim)	drämâ: dram
dästâk: destek	duâ: dua
dästurxân: sofra	dumälâ-: yuvarla-
dästxat: el yazısı	dünyâ: dünya
dästyâr: yardımcı	dürüst: iyi, doğru
dâşqâzân: büyük kazan	e'tibâr: itibar
dävâ: deva	e'tirâz: itiraz
dävâm: devam	et-: ulaş-, yet-
dâvdirâ-: ne yapacağını şaşır-	yedirib-içirâdi
dävrâ: grup, topluluk	egâ: sahip
dävr: devir, çağ	eg-: eğ-
daxl: müdahale	egiz: ikiz
däydi: derbeder	ehtimâl: ihtimal
de-: demek	ehtirâm: saygı
dekâbr: aralık	ehtirâs: ihtiras
derâzâ: pencere	ehtiyâtkâr: ihtiyatlı
devâr: duvar	ekin: ekin
deyârlî: neredeyse	ek-: ek-
Dilbâr: Dilber (özel isim)	yel: yel, rüzgar
dil: gönül	el: halk
Dilşâd: Dilşat(özel isim)	yelkâ: omuz
dimâğdâr: kibirli	endi: şimdi
dıqqat: dikkat	endigi: şimdiki
dir-dir: dır dır	eng: en
divân: divan	yengil: hafif
diyânât: diyanet	entik-: soluk soluğa kal-
diydor-: buluş-	yer: dünya, yeryüzü
dostânâ: dostça	er: koca, erkek
dökân: dükkan	ertägâ: yarın

ergäş-: boyun bük-	fän: bilim, ilim
erinçâq: uyuşuk	faqat: yalnız, sadece
erkä: şımarık, nazlı	fârâğat: rahat, huzur
erkäk: erkek	fârâmuş: unut-
erkälä-: şımart-	fârığ: uzak
erkin: özgür	fârq: fark
ertä: yarın	fârzänd: evlat, çocuk
ertäksimän	fäsän: fason
ertäsi: ertesi	fâtâäppärätni: fotoğraf makinesi
er-xâtin: karı koca	fâtihä: fatiha
esä: ise	Fätimä: Fatma(özel isim)
es: akıl	faxmlä-: sez-
es-huşi	fâydä: fayda, yarar
esigä: aklına, hayaline	fâydälän: faydalan-
eski: eski	Fâzil: Fazıl(özel isim)
eskir-: eski-, bayatla-	Fâzilâviç: Fazıloviç(özel isim)
eslä-: hatırla-	fe'l: huy, mizaç
eşäk: eşek	fığän: figan
eşiğ: eşik	fıkr: fikir
eşik: kapı	fil'm: film
eşit-: duy-	fursät: fırsat
eşitib-eşitmäy: duyup duymadan	gädä: dilenci
eşitil-: duyul-	gäl: sıra, defa
yet-: ulaş-	gäp: cümle, söz
yetti: yedi	gäräng: sağır
yettingi: yedinci	gävdä: gövde, beden
yetüvçi:	gäz: gaz
eväz: ses	gäzetä: gazete
ezgü: iyi, uğur	giläm: halı
ez-: ez-	girdäb: girdap
ezil-: ezil-	gödäk: çocuk, bebek
ezmä: geveze	göyâ: güya
fäâliyät: faaliyet	gözäl: güzel
fäbrikä: fabrika	gucum: kapı

gügürt: kibrit	Häfiz: Hafız(özel isim)
gül: çiçek	häfsälä: istek, heves
güldästä: buket	häftä: hafta
gülxan: ateş	hâl: durum, hal
gümân: şüphe	hâlâl: helal
günâh: günah	hâlâllik: helallik
günâhkârânä: suçlu, günahkar	hâlât: durum, vaziyet
gurillä-: gürülde-	hâlâvât: huzur, asayiş
gurunglaş-: sohbet et-	hâli: henüz, daha
gürz: tokmak	Hälim: Halim (özel isim)
güzär: yer	Hälimä: Halime (özel isim)
ğaci-: kemir-	hâlqa: halka
ğaläti: garip, ilginç	häm: de, da, hem
ğällä: tahıl	hämân: hala, şimdiye kadar
ğamgin: hüznü, kederli	hämkärlük: işbirliği
ğamxor: özenli, yakın ilgi gösteren	hämmä: hep, bütün
ğarib: garip	hämmâl: hamal
ğaribânä: fakirane	hämxânä: oda arkadaşı
ğaş: huzursuzluk	hämürti: yurttaş
ğâyät: gayet, çok	haq: gerçek, hakikat
ğâyib: yok ol-, ortadan kaldır-	haqârät: hakaret
ğayrät: gayret	här: her
ğazäb: öfke, hiddet	häräkät: hareket
ğicin-: kız-	härf: harf
ğirä-şirä: belli belirsiz	hârgın: yorgun
ğubârsiz: temiz, saf	hârginlik: yorgunluk
ğuc-ğuc: çok, yığın	härhâldä: herhalde
ğurbät: gurbet	häsürät: dert, acı
ğussä: keder, hüznü	häs-päs: çabucak, hızla
ğuvilläş-: uğulda-	hâtirä: hatıra
hübäs: Habeş	hättä: hatta
hücät: zaruret	hävâ: hava
hädegändä: hemen	häväs: heves
hädik: evham, kuşku	hävli: avlu

hâvuç: avuç	iç-: iç-
hâvuz: havuz	içkâri: içeri
hây: hey	içki: iç
hâyacân: heyecan	içki-tâşqarili: içli dışlı
hâyâl: hayal	idârâ: idare, yönetim
hâyât: hayat	ideâl:
hâydä-: kov-	ifädâ: ifade
Hâydär: Haydar(özel isim)	ignä: iğne
hâyran: hayran	ikir-çikirlärdän
hâyratâmuz: şaşkın	ikki: iki
hâzil: şaka	ikkilän-: karar verememek
hâzilkâş: şakacı	ikkinçi: ikinci
hâzillâş-: şakalaş-	ikkitä: iki tane
hâzir: şimdi, hazır	ikki-üç: iki üç
heç: hiç	ilâc: çare
hem: de, da	ilâhiy: ilahi
hikâyä: hikâye	ilcây-: tebessüm
his: his	il-: as-, iliştir-
hisâb: hesap	ilin-: tutun-, yakala-
hissä: pay	ılıq: ılık
hörsinib qoy-: iç çek-	ilk: ilk
hükm: hüküm, yargı	iltimâs: rica
hunärmänd: zanaatçı	imârât: bina
hürkâk: ürkek	imkân: imkân
hürmät: hürmet	imkâniyät: olanak, imkan
hürpä-: eğil-	inci-: darıl-
hüsn: güzellik	inciq: kaprisli
hüş: bilinç	indämä-: sus-
hüzür: huzur	ingiçkä: ince
hürk-:ürk-	ingrä-: inle-
issıq: sıcak	İnqılâb: İnkılap
ibârât: ibaret	insâf: insaf
icärä: kira	insân: insan
iç: iç	insâniy: insani

institut: enstitü	iztirâb: ızdırıp, elem
intil-: atıl-, heveslen-	izzât-ikrâm: izzet ikram
intiqaâm: intikam	Käbârdin-Bälqar: Kabardey Balkarya
ip: ip, iplik	käbi: gibi
ıqrâr: itiraf, ikrar	Käbir: Kabir(özel isim)
irâdâ: irade	käçân: ne zaman
isbât: ispat	käft: aya
isin-: ısın-	kährâmân: kahraman
iskâncä: işkence	kälin: kalın
ism: isim	käliş: lastik ayakkabı
isrâf: israf	källä: baş, kafa
issıq: sıcak	kältä: kısa
istä-: iste-	kältäk: sopa
istäk: istek	kâlxâz: çiftlik
istâr-istimäs: ister istemez	käm: az
istiqaâmät: ikamet	Kämâl: Kemal(özel isim)
iş: iş	kämäläk: gökkuşağı
işân-: inan-	Kämâliddin: Kemaliddin
işânç: inanç	kämbäğal: fakir
işânçsiz: inançsız	kâmbinät: kombine
işârä: ima	kämğäp: suskun, sessiz
işqal-: sürt-	kämpir: ihtiyar kadın
işiq: ışık	kämsuqum: mütevazı
işqıbâzlık: düşkünlük, merak	kämzül: çüppe
iştiräk: iştirak, katılma	käp: kap
işvâkâr: işveli	kärävât: yatak, sedir
itâatkârânä: itaatkarane	käraxt: şok
it: it, köpek	Kärim: Kerim(özel isim)
ivirsi-: ufak tefek işlerle uğraş-	Kärimä: Karima(özel isim)
ivit-: ıslat-	kärrä: kez, defa
ıxtiyâr: ihtiyar	käsäl: hasta
iz: iz	käsällän-: hastalan-
izğirin: tipi, boran	käsälxânä: hastahane
izlä-: ara-	käsä: kase

käsb: meslek	kifâyâ: kafi, yeterli
kässä: kasa	kilâ: kilo
kâstyüm: ceket, kostüm	kim: kim
kâşki: keşke	kimdir: birisi
kâtib: katip	kinâ: sinema
kättä: büyük	kiprik: kirpik
kättäkân: kocaman	kir-: gir-
kättä-kiçik: büyük küçük	kir-pir: çamaşır bulaşık
Kävkâz: Kafkas	kişi: kişi
käyf: keyf	kitâb: kitap
käyfiyât: keyif, ruh hali	kiy-: giy-
käyfiyâtsiz: keyifsiz	kiyim: giyim
kâyi-: tembih et-	köçä: sokak
kâyiş:	köç-: göç-
keç: geç	kökär-: yetiş-, göğər-
keçä: gece	kök: mavi, gök, yeşillik
keçä-kündüz: gece gündüz	kökläm: ilkbahar
keç-: geç-	köl: göl
keçiräsiz: afedersiniz	kön-: razı ol-
keçir-: geçir-, affet-	köndir-: razı et-
keçqurun: akşamüstü, akşam	köngil: gönül
kekkäy-: böbürlen-	köngilsizlik: gönlsüzlük
keksä: ihtiyar	kön-: razı ol-
kel-: gel-	köp: çok
kelin: gelin	köpäy-: çoğal-
keltir-: getir-	köpçilik: çoğunluk
keng: geniş	köprib-taşib: köpürüp taşıp
kenglik: genişlik	körä: göre
keräk: gerek	kör-: gör-
keskin: kesin, tez, keskin	körpä: yorgan
ket-: git-	körsät-: göster-
keyin: sonra	köst: eksik
kez-: gez-	kötär-: kaldır-
kiçik: küçük	köy: köy

köyläk: gömlek	lättä: bez parçası
koyn: koyun	lâv: alev
köz: göz	lâvlâgi: pancar
küç: güç	lâvullä-: alevlen-
küçli: güçlü	lây: çamur
kuh-kuh: köh köh	läyläk: leylek
kül-: gül-	Läyli: Leyli(özel isim)
külbä: kulübe, gecekondu	lâzim: lâzım
külfät: acı, felaket	lekin: lâkin, ama, ancak
külgili: komik	Lenin: Lenin(özel isim)
kümüş: gümüş	likillä-: sallan-
kün: gün	limmâ-lim: yudum yudum
kün-bäkün: dünden bugüne	löli: çingene
kuncärä: posa, küspe	löppi: yuvarlak
kündä: her gün	Lutfulläev: Lütfullayev(özel isim)
kündän-küngä: günden güne	mä'lum: makum, belli
kündüz: gündüz	mä'nâ: mana, anlam
küräş-: güreş-	mä'qul: makul, peki
küt-: bekle-	mä'räkä: tören
kuti: paket, kutu	mä'süm: masum
kutubxânä: kütüphane	mä'yüs: umutsuz
kuyâv: damat, güvey	mäbâdâ: eğer
kuy-: yan-	mäbüynidä: zarfında
kuyinçäk: yufka yürekli	mäcâl: mecal
küylä-: şarkı söyle-	mäcärä: kavga
küzät: gözetle-, götür-, uğurla-	Mäcid: Macit(özel isim)
küçli: güçlü	mäcruh: sakat
lä'nät: lanet	mäççâyi: obur
läb: dudak	mädâr: güç, kuvvet
lägän: yayvan tabak	mäftun: tutkun
lähzä: lahza	mägäzin: mağaza, dükkân
lâl: hayret, lal	mağrur: mağrur
läng: açık, tam açık	mähäl: mahal, vakit, esna
lâqayd: ilgisiz, lakayt	Mâhirä: Mahire(özel isim)

mähkäm: sağlam, dayanıklı	mâslâş-: yaklaş-
Mâhroy: Mohroy(özel isim)	mäst: mest, sarhoş
mâhzun: mahzun	mâşâqqat: sıkıntı
mäktâb: okul	mâşinâ: makine
mâlâdess: aferin	mâtâ: eşya, kumaş
Mälâhât: Melahat(özel isim)	mâtâm: matem, yas
mälâhât: güzel	mâtânâtli: metanetli, dayanıklı
mälâkâ: yetenek	mävrid: zaman, vakit
mälâl: üzüntü, gam	mävze: semt
mällâ: kumral	maxqam: sağlam, dayanıklı
mämâ: anne	mäydân: meydan, alan
mämläkât: memleket	mäyl: eğilim, meyil
mämnnun: memnun	mäyli: peki, tamam
mânând: benzer, uygun	mäynâ: sığırcık
mânelik: engellik	mâzâ: tat, lezzet
mängläy: alın	mehmân: misafir
mântıq: mantık	mehmânxânâ: otel
mânzärâ: manzara	mehnât: iş, emek
maqşad: amaç, maksat	mehr: şefkat
maqtâ-: öv-	mehribân: şefkatli
mârâsim: tören, merasim	men: ben
mârcân: mercan	menimçâ: bence
mârd: yiğit	mexribân: şefkatli, düşkün
Märğilân: Mergilan(yer ismi)	miccâ: hiç
mârhämât: buyurun	milliâner: milyoner
mârhuml: merhum	miltirâ-: yanıp sön-
mârkâz: merkez	min-: bin-
mârkâziy: merkezi, ana, esas	minâ: mayın
mârtâ: kez, defa	ming: bin
mâs: uygun, münasip	minglâb: binlerce
mâsälâ: problem	mingillâ-: fısılda-
mâsälân: mesela	mingirlâ-: mırırdan-
mâscid: mescit	minnât: minnet
mâslâhât: öğüt, tavsiye	minnâtdâr: minnetdar

mıq: ağız açmamak	muqaddäm: önce, evvel
mıqtiginä: kısa boylu	muqaddäs: kutsal
Mirzä: Mirza	muqarrär: kaçınılmaz
misäl: misa, örnek	murâcâät: çağrı, müracaat
mitti: minicik, minik	Muslim: Müslüm(özel isim)
mıx: çivi, mih	muşt: yumruk
miyâ: akıl, beyin	müşük: kedi
mizğı-: uyukla-	mutâlaa: okuma
mölcällängän: hedefle-, planla-	mütävälli: müteveli
mömin-mulâyim: sakin mülayim	mutlaqâ: mutlaka
moylâv: bıyık	muttâhäm: alçak, dolandırıcı
muällim: öğretmen	muttâhämlik: dolandırıcılık
muâmälâ: muamele, davranma	muz: buz
muässäsä: müessese, kuruluş	mümkın: mğmkün
muâvin: yardımcı	nâbud: yok ol-, kaybol-
muäyyän: belli	nâcöyâ: yersiz, ahlaksız
muddââ: arzu, kasıt	nâdir: nadir
müdhiş: müthiş	nâfäs: nefes, soluk
mudrâb	nâfrät: nefret
mudrâq: bastıran uyku	nâgâh: birdenbire
muhâbbät: aşk, sevgi	nâgâhân: aniden
muhim: önemli, mühim	nâhaq: haksız
mühr: mühür, damga	nahâtki: Allah'ın işine bak ki
mulâyim: mülayim	nâilâc: çaresiz, ister istemez
mulâzâmät: iltifat, nezaket	nâinsâf: insafsız
mülk: mal, mülk	nâlä-: inle-
mullä:molla	nâli-: sızla-, yakın-
mümkın: mümkün, olanaklı	nâm: nem
munâsâbät: ilişki	nâm: ad, isim, nam
munâsib: münasip, yaraşır	nâmâ'lum: belirsiz
Munävväbibi: Münevverbibi(özel isim)	nâmârd: namert, alçak
Munävvär: Münevver(özel isim)	nâmâyân: temsil
müng: keder, hüzn	nâmâyış: gösteri
müntâzâm: düzenli, aralıksız	nâmunâsib: layık olmayan

nân: ekmek	oğıl: oğul
nânkörlük: nankörlük	oğri: hırsız
naq: tam, aynı	âğayni: arkadaş, dost
nâqadâr: o derecede, ne kadar	on: on
nâqulây: rahatsız, huzursuz	onqır-çonqırdâ
nârâzilik: hoşnutsuzluk	oqı-: oku-
nâri: öte, ora, ileri	oquvçi: öğrenci
nâriği: öteki	orındıq: oturak, sandalye
nârizâ: rızasız	orin: yer
nârsâ: şey	ortâ: orta
nârvân: merdiven	ortâq: arkadaş, yoldaş
nâsib: nasip	Ostânâ: Astana(yer ismi)
nâticâ: sonuç	oşâ: o, şu
nâtinç: huzursuz, rahatsız	ot: ateş, ot
nâtoğri: yanlış	otur-: otur-
Nâvâiy: Nevâî(özel isim)	oxşâ-: benze-
nâvbât: nöbet, sıra	oy: düşünce
nâvvây: fırıncı	oyçân: düşünceli, ağır
nâvvâyxânâ: fırın	oylä-: düşün-
nâxuş: tatsız	oynä-: oyna-
nâzânin: nazenin	oçâq: ocak
nâzâr: bakış	öç-: sön-, yok ol-
nâzik: nazik, ince	ögây: üvey
nigâh: bakış	ögir-: çevir-, döndür-
nihâyât: nihayet	oğri: hırsız
nimâ: ne	öktâm: etkili, güçlü
nisbâtân: nispeten	öl-: öl-
nişânâ: belirti	ölcâ: ganimet
nişânlâ-: kutla-	on: on
niyât: niyet	ong: sağ
nizâ: çatışma	önglä-: uygunlaştır-
nuqul: baştanbaşa, sadece	öp-:öp-
Nuriyâ: Nuriye	oqı-: oku-
nur: ışık, nur	oq: kurşun, ok

oqräy-: sert bak-	päliz: bostan, bahçe
örä-: sar-, paketle-	pällä: dönem, kefe
örgän-: öğren-	pälvân: pehlivan
örgät-: öğret-	pänä: saklı yer
örük: kayısı	päncä: el, avuç
orın-beorın: yerli yersiz	päpiräs: sigara
orın: yer	pärä: rüşvet
örmälä-: tırman-, yürü-	päränci: örtü, ferace
ortä: orta	pärçä: parça
örtä-: yak-	pärdä: perde
ortâq: arkadaşı, yoldaş	pärişân: perişan
ös-: büyü-	pärlä-: parla-
ösib-ülgäyib: büyüyüp yetişip	pärlâq: parlak
ösmir: yetişkin, genç	pärvâ: dikkat, itibar
öt-: geç-	pärvâz: uçuş, yükselme
otin: odun	päsây-: alçal-, in-
otinxänä: odunluk	päsbân: bekçi
otir-: otur-	päst: alt, aşağı
ötkäz-: geçir-	päşnä: taban
ötkinçi: geçici	paxmâqsâç: pamuk saçlı
ottiz: otuz	paxta: pamuk
oy: düşünce	paxtazâr: pamuk tarlası
öyçän: düşünceli, ağır	päydâ bol-: oluş-, ortaya çık-
oylä-: düşün-	päygäk: içeri
oynä-: oyna-	päy: pay, hisse
öz: kendi	päyi-piyädä: yaya
Özbek: Özbek	päypäslä-: ara-, yokla-
özgä: farklı	päyqa-: sez-, anla-
özgär-: deęiş-	päyşänbä: perşembe
özgäriş: değişim	päyt: zaman
päçâq: ezik, yumuk	peşäfvân: yan, ön
päççâ: enişte	piçirlä-: fısılda-
pädmâq: uzun tüylü	pillä: koza, ipek
päl'tâ: palto, kaban	pinc: kenar

pişir-: pişir-	qâl-: kal-
pişqırıg: ses	qalâm: kurşun kalem
piyâlâ: küçük kâse	qalâmkâş: kalem kaşlı
plân: plan	qalay: nasıl
plâş: trençkot, pardesü	qalb: kalp
prâfessâr: profesör	qâl-: kal-
puç: boş	qâldir-: kaldır-
puçuq: yapışık burun	qaldırğâç: kırlangıç
pul: para	qalin: kalın
puldâr: paralı, varlıklı	qalpâqçä: şapka
qabihlik: çirkinlik, iğrençlik	qaltä: kısa
qabilidä: tarzda, gibi	qaltirä-: titre-
qabristân: mezarlık	qâlxâz: köy
qabul: kabul	qamâş-: kamaş-
qaçân: ne zaman	qâmät: boy
qâç-: kaç-	qanaqa: nasıl
qad: boy	qanâr: çuval
qadä-: tak-, saptâ-	qanât: kanat
qadäm: adım	qançä: ne kadar
qadär: kadar	qândâş-cândâş
qadimiy: kadimi	qandäy: nasıl
qâdir: değer	qandil: kandil
Qâdircân: Kadircan(özel isim)	qani: hani, haydi
qadrlä-: sev-, beğen-	qanıq-: ders çıkar-
qayer: nere	qânsiz: kansız
qafäs: kafes	qân: kan
qâğâz: kağıt	qâp: çuval
qahätçilik: yoksulluk	qâp-kâräginä
qâhlä-: iste-	qâplä: kapla-
qah-qaha: kahkaha	qâpqârä: kapkara
qahrâmân: kahraman	qâq-: çal-
qahrätân: sert katı	qaqqay-: dikel-
qahvaxânä: kahvehane	qâqşâl: zayıf
qâl: el	qaqşä-: aşırı sızla-

qâr: kar	qaynânâ: kaynana
qârâ: kara, siyah	qaysâr: inat, dikbaşı
qara-: bak-	qaysi: hangisi
qârânğı: karanlık	qaytä: yeniden
qarâr: karar	qaytâr-: dön-, döndür-
qarâr-: karar-	qayt-: geri dön-
qârâvul: bekçi	qaytäyâtgänimizdä
qâr: kar	Qayum: Kayum(özel isim)
qari: yaşlı	qazâ: ölüm
qariç: karış	qâzân: kazan
qarindâş: akraba	qâzi: kadı
qârişgän	qıdır-: ara-
qârişib	qıçqır-: bağır-
qarşıla-: karşıla-	qıl-: yap-, et-
qarşi: karşı	qımirlä-: kımılda-
qarzdâr: borçlu	qımmät: pahalı
qarz: borç	qınäl-: zorlan-
Qâsim: Kasım(özel isim)	qıp qızıl: kıpkırmızı
qâş: kaş	qır-: kazı-, sıyır-
qatıq: yoğurt	qır: tepe
qâtir-: kurut-, şişir-	qırq: kırk
qatlä-: katla-	qıs-: kıs-, sık-
qâtmä: dayanıklı	qısın-: kısıl-
qatnâş-: karış-	qısirlä-: kütürde-
qât-: katılaş-	qısmät: kısmet
qattıq: katı	qısqa: kısa
qâvâğ: kabak	qıstâ-: acele ettir-
qavät: kat	qıstâ-: zorla-
qâvurgä: kaburga	qış: kış
qâvuş-: kavuş-	qışlâq: köy
qayâq: ne tarafta	qıtirlät-: oynat-
qayâqqa	qıyâfä: görünüş, kılık
qayer: nere	qıyâslä-: karşılaştır-, kıyasla-
qayıq: kayık	qıyın: zor

qıynäl-: azap çek-	qunğırâq kıl-: ara-, telefon et-
qıyşây-: yat-, eğıl-	Qur'ân: Kur'an
qız: kız	qurâq: kuru
qızär-: kızar-	qurbi yet-: gücü yet-
qızıq: ilginç, kızgın	qur-: kur
qızıl: kırmızı	quri-: kuru-
qızitmâq: ısıt-	qurşâ-: sar-, kuşat-
qol: el, kol	quruq: kuru
qon-: kon-, iniş yap-	quş: kuş
qonğırâq: zil	kuti: kutu
qoqqısdän: birden bire, ansızın	qutul-: kurtul-
qorq-: kork-	quvânç: sevinç
qoş: çift, ikili	quvân-: sevin-
qoşıq: türkü	quyâş: güneş
qoş-: birleştir-, topla-	quyi: alt, aşağı, taban
qoşıl-: birleş- katıl-	quy-: koy-
qoy-: koy-	räd: ret
qoğırçâq: kukla	râhät: rahat
qomsa-: özle-, hasret çek-	râhbär: yönetici, lider
qon-: kon-	Râhmân: Rahman(özel isim)
qoni-qonşi: konu komşu	râhmät: teşekkür ederim
qopâl: kaba	râis: reis
qor: kor, yığıntı	rânci-: inci-
qorq-: kork-	rängâ-räng: rengarenk
qorquv: korku	ränq: renk
qozğal-: kalk-, hareket et-	raqam: rakam
quçâq: kucak	râqs: raks
quçâqlä: kucakla-	räsä: tam, hayli
quç-: kucağına al-	räsm: resim
Qudrät: Kudret(özel isim)	râst: doğru, düzgün
quduq: kuyu	râşk: kıskançlık, haset
qulä-: düş-, yığıl-	rävâ: reva
qulâq: kulak	râzi: razı
qul: köle, kul	râzm sâl-: dikkat et-

redäktisiyâ: yayınevi	sälâm: selam
respublikâ: cumhuriyet	sälâmât: selamet
rişvâ: rüşvet	sâlmâq: sal-, koy-
riyâ: riya, ikiyüzlülük	sâmân: saman
roy ber-: ol-, meydana gel-	Sâmârkând: Semerkant
römâl: başörtüsü	sämimiy: samimi
röpärâ: karşı, ön	sân'ât: sanat
röyirâst: açıkça, açık	sänâ-: say-, hesapla-
rözgâr: ev işleri	sänç-: sapla-, batır-
ruçkâ: tükenmez kalem	sändâl: soba
ruh: ruh	sändıq: sandık
ruhiy: ruhi	sân: sen
rus: rus	sänqı-: boş dolaş-
sâât: saat	sâpçi-: atıl-, saldır-
sâvuq: soğuk	sâqâl: sakal
sâbâb: sebep	sâqıç: sakız
sâbıq: önceki	saqla-: sakla-
Sâbir: Sabir(özel isim)	sârâncâm: düzenli, tertipli
sâbr: sabır	sârgây-: sarar-
sâç: saç	sârsân: avare
sâç-: saç-	sâtr: satır
sâçıq: havlu	sävâb: sevap
sädâ: ses	sävâl: soru, sual
sâddâ: basit, yalın	sävât: sepet
Sâdriddin: Sadrittin	sâvçi: görücü, dünürücü
sâfâr: kez, defa; gez,	sâvdâ: ticaret
sâğın-: özle-	sâvi-: soğu-
sağır: yetim, öksüz	sâvuq: soğuk
sâğ-: sağ-	sâvur-: savur-
sâhâr: seher	saxâvât: cömert, eli açık
sâkkiz: sekiz	sâyâ: gölge
sâl: biraz	sâyın: -dikça
sälâbât: heybet, ihtişam	sâyır: gezinti, seyir
sâl-: sal-, uygula-	sehr: büyü, sihir

sekin: sakin, yavaş	siyâh: siyah
sel: sel	siz: siz
semiz: şişman, semiz	sohbât: sohbet
sensirâ:- saygısız davran-	song: sonra
serrâ:- dal-	songsiz: sonsuz
sev:- sev-	soqmâq: patika
sevinç: sevinç	sorâ:- sor-
sevin:- sevin-	sök:- söv-
sez:- sez-, hisset-	sorâq: soru
sıqıl:- sıkıl-	söykâ:- daya-
siçqân: sıçan, fare	söz: söz
sifâtidâ: olarak, sıfatıyla	sözlâ:- söyle-
sifâtsiz: kalitesiz	sözlâş:- konuş-, sözleş-
sigâret: sigara	stâl: masa
sigir: inek, sığır	Stâlîçnie: Stoliçniye(özel isim)
sığ:- sığ-	Subhân: Süphan(özel isim)
sığın:- tap-	subhi: sabah
silâ:- okşa-	sudrâ:- sürükle-, sürü-, uzat-
silki: silk-	sühbât: sohbet
siltâ:- hızla çek-	sühbâtdâş: muhatap, sohbet arkadaşı
sinf: sınıf	Sühbâtlâş:- sohbet et-
sinfdâşi: sınıf arkadaşı	sükünât: sükunet
singâri: gibi	sükut: sessizlik
sing:- sin-	suluv: sulu
singil: kız kardeş	supâ: orta
sınıq: kırık	suprâ: sofrâ
sipâ: güzel	süpür:- süpür-
sipqâr:- del-	suq:- sakla-, batır-
sıq:- sık-	surân: gürültü
sıqıl:- sıkıl-	surât: fotoğraf
sıqım: bir avuç, sıkım	sür:- sür-
sir: sır	süril:- sürül-
sirâ: hiç, asla	suriştir:- soruştur-
sirğâl:- kay-	suv: su

suyä-: yasla-	şe'r: şiir
suyäk: kemik	şekilli: galiba
süyän-: yaslan-	şiddätli: şiddetli
süy-: sev-	şikästlän-: zedelen-, kırıl-
süykä-: sürt-	şikâyät: şikayet
şâd: şad, memnun	şim: pantolon
şâdlän-: sevin-	şimär-: sıva-
şâdlik: sevinç	şirä: su, şire
şâfqat: acıma, şefkat	şiräli: lezzetli, tatlı, sulu
şähär: şehir	şirin: tatlı, lezzetli
şähärlük: şehirli	şişä: şişe
şâh: şah	şivirlä-: fısılda-
Şählä: Şehla(özel isim)	şivir-şivir: fısır fısır
şâir: şair	şkâf: dolap
şâiränä: şairane	şlyäpäli: şapka
şâl: şal	şörlik: zavallı, biçare
şäldiräb: şakır şakır	şu: bu
şämâl: rüzgâr	şuğullän-: meşgul ol-, uğraş-
şâm: akşam, akşam namazı	şuhrät: şöhret
şäppä: birden, aniden	şükür: şükür
şär: küre, yuvarlak	şunäqa: böyle, şöyle
şärâit: ortam, koşul	şunçä: bu kadar
şärf: atkı	şundäy: böyle
şärq: doğu	şuursiz: şuursuz
şärt: şart	tä'nä: sitem, yüzüne vurma
şâşil-: acele et-	tä'sir: tesir, etki
şâş-: acele et-	tä'sirlän-: etkilen-
şävqın: gürültü	tääccüb: hayret, şaşkınlık
şâx: dal, boynuz	tääccublän-: şaşır-
şaxsän: şahsen	täâm: yemek
şaxsiy: şahsi, özel	täässurât: izlenim
şâyäd: belki, ihtimal	tâbârä: yavaş yavaş, gittikçe
şâyi: ipek	täbässüm: tebessüm, gülümseme
şäytân: şeytan	tâb: zaman

täbelçi: kontrolcü	täntänävâr: görkemli
täbiät: doğa	tâp-: bul-
tâb: huy	tâpin-: tap-, tapın-
tâbut: tabut	tâpşir-: görevlendir-, teslim et-
Tâcık: Tacik	tâptä-: çiğne-
tâft: hararet, sıcaklık	tâq: tek sayılı
täg: alt, aşağı	taqdir: kismet, kader
î: dayı	taqdirlä-: değer ver-, ödüllendir-
tâğârä: leğen	taqıllät-: çal-, vur-
tâğ: dağ	taqır: çıplak
tağın: yine	taq-: tak-
tähârät: abdest	täräddüd: tereddüt
tâkçä: asma	täräfdâr: taraftar
tâklif: teklif	tärä-: tara-
tâkrârlä-: tekrarlar-	tärbiyâ: eğitim, terbiye
tâlâ: lif, elyaf	tärbiyälä-: eğit-
täläbä: öğrenci, talebe	târ: dar
tälâş-: yağlama-, iddialaş-	tärıq: ekin
tâlıq-: yorul-	tarıx: tarih
tältäy-: kendinden geç-	tärk: terk
tälväsä: korku	tärnâv: oluk
tâm: dam, çatı	tärqa-: yayıl-
tämä: çıkarıcılık	tärqal-: dağıl-
tâmân: taraf	tärsillä-: tak diye
tâmâşä: eğlence	târt-: çek-
tâm: dam, çatı	tärvuz: karpuz
tâmir: damar	tärz: tarz
tän: ten, gövde	täsâdifän: tesadüfen
tändir: tandır	täsävür: tasavvur
tâng: tan	täsdiqlä-: onayla-
tängä: para birimi	täskin: teselli
tâni-: tanı-	tâş: taş
tâniş: tanış	Taşkent: Taşkent
tänlä-: seç-	täşlä-: at-, bırak-

täşnä: susuz	termäydigän
täşqari: dışarı	ters: ters
tâşqın: su baskını, taşma	teskâri: ters
taşuvçı: taşıyıcı	teşik: delik
tâşviş: endişe	teşil-: delin-
tävâqa: taraf	tevâräk: etraf
tävbä: tövbe	tez: acil, çabuk
tâvuş: ses	tezlä-: hızlan-
taxlit: tarz, usul, şekil	tik: dik
taxminän: tahminen, aşağı yukarı	tik-: dik-
taxta: tahta	tikil-: dikil-
tâxtä-: dur-	tikuvçı: terzi
tây-: kay-	til: dil
täyin: belli, belirli	tilä-: dile-
täyinlä: görevlendir-	tillä: altın
täyyâr: hazır	tinç: dingin, sakin
tâzälä-: temizle-	tinçi-: sakinleş-
teâtr: tiyatro	tin-: dur-, din-
tebrän-: sallan-	Tinglä-: dinle-
teg-: dokun-, değ-, kocaya var-	tınıq: duru, berrak
tek: sessiz, sakin	tıq-: tık-, sapla-
tekşir-: araştır-, kontrol et-	tirä-: daya-
telbä: deli	tirik: canlı, diri
telefân: telefon	tirkä-: ekle-, daya-
temir: demir	tirmäş-: tırman-
teng: denk	tirnâğ: tırnak
tengdâş: akran, yaşıt	tiş: diş
tengqur: yaşıt, akran	tişlä-: ısır-, dişle-
tepä: tepe	titrä-: titre-
ter: ter	tiz: diz
ter-: topla-, toparla-	tizil-: dizil-
terän: derin	toğri: doğru
terim: toplama, derme	toğrisidä: karşısında
terläb-pişib	tol-: dol-

toplä-: topla-	tünükä: teneke
toqnaş-: karşılaş-	tupläri
tor: ağ, file	tuprâğidägi
tört: dört	tuprâqdä
toxta-: dur-	tuprâq: toprak
tök-: dök-	tür: tür, çeşit
tolä: dolu	tur-: kalk-, bulun-
tolqın: dalga	türli: çeşit, türlü
tol-: dol-	turmuş: hayat
top: top, yığın	türt-: dürt-
töpâlän: patırtı, kargaşalık	tüs: renk
töplä-: topla-	tüş: düş, ruya
toq: tok, doymuş	tüş-: düş-, in-
toqqız: dokuz	tüşün-: anla-
tös-: kes-, engelle-	tut-: tut-
töşäk: döşek	tutqaz-: ver-
töşä-: döşe-	tütün: duman
toxtâvsız: durmadan, aralıksız	tuy-: döv-, ez-
toy: düğün	tuyqus: ani
trälleybüs: tramvay	tuyul: gibi gel-, san-
tsex: fabrika	tüz-: kur-, düzenle-
tub: dip, alt	tüzük: iyi, sağlıklı
tüfäyli: sebebiyle	tügä-: bit-, sona er-
tuflı: ayakkabı	tügün: düğüm
tügä-: tüken-	u: o
tügmä: düğme	üç: üç
tügün: düğüm-	uç-: uç-
tuğ-: doğur-	uçraş-: bulu-, karşılaş-
tuğıl-: doğ-	üçün: için
tuğruq: doğum	ükä: küçük kardeş
tümän: duman	ukâl: iğne
tumşuq: gaga	ulâqtir-: at-
tumtä-: kaç-	ulär: onlar
tün: gece	ümid: ümit

ümr: ömür	ülgay-: büyü-
umumän: umumen, genel olarak	ümid: ümit
un: un	ümr: ömür
unaqa: öyle	urin-: çabala-, dene-
unçä: o kadar	üst: üst
unut-: unut-	üşlä-: tut-, avuçla-
uquv: yetenek, kabiliyet	vä: ve
ur-: vur-	Våbkent: Vabkent
urin-: gayret et-	väc: sebep
uruğ: tohum, soy	väfä: vefa
uruş: sava	vähimä: vehim, panik
usqunä: alet	våqeä: olay
ust-baş: üst baş, kıyafet	vaqt: vakit
ustidä: üstünde	varağ: varak
üst: üst	vätän: vatan
uvädä: sarık	våvullä-: havla-
uvillä-: uğulda-	väzifä: vazife, görev
uxlä-: uyu-	väzmin: ağırbaşı
üy: ev	vinä: şarap
uyäl-: utan-	vräç: doktor
uyät-: çekin-, utan-	vücut: vücut
uyğän-: uyan-	xa: evet
uylän-: evlen-	xabär: haber
uyqu: uyku	xafa: gam, kaygı
uzâq: uzak	xâhiş: istek
uzâqlaş-: uzaklaş-	xâki: sade
uzâq-uzâq: uzun uzun	xaläl: mani, engel
uzät-: ver-, ilet-, kocaya ver-	xälä: teyze
uzäy-: uza-, sür-	xäläs: sadece
üz-: kopar-, kes-	xalät: entari
üzr: özür	xalâyıq: halk, yığın
üzük: yüzük	xaltä: çuval
uzun: uzun	xam: hem
üç: üç	xamir: hamur

xammä: her	xorâz: horoz
xânä: oda	xorsin-: iç çek-
xânädân: aile	xudâ: Allah
xânävâyran: harap ol-, bozul-	xudâcoy: dindar
xarâb: harap	xudbin: bencil
xârgin: bitkin	xuddi: tıpkı
xarid: satın alma	xulläs: kısacası
xaritä: harita	xumâr: arzu, özlem
xas: çöp	xunük: çirkin, biçimsiz
xastä: hasta	xursänd: memnun, şen
xastälik: hastalık	xuş: hoş
xat: mektup	xuşqâmat: güzel, iyi
xatâ: hata	yâ: ya
xâtın: kadın	yä' ni: yani
xâtirä: hatıra, hafıza	yâdgâr: yadigâr, hatıra
xâvli: avlu	yâd: hatıra
xayâl: hayal	yägânä: yegâne, tek
xayälän: hayalen	yâğ-: yağ-
xayât: hayat	yâğâç: ağaç
xırmân: harman	yâğdu: ışık
xıyâbân: cadde	yâğın: yağış
xıyânät: hıyanet	yâhudäy: kocaman
xıcâlät: utanma, utanç	yâki: veya
xıl: çeşit, tür	yäk: tek
xırä: sönük, soluk	yäkkä: tek, yalnız
xıräläş-: donuklaş-	yäkkälik: yalnızlık
xıslät: nitelik, vasıf	yäkkä-yâlgiz: yapayalnız
xıyâl: azıcık, belirsiz	yäksân bol-: yerle bir ol-, yok ol-
xıylä: oldukça, epeyce	yäkşänbä: pazar günü
xızmät: hizmet	yäkünlä-: özetle-
xop: peki, olur	yälä-: yala-
xoş: peki, evet	yäläng: çıplak
xocälik: ekonomi, işletme	yälängâyâq: yalınayak
xomräy-: somurt-, surat as-	yälğän: yalan

yâlgız: yalnız	yârqın: aydınlık, parlak
yâl: yele	yârqırâ-: parla-
yâltirâ-: parla-	yârim-yârti: yarım yamalak
yâltir-yültir: parıl parıl	yâruğ: aydınlık, parlak
yâlvâr-: yalvar-	yäsâmâ: sahte, suni, yapma
yâmân: kötü	yäsâ-: yap-, imal et-
yâmğır: yağmur	yâş: yaş, ömür, genç
yänâ: yine	yâşâ-: yaşa-, otur-
yân: yan	yâşir-: sakla-, gizle-
yân-: yan-	yât-: yat-
yängä: yenge	yâtâqxânâ: yatakhane, yurt
yängi: yeni	yâtqız-: yatır-
yängrä-: çınla-	yâtsirä-: çekin-
yäntidän: yeniden	yaxlä-: buz tut-, don-
yâp-: kapa-	yaxşi, iyi, güzel, peki
yâpil-: kapan-	yây: yay
yâpıq: kapalı	yayrâ: zevk al-
yâpiş-: yapış-	yâz: yaz
yâqa: yaka	yâz-: yaz-, ser-
yâq: taraf, yan	yâzlık: yazlık
yâq-: beğen-, yak-	yâzuv: yazı
yâqımsız: tatsız, sevimsiz	yâzuvçi: yazar
yaqın: yakın	yelkâ: omuz
yaqqâl: açık, belli	yer: yer, toprak, dünya
yâr: yar, sevgili	yet-: ulaş-, yetiş-
yärâ-: yara-	yetti: yedi
yärâm: yarı	yığım-terim: hasat
yärâqlä-: parla-	yığla-: ağla-
yärâqsız: işe yaramaz, faydasız	yigirmâ: yirmi
yärâ-: yara-	yigit: genç, delikanlı
yärätib: yarat-	yığ-: yığ-
yârdämçi: yardımcı	yığı: ağlama
yâr-: yar-	yil: yıl
yârim: yarım	yiltirä-: parla-

yinäliş-: yönel-	yüzläş-: karşılaş-
yıqılıb: düş-, yıkıl-	yüzmä-yüz: yüz yüze
yirâq: uzak	zâdägân: asilzade
yol: yol	zâğ: kişi
yolâvçi: yolcu	zähmät: zahmet
yoldâş: yoldaş	zähr: zehir
yoq: yok, hayır	zâif: aciz, zayıf
yoqâl-: kaybol-, ortadan kalk-	zäl: salon
yoqât-: kaybet-	zämân: zaman
yöläk: koridor, patika	zämin: yer
Yoldâşev: Yoldaşev(özel isim)	zâr: hasret
yönäl-: yönel-	zârâr: zarar
yubâr-: gönder-, yolla-	zâr: altın
yumuş: iş, çalışma	zärgâr: kuyumcu
yupqa: ince	Zärifä: Zarife(özel isim)
yuqât-: kaybet-	zâriq-: ihtiyacı ol-
yurt: yurt, vatan, ülke	zârlık: ihtiyaç
yut-: yut-, yen-	zärräçä: zerre kadar
yuv-: yıka-	zârur: gerek
yüz: yüz, çehre	zârurät: zaruret
yüzlän-: dön-	zât: zat, soy
yügür-: koş-	zävâd: fabrika
yük: yük	zävq: zevk
yüksäk: yüksek	zax: rutubetli
yul-: yol-	zerikärli: sıkıcı
yulduz: yıldız	zerikiş: sıkıntı
yum-: yum-	ziddiyät: zıtlık
yupun: ince, perişan	zıqnä: cimri
yuqâri: yukarı	ziyâli: aydın, okumuş
yuq-: bulaş-	ziyân: ziyan
yür-: yürü-	ziyräk: idraklı
yüräk: yürek, kalp	zorğa: güç bela, zorla
yüzäs: yüz, yüzey	zörävân: zorba
yüz: surat, yüz	zor-bäzor: çok zor

Zührä: Zühre(özel isim)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Özbekler, Çağatay edebiyatı gibi güçlü ve sağlam bir edebiyatın devamı olduklarını düşünmüşlerdir. Bu da Özbek edebiyatının sürekli kendisini geliştirmesini sağlamıştır. Aman Muhtar da yazdığı eserleriyle bu gelişime katkıda bulunmuştur.

“*Aman Muhtar’ın “Ayallâr Mâmlâkâti ve Sâltânâti Adlı Eserindeki Hikâyeler Üzerine Dil ve Üslup İncelemesi”*” adlı çalışmamızda Aman Muhtar’ın dokuz hikâyesini incelemiş bulunmaktayız. Fonolojik, morfolojik, sentaktik ve üslup açısından ele alınan bu hikâyelerde, Özbek Türkçesi standart yazı dili haricinde bir kullanım söz konusu değildir.

Aman Muhtar’ın bu eserini çalışmamızdaki amaç, Özbekler ve Özbek Türkçesi alanında çalışmaların az olduğu düşüncesinden hareketle bu alanda çalışmaların artmasını ve yaygınlaşmasını sağlamaktır. Bir diğer amacımız da Özbekler ve Özbek edebiyatı için önemli bir yazar ve şair olan Aman Muhtar’ın tanınmasını sağlamaktır.

Çalışmamızda Özbekler ve Özbekistan, geçmişten günümüze Özbek edebiyatı hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında yazar tanıtılmıştır. Söz konusu hikâyeler Kiril harflerinden Latin harflerine aktarılmış ve serbest bir dille Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Söz konusu hikâyeler dil ve üslup açısından incelenirken dil incelemesi bölümünde; fonolojik, morfolojik ve sentaktik özellikleri, üslup incelemesi bölümünde; muhteva ve üslup, zaman, mekân ve mekâna bakış açısı, şahıs kadrosu, olay örgüsü, anlatıcının bakış açısı ele alınmıştır.

Olay örgüsünü oluşturan temel unsurlar zaman, mekân ve şahıslardır. Tüm bu unsurlar hikâyenin iskeletini oluşturmaktadır. Anlatmaya dayalı metinlerde şahıs kadrosunu genellikle insanlar oluşturmaktadır. İncelediğimiz hikâyelerin genelinde olayların şekillenmesinde başkahramanların ve yardımcı kahramanların yanısıra psikolojik durumlarından bahsedilmeyen figüran kahramanlar da yer almaktadır. Şahıs kadrosu geniştir.

İncelenen hikâyelerin bazıları mekân tasvirlerine önem verilmeyip tamamen olay ya da durum odaklıyken, bazılarında mekân tasvirlerine önem verilmiştir.

Yazar tarafından en çok tercih edilen bakış açısı “hâkim” bakış açısıdır. Anlatıcı, yarattığı itibari karakterlerin gördüklerini, duyduklarını, duygu ve düşüncelerini, kafasından ve gönlünden geçenlere kadar her şeyi bilmektedir. Yazar bazı hikâyelerinde de “kahraman” bakış açısını tercih etmiştir. Hâkim bakış açısının aksine her şeyi bilen

ve gören değil, bir insanın sahip olabileceği doğrultuda sınırlı bilgiye sahip olma olanaklarına sahiptir. Hâkim bakış açısında okura tepeden bakan anlayış yıkılmış okuyucuyla samimi ve inandırıcı bir diyalog kurulmasına imkân sağlanmıştır.

Hikâyelerde geçen diyalogları, anlatıcının zevk ve tercihi belirlemekte ve bu anlatım tarzı hikâyeyi monotonluktan kurtararak üsluba çeşitlilik kazandırmaktadır.

Üslup incelemesinde, edebî eseri merkeze alan tahlil metodu kullanılmıştır.

Yazar, Özbek millî kültürüne, kimliğine ve özellikle bu dokuz hikâyede Özbek kadınlarının yaşantılarına farklı farklı yer vermiştir. Yazar; gördüğü, bildiği Buhara'yı, Buhara insanlarını, Taşkent'i, öğrenciliği, aile problemlerini, aşkı ve gençlik arzularını konu edinmiştir.

Ayrıca incelenen hikâyelerde Anadolu kültürü ile Özbek kültürü arasında benzerliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu benzerliklere “Soğuk” adlı hikâyede bizim kültürümüzde de olan kadının erkeği düğünden önce görmemesi ve ilk kez gerdekte görmesi geleneği görülmektedir. Bu durum Anadolu kültürüyle de özdeşleşmektedir. Aynı hikâyede hem kültürel hem de dini açıdan ortak unsur olarak ölünün ardından gerçekleştirilen dini ritüellerin -cenaze namazı kılınması ve fatiha okunması- uygulandığı tespit edilmiştir.

Türk kültüründe günümüzde bile sıklıkla karşılaşılan durumlardan biri olan gelin kaynana kavgalarına incelediğimiz “Sıradan Olay” adlı hikâyede de rastlanılmaktadır. Bu hikâyede de kaynana ve gelin arasında yaşanan kavgalar, genellikle kaynana ile gelinin farklı düşünce yapılarına sahip olmalarından ve kuşak çatışmasından kaynaklanmaktadır.

“Aşk” adlı hikâyede de gerçekleşen ölüm olayında yaşanan durumların bizim kültürümüzle benzerliklerinin ve farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Cenaze evinde toplanıp yas tutulması ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde günümüzde de devam eden cenazenin evde yıkanması geleneği Anadolu kültürü ile benzer özellikler taşımaktadır. Kabristanda sadece kimsesizlerin yıkandığı düşüncesinden bahsedilmektedir. Ayrıca bizim kültürümüzde de devam etmekte olan cenaze töreni ardından cenaze evinde sofranın kurulması geleneği bu metinde karşımıza çıkmaktadır.

“Ahmet Ağabeyin Kızları” adlı hikâyede kültürümüzde, evlilik yolunda atılan ilk adım olan görücü gönderme geleneğine rastlamaktayız. Metinde bizim kültürümüzde de yer alan, sahip olunan çocuk cinsiyetinin toplumsal statüyü etkilediği görülmektedir. Erkek çocuk sahibi olamayan kişiler toplumdan dışlanmakta ve bu sebeple evlilikler bitirilebilmektedir. Ailede doğan erkek çocuk torun dahi olsa aile reisinin toplum

içindeki gücünü ispatlamasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hikâyede görülen erkek çocuk isteği Anadolu kültürüyle özdeşleşmektedir.

Aman Muhtar'ın, incelediğimiz dokuz hikâyesinde, Anadolu kültürüyle benzer unsurların yanısıra; benzetme, betimleme ve karşılıklı konuşmalardan sıkça yararlandığını görüyoruz. Yazarın hikâyelerinde kullandığı dil ve üsluptan yola çıkılarak gramer bilgisine hâkim olduğu tespit edilmiştir. İncelenen metinlerde Özbek gramerimin neredeyse tamamı görülmektedir. Yazar, özellikle benzetme ve betimlemelerde sıfat ve isim tamlamalarına yer vererek anlatımı zenginleştirmiştir. Böylece üslup, sıfat ve isim tamlamalarıyla gerçek ve mecaz anlamlı kelimelerin içiçe girmesiyle oluşan ve onları birbirine bağlayan bağlaçlarla sürükleyiciliği artırmıştır.

Yazar; olayları, durumları ve duyguları anlatırken betimlemelere ağırlık vermiştir. Bu sebeple bütün hikâyelerde, anlatımın temelinde betimleme bölümleri bulunmaktadır. Bu betimleme bölümleri, okuyucunun, verilmek istenen mesaja ulaşmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu hikâyelerde genel olarak, dönemin kadınlarının hayatla mücadeleleri, aşkları, yaşam tarzları başarılı bir şekilde işlenmiştir. Hikâyelerde kadın karakterler ön plana çıkmaktadır.

Yazar zaman zaman kısa, zaman zaman uzun, kurallı cümleler kullanarak okuyucuyu canlı tutmayı başarmıştır.

Hikâyelerde genellikle yerel söyleyişlere, deyimlere yer verilmiştir.

Söz konusu hikâyelerde beden dilinden yararlanılmıştır.

Yazar hikâyelerinde, eksilteli cümlelerden sıkça yararlanmıştır. Böylece okur, olayların içine dâhil edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Açık, F. (2018). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, Kesit Yayınları, Ankara.
- Açık, F. (2002). “Özbek Türk Şairi, Yazarı, Dil Bilimcisi ve Düşünürü Fıtrat”, *KÖK Journal of Social and Strategical Researches*, Vol. IV, Num. 1.
- Açık, F. (2007). *Özbek Edebiyatı*, Alp Yayınevi, Ankara.
- Akpınar, Y. ve Ağca, F. (2013). “Çağdaş Özbek Edebiyatı I-II”, *Çağdaş Türk Edebiyatları II*, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aktaş, Ş. (2003). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Arat, R.R. (1976). Temir A. *Türk Şivelerinin Tasnifi*, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Bilgegil, K. (1982). *Türkçe Dilbilgisi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Biröl, İ. (2008). “Türk Dilinde Vasıta Hâli”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 23, s. 63-97.
- Bozkurt, F. (1999). *Türklerin Dili*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Buran, A. ve Alkaya, E. (2015). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Coşkun, M.V. (2000). *Özbek Türkçesi Grameri*, TDK, Ankara.
- Çetin, N. (2015). *Roman Çözümleme Yöntemi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş / 2*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Çevik, İ. O. (2016). *Timurlular'da Hüseyin Baykara Devri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara.
- Deny, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, (çev: Ahmet Benzer), Kabcacı Yayınevi, İstanbul.

- Ercilasun, A. B. (1989). *Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. vd. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü* (2 cilt, 2. cilt dizin), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Ergin, M. (1999). *Türk Dilbilgisi*, Bayrak Basım/Yayın/Dağıtım, İstanbul.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Erol, M.S. *Özbekistan Cumhuriyeti*, www.tarihtarih.com, 26.04.2018 16.15.
- Gabain A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (çev: Mehmet Akalın), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*, Türk Dil Kurumu. Ankara.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2015). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gürsoy-Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- İçel, H. (2019). “Çolpan’ın Şiirlerinde Özgürlük Özlemi ve Çolpan Yıldızı İmgesi”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, (S.17) c.7 / s. 135-147.
- Karaağaç, G. (2011). *Türkçenin Söz Dizimi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013b). *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karahan, L. (2004). *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karakaş, Ş. (1996). “20. Yüzyıl Türk Dünyası Edebiyatı Üzerine Bir Deneme”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, s.2, Güz 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 279-317.
- Kasımov, B. (2010). (Akt. Yelok, V.S.), *Ceditçilik*, Gazi Türkiyat, Sayı 6

- Kolcu, A. İ. (2015). *Öykü Sanatı*, Salkımsöğüt Yayınevi, Konya.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, TDK, Ankara, XX+212 s.
- Kuholmaton, E. (2013). *Türkistanlı Ceditçi Abdullah Avlanî- Hayatı ve Şiirleri*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Küçükağaoğlu Tunç, S. (2017). *Usul-i Cedit Mektepler İçin Yazılan Ders Kitabı: "Okış Kitabı"*, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 7, Sayfa: 202-212.
- Kültür Bakanlığı Yayınları, *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi 16.cilt Özbek Edebiyatı III*, 2000.
- Mermer, A. (2009). *Dil ve Edebiyat, Türk Edebiyatı, Orta Asya'da İslâmi Dönem ve İlk İslâmi Eserler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Sayfa: 2-3.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Muhtar, A. (1997). *Ayâllär Mämläkäti vä Sältänäti Kadınlar Ülkesi ve Saltanatu*, Taşkent.
- Muhtar, A. (1997). *Ayâllär Mämläkäti ve Sältänäti*, Şark Nəşriyat Matbaa, Taşkent.
- Naskali Gürsoy, E. (haz.) (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Oba, E. (2014). Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı, *Turkish Studies*, Vol. 9/3, s.997-1008.
- Özbekistan Cumhuriyeti Halk Talim Vezirliği Silm A.Ş. Özbek-Türk Liseleri Genel Müdürlüğü, *Özbekçe-Türkçe ve Türkçe-Özbekçe İzahlı Lugat*, Özbek Türk Liseleri Yayınları.

- Öztürk, R. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri* (Ed. Ahmet B, Ercilasun), Akçağ Yayıncılık, Ankara.
- Öztürk, R. (1997). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, TDK, Ankara.
- Söylemez, O. ve Azap, S. (2018). “XX. Yüzyıl Özbek Edebiyatı”, *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatları El Kitabı*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- Tekin, F. (2009). Ortak Dil Bağlamında Terim Birliği Açısından Türkiye Türkçesi-Özbek Türkçesi Edebiyat Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma, *Turkish Studies*, Vol.4/4.
- Tekin, F. (2008 Sonbahar). Özbek Türkçesinden Latin Alfabesi Esasındaki İmla Üzerine, *Turkish Studies*, Volume 3/6, s.604-616.
- Tekin, F. (2009). *Özbek Türkçesinde Sıfat-Fiil Ekleri*, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.
- Tekin, F. (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı, *Turkish Studies*, Volume 6/1, s.1843-1850, Türkiye.
- Tolkun, S. (2009). *Özbekçede Fiilimsiler*, DijitalSanat, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Türkoğlu, İ. (2010). *Şeybânî Han*, TDV İslâm Ansiklopedisi, cilt:39, s.43-45, İstanbul.
- Üşenmez, E. (2012). *Modern Özbek Türkçesi*, Akademik Kitaplar.
- Üşenmez, E. vd. (2016). *Özbekçe Türkçe Sözlük*, Türk Dünyası Vakfı Yayınları, Eskişehir.
- Üşenmez, E. (2011). Modern Özbek Edebiyatı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt:4, sayı:19, s.315-369, Türkiye.
- Üşenmez, E. (2012). *Modern Özbek Türkçesi*, Akademik Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Üşenmez, E. (2013). *Özbek Edebiyatı*, Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Türk, V. ve Doğan, Ş. (2015). *Ali Şir Nevâyî Hayretü'l-Ebrar*, Türkiye.

- Yaman, E. ve Mahmud, N. (1998). *Özbek Türkçesi- Türkiye Türkçesi ve Türkiye Türkçesi- Özbek Türkçesi Karşılıklar Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yaman, E. (2000). *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması*, TDK, Ankara.
- Yaman, E. (2005). *Özbek Türkçesinde Edatlar*, Gazi Yayınları.
- Yıldırım, H. (2009). *Özbek Türkçesi (Dil Bilgisi- Alıştırmalar- Konuşma- Metinler)*, Gazi Yayınları, Ankara, s.3-17.
- Yılmaz, M. (2017). *Çağdaş Türk Dünyası Tarihi Ders Notları*, Palet Yayınları, Konya.
- Yusuf, B. ve Tulum, M.M. (1994). *Özbekistan Türkçesi - Türkiye Türkçesi, Türkiye Türkçesi - Özbekistan Türkçesi Sözlük*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Sevgi CİHANGİR SARDOĞAN

Doğum Yeri : İSTANBUL

Doğum Tarihi : 15.05.1991

E-posta : sevgimcihangir@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: İstanbul Gürlek Nakipoğlu Lisesi 2005-2009

Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları 2009-2013

İŞ DENEYİMİ : Uşak Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi
2016-2019

ARAŞTIRMA ALANLARI: Özbek Türkçesi, Uygur Türkçesi, Yabancılara Türkçe Öğretimi, Türk Dünyası, Türk Dili ve Edebiyatı.

